

T.C
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

MODERN TÜRKİYE’DE KADIN ÖĞRETİM ÜYELERİNİN
KONUMUNA
VE SORUNLARINA SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Mehtap YEŞİLORMAN

HAZIRLAYAN
Dilek ER

Elazığ-2008

T.C
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

MODERN TÜRKİYE’DE KADIN ÖĞRETİM ÜYELERİNİN
KONUMUNA
VE SORUNLARINA SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM

DOKTORA TEZİ

Bu tez 20 /03/ 2008 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/ oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Danışman

Üye

Yrd. Doç. Dr. Mehtap YEŞİLORMAN

Prof. Dr. Y.Cemalettin ÇOPUROĞLU

Üye

Üye

Üye

Prof. Dr. Vehbi ÇELİK
BAYHAN

Doç. Dr. Ömer AYTAÇ

Yrd. Doç. Dr. Vehbi

Bu tezin kabulü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun/...../..... tarih ve/..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ahmet AKSİN
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Doktora Tezi****Modern Türkiye’de Kadın Öğretim Üyelerinin Konumuna ve Sorunlarına
Sosyolojik Bir Yaklaşım**

Dilek ER
Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Ana Bilim Dalı
2008; Sayfa: XII+280

Türk modernleşmesi süreci incelendiğinde devletin modernleşme ideolojisi içerisinde “kadın”ın; kadının yeni kimliğini edinmesinde de “eğitim”in önemli bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Türk modernleşme tarihinde özellikle eğitilmiş kadın, toplumsal düzeyde çağdaşlaşmanın bir simgesi olarak kabul edilmiştir.

Bununla birlikte eğitilmiş olan, özellikle üniversite mezunu hatta yüksek ihtisas sahibi olan kadınlar, aydın rolünü üstlenerek, sosyal ve siyasal yaşamın içerisine katılarak, hatta bu aktivitelerde öncü rol oynayarak toplumda modernleşme bilincinin uyandırılmasında önemli roller üstlenmişlerdir.

Diğer taraftan Türk modernleşme sürecinde kadının statüsü çalışma yaşamındaki yeri ile yükseltilmiş, kadının özgürleşiminin çalışma yaşamına katılmasıyla mümkün olabileceği varsayılmış ve bu öngörüyle, kadınların çalışma yaşamına katılmaları özendirilmiştir.

Bu araştırmada hem eğitimin zirvesinde olan hem de çalışma yaşamı içerisinde bulunan ve elde edilen istatistikî veriler dâhilinde diğer alanlarda çalışan kadınlara kıyasla daha iyi durumda olduğu varsayılan üniversitelerdeki kadın öğretim üyelerinin durumunun yukarıda anlattığımız gelişmelerle ne derecede örtüştüğü sosyolojik olarak çözümlenmeye çalışılmıştır.

Örneklemini 716 kadın öğretim üyesinin oluşturduğu bu araştırmada, anket tekniğinden yararlanılarak, kadın öğretim üyeleriyle ilgili bulgulara ulaşılmıştır. Elde edilen bulgulardan kadın öğretim üyelerinin çoğunluğunun toplumsal kökenlerine göre orta ve orta sınıfın üst kesimlerinden geldiği; unvanları yükseldikçe taşra üniversitelerindeki oranlarının düştüğü, buna karşın merkezi üniversitelerdeki oranlarının yükseldiği; toplumsal cinsiyet bağlamında unvanlarına göre belirli alanlarda yoğunlaştıkları; orta ve üst idari pozisyonlarda daha düşük sayıda temsil edildikleri; akademik unvan basamaklarında terfi ve ilerleme hususunda çok

düşük oranda cinsiyet ayrımcılığıyla karşılaştıkları, buna karşın liyakate dayanmayan sadakat ve itaate dayanan (torpil ve kayırmacılık, yöneticiye yakınlık gibi) bir terfi politikasıyla karşılaştıkları; çalışma koşullarıyla ilgili hususlarda, özellikle de aldıkları ücret ile ilgili olarak çoğunluğunun şikâyetçi olduğu ve tatmin olmadığı; iş ortamında kısmen de olsa çatışma yaşadığı; çoğunluğunun evli olduğu ve çocuk sahibi olduğu; çocuk sahibi olanların çocuk sayısına göre tamamına yakınının “modern aile”yi temsil ettiği; ev-içi rollerde sorumluluğu daha çok kendisinin üstlendiği; evli olan kadın öğretim üyelerinin büyük bir çoğunluğunun ev-içi rolleri eşiyle paylaşmadığı, buna karşın eşinin veya kendisinin bir yakını ve hizmetçi, bakıcıdan yararlanarak yerine getirdiği; bilimsel aktivitelerde bulunduğu ancak yaptığı faaliyetlerin çoğunluğunun kişisel ilerlemesinde etkili olan faaliyetler olduğu, buna karşın ortaklaşa yapılan ve kamu yararına açık faaliyetlerde (proje gibi) fazla yer almadığı; çoğunluğunun çeşitli nedenlerden dolayı siyasete aktif olarak katılmak istemediği; çoğunluğunun dini inancının olduğu ve “din”i modernleşme ideolojisi kurgusunda olduğu gibi bireyin vicdanında taşıması ve vicdanını rahatlatması gereken bir olgu olarak algıladıkları; modern ve sanatsal olarak nitelendirilen boş zaman etkinliklerine daha yüksek oranda katıldıkları ancak sivil toplum faaliyetleri olarak nitelendirilen dernek, sendika vb. gibi etkinliklere çok düşük bir oranda katıldıkları ve üniversitelerde kadına karşı tacizin cinsel ve duygusal nitelikli olarak çok düşük oranda da olsa yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Modernleşme ve kadın, Türk modernleşmesi ve kadın, akademisyen kadın, çalışma yaşamında kadın, eğitim sektöründe kadın

ABSTRACT

Ph.D Disertation

**A SOCIOLOGICAL APPROACH TO THE SITUATION AND PROBLEMS OF THE
ACADEMIC WOMEN IN THE MODERN TURKEY**

Fırat University

Institute Of Social Sciences

Sociology Main Division

2008,Page:XIII-250

If the process of Turkish modernization is investigated it is clearly seen that there is an important correlation between the image of woman within the modernization ideology of the state and of the education for woman in terms of acquiring her new modern identity. Throughout the history of Turkish modernization, educated woman in particular has been considered as a symbol of it on the social ground.

However, educated women having with graduate or/and postgraduate degrees have taken important role in awakening the conscious of modernization in the society by taking a part in intellectual life, by participating in the social and political life, and even by being in the vanguard of these activities.

In addition, in the Turkish modernization process status of woman has been exalted by her place in the working life. It has been supposed that the emancipation of woman might be possible by her participation in the working life, and thus the participation of woman in the working life has been emulated.

This research aims to analyse, sociologically; to what extent the process mentioned above coincides with the conditions of the academic women in the universities having the top position. In addition, the condition of academic women in working life which is commonly assumed, according to the statistical data obtained, to be in better condition in contrast to conditions of women working in the other fields had compared in this research.

In this research, sample of which include 716 academic women, findings relating to academic women are obtained by using survey technique. It is drawn from the findings obtained that academic women come mostly from middle or upper-middle class according to

their social origin; the more they promote, their proportion decreases in provincial universities and increases in central universities; intensify in certain areas according to their entitlement in the context of gender; are represented with less numbers in middle and upper administrative positions; exposed to gender discrimination with low rates in respects to promotion and advancement in the academic carrier but meet also with a politics of promotion based on not merit but loyalty and obedience (such as backing and nepotism, affinity to administrator); most of are complain the working conditions and particularly in salary and not to be satisfied with it; experience even partially conflict in the working place; most of are married with children; those of who married with children mostly represent the image of ‘modern family’ depending on the number of children; they take the responsibility for the domestic roles rather upon herself; most of married women do not share domestic roles with her husband but fulfil it with the aid of a housemaid, nursemaid or her relatives or husband’s relatives; at the scientific activities most of are become influential in their individual advancements but they do not take enough part in activities which are made collectively and open to the public interest (such as projects); most of are reluctant to participate in politics due to various reasons; most of them have a religious belief and as in the design of the modernization ideology perceive it as a fact that is required individual to carry it in her conscience and to satisfy her conscience; participate in leisure activities characterized as modern and artistic with higher rate but in non-governmental activities like association, union, etc. with low rate; there is sexual and emotional molestation against woman in the universities even if with low rate.

Key Words: Modernization and Woman, Turkish Modernization and Woman, Academic Woman, Woman in Working Life, Woman in Education Sector

ÖNSÖZ

Türk modernleşme sürecinde kadının durumunun bir “sorun” olarak dile getirilmesi kadınlar tarafından değil, modernleşmeci seçkinler tarafından olmuştur. Modernleşmeci seçkinler, kadının durumunun iyileştirilmesi ve statüsünün yükseltilmesi için önemli reformlar yapmışlardır. Kadını geleneksel rolleriyle cinsiyetsizleştirip modernleştirerek yeniden bir cinsiyet rolü giydirmeye çalışan modernleşmeci seçkinler, kadının yeni kimliğini benimsemesi için kamusal alana katılımının şart olduğunu savunmuşlardır. Modernleşmeci seçkinlerin öngörüsüne göre, kadın eğitim ve çalışma yaşamına katılım yoluyla kamusal alana dâhil olarak hem modern değerleri ve kültür öğelerini benimsemiş olacak hem de kadının özgürleşimi ve statüsünün yükseltilmesi sağlanacaktır.

Günümüzde modernleşme yolunda hayli yol kat ettiği düşünülen Türkiye’de çalışma yaşamına katılan kadınların, modern değerleri ve kültür öğelerini içselleştirip içselleştirmedigini, çalışma yaşamında erkeklerle eşit düzeyde haklara sahip olup olmadığını, geleneksel rollerinden bağımsızlaşıp bağımsızlaşmadığını “öğretim üyesi kadınlar” temsilinde sorgulamayı amaçlayan bu araştırma, Doktora Tezi olarak hazırlanmıştır. Şüphesiz hiçbir araştırma katkılar olmadan mevcut durumunu alamaz. Bu araştırmanın gerçekleştirilmesinde de birçok kişinin katkıları olmuştur. Öncelikle, Doktora Tezi olarak hazırlanan bu araştırmada, araştırma konusunun seçiminden araştırmanın mevcut hale getirilmesine kadar teşvik, gayret ve eleştirileri ile yanımda olan değerli hocam ve danışmanım Yrd. Doç. Dr. Mehtap YEŞİLORMAN’a teşekkür ederim. Araştırmada katkılarını gördüğüm Prof. Dr. Cemalettin ÇOPUROĞLU, Doç. Dr. Ömer AYTAÇ, Yrd. Doç. Dr. Ramazan ERDEM, Yrd. Doç. Dr. Çetin SEMERCİ ve Arş. Gör. Ayşe MERMUTLU’ya da teşekkür ederim.

Özellikle araştırmanın uygulama kısmının gerçekleştirilmesinde desteğini esirgemeyen Fırat Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Hamdi Muz’a, Rektörlük personeline ve araştırma süresince büyük bir sabırla bana destek olan aileme de teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
ÇİZELGELER VE TABLOLAR LİSTESİ.....	IX
KISALTMALAR.....	XII

1.GİRİŞ.....	1
--------------	---

2.KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Batıda Modernleşme Süreci ve Kadın.....	5
2.2. Türk Modernleşmesi ve Kadın.....	27
2.2.1. Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Kadın	27
2.2.2. 1923 ile 1950 Yılları Arasında (Cumhuriyet Dönemi) Kadının Durumu.....	37
2.2.3. 1950 Sonrasında Kadın Kimliği.....	43
2.2.4. 1980 Sonrasında Kadın Kimliği.....	46
2.2.5. 1990 Sonrasında Kadın Kimliği.....	56
2.3. Türkiye’de Modernleşmecî Yapılanmada Aydın/Eğitimli Kadının Rolü.....	61
2.4. Türkiye’de Modernleşmecî Yapılanmada Üniversiteler.....	64
2.4.1 Modernleşmecî Yapılanmada Üniversiteler ve Üniversitelerin Dünden Bugüne Gelişimi.....	64
2.4.2. Türkiye’de Üniversitelere Kadın Akademisyenlerin Katılımı ve Bu Katılımın Dünden Bugüne Tarihsel ve Kültürel Bazı Temelleri.....	73

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

3.1. Araştırmanın Konusu Amacı ve Yöntemsel Yaklaşımı.....	77
3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklem Seçimi.....	78
3.3. Araştırmanın Uygulanması ve Analizi.....	80
3.4. Araştırmanın Hipotezleri.....	81

4. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

4.1. Kadın Öğretim Üyelerinin Demografik Özellikleri.....	83
4.1.1. Kadın Öğretim Üyelerinin Yaşları.....	83
4.1.2. Kadın Öğretim Üyelerinin Doğum Yerleri.....	86
4.1.3. Kadın Öğretim Üyelerinin Medeni Durumları.....	87
4.2. Kadın Öğretim Üyelerinin Toplumsal Kökenleri.....	91
4.3. Kadın Öğretim Üyelerinin Özel Yaşamlarına İlişkin Elde Edilen Bulgular Ve Özel Yaşamlarıyla İlgili Bazı Hususlardaki Tutumları.....	95
4.3.1. Kadın Öğretim Üyeleri ve “Evlilik”.....	95
4.3.2. Evli Olan Kadın Öğretim Üyelerinin Çocuk Sayısı	98
4.3.3. Ev İşleri ve Çocuk Bakımı.....	100
4.4. Kadın Öğretim Üyelerinin Akademik Yaşamlarına İlişkin Elde Edilen Bulgular ve Akademik Yaşamlarıyla İlgili Bazı Hususlar Hakkındaki Tutumları.....	103
4.4.1. Kadın Öğretim Üyelerinin Unvanları, Çalıştıkları Üniversiteler ve Alanlar.....	103
4.4.2. Kadın Öğretim Üyelerinin Akademisyenliğe Katılımını Etkileyen Faktörler.....	113
4.4.3. Kadın Öğretim Üyelerinin İşe Girme Aşamasında Beklentileri ve Bu Beklentilerden Tatmin Olma Durumu.....	116
4.4.4. Kadın Öğretim Üyelerinin Çalışma Koşulları İle İlgili Tutumları.....	120
4.4.4.1. İşyerinde Geçirilen Süre ve Kadın Öğretim Üyelerinin İşyerinde Geçirilen Süreye İlişkin Tutumları.....	120
4.4.4.2. Kadın Öğretim Üyelerinin Üniversite’de Kariyer Yapma ve Terfi Etme Durumu İle İlgili Tutumları.....	123
4.4.4.3. Kadın Öğretim Üyelerinin Aylık Gelir Durumu.....	127
4.4.5. İş Tatmini.....	130
4.4.5.1. Kadın Öğretim Üyelerinin İş ve İşyeri ile İlgili Tatmin Durumu.....	131
4.4.5.2. Kadın Öğretim Üyelerinin Aldıkları Ücrete İlişkin Tatmin Durumu	138

4.4.5.3.Kadın Öğretim Üyelerinin İş Arkadaşları ile Tatmin Durumu.....	141
4.4.6 Araştırma Kapsamındaki Kadın Öğretim Üyelerinin Kadın Olarak Çalışıyor Olmaktan Dolayı Yaşadıkları Problemler.....	143
4.4.6.1. Taciz.....	143
4.4.6.2. Yaşanılan Diğer Problemler.....	148
4.4.7. Kadın Öğretim Üyelerinin Akademik Yönetime Katılımı.....	151
4.4.8.Kadın Öğretim Üyelerinin Bilimsel Aktiviteleri.....	160
4.5. Kadın Öğretim Üyelerinin Siyasete Katılım İle İlgili Tutumları.....	172
4.6.Kadın Öğretim Üyelerinin Din ve Dini İbadetlerle İlgili Tutumları.....	179
4.7.Kadın Öğretim Üyelerinin Moda İle İlgili Tutumları.....	184
4.8.Kadın Öğretim Üyelerinin Boş Zamanlarını Değerlendirme Durumu.....	193
 5.SONUÇ ve ÖNERİLER	
5.1.Sonuç.....	199
5.2.Öneriler.....	209
 6.KAYNAKÇA.....	212
 7.EKLER	
7.1.Ek-1 Anket Formu.....	226
7.2.Ek-2 İzin Belgeleri.....	236

ÇİZELGE VE TABLOLAR LİSTESİ

Çizelge 1: Kuruluş Tarihlerine Göre Üniversiteler.....	70
Çizelge 2: Türkiye’de 1927-2004 Yılları Arasında Yüksek Öğretimde Kız Öğrenci Payının Gelişimi	74
Çizelge 3: Türkiye’de 1933-2006 Yılları Arasında Yüksek Öğretimde Kadın Öğretim Elemanları	75
Çizelge 4: Akademik Statülerine Göre Kadın Öğretim Elemanlarının Dağılımı	76
Çizelge 5: Belirlenen Evren ve Örnekleme Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Dağılımı.....	79
Çizelge 6: 2000 Yılı İtibariyle Cinsiyete Göre 6 ve Daha Üstü Yaş Grubunun Eğitim Durumu.....	92
Çizelge 7: Çizelge 7: Bazı Kamu Personelinin Yıllar İtibariyle Maaşları.....	139
Tablo 1: Kadın Öğretim Üyelerinin Yaşlarına Göre Dağılımları	83
Tablo 2: Kadın Öğretim Üyelerinin Doğum Yerlerine Göre Dağılımları.....	86
Tablo 3:Kadın Öğretim Üyelerinin Medeni Durumlarına Göre Dağılımları.....	87
Tablo 4: Evli Olan Kadın Öğretim Üyelerinin İlk Evlenme Yaşına Göre Dağılımları.....	88
Tablo 5: Boşanmış Olan Kadın Öğretim Üyelerinin Boşanma Nedenine Göre Dağılımı.....	89
Tablo 6: Evli Olan Kadın Öğretim Üyelerinin Evlenme Biçimine Göre Dağılımı.....	90
Tablo 7: Annelerinin Öğrenim Durumuna Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Dağılımı.....	91
Tablo 8: Kadın Öğretim Üyelerinin Babalarının Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı.....	92
Tablo 9: Kadın Öğretim Üyelerinin Annelerinin Mesleğine Göre Dağılımı.....	93
Tablo 10: Kadın Öğretim Üyelerinin Babalarının Mesleğine Göre Dağılımı.....	94
Tablo 11: Kadın Öğretim Üyelerinin Ailelerinin Oturdıkları Yere Göre Dağılımı.....	94
Tablo 12: Ebeveynlerinin Gelir Durumuna Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Dağılımı.....	94
Tablo 13: Kadın Öğretim Üyelerinin Evlilikle İlgili Tutumlarına Göre Dağılımı.....	95
Tablo 14: Medeni Durumlarına Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Evlilikle İlgili Tutumlarının Dağılımı.....	97
Tablo 15: Evli Olan Kadın Öğretim Üyelerinin Eşlerinin Mesleki Durumuna Göre Evlilikle İlgili Tutumlarının Dağılımı	98
Tablo 16: Evli Olan Kadın Öğretim Üyelerinin Çocuk Sahibi Olma Durumuna Göre Dağılımı.....	99
Tablo 17: Kardeş Sayısına Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Dağılımı.....	99
Tablo 18: Medeni Durumlarına Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Ev İçi Roller Paylaşma Durumuna Göre Dağılımı.....	100
Tablo 19: Kadın Öğretim Üyelerinin Akademik Unvanlarına Göre Dağılımı	103
Tablo 20: Kadın Öğretim Üyelerinin Çalıştıkları Üniversitelere Göre Dağılımı.....	105
Tablo 21: Unvanlarına Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Çalıştıkları Üniversiteler ve Dağılımı.....	106
Tablo 22: Kadın Öğretim Üyelerinin Çalıştıkları Akademik Alanlara Göre Dağılımı.....	107
Tablo 23: Akademik Alan Ve Bu Alanların Alt Dallarına Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Dağılımı.....	108
Tablo 24: Unvanlarına Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Çalıştıkları Akademik Alanlar.....	109
Tablo 25: Kadın Öğretim Üyelerinin Lisans Diploması Aldığı Bölümü Seçme Nedenine Göre Dağılımı.....	113
Tablo 26: Kadın Öğretim Üyelerinin Akademisyenliği Seçme Nedenine Göre Dağılımı.....	113
Tablo 27: Mesleğe Başlama Aşamasında Kadın Öğretim Üyelerinin Beklentilerine Göre Dağılımı	115
Tablo 28: Mesleğe Başlama Aşamasında Kadın Öğretim Üyelerinin Beklentilerinin Gerçekleşme Durumuna Göre Dağılımı.....	118
Tablo 29: Kadın Öğretim Üyelerinin İşyerinde Geçirmek İstedikleri Süreye Göre Dağılımı.....	119
Tablo 30: Medeni Durumuna Göre Kadın Öğretim Üyelerinin İşyerinde Geçirmek İstedikleri Süreye Göre Dağılımı.....	120
Tablo 31: Çalıştıkları Alana Göre Kadın Öğretim Üyelerinin İşyerinde Geçirmek İstedikleri Süreye Göre Dağılımı.....	121
Tablo 32: Üniversite Terfi Etme Kriterleri İle İlgili Tutumlarına Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Dağılımı.....	123
Tablo 33: Terfi Etmekte Kadını Zorlayan Faktörler İle İlgili Tutumlarına Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Dağılımı.....	125
Tablo 34: Unvanına Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Aylık Gelir Durumuna Göre Dağılımı.....	128
Tablo 35: Çalıştıkları Alana Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Aylık Gelir Durumuna Göre Dağılımı.....	129
Tablo 36: Kadın Öğretim Üyelerinin Meslekleriyle İlgili Tutumlarına Göre Dağılımı.....	131

Tablo 37: Kadın Öğretim Üyelerinin Üniversitede Çalışmaktan Memnuniyet Durumuna Göre Dağılımı.....	133
Tablo 38: Üniversitede Çalışmaktan Memnun Olmayan Kadın Öğretim Üyelerinin Memnun Olmama Nedenlerine Göre Dağılımı.....	134
Tablo 39: Kadın Öğretim Üyelerinin Öğretim Sürecinde Karşılaştıkları Problemlere Göre Dağılımı.....	135
Tablo 40: Kadın Öğretim Üyelerinin Öğretim Sürecinde Karşılaştıkları Problemlere Göre Çalıştığı Üniversitelerin Dağılımı	136
Tablo 41: Unvanlarına Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Aldıkları Ücretten Tatmin Olma Durumu.....	137
Tablo 42: Kadın Öğretim Üyelerinin İş Arkadaşları Hakkındaki Tutumlarına Göre Dağılımı.....	141
Tablo 43: Kadın Öğretim Üyelerinin Üniversitelerde Kadınlara Karşı Tacizin Olup Olmadığına İlişkin Tutumlarına Göre Dağılımı.....	143
Tablo 44: Üniversitelerde Kadına Karşı Tacizin Olduğunu Söyleyen Kadın Öğretim Üyelerinin Tacizin Türüne İlişkin Tutumlarına Göre Dağılımı.....	144
Tablo 45: Kadın Öğretim Üyelerinin Kadın Meslektaşlarının Tacizde Bulunup Bulunmadığı İle İlgili Tutumlarına Göre Dağılımı.....	145
Tablo 46: Üniversitelerde Kadına Karşı Cinsel Tacizde Bulunduğunu Söyleyen Kadın Öğretim Üyelerinin Cinsel Tacizin Yapılma Şekli İle İlgili Tutumlarına Göre Dağılımı.....	145
Tablo 47: Üniversitelerde Kadına Karşı Tacizde Bulunduğunu Söyleyen Kadın Öğretim Üyelerinin Tacizin Nedenleri İle İlgili Tutumlarına Göre Dağılımı.....	146
Tablo 48: Tacizin Türüne Göre Tacizin Yapılma Nedenlerine İlişkin Kadın Öğretim Üyelerinin Tutumları.....	147
Tablo 49: Yaşadıkları Sorunlara Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Dağılımı.....	148
Tablo 50: Kadın Öğretim Üyelerinin İdari Görevlerde Bulunma Durumuna Göre Dağılımı.....	151
Tablo 51: Medeni Durumuna Göre Kadın Öğretim Üyelerinin İdari Pozisyonlarda Yer Alma Durumları.....	153
Tablo 52: Evli veya Bir Evlilik Tecrübesi Yaşamış Olan Kadın Öğretim Üyelerinin İdari Pozisyonlarda Bulunma Durumu.....	154
Tablo 53: Kadın Öğretim Üyelerinin Gelir Durumuna Göre İdari Pozisyonlarda Temsil Edilme Oranları.....	155
Tablo 54: Unvanlarına göre Kadın Öğretim Üyelerinin İdari Pozisyonlarda Yer Alma Durumları.....	156
Tablo 55: Çalıştıkları Üniversitelere Göre Kadın Öğretim Üyelerinin İdari Pozisyonlarda Bulunma Durumu.....	158
Tablo 56: Kadın Öğretim Üyelerinin Yayınlanmış Ulusal Makale Sayılarına Göre Dağılımı.....	160
Tablo 57: Kadın Öğretim Üyelerinin Yayınlanmış Ulusal Tebliğ Sayılarına Göre Dağılımı.....	161
Tablo 58: Kadın Öğretim Üyelerinin Yayınlanmış Ulusal Kitap Sayılarına Göre Dağılımı.....	161
Tablo 59: Kadın Öğretim Üyelerinin Yapmış Oldukları Ulusal Bilimsel Araştırma Sayısına Göre Dağılımı.....	161
Tablo 60: Kadın Öğretim Üyelerinin Yayınlanmış Uluslararası Makale Sayılarına Göre Dağılımı.....	163
Tablo 61: Kadın Öğretim Üyelerinin Yayınlanmış Uluslararası Tebliğ Sayısına Göre Dağılımı.....	163
Tablo 62: Kadın Öğretim Üyelerinin Yayınlanmış Uluslararası Kitap Sayılarına Göre Dağılımı.....	163
Tablo 63: Kadın Öğretim Üyelerinin Yayınlanmış Uluslararası Araştırma Sayılarına Göre Dağılımı.....	164
Tablo 64: Kadın Öğretim Üyelerinin Çalıştıkları Alanlara Göre Yayınlanmış Ulusal Makale Sayılarının Dağılımı.....	165
Tablo 65: Kadın Öğretim Üyelerinin Çalıştıkları Alanlara Göre Yayınlanmış Ulusal Tebliğ Sayılarının Dağılımı.....	166
Tablo 66: Kadın Öğretim Üyelerinin Çalıştıkları Alanlara Göre Yayınlanmış Uluslar Arası Makale Sayılarının Dağılımı.....	166
Tablo 67: Kadın Öğretim Üyelerinin Çalıştıkları Alanlara Göre Yayınlanmış Uluslar Arası Tebliğ Sayılarının Dağılımı.....	167
Tablo 68: Kadın Öğretim Üyelerinin Unvanlarına Göre Ulusal Makale Sayılarının Dağılımı.....	168
Tablo 69: Kadın Öğretim Üyelerinin Unvanlarına Göre Uluslar Arası Makale Sayılarının Dağılımı.....	168
Tablo 70: Kadın Öğretim Üyelerinin Unvanlarına Göre Ulusal Tebliğ Sayılarının Dağılımı.....	169
Tablo 71: Kadın Öğretim Üyelerinin Unvanlarına Göre Uluslar Arası Tebliğ Sayılarının Dağılımı.....	169
Tablo 72: Çalıştıkları Üniversitelere Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Ulusal Makale Sayılarının Dağılımı.....	170
Tablo 73: Çalıştıkları Üniversitelere Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Ulusal Tebliğ Sayılarının Dağılımı.....	171

XI

Tablo 74: Çalıştıkları Üniversitelere Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Uluslar Arası Makale Sayılarının Dağılımı.....	171
Tablo 75: Çalıştıkları Üniversitelere Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Uluslar Arası Tebliğ Sayılarının Dağılımı.....	172
Tablo 76: Kadın Öğretim Üyelerinin Siyasette Aktif Olarak Rol Alma Hususundaki Tutumları.....	175
Tablo 77: Siyasette Aktif Olarak Rol Almak İsteyen Kadın Öğretim Üyelerinin Siyasete Aktif Olarak Katılmak İsteme Nedenlerine Göre Dağılımı.....	176
Tablo 78: Siyasette Aktif Olarak Rol Almak İstemeyen Kadın Öğretim Üyelerinin Siyasette Aktif Olarak Katılmama Nedenlerine Göre Dağılımı.....	176
Tablo 79: Kadın Öğretim Üyelerinin Yaşlarına Göre Siyasette Aktif Katılım Hususundaki Tutumları.....	177
Tablo 80: Türkiye'deki Bazı Kurumlara Güvenme Durumuna Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Dağılımı.....	178
Tablo 81: Dini İbadetleri Yerine Getirme Durumuna Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Dağılımı.....	182
Tablo 82: Moda İle İlgilenme Durumuna Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Dağılımı.....	190
Tablo 83: Moda İle İlgilenen Kadın Öğretim Üyelerin Moda İle İlgilenme Nedenlerine Göre Dağılımı.....	190
Tablo 84: Moda İle İlgilenmeyen Kadın Öğretim Üyelerinin Moda İle İlgilenme Nedenlerine Göre Dağılımı	191
Tablo 85: Boş Zamanlarını Değerlendirme Biçimlerine Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Dağılımı.....	195

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

akt: Aktaran

Bkz : Bakınız

Çev: Çeviren

Der: Derleyen

DİE: Devlet İstatistik Enstitüsü

Doç. Dr: Doçent Doktor

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

Edit: Editör

Fak: Fakülte

GAP: Güneydoğu Anadolu Projesi

HÜNEE : Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü

KSSGM: T.C.Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

ÖSYM : Öğrenci Seçme Ve Yerleştirme Merkezi

ÖSYS: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı

Prof. Dr: Profesör Doktor

s: Sayfa

S: Sayı

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

Üniv: Üniversite

Vb: Ve benzeri

Vd: Ve diğerleri

y.y. : Yüzyıl

YÖK: Yüksek Öğretim Kurumu

Yrd. Doç. Dr: Yardımcı Doçent Doktor

1. GİRİŞ

İlkçağ'dan bu yana kadın-toplum ilişkisinin irdelenmesine karşın, 'kadınlık durumu'nun haklar ve özgürlükler bağlamında ele alınışı modernleşme süreciyle olmuştur. Batı dünyasında 1789 Fransız İhtilalı, bugünkü kullanımıyla vatandaşlık ve temel medeni haklar tarihinin başlangıcıdır ve bu tarihten itibaren toplumsal ve siyasal yapı, özgürlük, eşitlik, birey, insan hakları, laiklik, demokrasi, bilimsel düşünce, akılcılık gibi nosyonlar çerçevesinde şekillenmeye başlar. Söz konusu süreçte kadınlar, çeşitli hareketler içerisinde yer alarak kendi hak ve özgürlüklerini savunurlar. "Kadın Hakları Mücadelesi"nin tarihsel seyrine bakıldığında, kadınların ilk olarak 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren sivil ve siyasal; 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise 'sosyal' ve 'ekonomik' hakları için mücadele ettikleri görülmektedir.

Batı'da sanayileşme sürecinin başlaması ve gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan bu dönüşümler, bir yandan toplumsal değişimin diğer yandan da "özgürlük" konusundaki zihniyet değişikliğinin yansımaları olarak değerlendirilebilir. Batı dünyasındaki bu gelişmelerin Batı dışı toplumlara yayılarak küresel hale gelmesi ise 20. yüzyılın başlarındaki savaşlarla başlar. Bu dönemden itibaren, Batılı olmayan az gelişmiş toplumlar, gelişim politikalarını Batı'nın gelişim modelini veri alarak oluştururlar.

Diğer taraftan, gerek Batı toplumlarında gerekse de gelişmekte olan toplumlarda kadın sorununu inceleyen sosyal bilimcilerin, bu gelişmeleri modernleşmeci bir yaklaşım çerçevesinde değerlendirdikleri görülmektedir. Söz konusu yaklaşımda, Batılı toplumlar 'modern'; Batılı olmayan ancak kendi gelişim politikasını Batılı toplumların gelişimini veri alarak oluşturan toplumlar 'modernleşen' toplumlar olarak ele alınır. Buna göre, 'modern toplum' için geçerli sayılan temel önermeler (Gould ve Wartofsky, 1980'den akt. Köker, 1988: 5) şöyle özetlenebilir:

- (1) Kadının bağımsız bir birey olarak, kendi varlığını geliştirme hakkına sahip kılınarak özgürleştirilmesi modern toplumun temelini oluşturan demokratik değerlerin vazgeçilmez bir parçasıdır.
- (2) Kadının bağımsız bir birey olarak özgürleşebilmesi, her şeyden önce, kadının geleneksel cinsiyet rollerinden kurtarılmasıyla mümkündür. Kadın, ev-içi özel yaşam alanından çıkıp kamu yaşamına daha aktif olarak katılmakla özgürleşme yolunda önemli bir aşama gerçekleştirmiş olmaktadır. Bu da kadının her düzeyde çalışma yaşamına aktif olarak katılımıyla sağlanmıştır.

- (3) Kadının çalışma yaşamına katılması, kadın için yeni sorunları gündeme getirmiştir. Ev-içi özel yaşam ile kamu yaşamını birlikte ve geleneksel cinsiyet rolü bakımından çok da radikal dönüşümler olmaksızın yürütmeye çalışan kadın, hem ev dışında çalışmak hem de ev-içi işleri yerine getirmek durumunda kalmaktadır. Bu durumun yaratacağı sorunlar, var olan siyasal-toplumsal kurumların oluşturduğu çerçeve ile bu çerçevenin meşruluk zeminini oluşturan demokratik değerler içinde gerekli düzeltmeler yapılarak çözüme kavuşturulabilir.

Kadın sorununu Batı toplumları açısından bu öncüllere bağlı olarak inceleyen modernleşmeci yaklaşım, gelişmekte olan toplumlarda kadının durumuna ilişkin olarak (Marshall, 1983'den akt. Köker, 1988: 6) şu temel önermelerden hareket etmektedir :

- (1) Batı toplumlarının modernleşmesi, oldukça uzun bir süreçte ve kendi iç dinamikleriyle gerçekleşmiştir. Buna karşın, Batı dışı toplumların modernleşmesi, çok daha kısa bir zaman dilimi içerisinde ve kendi iç dinamikleriyle değil, modernleşmeci bir elit tarafından ikameci bir anlayışla, gerçekleştirilmiştir. Kadın hakları da, Batı toplumlarından farklı olarak, söz konusu reform sürecinde 'kadınların' herhangi bir örgütlü talebinin zorlayıcılığından yoksun olarak gündeme gelmiştir.
- (2) Gelişmekte olan toplumlarda 'kadının özgürleşmesi', geleneksellikten modernliğe doğru ilerleme sürecinde nerede bulunulduğuna bağlıdır. Bu anlamda, sanayileşme olarak kavranan ekonomik kalkınma sürecinin düzeyi ile kadını tabi bir statüde gören geleneksel değerlerdeki değişmelerin gerçekleşip gerçekleşmediği önemlidir.
- (3) Modernleşme sürecini yukarıdan aşağıya doğru gerçekleştirilen reformların karakterize ettiği toplumlarda, 'kadının özgürleşmesi', ekonomik kalkınma ve sosyal örgütlenme düzeyine bağlı olduğu kadar, geleneğin dönüştürülme tarzına ve söz konusu süreçte 'kadın hakları'nın kadınlarca ne ölçüde içselleştirildiğine de bağlı bulunmaktadır. Bu toplumlarda modern kültür öğelerinin benimsenmesi, 'eğitim' yoluyla olmaktadır. Eğitim yoluyla modern değerlerin benimsenmesi, bir yönüyle gelenekselliğin dönüştürülmesinde önemli bir adım, diğer yönüyle de kadın hakları bakımından gerçekleşmesi gereken bilinçlenmenin sağlanması için kaçınılmazdır.

Bu araştırma, Türkiye'de Yüksek Öğretim Kurumlarında çalışan kadın öğretim üyeleri üzerinde odaklaşarak, modernleşmeci yaklaşımda öngörülen temel önermelerinin geçerliliğini; 'kadının ev-içi yaşamdan çıkarak bireysel özerkliğini kazanıp kazanmadığını', 'çalışma yaşamında erkeklerle eşit düzeyde haklara sahip olup olmadığını', 'modern değerleri ve modern kültür öğelerini içselleştirip içselleştirmediğini' sorgulayan bir inceleme

niteliğindedir. Bu bağlamda, bu araştırmayı önemli ve anlamlı kılan hususlardan bazıları şunlardır:

- Türkiye’de devletin modernleşme ideolojisinde, ‘kadının durumu’ bir sorun olarak görülmüş, kadının statüsünün iyileştirilmesi için modernleşmeci seçkinlerin önderliğinde önemli reformlar yapılmıştır. Bir başka deyişle, Türk modernleşmesi sürecinde kadının durumunun bir ‘sorun’ olarak kadınlar tarafından değil, bizzat modernleşmeci seçkinler tarafından dile getirildiği ve bu hususta düzenlemelere gidildiği söylenebilir. Bu düşünceden hareketle, bu araştırmada cevaplandırılmak istenilen birinci soru, Türk kadınlarının gerçekten de, bu yargıya uygun olarak, Cumhuriyet reformları sonucunda elde ettiği haklara ulaşma çabası içinde olup olmadığıdır. Bu nedenle, bu araştırmada Türkiye’de kadın öğretim üyelerinin toplumsal konumlarının tarihsel bir analizini yapmak ve bu kadınların günümüzdeki durumlarını bu süreç açısından yorumlamak önemli görülmüştür.
- Modernleşmeci seçkinlerce, modernleşmenin bir göstergesi olarak kabul edilen kadının toplumsal konumunu iyileştirmenin ve onu özgürleştirmenin, kadının ‘eğitim’ ve ‘çalışma’ yoluyla yani kamusal alana dâhil edilmesiyle mümkün olabileceği düşünülmüştür. Bu araştırma, Cumhuriyet sonrasında artık hak sahibi bireyler olma yolunda önemli bir evreyi geride bırakmış olan kadınların, günümüz itibarıyla çalışma yaşamında ne derecede özgürleştiği ya da ne derecede erkeklerle eşit haklara sahip olduğunu, kadın öğretim üyeleri temsilinde sorgulamayı amaçlamaktadır.
- Modernleşmeci seçkinler, kadının kamusal alana dâhil olmasıyla, bir taraftan kadının kamusal yaşamda erkeklerle eşit haklara ve konuma sahip olacağını öngörürken; bir taraftan da kamusal yaşamda yer alan kadının ev-içi rollerinden bağımsızlaşacağını öngörmüştür. Bu araştırma, kamusal alanda yer alan kadın öğretim üyelerinin, bu “yer alış”ın niteliğini anlamada önemli ipuçları içeren bir veri olmak üzere, geleneksel rollerinden bağımsızlaşıp bağımsızlaşmadığını çözümlemeyi amaçlamaktadır.

Bu doğrultuda, örneklemini Türk Yüksek Öğretim Kurumlarında çalışan 716 kadın öğretim üyesinin oluşturduğu bu araştırma, beş bölüm halinde düzenlenmiştir. Giriş bölümünü izleyen ikinci bölümde, Türk modernleşme sürecindeki ‘kadının durumu’ ile Batı modernlik sürecindeki ‘kadının durumu’ arasındaki farklılıklar, kadın hareketinin gelişimi,

Türk toplumunda eğitimli kadınların rolü ve yeri gibi hususlar, tarihsel bir perspektif içerisinde incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise araştırmanın yöntemi ve araştırmada kullanılan tekniklere yer verilmiştir. Araştırmanın dördüncü bölümünde de, Türkiye’de Yüksek Öğretim Kurumu bünyesinde yer alan öğretim üyelerinin ekonomik ve toplumsal kökenlerine ilişkin özellikleri, mesleğe yöneliş ve güdülenmeleri, rol öncelikleri, mesleğe bağlılıkları, rol algılamaları ve davranışları gibi genel durumlarına ilişkin bulgularla kadın öğretim üyelerinin kendileri, ailesi ve iş yaşamı ile ilgili tutumlarına ilişkin bulgular ve bunların analizine yer verilmiştir.

Bu çalışmanın son bölümü olan beşinci bölümde ise, araştırmaya dair genel bir değerlendirme yapılmış ve bu değerlendirmeye dayanarak bazı önerilere yer verilmiştir.

2.KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Batıda Modernleşme Süreci ve Kadın

Cinsiyetler farklılığı bağlamında kadın ve erkeğin ne olduğu, ne olması gerektiği, ne olabileceği, yüzyıllarca tartışılmıştır. Batı tarihi incelendiğinde, modernlik öncesi dönemde kadının, kültür, gelenek, din ve siyaset bağlamında çok boyutlu haksızlıklara uğratıldığı ve yanlış konumlandığı görülmektedir. Bu dönemde bir erkek olarak Âdem, yüceltilirken; Havva, kilise babaları ve din adamları tarafından ilk günahın suçlusu olarak görülmüş ve kadınlar cinsellik ve günahla özdeşleştirilmiştir. Sözgelimi Giovanni Pico della Mirandola, 1486’da çığır açan “İnsan Onuru Üzerine” adlı eserinde, kadın ve erkeklerden bahsederken sefillik, miseria¹ ve kötülüğü kadınlara atfederken; erkeği, Tanrı’nın tek muhatabı olarak görmüştür (Mirandola, 1486’dan akt. Bock, 2004: 6). Tertullianus, kadınları, “şeytanın giriş kapısı” (januadiaboli) olarak değerlendirirken; Augustunus, hem evlilik dışı hem de evlilikteki cinsel ilişkiyi günah ilan etmiştir. Hieronymus ise günah işlememenin ancak bakir bir hayatla mümkün olabileceğini savunmuştur. Zira Hieronymus’a göre erkeğin, kötülüğün ve baştan çıkmanın timsali kadına olan sevgisi, Tanrı sevgisiyle bağdaşmaz ve erkeğin selametini tehlikeye atar. Selamet isteyen erkeklerin kendilerini kadınlardan, selamet isteyen kadınların da kendilerini kendilerinden korumaları gerekir. Tertullianus ve Chyrsostamos ise “Kadın nedir?” sorusuna yanıt olarak “dostluğun düşmanı”, “zaruri musibet”, “baştan çıkmanın ta kendisi”, “evin tehdidi”, “eğlenceli felaket”, “kötülüğün doğası” gibi bir dizi ahlaksızlığı ifade eden deyim sıralamışlardır. Kadın, aziz Tommaso için de “hatalı” ya da “noksan erkek” demektir (Bock, 2004: 6-7).

Batı’da, Aydınlanma Dönemine kadar, cinsiyetler tartışması bağlamında üzerinde durulan önemli bir husus da “evlilik”tir. 11. ve 12. yüzyıllarda birçok toplumda evlilik, aileler (genellikle düşman aileler) arasında bir ittifak ve barış anlaşması, kadın ise anlaşma aracı teminatı olarak görülmüş ve aile ittifakları kadın takasıyla yapılmıştır. 11. yüz yılda kadınlar, çok genç yaşta ve kendilerinden çok daha yaşlı erkeklerle evlendirilmiş ve ömürlerinin büyük

¹ İnsanın yüceliği boyutunun karşıtı, miseriahumanae Conditionis (İnsanın durumunun sefilliği) öğretisidir. Ayr. bilgi için bkz.(Bock, 2004:6)

bir kısmını hamilelikle ve doğumla geçirmişlerdir.² Kadınların aile dışında var olmasının çok büyük bir yoksulluk hatta dilencilik anlamına gelmesi ve 12. yüzyıldan itibaren iş ve aile yaşamı arasındaki ilişkilerin yeni bir görüntüsünün oluşması gibi nedenlere bağlı olarak, 12.yüzyıldan itibaren evlenmenin önemi giderek artmıştır. Bu dönemde evlilik, serflikten kurtulmanın bir aracı da olmuştur. Zira kentlerde ve taşrada, serfliğin baskın olduğu yerlerde, bireyler serflikten tek başına çalışarak değil, ancak eşiyle birlikte piyasa için çalışarak kurtulabilmektedir (Opitz, tarihsiz, 288-314'den akt. Bock, 2004: 23). Ortaçağın sonunda, Yeniçağ'ın başında “ekonominin yeniden örgütlenmesinin çekirdeği” olan modern ailenin temelleri (kadın her ne kadar ev işlerinden sorumlu ve her konuda eşine bağımlı olsa da) böylelikle atılmıştır. Ancak cinsiyetler tartışmasına paralel olarak evliliğin ve kadının yerilmesi veya övülmesi (özellikle Katolik ve Protestanlık mezhepleri arasında) Yeniçağda da devam etmiştir.

16. yüzyıldan itibaren “modern devlet” in oluşum sürecinde evlendirme yetkisi, kiliseden devlete, yerel otoritelerden merkezi otoritelere intikal etmiştir. Özellikle Fransa'da bu yüzyılda uygulanan yasalar ve kararlarla, aile ve devlet yapısı arasında güçlü bir işbirliği oluşmuş; evlilik, evlilik koşulları ve mirasla ilgili meseleler kraliyet otoritesi tarafından düzenlenmesiyle başlamıştır (Bock, 2004: 35). Bunun yanı sıra 1776'da Kuzey Amerika'da başlayan ve Avrupa'da 1848 devrimiyle sona eren devrimler çağı, cinsiyetler düzenini önemli ölçüde sarsmıştır. Özellikle, tüm Avrupa'da modernizm temelini atılmasında önemli bir yeri olan Fransız Devrimi'yle (1789) birlikte, kadınların umutları, vizyonları ve talepleri daha bir görünürlik kazanmıştır. Kadınların kendi haklarını savunmaya başlamaları ve birer “yurttaş” olarak erkeklerin yanında yer almaları 1789 Fransız devrimiyle olmuştur.

Fransa'da Kral XVI. Louis'in tüm tebaasına şikâyetlerini açıkça dile getirme çağrısı - ki bu durum gerek Fransa'da gerekse de Avrupa'nın diğer ülkelerinde devrime zemin hazırlayan bir olay olacaktır - üzerine halkın büyük bir kesimi “cahiers de doléances” yani, “şikâyet defterleri” hazırlayarak krallarına umut, şikâyet ve isteklerini bildirmişlerdir. Bu defterlere, kadınlar öncelikle eğitim ve toplumsal sorunlarla ilgili şikâyetlerini yazmışlardır. Bunun yanı sıra kadınların mülk sahibi olmamaları, yoksul olmaları ve meslek sahibi olmamaları, yurttaş olarak siyasi ve ekonomik haklara sahip olmamaları gibi konular da kadınların şikâyetleri arasında yer almaktadır (Bock, 2004: 42-44). Kadınların kendi cinsiyetleri için talep ettikleri

² Bu dönemde kadınların ortalama doğum sayısı Floransa'daki kadınlar için on; Fransız köylü kadınları içinse dokuzdur (Bock, 2004: 22).

istek ve haklar, sadece şikâyet defterlerinde yer almamış, aynı zamanda kadınların içinde yer aldığı bireysel ve kitlesel olarak çeşitli eylemlerle de dile getirilmiştir. Parisli kadınların 5 ve 6 Ekim 1789'da Versailles'a yürüyüşleri (Ekim Kadınları yürüyüşü), 20 Mayıs 1795'te gıda fiyatlarının artışı ve buna bağlı olarak Paris'in alt sınıflarının önemli oranda etkili olduğu ayaklanmalar, Mart 1791'de "Gerçeğin Kadın Dostları" kulübünün kurularak insan ve yurttaşlık haklarının kadınlar için de geçerli olması için verilen mücadeleler, tarihin ilk kadın "feminist" i Olympe de Gouge'nin 1791 Anayasasının kabulünden önce Kral'a ve Marie-antoinette'e gönderdiği "Declaration des droits de la Femme et dela citoyenne" yani kadın hakları beyannamesi, Diderot ve Condorcet'in kadının sosyal ve siyasal haklarının kazanımını savunan yazıları, kadınlar tarafından çıkarılan gazeteler ve kadınlar tarafından kurulan siyasi kulüpler, kadınların bu devrim sırasında talep ve haklarını kazanmak için gerçekleştirdikleri kitlesel ve bireysel eylemlerdir.³

Tekeli'ye göre (1982: 70) Fransa'da devrimle birlikte ön plana çıkan kadın hakları mücadelesi diğer toplumlardaki kadın hakları mücadelesinden, -toplumsal mücadelelerle çok iç içe olması yönüyle – farklılık arz eder. Diğer toplumlarda kadın hakları mücadelesi, sınıfsal mücadelelerden daha uzak ve bağımsızmış gibi sürdürülür. Fakat toplumları daha derinden sarsan olaylarla ve toplumsal gelişmelerle feminist hareket arasındaki organik bağları her toplumda görmek mümkündür. Kadınların mücadelelerine rağmen, devrimin getirdiği "insan hakları beyannamesi" kadınları içerisine almamıştır. Bununla birlikte bu "haklar bildirgesini" 18. yüzyıl boyunca düşünce düzeyinde hazırlamakta olan filozof ve düşünürlerin büyük bir çoğunluğu kadının kendi adına söz sahibi olmasını gerekli görmemiş ve kadının adına kocasının veya babasının söz sahibi olmasının yeterli olacağını düşünmüştür. Örneğin Rousseau, "Emil" adlı eserinde kadını, erkeğe haz veren bir yaratık olarak görürken; Molière "Ecoles des Femmes"de anti-feminist bir yaklaşımla kadın için en büyük erdemliliğin kocasına, önderine, efendisine, senyörüne bağımlı olmak ve boyun eğmek olduğunu savunmuştur. Devrimin başında her türlü eylemde erkeklerle birlikte yer alan kadınlar, devrimin aktörlerinin (erkekler) örgütlenmesinden sonra kenara itilmişler ve her türlü devrimci kurumdan dışlanmışlardır. Diğer bir deyişle kadınlar özellikle devrimin ayaklanmalar, eylemler döneminde aktif bir şekilde hatta Godineau'nun ifadesiyle (Godineau, 1988'den akt. Fraisse ve Forrot, 2005: 24), birer "kısırtıcı" olarak katılmışlar, ancak devrimin stabilizasyon ya da restorasyon dönemlerinde devre dışı kalmışlardır. Devrimin sonunda kadınlar devrim öncesi sahip oldukları hakları dahi yitirmişler ve daha başka bazı

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. (Tekeli, 1982 ve Bock, 2004)

hakları elde etmeleri 157 yıllık bir mücadeleyi gerektirmiştir. Ancak bu devrimin, kadınların tarihi ve feminist hareket açısından bir takım kazanımları da olmuştur.

1789 Fransız Devrimi'ni belirleyen eşitlik, özgürlük, insan hakları gibi kavramlar, aynı sınıfsal temellere dayalı dönüşümleri aşağı yukarı eş zamanlı yaşayan ve hatta bu açıdan gecikme gösteren toplumlarda nüfusun yarısını oluşturan kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması fikrinin gündeme gelmesinde etkili olmuştur. Buna paralel olarak feminist bir bilinçle kadınlar hem bireysel hem de özellikle kitlesel olarak haklarını savunabileceklerini anlamışlardır (Yaraman,1999: 14).

Kadının tarihi açısından İngilizler, Fransızlar, İtalya, Almanya, Belçika ya da İsviçre arasında tarihsel ve kültürel farklılıklar vardır. Sözgelimi ilk siyasal dönüşüm deneyleri, devrimleri ve laik cumhuriyetiyle Fransa'da gerçekleşmiştir. Diğer unsurların yanı sıra devrimle başlayan dönüşüm sürecinde, Katolik kadını tanımlayan büyük dinsel değişimler de yine Fransa'da gerçekleşmiştir (Fraisie ve Ferrot: 2005).

Fransız Devrimi, cinsiyetler arası ilişkilerin sorgulandığı, kadının sadece aile düzeninde değil; siyasal topluluk içindeki rolünün de tartışıldığı (Batı uygarlığında kadının sivil bir rol oynayabileceğinin keşfedildiği bir dönem), kısacası kadın sorununun siyasal düşünüşün merkezi bir ilkesi olarak gündeme geldiği bir dönem olması bakımından, kadınların tarihinde belirleyici bir dönüşüm zamanıdır. İnsan Hakları Bildirgesiyle (1789) her bireyin “özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya direnme” vazgeçilmez haklarına sahip olduğu kabul edilir (İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi, Madde-2'den akt. Sledziwski, 2005: 41). Dolayısıyla her kadına, her erkek gibi, kendi kanılarını oluşturma ve kendi kararlarını alma, şahsının ve malının güvenliğine sahip olma hakkı tanınmış olur. Böylece kız evlatlar, malların paylaşılmasında artık dezavantajlı konumdan kurtulmuş olurlar. Yine Eylül 1791 Anayasasıyla, kadınlar ve erkekler için olgunluk yaşı aynı terimlerle tanımlanarak kadınların kurumsal belgelerde tanıklık yapmaya ve uygun gördükleri taahhütlerde bulunmaya yetecek akla ve bağımsızlığa sahip oldukları da kabul edilir. 1793'te komünal mallarda pay sahibi olmalarına da izin verilmekle birlikte aynı tarih itibarıyla Cambacérés tarafından convention'a önerilen yeni Medeni Kanun'un ilk versiyonunda anneler, ebeveyn otoritesinin kullanılmasında babalarla aynı ayrıcalıklara sahip konuma getirilir. Böylece Fransız kadınlar tam vatandaşlık hakkı kazanmamış olsalar da kendilerini yönetmeye muktedir, özgür, rasyonel olarak görülmeleri yönüyle vatandaş statüsüne dâhil edilen bireyler olarak, ilk kez gerçek ve sivil statüye sahip olmuşlardır ve bu, önemli bir değişimdir. Kadınlara tanınan bu

sivil özgürlükler, kadınlara sivil yani siyasal haklar sağlamasa da bu hakları elde etmenin yollarını açmıştır (Sledziewski, 2005: 42).

Devrim ortamı Fransa'yı değil, tüm Avrupa'yı da etkilemiştir. Nitekim İngiltere'de buhar makinesinin icadıyla başlayıp emeğin ve yaşamın seyrini değiştiren teknolojik gelişmeler, Sanayi Devriminin gerçekleştirilmesine neden olmuştur. Sanayi Devrimi, iş dünyasını ve emeğin biçimini derinden etkilemiş, öyle ki iş bölümü tekrar düzenlenmiş ve mesleki alanlarda değişimler olmuştur. Teknolojik gelişmelerle birlikte küçük atölye ve tezgâhların yerini fabrikalar almış ve bu durumdan küçük tüccar ve bağımsız çalışanlar olumsuz etkilenmiştir. Diğer bir deyişle, fabrikaların yoğunlaşması küçük tüccar ve üreticileri olumsuz yönde etkileyerek maaşlı kesimin artmasını ve hizmet sektörünün gelişmesini sağlamıştır. Teknolojinin giderek insan yaşamına daha çok dâhil edilmesiyle birlikte, hizmet sektörü şehirlerdeki alt-yapı çalışmasıyla ulaşım, banka, sigorta, ticaret alanındaki yükselişini sürdürmüştür. Ailevi köklerinden ziyade gelir oranına dayanan yeni bir burjuva sınıfı doğmuş ve bu süreçte kadınlara yönelik önemli iş alanları oluşturulmuştur (Langlois vd, 2000: 459) .

Marx'a göre sanayinin çıkış noktası emek araçlarındaki devrimdir ve bu devrim, en gelişmiş biçimine bir fabrikadaki organize makine sistemi ile ulaşır. Makine, kas gücünü vazgeçilmez bir öge olmaktan çıkardığı ölçüde kasları zayıf, vücut gelişmesi eksik ama el ve organları kıvrak işçileri çalıştıran bir araç halini alır. Bu nedenle de kadın ve çocuk emeği, makine kullanan kapitalist için aranan ilk şey olmuştur (Marx,2000:242'den akt. Marx, Engels, ve Lenin, 2002: 82). Şu halde sanayi devriminin gerçekleşmesinin önemli belki de en önemli- nedeninin, en ucuz işgücünü bulmak ve kullanmak olduğu da söylenebilir. Bu bağlamda sanayi devriminden en fazla etkilenen kesim olan kadınlar, -geleneksel olarak kendilerine ayrılan ev işlerinin dışında- ihtiyaç anında faydalanabilecek ucuz işgücü haline gelmiştir. Örneğin, 1839 yılı itibarıyla Britanya İmparatorluğu'nun 419.590 işçisinden 192.887'si, yani neredeyse yarısı, 18 yaşın altındadır. 242.296'sı kadındır, kadınların 112.192'si 18 yaşın altındadır. Buna göre 18 yaşın altında kalan erkek işçi sayısı 80.695, yetişkin işçi sayısı 96.199 ya da % 23, yani toplam sayının dörtte biri bile değildir. Pamuk fabrikalarında çalışan işçilerin ¼'ü, yün fabrikalarında çalışanların ½'si, keten ipliği fabrikalarında çalışanların ½'si kadındır (Engels, 1997: 45-48'den akt. Marx, Engels ve Lenin, 2002: 34). Yine 1866'da yapılan ilk ciddi sayıma göre Fransa'da 675.000 kadın fabrikalarda, 3600 kadın madenlerde ve kömür ocaklarında çalışmakta; bir buçuk milyon

kadar kadın da hizmetçilik etmektedir. Emek gücünün (tarım hariç) 1866'da % 34.9'unu 1911'de % 35.8'ini kadın işçiler oluşturmaktadır (Guilbert, 1966: 13-14'den Tekeli, 1982: 77). Almanya'da ise 1872 yılı itibariyle 1116.695; 1882'de 5531.517; 1907'de 9.492.881 (toplam emek gücünün % 26.4'ü) kadın işçi çalışmaktadır (Adamson ve diğerleri, 1976: 33'den akt. Tekeli, 1982: 83).

Yukarıda aktarılan rakamlar, kapitalizmin gelişmesi ve Sanayi Devriminin gerçekleşmesiyle birlikte Batı'da, kadın emeğinin büyük çapta kullanıldığını göstermektedir. Ancak bu durum (kadınların geleneksel olarak ev işi ve çocuk bakımıyla ilgili sorumluluğunun dışına çıkarak çalışma hayatına katılımı) kadınlar için "sorun" un bittiği anlamına gelmez. Çünkü çalışma süresi, çalışılan mekânın durumu, çalışmadan elde edilen gelir vb. açılardan incelendiğinde, Batı'daki çalışan kadınların çalışma şartlarının, oldukça zor ve imkânsızlıklarla dolu olduğu anlaşılmaktadır.

Örneğin 19.yüzyılın ilk yarısı itibariyle Londra'nın süs eşyası yapan atölyelerine bakıldığında, bu kuruluşlarda çalışan genç kız sayısı 15.000 civarındadır. Bunlar genellikle çalıştıkları atölyede yatar ve yerler, çoğu kırsal alanlardan gelir ve patronların tam anlamı ile kölesi olurlar. Yılda dört ay süren moda mevsiminde günlük çalışma en iyi kuruluşlarda bile 15 saat, ivedi işler çıktığında 18 saattir; bununla birlikte atölyelerin çoğunda bu süre içinde kesin bir zaman belirlemesi yoktur, bu yüzden kızlar 24 saat içinde en çok 6 saat, çoğu zaman yalnız üç ya da dört saat, hatta bazen yalnız iki saat dinlenme ve uyku zamanı bulabilirler; çoğu zaman olduğu gibi bütün bir gece çalışmak zorunda değilseler, 19-20 saat çalışmış olurlar. Onların çalışmasına konulan tek sınır, iğneyi bir dakika daha tutamayacak duruma geldikleri fiziksel yetmezliktir. Engels'e göre bu ağır çalışma koşullarına karşın kadınlara verilen ücret ise oldukça düşüktür. Engels, o döneme ilişkin olarak, kadınlara, erkeğe verilen ücretin yarısı ya da üçte biri kadar ücret verildiğini belirtmektedir (Engels, 1997: 45-48'den akt. Marx, Engels ve Lenin, 2002: 33,43). Marx, ağır çalışma şartlarını (kadın-erkek ayrımı yapmadan) "Girişimciyi işçiden, efendiyi uşaktan ayıran büyük bir uçurum" olarak nitelendirmektedir (Marx, tarihsiz: 647'den akt. Marx, Engels ve Lenin, 2002: 50).

Diğer taraftan bu dönemde fabrikalarda kadınların köle gibi çalışması, patronlarına "us primae noctis" (ortaçağda köle sahibinin evlenen serfin eşiyle ilk geceyi geçirme hakkı, ilk gece hakkı) sağlamaktadır ve fabrikatör bu konuda da kadın işçilerin bedenine ve çekiciliğine egemendir. Eğitimden ve toplumsal saygıdan yoksun olan fabrikatörlerin çoğu, fabrika sanayisinin başlangıcında, bu "kazanılmış" hakkın kullanılmasında hiçbir engel tanımamışlardır (Engels, 1997: 45-48'den akt. Marx, Engels, Lenin, 2002: 35). Kadının tarihi

açısından yaşanan bu gelişmeleri, Lenin, “modernleşme ve makineleşmeyle birlikte kapitalist ev sanayisindeki artış, üretimde bulunan kadının durumunu, ortaçağdaki kadının durumundan farklı kılmaz. Kölelik, serflik ve kapitalizm birbirinin aynıdır. Yalnızca sömürünün biçimi değişir. Sömürü aynen kalır” sözleriyle değerlendirmektedir (Lenin, tarihsiz: 206-207’den akt. Marx, Engels, Lenin, 2002: 60).

Emeğin ve bu arada kadın emeğinin sömürülüşü Saint Simon, Fourier, Leroux, Marx gibi düşünürleri kadın hakları konusunda düşünmeye itmiştir. Onlara göre proletaryanın kurtuluşu ile kadınların kurtuluşu birlikte ele alınması gereken sorunlardır. Faurrier, uygarlık düzeyinin ölçüsünün, o toplumdaki kadının yeri olduğu düşüncesine sahiptir. Ona göre ideal bir toplumda insanlar komünler halinde yaşamalı, işbölümü cinsiyete bağlı olmamalı, ev işi ve çocuk bakımını kadın ve erkek kolektif olarak yürütmeli, üretim de kolektif yapılmalıdır. Saint Simon’a göre ise kadının kurtuluşu, özel mülkiyetin ve evlilik ilişkisinin kaldırılması ile mümkün olur (Tekeli, 1982: 74).

Bizzat kadınlar üzerinden fikir yürütmeyen ancak sanayileşme birlikte erkeklerle birlikte hatta daha fazla kadın ve çocukların daha düşük ücretlerle ve ağır şartlar altında işçi olarak çalıştırılmasını eleştiren Marx’a göre “işgünün normlara bağlanması, işgünü süreleri ve dinlenme süreleri vb. bakımdan kadın emeğinin sınırlanmasını kapsamalıdır (Marx- Engels, 1989: 45’den akt. Marx, Engel, Lenin, 2002: 128). 1866’da 1. Enternasyonal’in (A.I.T.) kuruluş yasasını kaleme alan Marx, yalnız kadınların değil, hatta 8 yaşından itibaren, çalışma gücü yeterli olan tüm çocukların da üretim sürecine katılması gerektiğine inanmış ve kadın erkek tüm işçiler için hiçbir şart altında, geceleri ve onurlarını zedeleyici ya da sağlıklarını tehlike altına sokan işlerde çalıştırılmamaları gerektiğini vurgulamıştır (Tekeli, 1982: 83).

Sanayileşmeyle birlikte yaşanan bu gelişmeler karşısında kadınların tepkisine gelince, elbette bu dönemde kadınlar, sorunlarını çözmek amacıyla çeşitli girişim ve eylemlerde bulunmuşlardır. Fransa’da kadınların mücadelesi sosyalizm üzerinden olmuştur. Ancak kadınların sorunlarını ve kadın haklarını sosyal sorunlardan ayrı görmeyen sosyalizm anlayışı içerisinde ütöpik sosyalistlerin hepsi kadın haklarından yana tavır koymamışlardır.

Özellikle 1830’lu yıllarda toplumda revaçta olan ve özellikle Fransız işçi hareketi üzerinde uzun süre etkisini gösteren Proudhon, kadınların siyasal haklar elde etmesinin, ailenin en temel ilkesini, kocanın otoritesini zedeleyeceğini savunmuştur. Proudhon’un sosyalizm anlayışı, yalnız emeğe hakkını vermek üzerine değil, aileyi - kadınla erkeğin

birliğin sembolü olan evliliği- kadını aileye feda ederek kurtarmayı amaçlama temeline dayanır (Tekeli, 1982: 73).

Öte yandan 1830’lu yıllarda, kadınlar, burjuvazi tarafından proletaryayla eş tutulmuştur. Bununla birlikte bu dönemde kadınlar da hak mücadelelerini ve taleplerini işçi sınıfı ile birlikte veya onun üzerinden sürdürmüşlerdir. Bu yıllarda, kadınların hak ve talepleriyle ilgili mücadeleleri incelendiğinde, Furiyeci sosyalist Flora Tristan ismi dikkat çekmektedir. Bu dönemde Tristan, kadınların ve proletaryanın hak ve taleplerinin ortak biçimde savunulması için bir “işçi birliği” kurulmasını savunmuş ve Pauline Roland ile birlikte *La Femme Libre* adlı bir gazete çıkartmıştır. Ayrıca Tristan, Fransız ihtilali esnasındaki kadınların mücadelelerinden esinlenerek kadın kulüplerinin kurulmasını teşvik etmiştir. 1848’de ise Jean Drouin ve Eugenie Niboyet, *La Voix des Femmes* gazetesini çıkarırlar. Kadın haklarını savunan bu gündelik gazetenin yayınları ve 103 işçi derneğinin de desteğiyle, kadın işçi ücretlerinin yükseltilmesi, iş gününün kısaltılması, kreşler kurulması için çeşitli eylemler yapılır. Bu mücadelenin sonunda, 1848 devrimiyle kurulan işçi komisyonuna, kadın delegelerin girmesi mümkün olur. Bu devrim aynı zamanda, burjuva, küçük burjuva, entelektüel ve işçi olan tüm kadınlar arasında bir dayanışmanın gerçekleşmesini de sağlar. Yine bu devrimle birlikte kadınlar, çalışma gününün 14 saatten 13 saate indirilmesini ve “genel oy hakkını” geçici bir süre için de olsa sağlamayı başarırlar (Tekeli, 1982: 73-75). 1848’ler, Atlantik ötesinde kadınların başlattığı feminist mücadelenin de başlangıç yıllarıdır. Orada da kadınların mücadelesi, sosyal mücadele içerisinde başlar. Fransa’da kadınlar mücadelelerini “sosyalist hareket” içerisinde götürürken; Amerika’daki kadınlar da “zenci mücadelesi” (siyah esirlerin mücadelesi) üzerinden kendi haklarını savunmuşlardır.

1848 kongresinde Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi modeli üzerine bina edilen bir “deklarasyon” kabul eden kadınlar, 1869’da kadının mücadelesini oy hakkı çerçevesinde savunacak olan National Woman Suffrage Association’u kurmuşlardır. Bu gelişmelerin yanı sıra Amerika’daki feminist hareketi genel olarak işçi kadınların hareketinden kopuk bir gelişme göstermiştir. Amerika feministleri, oy haklarının yanı sıra, işçi kadınların sorunlarından çok ahlak sorunlarına; alkolizme, fuhşa, doğum kontrolüne ağırlık vermişlerdir (Tekeli, 1982).

İngiltere’deki kadınların mücadelesine gelince, Mary Wollenstnoecraft “Vindication of the Rights of Women” (Kadın Hakları Savunması)’ını, yani İngiliz radikal feministlerinin ilk belgesini 1792’de Londra’da yayınlamıştır. Wollenstorecraft, kadınların kurtuluşunu “erkeklerle eşit haklara sahip olmaya” bağlamış ve bunun için mücadele etmiştir. Ancak

İngiliz radikalleri, kadın haklarını savunmaya ancak 19. yüzyılın sonunda başlamışlardır. Bu nedenle İngiltere’de kadın haklarının mücadelesinin 19. yüzyılın sonunda başladığı söylenebilir.⁴ İngiltere’deki Kadın hakları mücadelesinde “suffraget” (kadınların oy hakkı elde edebilmek için mücadele verdikleri hareket) mücadelesinin önemli bir yeri vardır. Zaten İngiltere’de kadın hakları mücadelesinin, 19.yüzyılın ikinci yarısında, 1867’de John Stuart Mill’in avam kamarasına kadınlara oy hakkı tanınmasını öngören bir yasa değişikliği önerisi sunduğu andan itibaren başladığı söylenebilir. Başlangıçta parlamenterlere nüfuz ederek parlamento görüşmelerinde oylarını kadın oyundan yana kullanmalarını sağlamayı amaçlayan bu mücadele, “anayasal suffraget” hareketi (Mrs. Fawcett) olarak da anılmaktadır. İlk defa İngiltere’de başlayan ve 57 yıl süren “suffraget” mücadelesi, Fransa’da daha uzun sürmüştür. Tekeli’ye göre bunun nedeni, Fransa’da III. Cumhuriyet döneminde kadınların siyasete karışmalarına karşı çıkmak için sağlam bir gerekçelerinin bulunmamasıdır. İngiltere’de kadınlar siyasal haklarını, Suffraget mücadelesi çerçevesinde 6 Şubat 1918’de kabul edilen seçim yasasıyla kazanırken; Fransa’da bu hakkın elde edilmesi Suffraget mücadelesi ile değil de kadınların 1940-1944 yılları arasındaki “Direme” hareketine olan desteklerinin bir karşılığı olarak 21 Nisan 1944’de gerçekleşmiştir (Tekeli, 1982: 79- 82).

Fransız kadınlar her ne kadar seçme ve seçilme hakkını 1944’de elde etse de, diğer hususlarla ilgili haklarını 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren elde etmeye başlamışlardır. Örneğin “1861’de 1867’de kızlar için ilkokullar, 1880’de kız liseleri ve öğretmen okulları açılmış ve 1890’da Fransa’da 40.000 kadın ilkokul öğretmeni yetişmiştir. 1891’de Fen Fakültesine ilk kadın öğrenciler alınmış; 1897’de bir hukuk doktoru kadın ilk defa avukat olmak için mücadele vererek, 3 yıllık mücadelesinin sonunda bu hakkını elde etmiştir. Yine ilk kadın doktorlar 1883’te hastanelere kabul edilmişlerdir” (Tekeli, 1982: 78). 19.yüzyılın sonunda Batıda, kadınlar için en büyük kazanımın, kendileri için gereken hakların ne olduğunun ve bu hakları işçiler, zenciler gibi kendi başlarına savunabilecek özgüvene sahip olduklarının farkına varmaları olduğu söylenebilir.

Kadınların tarihi açısından 20.yüzyıla geçecek olursak, bu yüzyılda, Batıdaki kadınlar açısından bulundukları ülkelere göre belirli dönemlerin önemli bir yeri olduğunu söylemek mümkündür. Sözelimi 1914 tarihi (I. Dünya Savaşı), Fransa, İngiltere, Almanya’daki kadının konumu ve mücadelesi için önem arz ederken; 1920’li yıllar, Amerikalı kadınların ve

⁴ S. Rowbotham ve Blanquart Louisette, İngiltere’de kadın hareketinin (feminist hareket olarak), Fransa’ya göre daha geç başlamasının nedenini, İngiliz ve bu arada Amerikan kadınlarının Fransız burjuvazisine göre daha ileri haklara sahip olması şeklinde çözümlemektedirler. İngiltere ve Amerika’da mülk sahibi kadın bu mülk üzerindeki haklarını evlendikten sonra da korumaktadır. Oysa Fransa’da evlenen kadın kesin şekilde kocasının vesayeti altına girmektedir. (S Rowbotham (1972;31-32) ve Lauissette (1974;20) den akt. Tekeli, 1982;72-73)

mücadelelerinin dikkate değer olması açısından önemlidir. Yine 1920-1940 arası dönem (İki Dünya Savaşı Arası Dönem) Fransız, İtalyan ve İngiliz kadınlarının dikkate alınmasını gerektirir. Bununla birlikte 1930 sonrası dönem, İspanya'daki ve Nazi Almanyası'ndaki kadınların durumunun dikkate alınmasını gerektirir. 1940'lı yıllar Fransa'daki kadının konumunu çözümlemeyi gerektirmektedir.

1914 tarihi yani 1. Dünya Savaşı esnasında, savaşın taraflarından olan Fransa, İngiltere ve Almanyada, kadınlar cephe gerisinde adeta bir çalışma ve yardım seferberliğine itilmişlerdir. İstasyon kantinlerinde askeri rahat ettiren; Kızıl Haç hastanelerinde yaralılara bakan; muhtaç olan herkesi, geri çekilen müttefik kuvvetlerin cephe gerisine kaçan mültecileri, savaş bölgesinin kaosu içinde işlerini kaybedenleri ve sefere çıkan askerlerin bakıma muhtaç kalan ailelerini besleyen Fransız kadınlar olmuştur. Almanyada ve İngiltere'deki kadınların savaş esnasındaki verdikleri tepkiler de "hizmet parolası" çerçevesinde, Fransa'dakinden farklı olmamıştır. Savaşın uzun sürmesi, kadınların erkeklerin rolünü üstlenmesine ve daha çok sayıda kadının çalışmasına neden olmuştur. Her üç ülkede de kadınlar, savaş sırasında sanayinin birçok dalında çalışmışlardır. Fransa'da savaş öncesinde toplam işgücünün % 32'sini oluşturan kadınlar, 1917'nin sonunda toplam işgücünün % 40'ını oluşturmuşlardır. Cephe gerisindeki kadınların çalışma seferberliği İngiltere ve Almanya için de geçerlidir. İngiltere'de 1917'nin ilk birkaç ayında sendikalara hamilini askerlik hizmetinden muaf tutan işçi karneleri verilmiş, bunun karşılığında sendikalar, askere alınan kalifiye işçilerin yerine yarı kalifiye ya da kalifiye olmayan işçi alınmasına ve daha önce "erkek işi" sayılan görevler kadınların üstlenmesine olanak sağlayan "seyreltme" ilkesi ile "ikame" ilkesini kabul etmeye razı olmuşlar ve 1918'e gelindiğinde çalışan kadın sayısında önemli bir artış olmuştur (Thébaud, 2005: 37- 41).

Savaş, kadınların farklı alanlarda farklı özgürlük ve sorumluluk deneyimi yaşamasına da imkân vermiştir. Birçok itibarlı mesleğin kapıları kadınlara açılmıştır. Thébaud (2005: 47-48)'un verdiği bilgilere göre, 1914'te Fransa'da sadece birkaç yüz kadın doktor ve birkaç düzine kadın avukat vardır. Savaşın ilerleyen dönemlerinde örneğin 1918 tarihinde Ecole Centrale de dâhil olmak üzere birçok itibarlı okul, mühendislik ve işletme alanlarına kız öğrenci kabul etmeye başlamıştır. Yine bu dönemde kadın öğretmen sayısında da önemli bir artış olmuştur. Hatta birçok köyde kadın öğretmen, orada bulunmayan muhtarların yerini alarak topluluğun sözcüsü olmuştur. Okuyan genç kızlar Oxford'dan, Sorbonne'a kadar tüm yüksek eğitim kurumlarına girmişlerdir. Bununla birlikte kafelerde, otellerde, ticari

kuruluşlarda, bankalarda ve devlet dairelerinde çalışan kadınlar, kadınlara kamusal bir varlık kazandırmışlardır.

Diğer taraftan 1920'ye kadar olan dönemde, kadınların siyasi hakları açısından dünyada önemli gelişmeler de olmuştur: Finlandiya'da 1906'da, Norveç'te 1913'de, Danimarka'da 1915'de, İzlanda'da 1915'de, Avusturya'da 1918'de, İrlanda'da 1918'de, Hollanda'da 1919'da, Almanya'da 1919'da, Lüksemburg'da 1920'de ve Kanada'da 1920'de kadınlara seçme ve seçilme hakkı yani oy hakkı tanınmıştır (Langlois vd, 2000: 462). 1914-1916 yılları arasında Fransa'da, gerek diğer hakları elde etmek, gerekse oy hakkını kazanmak amacıyla kadınlar (feministler) mücadelelerini arttırmıştır. 5 Temmuz 1914'te feministlerin kadınlara oy hakkının verilmesi için yaptıkları gösteri bu mücadelelerden birisidir. Diğer 9000'den fazla üyesi bulunan UFSF (Union, Françai'se pour le Suffrage des Femmes)'nin, 1916 belediye seçimlerinde kadınlara oy hakkı veren Dussaussoy Buisson Yasası'na destek veren bir dilekçeyi ülke çapında bir yaz boyunca dolaştırmasıdır. Bir diğeri de ülkenin en büyük işçi sendikası olan Confédération Générale de Travail (CGT)'nin kongresinin gündemine kadın emeğini de almasıdır (Thébaud, 2005: 34).

Savaş esnasında kadınların farklı alanlarda, farklı hak ve sorumluluk kazanmalarına, çalışma oranlarında önemli bir artış olmasına ve feministlerin mücadelelerine rağmen, savaşın sona ermesiyle birlikte, kadınların tekrar geleneksel konumlarına döndükleri anlaşılmaktadır. Savaş boyunca adeta erilleş(tiril)en kadınlar, savaşın sona ermesinden itibaren dişileştirilmişlerdir. Zira savaşın sonunda bir taraftan belli uğraşların (kadının öncelikli işinin evi ve çocuğuna bakmak olduğunun dikte edilmesi gibi) kadınlara uygun olduğu ve bunun sonucu olarak da doktorluk, mühendislik, avukatlık başta olmak üzere belirli mesleklerin de sadece erkeklere özgü olduğu düşüncesi önem kazanmıştır. Yine savaş esnasında önemli bir nüfus kaybının olması, kadının üreme görevini ön plana çıkarmıştır. Ancak bu hususta kadının, özellikle de çalışan kadının lehine olabilecek gelişmeler de olmuştur. Sözgelimi 1915 yılında İngiltere'de ve daha sonra Fransa ve Almanya'da bürokratlardan, hekimlerden ve feministlerden oluşan komiteler, özel olarak savaş sanayiinde çalışan kadın işçileri korumayı amaçlayan sosyal politikaların (daha esnek çalışma saatleri, fabrika kantinlerinde yemek servisi ve işyerinde dispanser ve çocuk yuvası kurulması gibi) benimsenmesini istemişlerdir. 1917'de İngiltere'de 108 fabrika çocuk yuvası hizmeti sunmaktadır. Ağustos 1917 tarihli Engerand Yasası işverenlerden, emziren annelere özel emzirme odaları hazırlamalarını emretmiştir (Thébaud, 2005: 55-56).

Özetleyecek olursak savaş (I.Dünya Savaşı), kadınlar açısından bazı hususlarda kazanım, bazı hususlarda da kayıp anlamını taşımaktadır. Kadınların lehine veya aleyhine olan bu değişimler, elbette ülkeye, yaşa ve sosyal sınıfa göre değişmektedir. Örneğin Fransa’da sanayi kesiminde çalışan kadın oranı (1946 hariç) 1968’e kadar sürekli bir düşüş yaşarken, tarım kesiminde erkek işçi kıtlığına bağlı olarak bu alanda kadın istihdamı artmıştır. Diğer taraftan ev hizmetçiliği artık kölelik gibi görülmeğe başlamıştır. İngiltere’de ise işsizliğin çok ve sürekli olmasına bağlı olarak ev hizmetçiliğinin koşullarında iyileşmeler olmuştur. Yine tekstil, hafif metal ve elektrik sanayilerinde çalışan kadın sayısında artış olmuştur. Diğer taraftan erkeklerin ticaret, bankacılık, kamu hizmetleri ve serbest meslekler gibi, “üçüncü sektör” adı verilen alanlardaki önceliği ortadan kalkmıştır. Fransa’da kadınlar orta ve yüksek eğitime erkeklerle eşit girme hakkını kazanmıştır. Ancak orta sınıfın olması, mesleki kariyer peşinde koşmayı ve üçüncü sektörde çalışmayı daha çok burjuvazinin genç kadınlarına bırakmıştır.

1920’li yıllarda Batıdaki kadının durumu incelendiğinde, Batıdaki “modern kadın” imgesinin oluşumunda, Amerikalı kadın modelinin çok büyük etkilerinin olduğu izlenimi oluşmaktadır. Zira 20’li yıllarda, Amerika nüfusunun yarıdan fazlası kentlidir ve kentli ailelerin büyük çoğunluğu elektrik, ev içi su tesisatı ve belediyenin gaz hizmeti gibi imkânlardan yararlanabilmiştir. Bunun yanı sıra kadınların ev işi yükünü önemli ölçüde azaltan elektrikli süpürge, çamaşır makinesi, buzdolabı gibi elektrikli ev eşyaları da 20’li yıllarda ilk defa Amerika’da kullanıma sunulmuştur. Amerika’da konserve, paket yiyecek, hazır giyecek satışına başlanması ve daha da önemlisi insanların alım gücünü artıran ve teşvik eden “taksitli alışveriş”e geçilmesi ailenin özellikle de kadının yaşam biçimini değiştirmiş ve modernize etmiştir. Amerikan tarzı modern kadının portresinin oluşumu evvela kadının doğurganlığından başlamıştır. 1920’li yıllarda beyaz bir kadının doğurduğu çocuk sayısı 7’den 3.5’e düşmüştür. Bunda doğum kontrol yöntemlerinin kullanılmasının büyük etkisi olmuştur. 1910’lu yıllarda ilk defa Margaret Sanger tarafından bulunan doğum kontrol yöntemleri, 1920’li yıllarda geniş kitlelerce kullanılmaya başlamıştır. Doğum kontrol yöntemlerinin kullanımına bağlı olarak, evlilik dışı ilişkiler artmış ve gerek evlilik içi gerekse evlilik dışı ilişkilerde sekse ve kadın cinselliğine önem verilmeye başlanmış ve de kadınlar için ortalama evlenme yaşı 24’den 22.5’e düşmüştür (Model vd. , 1978’den akt. Cott, 2005: 80-85).

Amerika’da, kadınların, cinselliğinin önem kazandığının bilincine varması ve daha genç yaşta evlenmeye başlaması, onları iş piyasasına ve eğitime de yöneltmiştir. “Daha genç yaşta

evlenen ve evleneceğinden daha fazla emin olan kadın kuşağı orta ve yüksek eğitime ve iş piyasasına akmıştır. Zorunlu okul yasalarını baskıyla ve beyaz yakalı işler için eğitim teşvikiyle liseye gidenlerin sayısı 1920’lerde ve 1950’lerde artarak gençlerin % 50 ila 60’ına ulaşmıştır ve bunların arasında kızlar çoğunluktadır” (Cott, 2005: 86). Bununla birlikte çalışan evli kadınların oranı, bekâr kadınların oranından altı kat daha hızlı artmıştır (Burnham, tarihsiz, 360-366 dan akt. Cott, 2005: 86). Kadının özellikle de evli kadının çalışma hayatına girmesi bu dönemde bazı sosyal bilimcileri (sosyolog, antropolog, psikolog ve siyaset bilimciler), kadının evi ile işi arasında ikilem yaşayıp yaşamayacağına dair çözüm ve öneriler üretmeye itmiştir. Sosyal bilimciler ev işinin statüsünün ve koşullarının iyileştirilmesi için de çaba sarf etmişlerdir. Bu bağlamda bir taraftan iş yaşamının “eril”, ev yaşamının ise “dişil” nitelikte olduğunu, dolayısıyla eril nitelikte olan ücretli iş alanının erkeğe özgü olabileceğini öne süren sosyal bilimciler, bir taraftan da kadınların tamamına yakınının tüm gününü ev işi yaparak geçirdiğini ve buna bağlı olarak kadınların çok yıprandığını öne sürerek, kadınların ev içi rollerini yerine getirmede yıpranmasının engellenmesi ve ev bakım standart’ının yükseltilmesi için teknolojik ilerlemeden yararlanmak gerektiğini savunmuşlardır. Sosyal bilimcilerin “modern kadın” imgesini oluşturmaya yönelik öne sürdükleri bu savlar, reklamcılar, ev ve çocuk büyütme ürünleri imalatçıların ve perakendecilerin işine yaramıştır. Reklamcılar bireyselliğin ve modernliğin kadınlar için meta biçiminde paketlenmesini hızlandırmışlardır. Böylece artık çekingen, hassas ve uysal olmayan modern kadın, kuvvetli ve topluluk sever olarak lanse edilmeye başlanmış ve reklamcılıkla idealleştirilmiş Amerikan tarzı modern kadın, yine Amerikan reklamcılığı ve Amerikan film sanayi (Hollywood Filmleri) aracılığı ile Avrupalı izleyiciye taşınmıştır (Cott, 2005: 89-90, 93).

Nitekim Sohn’nun (2005: 94-118), iki savaş arası dönemde (1.Dünya Savaşı ve 2.Dünya Savaşı) İngiltere ve Fransa’daki kadınların durumu ile ilgili verdiği bilgiler Amerikan tarzı modern kadın imajının Avrupa’ya taşındığının bir göstergesidir: Bu dönemde gerek Fransız gerekse de İngiliz kadınlar, yeni kadın imajından etkilenecek saçlarını kısa kestirmişler (kısa saçlar yetenek, mantık, para kullanma ve şiddetli bağımsızlık isteğini simgelemektedir) ve kısa etek giymeye başlamışlardır. Yine, savaşın ciddi nüfus kaybına neden olmasına da bağlı olarak kadınlara öncelikli görev olarak dikte edilen “ev işi ve annelik” görevine karşın özellikle İngiltere’de kadınlar daha çok iş yaşamında yer almış ve daha iyi ücretli, daha itibarlı işlerde çalışmaya başlamışlardır. 1906 ile 1946 arasında kadınlar Fransa’da işgücünün % 36.6 ile 37.9’unu İngiltere’de % 28.5’ini oluşturmuşlardır. Üstelik Fransa’da çalışan evli

kadınların oranı 1920’de evli kadınların % 50’si, 1936’da % 55’i çalışmaktadır- sürekli artış göstermiştir. 20’li yıllarda evli veya bekâr çalışan kadın için dikkate değer bir gelişme de çalışan kadının daha iyi ücretli, daha itibarlı işlerde çalışmaya başlamalarıdır. Kadınlar perakende satışlarda, pastanelerde ve sosyal hizmet ve hemşirelik gibi yeni mesleklerde iş bulmuşlardır. İngiltere ve Fransa’da kadının konumu hususunda bir diğer değişim unsuru da ev işinin doğasının niteliğinde olmuştur. Her iki ülkede istenilen düzeyde olmasa da, daha sağlıklı konutlar inşa etme ve elektrikli ev aletlerinden yararlanma yoluna gidilmiştir. Bunun yanı sıra konserve, yiyecek ve süttozu kullanımı ve de hazır giyime geçiş kadınların işlerini kolaylaştırmış, bu alanlarda zamandan ve emekten tasarruf eden kadın, çocukların bakımına daha fazla zaman ayırmaya başlamıştır. Çocuk bakımı hususunun devletin de politik meselesi haline gelmesi, kadının yükünü daha da hafifletmiştir.

İngiltere’de, 1918’de anne-çocuk merkezleri kurulmuştur. 1923’te İngiltere’de ise 52 olan anaokulu sayısı, 1938’e gelindiğinde sayı 112’ye çıkmıştır. Fransa’da 1920’lerden sonra sağlam çocuk kliniklerinin sayısı 400’den 5000’e çıkmıştır... Bununla birlikte Fransa’da bu dönemde écoles meternelles (anaokulları) kentlerde 400.000 kadar çocuğa gündüz eğitimi hizmeti sunmuştur (Sohn, 2005: 103,106).

Bu dönemde diğer değişim de hem erkeklerin hem de kadınların evlenmek istediği kişileri ebeveynine bağlı kalmadan kendisinin seçebilmesi hatta onunla flört edebilmesidir. Ancak bu özgürlük kadınlar için evlenince – özellikle çocuk sayısını belirleme, doğum kontrol yöntemlerini kullanıp kullanmama konularında – bitmektedir. Zira her iki ülkenin de savaştan çıkması ve dolayısıyla azalan nüfusu, bu konularda devleti harekete geçirmiş ve devlet tarafından doğum kontrol yöntemlerini kullanmak her iki ülkede de yasaklanmıştır. Doğum kontrolü yöntemlerinin kullanımı devlet eliyle yasaklanmış olsa da, İngiltere’de 1896’da % 0.30 olan doğum oranı 1921’de % 0.20’ye ve 1933’te Fransa ile aynı düzeye, % 0.15’e düşmüştür. Bir kuşaklık süre içinde anne başına ortalama çocuk sayısı beş ila altından iki ila üçe düşmüştür. Doğum oranının ve çocuk sayısının bu düşüşünde İngiltere’de Stella Bowne ve Georges Ives gibi feministler ve sosyalistler tarafından kurulan ve Georges Bernard Shaw ve Bertrand Russell gibi entelektüellerce desteklenen British Society for the Study of Sex Psychology (İngiliz Seks Psikolojisini Araştırma Derneği)’nin büyük etkisi olmuştur. Yine Yeni-Malthusçuların kurduğu “Yapıcı Doğum Kontrolü ve İrsal İlerleme Derneği”nin kurulması, işçi partisinin kadınları ve Women’s Cooperative Guid (Kadın Kooperatifi

Loncası) gibi yeni feminist kadınların doğum kontrolü yöntemlerini savunmaları bu düşüşte etkili olmuştur (Sohn, 2005: 110). Toplum üzerinde istenilen düzeyde yaptırımı olmayan bu yasak, İngiltere’de 1930’da kaldırılmıştır.

1930’lu yıllarda her iki ülkede doğum kontrol yöntemlerinin kullanımı devlet eliyle yasaklanırken; bu dönemde kadınların sivil statüsü her iki ülkede de benzer biçimde değişmiştir. Fransa’da 1920’de kadınlara, kocalarının iznine bağlı kalmadan sendikalara girme hakkı verilirken, 1927’den sonra bir yabancıyla evlendiklerinde kendi milliyetlerini koruma hakkı verilmiştir. 18 Şubat 1938 tarihli yasayla, Medeni Kanun’un kocanın vesayetiyle ilgili 215. madde kaldırılmış ve evli kadınların mahkemede tanıklık etmesine izin verilmiştir. Bununla birlikte kadınlar, sözleşme imzalama, banka hesabı açma, diploma alma, sınavlara katılma ve kocalarının izni olmadan pasaport başvurusunda bulunma hakkına sahip olmuşlardır. Benzer değişiklikler İngiltere’de de olmuştur. 23 Aralık 1919 tarihli Cinsiyet Uygunsuzluğunu Kaldırma Yasasıyla, daha önce tamamen erkeklere ait olan meslekler özellikle de hukuk mesleği kadınlara açılmış; 1923 tarihli Karı-Koca Davaları Yasası’yla, zina ve boşanma davalarında karı koca arasında eşitlik getirilmiştir. Yine 1925 tarihli velayet Yasası, ayrılık durumunda anneyi çocuklarının vasisi (yasa kabul edilmeden önce annenin çocuklarından uzak kalma tehlikesi vardır) yapmıştır. 1925 tarihli Ceza Adaleti yasasıyla da, kocasının huzurunda bir suç işleyen kadının zor altında hareket ettiğini varsayan hukuksal uydurma ortadan kaldırılarak kadının kendi eylemlerinden hukuken sorumlu tutulmasına son verilmiştir (Sohn, 2005: 114).

İngiliz kadınlar ile Fransız kadınlar arasındaki en dikkate değer farklılık, oy hakkındadır. Bu hususta İngiliz Feminizmi aktif bir rol oynarken, Fransız kadınları diğer hususlarda da olduğu gibi ketum davranmışlardır. Bunun sonucu olarak da İngiltere’de kadınların oy hakkını kazanmaları - aşamalı olarak da olsa - kendi mücadeleleriyle 1928’de olmuştur. Önceliği özel yaşam olan Fransa’daki kadınların oy hakkını kazanmaları ise 1944’de olmuştur.

Genel olarak 1920’li yıllarda feminizm, savunma konumundadır. Bunda feminist gruplarının ortak paydada buluşmaları da etkili olmuştur. Bu yüzden kadınlar vücutlarını ve mallarını kontrol etme yönünde ilerleme kaydederken; aile rolleri cinsiyet tanımlı olmaya devam etmiş ve kamusal alanda çok küçük bir rol oynamaya devam etmişlerdir

Batı’daki kadının tarihi açısından iki savaş arası dönemde (I. ve II. Dünya savaşı) İtalya’daki kadının durumu da dikkat çekicidir. Bu dönemde diğer Batılı ülkelerde olduğu

gibi Mussolini'nin diktatörlüğü altında bulunan İtalya'da da "demokratikleşme veya bu ad altında kadınların kurtuluşu" ve "nüfus siyaseti sorunu" öncelikli olarak ele alınan iki sorun olmuştur. Nüfus sorunu ile ilgili olarak İtalyan faşizmi, İtalyan "soyu"nu iyileştirme ve nüfusunu artırma projesiyle, kadınların vücudunu, özellikle üreme işlevlerini daha fazla kontrol etmeye çalışmıştır. "Doğum, daha fazla doğum" arayışında olan Mussolini'nin liderliğinde olan İtalyan hükümeti reform ile baskı, bireysel inisiyatifi teşvik ile somut devlet teşvikleri arasında gidip gelmiştir. Bu dönemde 10 Aralık 1925 tarihinde ONMI (Anne ve Çocuk Sağlığı İçin Ulusal Hizmet)'nin kurulması, büyük aile babalarına vergi muafiyetlerinin getirilmesi, devletin sağladığı annelik izinleri ve sigortaları, doğum ve evlilik kredilerinin konulması gibi yenilikler, bu dönemin İtalya'sının reformist tarafını temsil ederken; doğum kontrolünün yasaklanması, seks eğitiminin sansür edilmesi, bekârlara özel vergi, kürtajın devlete karşı suç sayılması da dönemin diktatör İtalyan yönetiminin baskıcı önlemlerini temsil eder (Grazia, 2005: 130). Ülke nüfusunun, ülke kaynaklarından daha fazla olmasını amaçlayan, çocuk doğurmanın ve bebek bakımının (İtalyan hükümeti kadınları her ne kadar üreme açısından kusurlu ve eksik, annelik görevi açısından hazırlıksız ve yetersiz görse de) modernleşmiş modellerini kent ve kırsal alanlarda yaymaya ve gerekirse bu amaçla baskı ve yasakları uygulamaya çalışan devlet politikasına karşın, 1930'ların sonunda İtalya'da kürtaj en yaygın aile planlaması olarak kullanılmıştır (Passerini, 1980: 691-735'den akt. Grazia, 2005: 130).

İki savaş arası dönemde faşist İtalyan hükümetinin üzerinde durduğu bir diğer husus da "kadınların özgürleşimi"dir. Gerçekte anti feminist bir tutum içinde bulunan faşizmin bu konudaki yaklaşımını iki açıdan değerlendirmek mümkündür. Evvela kadınların çalışma yaşamına katılımları ve iş hayatındaki konumları açısından bakıldığında, faşizm katı bir iş bölümü teorisini ortaya koymaktadır; Mussolini "kadınlar, evi derleyip toplamak, çocuk doğurmak ve boynuzlanmak için doğmuş melek ya da şeytandır" (Spinasa, 1983;82 den akt. Grazia, 2005;127) anlayışı ile kadınları üreme ve aileye bakma işi, erkekleri de üretme ve aileyi geçindirme işi ile sorumlu tutmuş ve bu yönde politikalar geliştirmiştir. Diktatörlüğün kadınlar için çıkardığı yasalar kadınların ev işine ve çocuk yapıp onlarla ilgilenmeye itildiğini göstermektedir. Sözelimi 1938 yasasıyla kadınlara 2 aylık doğum izni, 2 aylık ortalama ücrete eşit bir doğum ikramiyesi, 7 ay sonra işe dönmek şartıyla ücretsiz izin alma ve çocuk bir yaşına gelinceye kadar günde iki kez emzirme izninin verilmesi gibi haklar verirken yine tüm kadınlar için gece çalışması, 15 ila 20 yaş arası kadınlar ila 15 yaşından küçük erkeklerin tehlikeli ve sağlıksız işlerde çalışması yasaklanmıştır. Bunun yanı sıra 5 Eylül 1938 yasası

kadınların devlet ve özel bürolarda istihdamına %10'lık bir sınırlandırma getirmiştir. Bu dönemde faşist iş yasasıyla grevler yasaklanarak, pazarlık süreçleri merkezileştirilmiş ve özelde bu durum kadınların çıkarlarına zarar vermiştir. Erkek aile reisleri için pazarı güvenceye almak isteyen faşist yönetim, erkek işçiler için sendikalist gruplara üye olma, toplu pazarlığa gitme, seçmen olabilme, sözleşme yapma hakkına sahip olma gibi imtiyazlar verirken; kadın işçileri partinin yönettiği grupların yararlanıcıları, müşteri, sosyal hizmetin nesnesi olma gibi imkânlarla sınırlandırılmıştır (Grazia, 2005: 136-137). Kadınların siyasi örgütlenmelerine gelince, özetle Mussolini yönetiminin 25 Temmuz 1943'de feshedilmesine kadar, kadınlar açısından kayda değer siyasi özgürleşimden bahsetmek zordur.

Diğer taraftan kadınlar üzerinde Mussolini'nin etkisi ne kadar önemli olmuşsa, Almanya'da da Hitler'in etkisi en az o kadar önemli ve etkili olmuştur denilebilir. Hitler liderliğindeki Nasyonal Sosyalizm, kadınları da önemli derecede etkileyen ve birbirleriyle iç içe olan ikili bir politika, diğer ifadeyle ırkçı ve eril bir politika izlemiştir. Nasyonal Sosyalist Hareket, "ırkçı" politikası çerçevesinde başta Yahudiler olmak üzere, Çingeneler, Slavlar, Siyahlar ve diğer azınlıklar "ırksal bozulmaya" yol açan harici etnikler olarak görmüş ve Alman ulusunu bu etniklerden kurtarmak amacıyla ırk ıslahçı ya da ırk-hijyenik bir yaklaşım izlemiştir. Bu yaklaşımla kadının özgürleşimini engelleyen bir politika izleyen Nasyonal Sosyalist Hareket kadınları çocuk doğurmaya uygun olup olmamalarına göre kategorize etmiştir. Bu kritere göre Almanlar dışındaki diğer etnik gruplardan olan kadınlar, çocuk doğurmaya uygun olmayan kadınlar olarak görülmüştür. Bozuk ve aşağı bir ırkın oluşmaması için bu kadınlara "Kısırlaştırma Politikası" da denilebilecek bir dizi yasak ve tedbirler (kadın ve erkeklerin ölüm kamplarına gönderilmesi, kısırlaştırma yasasının çıkartılması ve buna bağlı olarak kürtaj gibi kısırlaştırıcı yöntemlerin kullanılması, kısırlaştırılanlar ile kısırlaştırılmayanlar veya Almanlar ile diğer etnikler arasında cinsel ilişki ve evliliğin yasaklanması vb. gibi) alınmıştır. Sağlıklı Alman ırkının oluşumu ve neslin devamlılığı için anne olmaya uygun görülen kadınlara gelince, Nasyonal Sosyalizm bu kadınları hem biyolojik rolü itibariyle hem de sosyal ve ekonomik rolüyle kabul etmiş ve desteklemiştir. Kadının "anneliği" için istihdamı veya istihdamı için anneliği bir engel ve sınır olarak görmeyen Nazi hükümeti döneminde, çalışan bekâr kadınların yanında çalışan anne ve evli kadınların da sayısı artmıştır (Bock, 2005).

"Weimar dönemi ile 1939 arasında işgücü içinde evli kadınların sayısı ve tüm çalışan kadınlar içindeki oranları dramatik bir biçimde yükseldi ve sanayideki evli kadın

işçilerin sayısı neredeyse ikiye katlandı (1925'te % 21.4; 1933'te % 28.2 ; 1939'da % 41,3 - tüm çalışan evli kadınlar: 1925'te % 31 ; 1933'te % 37; 1939'da % 46). 1939'da tüm çalışan kadınların % 24'ünden fazlasının çocukları vardı ve bunlardan evli olanlar, tüm çalışan evli kadınların % 51'ini oluşturmaktaydı” (Bock, 2005: 152).

Çalışan ve evli olan kadınlar için önemli avantajların bir kısmı da Nazi hükümetinin, 1927 tarihli Gebe Kadınları ve Ev Dışında Çalışan Genç Anneleri Koruma Yasasını 1942'de geliştirmesiyle gerçekleşmiştir. Bu tarihten itibaren devlet, çocuk bakımı için gerekli olan olanakları sağlamakla yükümlü kılınmış, çok sayıda kreş kurulmuş, doğum öncesi ve sonrası doğum izni 12 hafta olmuş ve doğum yardımı tam ücret düzeyine çıkartılmış ve de devlet tarafından 5 çocuktan itibaren her doğan çocuk için geri ödemesiz çocuk ödenekleri verilmeye başlanmıştır (Bock, 2005). Bununla birlikte 1939'da Almanya'nın Polanya'ya girmesiyle patlak veren II. Dünya savaşı, hem Almanya hem de savaşın tarafları olan diğer ülkelerin kadınları için önemli bir dönüm noktası olmuştur. I. Dünya savaşında deneyimledikleri üzere II. Dünya savaşının bitiminde de kadınlar, yerlerini cepheden gelen erkeklere bırakmak için evlerine dönmeye zorlanmışlardır. Ancak bu kez 1940'ların feminizmini, 1910'lu yılların feminizmden ayıran bir durum yaşanmıştır. O da özellikle orta sınıfın eğitilmiş kadınların “eve dönme” ve “ev içi rolleriyle sınırlandırma” politikalarına karşı çıkmalarıdır. II. Dünya savaşı ve sonrası dönemde kadınlar belki 1960'lara kadar “kadınlık rolleri” ile ilgili düşüncelerini somut olarak ortaya koyamamıştır ancak kadınların kendi konumlarıyla ilgili olarak beklentilerinin ne olduğu, ne yapılması gerektiğine dair bir birikim olmuştur. Bununla birlikte Thébaud'un da (2005:32) ifade ettiği gibi her iki savaşta da cephe gerisinde erkeklerin rolünü üstlenen kadınlar, her ne kadar savaş bitiminde kayda değer bir hak ya da konuma yerleştirilmeyip tekrar ev kadını ve annelik rolüyle özdeşleştirilseler de, savaşlardaki deneyimleri onlara yeni devingenlik ve özgüven kazandırmıştır.

Kadın hareketinin 1968'e kadar olan dönemini Julia Kristeva “tarihin ve planlamanın doğrusal zamanı” içinde kadınların eşit hak, eşit ücret ve konum kazanmak için mücadele ettikleri zaman olarak ele alır. Ona göre bu dönemde kadınların kimlikleriyle ilgili eylemleri, toplumun ve devletin usçuluğuyla ters düşmez (Kristeva, 1995: 207'den akt. Işık, 1988: 39).

1968'den sonraki dönemde ise feminist kadınlar kendi estetik ve psikanalitik deneyimlerini, tartışmanın içine çekerler ve bu dönem kadınların siyasi hayata olan güvensizlikleriyle tanımlanabilir. Bu kadınlar, geçmişin kültürleri tarafından “sessizleştirilmiş” cismani ve öznelarası deneyimleri için bir dil ararlar (Kristeva, 1995: 208'den akt. Işık, 1998: 40-41).

Batılı devletlerin bu dönemdeki “cinsiyet” politikalarına gelince, gerek 1960 öncesi gerekse 1960 sonrasında her bir ülkenin farklı tarihi, ortaya çıkış ve gelişim seyri olmasına karşın, izledikleri cinsiyet politikalarının birbirlerine benzer olduğu söylenebilir. Sanayileşme ve teknolojik gelişmelerin seyri, cinsiyet veya cinslerle ilgili zihniyet yapısı, ülkelerin demografik yapısı, birlikte veya birbirlerine karşı aynı süreçte yapılan savaşlar, sosyo-ekonomik yapılar vb. gibi faktörler, Batılı ülkelerin benzer politikaları üretmesine neden olmuştur. Sözgelimi 19. yüzyılın ikinci yarısından 1960'lara kadar olan süreçte hemen hemen tüm Batılı ülkelerde doğum oranının düştüğü görülmektedir. Benzer şekilde 1960'lı yıllardan 1970'lere kadar tüm Batılı ülkelerde nüfus patlaması yaşanırken, 1970'lerden sonra bu patlama frenlenmiş ve doğum oranında düşüş olmuştur.

Birleşik Devletlerde 1957'de 3.7 olan doğurganlık oranı, 1975'te 1.8'e düşmüştür. Avustralya'da 1960'taki 3.9 dan 1980'de 1.9'a ve Kanada'da 3.9'dan 1.7'ye düşmüştür. Japonya'da 1947'de 4.5 olan doğurganlık oranı, 1980'lerde 1.7'e düşmüştür. Yine Kuzey ve Batı Avrupa'da doğurganlık oranı 1964'te 2.5'in üzerinde iken 1975'de 2'nin altına düşmüştür. 1988'de Batı Almanya'da 1.4'e Avusturya'da 1.5'e ve Belçika, Lüksemburg, Finlandiya, Danimarka ve İsviçre'de 1.6'ya düşmüştür (Lefaucheur, 2005: 402).

1960'lardaki “nüfus patlaması” beraberinde birkaç şeyi de ifade eder: “Gayri meşru” doğum oranının düşüklüğü, evlilik endeksinin yükselmesi, kadının yaşam koşullarının iyileştirilmesi vb. gibi. Bu arada 1870'lerden itibaren başlayıp 1980'lerden sonra doruğuna ulaşan bir dizi buluş ile bilimsel ve teknolojik ilerlemeler de bu yeni demografik yapılanmada etkili olmuştur. Zira hijyen, tıp, beslenme, üreme gibi alanlardaki tıbbi ve teknolojik gelişmeler ölüm oranını düşürmüştü ve gebelik ile emzirmenin bir kadının yaşamından aldığı oranı dramatik ölçüde azaltmıştı ve böylece bir taraftan üreme ile ilgili ölüm oranları azalırken diğer taraftan özellikle kadınların yaşam süreleri artmıştı.

“1930'da bebek ölüm oranı (bir yaşından önce ölen çocukların oranı) hiçbir yerde % 3.5'ten düşük değildi. 1955'e gelindiğinde tüm Batılı ülkelerde %5'in altına düşmüştü ve 1965'te Akdeniz ülkeleri hariç yüzde 2.5'in altındaydı. 1989'da Kanada'da kuzey ve Batı Avrupa'nın çoğunda bebek ölüm oranı % 0.8'in altındaydı; İsveç ve Finlandiya'da % 0.6'ya ve Japonya'da % 0.5'e düşmüştü. ... Diğer taraftan ortalama ömür süresi de

artmıştı. On sekizinci yüzyılın ortasında Fransa’da doğan bir kadın ortalama olarak otuz yıldan az yaşamayı umabilirdi, oysa 1987’de doğan biri, seksen yedi yıllık bir ömre gözünü dikebilirdi” (Lefaucheur, 2005: 407).

Gerçi ölüm oranındaki bu gerileme, “demografik geçiş” adı verilen yeni bir demografik rejime yani doğum oranındaki gerilemeye neden olmuştur. 18. yüzyılın sonunda başlayıp 1950’lerin sonundan itibaren modernleşen ve kullanımı yaygınlaşan doğum kontrol yöntemleri, 1980’lerden sonra daha da rağbet görmüştür. Doğum kontrol yöntemlerinin gün geçtikçe rağbet görmesinde, 1980’lerden itibaren evli olmayan çiftlerin oranının, boşanma oranının ve tek ebeveynli ailelerin oranın artması etkili olmuştur.

İsveç’te 1980’de evli olmayan çiftlerin oranı % 15 iken; 1985’te (otuz yaşın altında alanlar arasında) evli olmayan çiftlerin sayısı, evli olanlarınkinden yüksektir. 1983’te Birleşik Devletlerde otuz beş yaşından küçük ebeveynleriyle birlikte yaşamayan ve evli olmayan kadınların % 20 si evli olmadıkları bir erkekle yaşamaktadır. (Bu oran otuz beş ila elli beş yaş arasındaki için sadece % 10’dur.) 1980’lerin sonunda, Fransa’da otuz yaşından küçük ve çift halinde yaşayan kadınların yarısı evli değildir. Diğer taraftan boşanma oranları da oldukça düşündürücüdür. 1960’ta (oranın zaten binde 6’ya yakın oldu Danimarka hariç) yıllık boşanma sayısı boşanmanın yasal olduğu ülkelerde yaklaşık binde 2’dir. Yirmi yıl sonra Hollanda, Danimarka ve Birleşik Krallık’ta binde 10’un üzerine çıkmıştır sadece Güney Avrupa’da binde 5’in altındadır. Mevcut koşulların değişmemesi durumunda evli bir çiftin boşanma olasılığını ölçen (yüzde olarak) boşanma endeksi daha da anlamlı sonuçlar vermektedir: 1960’ların ortasında Batı Avrupa’daki boşanma endeksi (İtalya, İspanya ve İtalya gibi boşanmanın yasadışı olduğu ülkeleri ayırırsak) % 6 (İskoçya’da) ile % 18 (İsveç ve Danimarka’da % 40’a çıkmıştı) ve diğer ülkelerde % 25 civarındadır. Bütün bu değişimlerin sonucu, gelişmiş ülkelerde tek ebeveynli (tek ebeveyniyle yaşayan) çocukların oranında bir artış olmuştur. Batı Almanya, Fransa, Birleşik Krallık ve Birleşik Devletler gibi ülkelerde çocuklu ailelerin % 10’undan fazlası tek ebeveynli ailelerdir (Lefaucheur 2005: 403-404).

Diğer taraftan II. Dünya savaşından sonra, ev dışında çalışan kadınların oranı, farklı sanayileşmiş ülkelerde farklı modeller izlese de (Fransa’da çalışan kadın sayısı düşüşe geçerken, İngiltere’de istikrarını korumuştur) 1960’ların ortalarından itibaren pek çok ülkede çalışan kadınların oranında sürekli bir artış olmuştur. 1970’lerin sonunda, on beş yaşından

büyük kadınların Birleşik Krallık ve Avustralya’da % 45 ‘i, Birleşik Devletler ve Kanada’da % 49’u, Danimarka ve İsveç’te % 57’si çalışmaktadır ve bunların çoğu part-time çalışmaktadır. 1985’te elli yaşından küçük iş sahibi evli kadınların oranı, on Ortak Pazar ülkesinin beşinde % 55’i geçmektedir; Batı Almanya Belçika, Büyük Britanya, Fransa ve Danimarka’da ise % 87’dir (Le Faucheur, 2005: 405).

1960’lardan itibaren tüm Batılı ülkelerde, gazlı ocak ve elektrikli süpürge, dikiş makinesi, çamaşır makinesi, televizyon gibi “birinci dalga” ev aletlerinin kullanımının artması, evin kullanım dizaynının değişimi (yatak odası, banyo, oturma odası, salon vb.) ve konserve, dondurulmuş ya da hazır yiyecekler ve temizlik ürünleri gibi “modern” tüketim ürünlerinin kullanımının artmasına bağlı olarak kadınların ev işi yükü azalmış ve ev işinin doğası dönüşmüştür. Evin doğasının değişmesi ve ev işi koşullarındaki nispeten iyileşme de kadınları daha yüksek oranda dışarıda çalışmaya itmiştir.

Bu arada 1960’lardan sonra değişen sadece ev işinin doğası değildir, aynı zamanda kadınların evin dışında çalıştıkları işin doğası da değişmiştir. Sanayileşmenin ilk aşamalarında “kas gücü” gerektiren işlerde yoğun olarak çalışan kadın, 1960’lardan itibaren ya hizmet sektöründe ya da entelektüel sermaye olarak nitelendirilen üçüncü sektörde çalışmaya başlamıştır. Örneğin Fransa’da öğretim ve sağlık mesleklerinde çalışan kadınların sayısı 1962’den 1983’e kadar dört kat ve küçük çocuk bakımında (anaokulları, gündüz bakım merkezleri) on sekiz kat artmıştır. Dahası, birlikte düşünüldüğünde sosyal hizmetler (öğretim, sağlık, sosyal yardım vb) Avusturya, Batı Almanya ve İtalya’da tüm işlerin onda birini, Fransa, Birleşik Krallık, Birleşik Devletler ve Kanada’da altıda birini, İskandinavya’da dörtte birini oluşturmaktadır (Lefauceur, 2005: 413).

Batılı ülkelerde bu dönemde güçlü ekonomik büyüme ve eğitimin önem kazanması, kadınların daha çok perakende satış, bankacılık, kamusal ve özel hizmetler gibi üçüncü sektörde yoğunlaşmalarına neden olmuştur. Kadınları işyeri ile bütünleştiren veya iş bulmak için önemli bir “avantaj” olan eğitim, 1970’li yıllarda önem kazanmıştır. İş bulmada kadınlar için bir avantaj olan eğitim, kadınlarla erkekler arasındaki farklılığın kalıcılılaşmasında da etkili olmuştur. Zira eğitim sistemi, kadınları, “dişil” meslekler denilen mesleklere ve ekonominin kadınsılaşmış sektörlerine yönlendirmiştir. Lagrave’ye göre (2005: 434) okullar, kadınları sonunda dezavantajlı olduğu anlaşılan belli derslere teşvik eder ve böylece öğretim programı bizzat yapısında sosyal bölünmeyi yeniden üretmiş olur. Lagrave’nin bu döneme ilişkin kadınların eğitimiyle ilgili verdiği bilgiler dikkat çekicidir: 1970 ila 1975 arasında Avrupa’da okula giden genç kızların sayısında muazzam bir artış olmuştur. Buna karşın kadın

ve erkeğin eğitiminin cinsiyetler arasındaki farklılığı kalıcılaştırdığı görülmektedir. Fransa’da baccalau réat (lisans) diploması farklı uzmanlık alanlarında ödüllendirilmektedir.

“ F ve G serisi “diplomalar” (tıp, sosyal bilim ve yönetim bilimleri) birçok kıza çekici gelirken, C ve M serisi “diplomalar” (matematik ve fizik bilimleri, teknoloji) oğlanlara çekici gelmekteydi. 1975’te C diploması adaylarının sadece % 33.8’i ve M diploması adaylarının sadece % 4.2’si kadındı. Aynı şekilde bütün Avrupa’daki üniversitelerde kadınlar dil, edebiyat eğitim ve psikoloji bölümlerinde, erkekler bilim ve matematik bölümlerinde ağırlıktaydı” (Lagrave, 2005: 434-435).

Kadınları iş arama ve bulma konularında avantajlı bir konuma getiren eğitim, buna karşın kadınların istihdamı ile ilgili olarak onları üçüncü sektöre (kamusal ve özel hizmetler, bankacılık vb. gibi) yönlendirmiştir. “Fransa’da 1968’de tıp ve sosyal hizmetler alanında çalışan kadınlar diğer sektörlerde çalışan kadınlardan fazladır” (Lagrave, 2005: 436).

II. Dünya Savaşından sonra kadınların istihdamı ile ilgili dikkat çeken bir gelişme de “çalışma ücretleri”dir. 1945 ile 1975 yılları arasında ulusal veya uluslar arası birçok yasada, kadınların bu haktan pek fazla yararlanmadıkları anlaşılmaktadır. Kadın ve erkek arasındaki bu ücret farklılığına, kadınların daha az kalifiye işlerde ve eksik bir istihdamda yani part-time işlerde çalışması gibi nedenler yol açmıştır.

“1975’te Avrupalı işçilerin % 10’u part-time çalışmaktaydı. Part-time işlerdeki kadınların oranı Birleşik Krallık, Almanya’da işlerin % 10.1’i (kadın işçilerin oranı % 89), İngiltere’de % 16’sı (kadın işçilerin oranı % 90.9) part-time’dı (Lagrave, 2005: 439).

1975-1986 yılları arasında Batıda ekonomik büyümenin yavaşlaması ve buna bağlı olarak daralması, birçok ülke yönetimini işleri paylaşma yönünde bir takım politikalar izlemeye yöneltmiştir. Bu durum emeğin doğasını değiştirmiş ve yeni bir istihdam tarzı oluşturmuştur. Bu planlamalardan kadınlar nasibini almıştır. 1975’te, Uluslararası Kadın Yılı ilan edilmiştir. 1975’den günümüze emek maliyetini düşürmek amacıyla firmalar ve işletmeler daha çok kadın çalıştırmaya başlamışlardır. Kadınların gittikçe artan eğitimi, genişleyen kamu sektörü, evliliğe ve boşanmaya yönelik yeni tutumlar, çocukların daha erken yaşta okula başlamaları, daha olumlu bir çalışan kadın profili gibi faktörleri öne sürerek kadınları emek piyasasına çekme çabaları sonuçsuz kalmamıştır. “Avrupa’da 1975’te % 45.7 olan çalışan kadın oranı 1983’te % 48.7’ye ” (Lagrave, 2005: 443) ve “1970- 1990 arasında gelişmiş

ülkelerde kadınların işgücü içerisindeki payı % 35’den % 39’a ” (Birleşmiş Milletler,1990’dan akt. Ersöz, 1997: 56) yükselmiştir.

2.2. Türk Modernleşmesi ve Kadın

2.2.1. Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Kadın

Osmanlı Devleti, Batı Uygarlığı adı verilen kültürel yapıyla hiçbir zaman ilişkisini kesmemiştir. Bu ilişki biçimi 15. ve 16. yüzyıllarda, Osmanlıların kendi uygarlıklarını batılılarınkinden üstün sayma ve dolayısıyla Batı’dan haberdar olmakla yetinme şeklinde tezahür etmiştir. Bu dönemde Batı’daki fikri, ilmi gelişmeleri yakından takip eden Osmanlı uleması, Batı’nın kendilerinden önde olmadığı düşüncesindedir. Dolayısıyla bu dönemde Batı’nın “model” alınıp izlenmesi gerekmemiştir. Ancak 19. yüzyılın başında Batı’nın geçirmiş olduğu modernleşme sürecinde, sosyal yapısını dönüştüren “Ayânlık İnkılâbı”, “Pazar İnkılâbı” ve “Sanayi İnkılâbı” gibi önemli tarihsel, ekonomik ve kültürel gelişmelerden Osmanlı Devleti uzak kalmış (Mardin, 1991: 12, 21) ve Batı’yla ilişkiler alelacele yenileşme hamlelerinin karakterize ettiği öykünmecî bir sürece dönüşmüştür. Bu dönemde siyasal sistem içinde ağırlığı hissedilen bürokratik kesimin öncülüğünde batılılaşmaya özdeş tutulan ve ibresi batıya doğru olan bir değişim projesi (modernleşme projesi) başlatılmıştır.

Bu projede temel amaç yeni bir devlet kurmak ve Osmanlı İmparatorluğunun meşruiyet kaynağı olan “din” olgusunun yerine rasyonaliteyi, evrenselci modeli ve laikliği koymaktır (Çaha, 1996: 86). Bunun için genel hatlarıyla modernleşme çabaları üç yönde gelişme göstermiştir: anayasal bir hükümetin oluşması, yönetime ağırlığını koyan entelektüel-bürokrat kesimin ortaya çıkması ve kadınların eğitilmesi.

1839 Tanzimat Fermanı, 1856 Islahat Fermanı, 3 Kasım 1839 Gülhane-i Hatt-ı Hûmayûnu ile yapılan idari düzenlemeler ve temel yurttaşlık haklarına ilişkin reformlar ve 1876 Kanun-i Esasi ve 1877 Osmanlı Parlamentosunun oluşturulması gibi reformlar, Osmanlının hukuksal (hukukî-rasyonel) bir devlet ve düzen oluşturmaya yönelik ilk modernleşme girişimidir (Koloğlu, 1989’dan akt. Toprak, 1989: 21-22).

Modernleşme çabalarının ikinci yönünü ise, Osmanlının batılılaşmasında önemli bir yeri olan, diğer bir ifadeyle batılılaşmanın mimarları olan Batı üniversitelerinde eğitim görmüş ve Batının kültürel modelini teneffüs etmiş olan aydınlar sınıfının oluşması ve gelişmesi oluşturur. Aynı zamanda bu sınıf, Türk siyasal yaşamının aktif üyeleri olmuştur (Çaha, 1996).

Diğer taraftan, modernizmin ortaya çıkardığı özel ve kamusal alan ayrımında, özel yaşamı, Göle'nin ifadesiyle (1994) mahrem alanı dönüştürmesi açısından ve buna paralel olarak toplumsal yapının değişimi açısından Türk modernleşme deneyimini emsalsiz kılan bir husus daha vardır. Bu da modernleşme çabalarının üçüncü yönünü oluşturan kadınların hakları ve eğitimi ile ilgili yapılan reformlardır. Değişim ve dönüşüm projesinin topluma yansımaları için, toplumun yarısını teşkil eden 'kadın' kullanılmıştır. Zira İslam ülkelerinde toplumun gidişatını ve modernleşme hareketlerinin sınırlarını belirleyen kadının toplum içindeki yeridir. Bu nedenle "kadın meselesi" sadece kadınların yaşam koşullarına ilişkin olarak tanımlanmamış, bir "kültür meselesi", "medeniyet meselesi" haline gelmiştir (Göle, 1994: 14).

Kadının toplum içindeki yeri Batı toplumsal modeline yönelişin başladığı ve ilk modernleşme çabalarının olduğu Tanzimat döneminde tartışılmaya başlanmıştır. "Kadının eğitimi ve kamusal hayata entegrasyonu dönemin aydınları tarafından Batı medeniyetiyle bütünleşmenin sembolik göstergesi ve imparatorluğun kültürel problemlerini çözmenin aracı olarak kabul edilmiştir" (Çaha, 1994: 77). Bu bağlamda kadın konusu, kamusal ve özel alan ayrımı çizgisinde tartışılmıştır. Bu tartışmalar iki kutuplu olarak yani Osmanlı'nın Batı yanlısı ve gelenekçi iki kesimi arasında devam etmiştir. Aslında her iki kesim de Osmanlı İmparatorluğu'nun uygarlaşması veya geri kalmışlığını önleme hususunda hem fikirdir, ancak uygarlaşmak için seçtikleri yollar farklıdır.

Batı yanlısı görüş, uygarlığın bir bütün olduğunu ve ölçütünün Batı olduğunu düşünerek, çağdaşlaşmanın yolunun ancak geleneğin değiştirilmesiyle mümkün olabileceğini savunurken; gelenekçi görüşte olanlar çağdaşlaşabilmek için (veya imparatorluğun çöküşünü engelleyebilmek için) Batı uygarlığının sadece teknik, idari ve maddi öğelerinin alınması gerektiğini ve geleceğin de ancak geçmişle yani geçmişin kültürel ve ahlaki mirasıyla birlikte kurulabileceğini savunmuştur. Batıdan esinlenerek yapılan reformları kültürel bir tehdit olarak gören ve Osmanlı'nın kurtuluşunun, şariat ve gelenekleri yaşamakla mümkün olabileceğine inanan gelenekçi düşünürlere (Mahmud Esad gibi) göre, kadının kamusal alana çıkması, kadının mahremiyetinin ifşasına ve toplumun ahlâki yapısının bozulmasına sebep olabileceği için, kadın ile ilgili hemen her husus, manevi değerlerin ve ahlâkın korunması amacıyla şariat yasalarına uygun olarak değerlendirilmelidir. Buna karşın Batı uygarlığının evrenselliğine dikkat çeken ve modern çizgide yer alan Namık Kemal, Şemseddin Sami, Fatma Aliye, Ahmet Mithat ve Şinasi gibi düşünürlere, kadının eğitim özgürlüğü, cinsiyet

eşitliği, tek eşle evlilik gibi hususları medeniyete ulaşmak için birer ön şart olarak görmüşlerdir (Göle, 1994: 17-18).

Gelenekçi düşüncenin temsilcilerinden olan Mahmut Esad, “her uygarlığın bir manevi, bir de maddi yanı vardır. Manevi yanı onun ahlakiyatıdır. Uygarlığın maddi yanı, dikiş makinesinden demiryollarına ve dretnotlara kadar her şey: kısacası bugün gördüğümüz sanayi buluşlarının eserlerini kapsar” (Berkes, 1973: 328-329’dan akt. Göle, 1994: 19) diyerek Doğu’nun inancını, ahlakını, ruhunu muhafaza ederek, Batı Uygarlığının sadece maddi yönünün benimsenmesi gerektiğini ve kadınlarla ilgili meselelerin de sadece şer’i yasalar çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur.

Batı uygarlığının evrenselliğine dikkat çekerek, kültür ile bilimsel bilgi arasında ayırım yapılamayacağını savunan reformcu, batıcı düşünürlerden Şemsettin Sami ise “Kadınlar” adlı eserinde, Batı kültürünün “medeniyetleşme” adına örnek bir kültür olduğunu, aile hayatının mutluluğu ve medeniyetin ilerlemesi için de Osmanlı kadınlarının eğitilmesinin ve erkeklerle aynı statüye kavuşturulmasının şart olduğunu savunmuştur (Sami, 1996).

Batı yanlısı görüşleriyle dikkat çeken Ahmet Mithat da, “diplomalı kız idealini modernleşmenin gerçek göstergesi” olarak görmüştür (Işın, 1988: 26). Modern anlamda ilk ve en önemli Türk ansiklopedisti ve roman yazarı olan Ahmet Mithat Efendi’ye göre, eğitimde kadın-erkek eşitliği şarttır ve erkeklerin asıl görevi kadınları düşük statüden kurtarıp, bağımsızlaştırmaktır. Ancak kadının bağımsızlığı veya hürriyeti, milli gelenekleri bozmadan yapılmalıdır (Mardin, 2004: 32).

Bu dönemde yaşayıp da kadın konusunu ele almayan yazar ve düşünür yok gibidir. Tanzimat döneminde yazılan Osmanlı romanları da, Türk modernleşmesini anlamak ve analiz etmek için önemlidir. Tanzimat dönemi romanlarının ilk çıkış noktası, Osmanlı normları ve kültürünün egemen olduğu bir ortamda birkaç batıcı yenilik ilkesini eklemlemek olmuştur. Diğer bir ifadeyle bu dönem romanlarında, yenileşme hareketleri yer alır ancak bu yenilik hareketinin temelinde Doğu’nun ahlaki ve kültürel boyutları yer alır. Şinasi bunu “Asyan’ı akl-ı piranesi ile Avrupa’nın bîkr-i fikrini izdivaç ettirmek” olarak değerlendirmiştir. Diğer bir ifadeyle Asya erkek, Avrupa kadın olarak görülmüş ve erkek egemen bir evlilik birleşmesinin gerekli olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır (Parla, 1993: 17). Tanzimat yazarlarının romanlarında ele aldığı bir diğer konu da kadının toplumdaki yeri ve üst sınıf erkeklerin Batılılaşmaları üzerinedir. Tasvir-i Efkâr (1861-1870) gazetesinde uyrukların egemenliği, insan hakları ve vatanseverlik gibi yeni fikirlerin öncüleri Şinasi (1824-1871) ve

Namık Kemal (1840-1888) gibi edebiyatçılar, eserlerinde, cariyelik, görücü usulü evlilik ve çok eşlilik yüzünden kadınların ezilmesi gibi temaları işlemişlerdir. Bu dönemde yazılan romanlarda, Osmanlı aile hayatının yeri değerlendirilirken, bir bütün olarak toplumun ilerlemesi ve kadının statüsünün yükselmesi için kadınların eğitim görme haklarının gerekli olduğu savunulmuştur. Kısaca özetlemek gerekirse; düşünürüyle, bürokratiyle batıcı çizgide yer alan erkek reformcular, kadınların eğitimini gerekli ve önemli görmüşlerdir. Onlara göre kadınların eğitim görmesi her şeyden önce çocuklarının yetiştirilmesi, ikinci olarak sevgiye dayanan bir karı-koca ilişkisi ve huzurlu bir aile yaşamı için; üçüncü olarak da toplumun ilerlemesine ve refahına katkıda bulunacağı için önemlidir (Durakbaşı, 2002: 96-97).

Bu dönemde kadınlarla ilgili gelişmelere bakıldığında, Tanzimat'ın ilanından itibaren kadının statüsünde gözle görülür bir değişim yaşandığı anlaşılmaktadır. "1856 Islahat Fermanı'yla hiç kimsenin cinsiyetinden dolayı ikincil duruma düşmeyeceği hükmü" getirilmiştir (Altınbaş, 1989: 25). Tanzimat dönemi aynı zamanda kadınlara eğitim kurumlarının da kapısını açmıştır. Kadın eğitimi resmi düzenlemelerle hukuksal bir statüye 1868 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'yle (Kamu Eğitimi Kanunu) kavuşturulmuştur. Bu kanun 6-11 yaşları arasındaki tüm kız çocuklarının ilköğretimi almalarını öngörmektedir (Doğramacı, 1989: 20). Buna paralel olarak 1876 Kanun-i Esasi ile kadın erkek tüm Osmanlı nüfusunun ilkokul eğitimi alması zorunlu kılınmıştır (Çaha, 1996: 89).

Bu dönemden itibaren Osmanlı kadınları, ilköğrenimden yüksek teknik öğrenim aşamasına kadar yeni okul sisteminden de yararlanmaya başlamışlardır. Mekteb-i Mülkiye (devlet yönetiminde yer alacak Tanzimat adamlarını yetiştirmek amacıyla kurulan okul) kadınlara kapalı iken; Mektep-i Tıbbiye (kuruluşu 1827) bünyesinde ilk kez 1842 yılında kadınlara ebelik ve hemşirelik dersleri verilmeye başlanmıştır. Kadınların eğitimi 1858'de Kız Rüştüyelerinin (Kız ortaokulları/ Mektebi Rüşdiye) açılmasıyla daha da yaygınlaşmıştır. Daha sonra kız meslek okulları açılmıştır. Bir tanesi 1865'de Rusçuk'ta diğeri 1869'da İstanbul'da Kız Sanayi Mektebi açılmıştır. Kız Sanayi Mektepleri, ilerleyen yıllarda kadınları değişik Sanayi dallarında istihdam etmesi dolayısıyla da kadını kamusal alana çekmesi yönüyle önemlidir. Diğer taraftan 1870 yılında Darül Muallimat (Kız öğretmen Okulları) açılmıştır. Bu okullarla birlikte ilerleyen yıllarda kadınlar, ülkenin değişik yerlerinde, kadınlarla erkeklerin bir arada olduğu mekânlarda öğretmen olarak yer almışlardır (Durakbaşı, 2002: 97).

1873'te bir kadının ilk defa öğretmen olarak atanması, 1881'de okul töreninde bir kadının ilk defa kamusal alanda konuşma yapması ve nihayet 1883'te okullara kadınların yönetici

olarak atanması gibi kadının kamusal alanda görünürlüğüne dair örnekler, Tanzimat döneminin kadınlar için kamusal alanda istihdam alanı oluşturduğunu göstermesi açısından önemlidir (Kodaman, 1990: 266). Yine 1897’de İstanbul Kibrit Fabrikası’nda çalışanların yarıdan fazlasının kadın olması, Bursa’daki İpek fabrikalarında binlerce kadının çalışması gibi örnekler de (Kurnaz, 1991: 98), Tanzimat döneminde kadınlara tanınan eğitim hakkının ilerleyen yıllarda kadına kamusal alanın kapılarını açmasını göstermesi açısından önemlidir.

Diğer taraftan kadının eğitimi, kadınlara sadece kamusal alanı açmamıştır; aynı zamanda kadınların okuma alanına giren yayınların gelişimine de sebep olmuştur. Osmanlının ilk yayımlanan gazetesi olan Terakki gazetesi kadın konusuyla yoğun biçimde ilgilenerek, 1888 yılından itibaren “Muhadderat” adlı bir kadın eki yayımlamaya başlamıştır (Güzel, 1985: 858’den akt. Çaha, 1996: 89). Bunu çok sayıda yeni gazete ve dergi takip etmiştir. Kadınların geleneksel konularının irdelendiği bu yayınların bir kısmı erkekler, bir kısmı da kadınlar tarafından çıkarılmıştır. Fatma Aliye, Şair Nigar ve Makbule Leman gibi o dönemin popüler olan aydın ve aynı zamanda feminist olan kadınları tarafından çıkarılan kadınlara Mahsus Gazete dergisi, Osmanlı’nın son dönemlerinde kadınlar tarafından çıkarılan en önemli dergilerindendir. Dergide yayınlanan yazıların çoğunda kadınlara yazı yazma, okula gitme ve çocuk bakımı gibi konularda belli bir eğitim verilmektedir ve dergiye hâkim olan genel söylem, kadının iyi bir Müslüman, iyi bir anne ve iyi bir eş olması gerektiği yönündedir (Taşkiran, 1973).

Aynı zamanda Tanzimat dönemiyle birlikte yapılan iki düzenleme de kadınlar için önemli olmuştur. Bunlardan biri 1858 yılında düzenlenen Arazi Kanunu, diğeri 1881 Sicil-i Nüfus Nizamnamesi’dir. Arazi Kanunuyla önceden yürürlükte olan erkek varis olması halinde kadınları mirastan alıkoyan yahut nispi bir miktar veren uygulamaya son verilip kadınlar mirasa ortak kılınırken (Barkan, 1998: 352-353’den akt. Çaha, 1996: 88) ; Nüfus Nizamnamesi ile daha önceden sivil bir statüde olan evlilik kurumunun bu statüsü değiştirilerek, evlenecek çift, evlilik için resmi izin almak zorunluluğuna tabi kılınmış ve imamlara nikâh memuru olarak resmi bir sıfat verilmiştir (Kodaman, 1990: 143).

Meşrutiyet dönemine gelince, Tanzimat dönemi reformları uzun vadeli hedeflerine 1876 I. Meşrutiyet ve 1908 II. Meşrutiyet hareketiyle ulaşmıştır. I. Meşrutiyet sonrasında hızlanan alafranga yaşam, kişinin düşüncesini ve zihni şekillenişini etkileyerek değiştirmiştir. Haberleşme (Yeni Osmanlıların ortaya çıkışıyla, Osmanlı’da gazeteciliğin başlaması aynı döneme rastlar) ve ulaşım alanında meydana gelen gelişmelerin de etkisiyle Batılı yaşama biçimleri toplumsal alana aktarılmış, bunun orta tabaka tarafından da benimsenmesi

hedeflenmiştir. Avrupa romanı, tiyatrosu veya yaşam tarzını (adâb-ı muaşeret) toplum hayatına taşıyan yazar, gazeteci ve politikacılar da Batılı yaşama biçiminin aktarılmasında etkili olmuşlardır (Faroqhi, 1998: 270'den akt. Meriç, 2000: 49-50). Batı fikirlerinin iyice anlaşılmaya başlandığı ve güçlülükle batıcılığın bir tutulduğu bu döneme Jön Türkler (Ahmet Rıza Bey, Abdullah Cevdet gibi) damgasını vurmuştur. Tanzimat'la birlikte önem kazanan Batıya yönelme ve medeniyet bilinci, bu dönemde de batıcıların en önemli biricik rotası olmuştur. Uzun süre Avrupa'da bulunmuş ve Jön Türklerin önde gelenlerinden olan Abdullah Cevdet'in "Bir ikinci medeniyet yoktur. Medeniyet, Avrupa Medeniyetidir" (Hanioğlu, 1981: 359'dan akt. Mardin, 2004: 6) sözü, dönemin modernleşmeci seçkinlerinin çizgisini belirtmesi açısından manidardır. Medeniyet bilinci ve Batıya yönelme ile birlikte, evin içerisi ve dışarı (kamusal alan ve özel alan) arasındaki sınırlar ve düzenlemeler sarsıntıya uğramış, özellikle de kadının yaşam tarzını değiştirmeye ve kadını "yeni bir kimlik" arayışına itmiştir. Bu yeni kimlik arayışı gerek bu dönemde, gerekse de bundan sonraki dönemde (II. Meşrutiyetten Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar) batıcılar, entelektüeller ve düşünürler ile padişahı karşı karşıya getirse de, rotasını şaşırmadan yoluna devam etmiştir. Işın'ın bu dönemde batılılaşmaya çalışan Osmanlı kadınının gündelik yaşamı ile ilgili verdiği şu bilgiler, bu düşünciyi destekler niteliktedir:

"Bu dönemde, II. Abdülhamit sansüründen etkilenmeyen moda ve salon dergileri saç ve cilt bakımı, kozmetik konularına yer vermekte, çarşafli kadınlar İsveç jimnastiği dersleri almakta, Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kız öğrencileri bellerine peştamal bağlamış Yunan heykellerini çıplak model olarak kullanmaktaydılar" (Işın, 1988: 150-155). Bununla birlikte Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar çıkan dergileri analiz eden Nora Şeni, özellikle de karikatürler aracılığıyla dergilerde üç mesajın işlendiğini belirtir: Kadın kıyafeti, poligami ve genç kızların eğitimi (Şeni, 1990: 45-46).

Bu üç temanın (moda, çok eşle evlilik ve kadının eğitimi), 19. yüzyılın sonuyla 20. yüzyılın başında, Osmanlı kadınının modernleşmesinin ölçütleri olduğu anlaşılmaktadır. Zaten dönemin aydınlarının kadının modernleşmesi üzerinde tartışma kıstasları da bu konular üzerinedir. Kırım Savaşı, Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşının toplumda kadın emeğini önemli kılması ve İttihat ve Terakki Cemiyetinin kadın ve aileye yönelik politikaları gibi faktörlerin de etkisiyle kadın derneklerinde, kadın kulüplerinde, gazetelerde, dergilerde, edebiyatta ve çalışma hayatında daha fazla görünür ve aktif hale gelen kadınlar, II. Meşrutiyet döneminde (1908-1919) üç ayrı düşünce akımı (İslamcı, Batıcı ve Türkçü) tarafından tartışma

konusu olmuş ve kadın üzerinden yapılan bu tartışmaların çıkış noktası daha çok, kadın kıyafeti, poligami ve kadının eğitimiyle ilgili olmuştur.

Bu üç düşünce akımı, ilerlemecilik hususunda Batı reformlarından yararlanmanın gerekliliği hususunda hem fikir olmalarına karşın, kimlik-medeniyet konusunda birbirlerinden ayrılmışlardır. Zira batıcılar İslami gelenekleri medeniyetin önünde bir engel olarak görmekte ve medeniyet-kimlik yörüngesinde ele alınan kadının bu gelenek zincirlerinden kopmasını savunurken; İslamcılar batıcıları taklitçilikle suçlayarak, Müslüman bir toplumun ahlaki varlığının korunmasını ve böylelikle şeriate bağlılığını savunmuşlardır. Türkçüler ise ahlâki kimliği, İslam ve dinle sınırlamayarak, gelecekteki ideal toplumu geçmişteki Türk yaşamında aramışlardır (Göle, 1994: 25).

Türkçü kanadın ileri gelen üç düşünüründen (Ziya Gökalp, Halide Edip ve Ahmet Ağaoğlu) biri olan Ziya Gökalp, kadının görevinin sadece çocuk yetiştirmekle sınırlı olmadığını aynı zamanda bütün toplumun eğitiminden de sorumlu olduğunu ileri sürerek kadının rolüne ilişkin şunları söylemiştir: “Bizde kadınlar iyi tahsil görmedikleri için aile yükseleliyordu. Aile yükselemeyince millet de geri kalıyor. O halde terakkinin başı kadın terbiyesidir, kızların iyi yetiştirilmesidir, kızların iyi terbiye edilmesi, bir milleti yeniden ihya edebilir, çünkü iyi kadın iyi aileyi vücuda getirir. İyi aileden de iyi bir millet doğar” (Tansel, 1952: 121).

Türkçü aydınların öncülerinden olan Halide Edip ise, Gökalp gibi, kadını, toplumun ve ailenin temeline yerleştirmiştir. Edip’e göre, Türk kadını dört temel özellikle donatılmalıdır: Türk kadını öncelikle bilgili, karakterli, şahsiyetli, milliyetçi ve vatansever olmalıdır. İkinci olarak sosyal ve politik hak ve hürriyetlerini koruyan, geliştiren ve bu uğurda ölmeyi göze alan biri olmalıdır. Üçüncü olarak eğitilmiş ve erkeklerle aynı haklara sahip olmalıdır. Son olarak Türk kadını, Müslüman fakat aynı zamanda modern olmalıdır (Ergünün, 1980: 41-55). Göle’ye göre toplumda birbirine karşıt olarak algılanan değerlerin (İslamcı-batıcı) bir sentezlemesini yaparak “yeni bir kadın” imgesi oluşturan Halide Edip, bir taraftan bu sentezlemesiyle Kemalizm’in yeni kadın kimliğini hazırlamış; diğer taraftan da halk ile bütünleşme simgesi olarak “çarşaf”ı savunması ve çarşaf giyinmesiyle Kemalizm’in kadınlık imgesinden sapma göstermiştir. Aslında Halide Edip çarşafı savunarak veya çarşaf giyerek halkın milliyetçi hisleri ve İslami inançlarına tercüman olmak istemiştir. Kemalist reformlar ise kadını dinin etkisinden kurtarmayı hedefleyerek, kadının toplumsal görünürlüğü kadar fiziksel görünürünü de teşvik etmektedir (Göle, 1994: 63). Kısacası Halide Edip “yeni kadın

imgesi”ni, Batılı değerler ile Anadolu kültürünün bir sentezinden oluşan yaşam alanının etkisi altına girerek oluşturmuştur.

Türkçü kanadın üçüncü önemli ismi ise Ahmet Ağaoğlu’dur. Ağaoğlu’na göre toplumun iki temel problemi vardır: kadın ve alfabe. Ağaoğlu “İslamiyet’te Kadın” adlı eserinde, bu durumu şöyle izah etmiştir: “Kadın ve alfabe... İşte Müslüman dünyasının, onu yavaş yavaş ölüme sürükleyen iki baş düşmanı, tedavi kabul etmez iki illeti. Müslümanların da kendi gelişme süreçlerinden geçmeleri için, kendi aralarından demir iradeli, cesur ve vefakâr bir adamın çıkması gereklidir. Böyle bir ıslahatçı Müslümanlıkta, onun tarih ve geleneklerinde bereketli bir toprak bulunacaktır” (Ağaoğlu, 1985: 60).

Kadın konusunu, batıdaki feminist düşüncelerin etkisinde kalarak, dönemin toplumsal ve kültürel koşullarına kıyasla çok daha aşırı uçlarda açıklayan batıcı aydınlardan birisi olan Abdullah Cevdet ise “Hem Kuran’ı hem de kadını aç” sloganıyla kadının tesettüre bürünmesine karşı çıkarak, modern kadın ve ailenin profilini çizmiştir (Berkes, 1973: 391). Abdullah Cevdet, İçtihat Dergisi’ndeki “Pek Uyanık Bir Uyku” adlı yazısında “Bir ikinci medeniyet yoktur; medeniyet Avrupa medeniyetidir, bunu gülü ile diken ile almak zorunludur” diyerek çeşitli önerilerde bulunmuştur: Padişah, tek eşli olmalıdır, kadınlar istediği tarzda özgürce giyinebilmelidir, kadınlar ülkenin en büyük veli nimeti sayılarak erkekler kadınlara hürmet ve riayet göstermelidir. Kadınlar ve erkekler bir arada bulunabilmelidir, bu nedenle genç kızlar ve kadınlar, erkeklerden çekinmemelidir, erkekler görücü usulüyle değil kendi beğendiği kızla evlenmelidir, evlilikle ilgili olarak da tek eşle evlilik şartı getirilmelidir. Ve Avrupa Medeni Kanunu aynen alınmalıdır...” (Safa, 1959: 55-58’den akt. Çaha, 1996: 96-97)

Aşırı batıcı çizgide yer alan diğer bir isim de Selahaddin Asım’dır. Asım da, A. Cevdet gibi kadının kurtuluşunun öncelikle tesettürden çıkması ve sosyal yaşama dâhil olmasıyla gerçekleşebileceğini savunmuştur. Asım dini nikâh, çok eşle evlilik, örtünme, velayet ve miras gibi hususlarda İslam’ın verdiği hükümlere karşı çıkarak, bu ve buna benzer hususlarda batıdaki uygulamaların örnek alınması gerektiğini savunmuştur (Kodaman, 1990).

Bu çizgide yer alan diğer önemli üç isimden biri Ahmet Muhtar, diğeri Halit Hamit ve üçüncüsü de Tefik Fikret’tir. Düşüncelerini 1912 yılında “ya garplılaşırız ya mahv oluruz” (Lewis, 1968: 35’den akt. Çaha, 1996: 97) diyerek özetleyen A. Muhtar’a karşın; batıcı feministlerin etkisinde kalan Tefik Fikret’in şu mısraları da onun yeni kadınlık bilincini özetlemektedir:

Elbet değil nasibi mezellet kadınlığın

Elbet sefil olursa kadın, alçalır beşer (Fikret, 1984: 358'den akt. Çaha, 1996: 96)

Halit Hamit'e gelince, Hamit 1910'da yazdığı "İslam'da Feminizm" adlı eserinde, "kadınlar idari ve siyasi işlerde erkekler gibi yer aldıkları zaman anlaşılmalıdır ki insanlık devri başlamıştır. İnsanlık, herkesin hukukça eşit olmasıdır " (Taşkiran, 1973: 15) diyerek, kadın-erkek eşitliğini ve kadınlar için oy hakkını savunmuştur.

Aşırı batıcı çizgide yer alan bu düşünörlere karşı, milli ve manevi değeri yemeden batılılaşmayı savunan Celal Nuri ve Rıza Tevfik gibi ılımlı batıcılar da vardır. Bunlara göre kadının geri kalışı, İslam'dan kaynaklanmaz, sosyal şartlar ve dış etkilere kaynaklanır. Kadının kamusal hayatta yer almasını şart koşan bu batıcılara göre batının teknik boyutuyla İslam'ın sentezi yapılırsa, gerek toplumun gerekse de kadının geri kalış problemi çözülmüş olur (Kurnaz, 1991: 69).

Bu dönemde geri kalmışlık ve batılılaşma üzerinde duran bir üçüncü düşünce akımı da İslamcılardır. Mustafa Sabri, Musa Kazım, Said Halim Paşa, Mehmet Akif ve A.Hamdi Akseki gibi düşünörlere başını çektiği bu akımın düşünörlere göre, toplumun geri kalmışlığı İslami prensiplerle çözülebilir. Diğer bir deyişle toplum İslami kurallara geri dönmeli, aile hukuku İslami prensiplere göre yeniden düzenlenmeli ve kadının eğitimi, kadınları kamusal alana sokmayı değil, daha sağlıklı ve dindar nesiller yetiştirmeyi amaçlamalıdır (Kodaman, 1990: 162).

II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet dönemine kadar Osmanlı'da gündelik yaşamda kadınlarla ilgili gerçekleşen diğer gelişmelere gelince; 1905 yılında kızlara eğitim veren resmi ilkokul sayısı 304, karma ilkokul sayısı ise 3.621'e yükselmiştir (Kodaman, 1980: 146-147). Ayrıca 69'u taşrada, 15'i İstanbul'da olmak üzere toplam 84 adet kız ortaokulu açılmıştır. 1909 yılında eğitim imkânına kavuşan kadınların sayısı sadece ortaokullarda on binleri bulmuştur (Kodaman, 1990: 150).

Bu dönem, kadının giderek daha fazla kamusal alana katıldığı, kentsel mekânlarda dolaştığı, "toplumsal görünürlük" kazandığı ve buna karşı gelişen tepkilerin yaşandığı bir dönemdir. Alatlı'ya göre, bu dönemde kadının görünürlüğünün artmasının en önemli sebebi, erkeklerin savaşa gitmeleri ve buna bağlı olarak kadınların iktisadi alandan başlayan bir sorumluluk üstlenmeleridir (Alatlı, 2000: 25). Tekin ise, bu duruma bağlı olarak kadınlara aydın olma sürecinin açıldığını öne sürer. Zira ona göre, bir şekilde kadınlar eğitim imkânı bulmuşlar, gazete ve dergi çıkarmışlar, yazılar yazmışlar ve dernekler kurarak birçok alanda

faaliyet göstermişlerdir. Müdafa-i Hukuk-ı Nisvan ve Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi gibi bu dönemde kurulan dernekler, kadınların kentsel mekânlarda görünürlük kazanmalarına ve seslerini duyurmalarına öncülük eden başlıca müesseseler olmuştur (Tekin, 2004: 77).

Kadının, bu dönemde kamusal alanda görünürlük kazanmasıyla birlikte adetlerde gevşemeler olmuştur. Avrupa modasına göre çarşafını uyarlayan ve peçe takma konusunda esnek davranan kadınlar, kocalarının eşliğinde sokaklarda boy göstermeye, faytonlarda dolaşmaya, hatta “sokakta erkeğe hitap” etmeye başlamışlardır. Kadınların Avrupaileşmesi karşısında, tutucular da tavırlarını sertleştirmişler, kadınları taciz etmeye başlamışlar hatta hocalar peçesiz kadınların yüzüne tükürmeyi, faytonlarını taşlamayı bir “din borcu” addetmişlerdir (Güzel, 1984: 6-12).

Diğer taraftan 1917 tarihli Hukuk-u Aile Kararnamesiyle birlikte aileye ilişkin bir kısım hususlarda değişikliğe gidilmiştir. Bu kararnameyle kadınlara, evlilik sözleşmesinde kocalarını boşayabilecekleri şartları tanımlama hakkı, çok karılık için ilk eşin rızası alma, evlenebilmek için resmi izin alma gibi şartlar getirilmiştir (Onar, 1983’den akt. Çakır, 1991).

Aileye ilişkin bir diğer gelişme de, bu dönemde yönetimde giderek daha çok söz sahibi olmaya başlayan İttihat Terakki Cemiyeti’nin bu konudaki faaliyetleridir. 1911 yılında İttihat Terakki Cemiyeti programına kadınların eğitim görmesine ilişkin bir madde konulmuştur. Kız ve erkek çocukların ilköğretimi, dini ve bilimsel konuları içeren karma ders programlarıyla iyileştirilmiştir ve yeni okullar açılmıştır. 1913’te kızlar için ilk kez kız lisesi, 1917’de Güzel Sanatlar Okulu ve Konservatuar, terzilik öğretmek amacıyla Behire Hakkı Hanım tarafından Biçki Yurdu ve bunun yanı sıra hemşirelik dersleri veren meslek okulları ile Ticaret Meslek Liseleri açılmıştır. 1914’te kızlar için önce ayrı dershanelerde daha sonra İnâs Dârülfünunu açılarak üniversite eğitimi verilmeye başlamıştır (Caporal, 1982: 112-113).

2.2.2. 1923 ile 1950 Yılları Arasında (Cumhuriyet Dönemi) Türkiye’de

Kadının Durumu

Tanzimat döneminden itibaren başlayıp II. Meşrutiyet döneminde de devam eden ve Doğu-Batı medeniyetleri ikilemi arasında gerçekleşen modernleşme çabaları, 1923 yılında Cumhuriyet’in kurulmasıyla yeni bir anlam kazanmıştır. Cumhuriyet’le birlikte yeni bir toplum, yeni bir kültür, yeni bir gelecek anlayışından yola çıkılarak atılan adımlar “medeniyet projesi” olarak adlandırılmıştır. Medeniyet projesi çerçevesinde devlet elitleri (asker, bürokrat, aydın) ulus, kimlik, entegrasyon ve yeni rejime sadakat kavramlarına önem vermişlerdir. Buna bağlı olarak da üç proje gündeme gelmiştir; uygun bir ulusal kimlik oluşturmak, çağdaş toplumlar ailesinde yer almaya müsait siyasal bir yapı belirlemek ve modernleşme yolundaki adımları hızlandırmak için gerekli adımları atmak. Ulusal kimlik “Anadolu Türk”, siyasal yapı “laik Cumhuriyet” olarak kabul edilirken, modernleşme yolunda da gerekli adımlar atılmıştır (Çaha, 1996: 107). Devlet yapısı, siyasal kurumlar, ekonomi, kültürel yapı, yaşam biçimi, cinsiyet kimlikleri, kendi kimliğini tanımlama biçimleri gibi toplumun tüm alanları üzerinde modernist devlet seçkinleri (Kemalist hareket) tarafından inşa edilmeye çalışılan bu medeniyetleşme projesinin pozitivist ideolojiden önemli ölçüde etkilendiği söylenebilir.

Türk medenileşme/modernleşme projesinin gerçekleşmesinde hayati öneme sahip olan pozitivist ideoloji, bilimsel akılcılığı hedef alır ve Batı modeli modernleşmeyi evrensel olarak kabul edip, bu modelin her zaman her yerde uygulanabilir olduğu savunur. Comte’un pozitivist aşamasına varabilmek için öngörülen “düzen ve ilerleme” fikri, Türk Milliyetçilerinin toplumsal kontrol mekanizması olmuştur. İktidardaki Kemalist seçkin için, Batı türü bir “ilerleme” sayesinde sağlanacak birlik nihai hedeftir. Bu bakımdan cumhuriyet tarihi boyunca etnik, ideolojik, dinsel ya da ekonomik nitelikli her türlü farklılaşma, çoğulcu bir demokrasinin doğal bileşenleri olarak değil, birlik ve ilerlemeyi tehdit eden istikrarsızlığa yol açan unsurlar olarak görülmüştür (Göle, 2000: 116).

Diğer taraftan reformist Türk seçkinleri için Auguste Comte'un pozitivizmi Türk modernleşmesi için tek model olarak kullanılmamış aynı zamanda Durkheim'in "din" olgusu ile ilgili izahı ve dinin toplumdaki rolüne ilişkin yaklaşımı da ilerici Türk seçkinleri için medenileşme projesinde müracaat ettikleri bir diğer model olmuştur. Bu etkileşim neticesinde toplumsal düzeyde etkili ve yaygın bir din olan İslam, Cumhuriyet döneminin belirgin ideolojisi olan Kemalizm öğretisiyle ikame edilmeye çalışılmış ve toplumda değişik kurumlar üzerinde etkisi olan din (İslam)'ın yerine Türk laikliği getirilmiştir. Türk laikliği, 1924'te sultanlığın ve halifeliğin kaldırılması, Evkaf Nazırlığı'nın, Şer'i mahkemelerin ve dinsel unvanların kaldırılması, 1926'da İsviçre Medeni Kanunu'nun uyarlanması ve 1937'de anayasal bir değişiklikle Türkiye Cumhuriyeti'nin laik bir devlet olduğunun ilanı gibi yasama ve yürütme seviyelerinde radikal kurumsal değişiklikler ortaya koymuştur (Göle, 2000: 101).

Dinsel değerlerin ikame edilerek batılı yaşam tarzının öğretilmesi ve yaygınlaşmasında etkili olan laiklik, kadın ile ilgili yapılan reformlarda da etkili olmuştur. Kadın konusuyla ilgili yapılan reformlar, Türk toplumunun Osmanlı/İslam geleneğiyle bağlarını koparmasında ideolojik bir araç olarak kullanılmıştır. Kadınlar, toplumu "ortaçağdan medeniyetler düzeyine çıkarma" ideolojisinin taşıyıcıları olarak kabul edilmişlerdir. Ulusallaşma sürecindeki uluslarda da bu çerçevede oluşturulan kadın konusundaki reformlar, diğer yeni kurulan ulus devletlerde de olduğu gibi yeni bir ulusal kimlik "Anadolu Türk" kimliği oluşturmaya çalışan Türk Modernleşmesinin aktörleri için de uluslar arası devletler sisteminde bir yer edinme çabasının bir parçası olarak görülmüştür (Çağatay ve Sosyal, 1990: 309).

Kemalist hareket demokrasiden ödün verme pahasına (halk egemenliği dini değerlerin egemenliği olabileceği için), laikliği sahiplenmiştir. Laiklik ilkesinin en belirgin göstergesi ise Müslüman bir toplumda kadınların haklarına verilen önemdir. Ancak kadın hakları ile laiklik arasındaki ilişki sadece siyasi alandaki laik devlet oluşumunun bir tezahürü olmanın ötesinde, yaşam örüntülerinde işlenmektedir. Türk modernleşmesinde kadın hem dinsel değerlerin ikamesinde önemli bir araç olarak kullanılırken, hem de Batı yakasına atılan kültürel bir köprünün kurulmasında Cumhuriyet reformlarının öznesi ve nesnesi olmuştur. Cumhuriyet reformlarında önemli bir role sahip olan kadın, Kemalist reformlarla birlikte Osmanlı toplumundaki "medeniyete yabancı" olma imajından eğitilmiş kentsel mekânlardaki görünürlüğü artan ve dolayısıyla kamusal alanda da yer alabilen, modayı takip eden ve batılılaşmayla ilgili diğer reformlardaki aktif rolüyle toplumu İslam taassubundan kurtaran, kısacası medeniyetle millet arasında köprüyü kuran "Anadolu Kadını" imajına bürünmüştür (Göle, 1994: 56-57).

Bu çerçevede Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren erkeklerle kadınların aynı mekânları paylaşması, balolara katılması, ata binmesi, pastanelere gitmesi, tiyatroya gitmesi, erkeklerle el sıkışması ve dans etmesi gibi davranışlar ilerici medeni veya alafranga davranışlar olarak nitelendirilmiş ve yüceltilen Anadolu kadını kimliğinin oluşturulmasında, simgesel öneme sahip olmuştur. Bu ilerici davranış biçimlerini yapanlar “medeni” olarak görülürken yapmayanlar ise gayri medeni veya gerici olarak nitelendirilmişlerdir (Meriç, 2000).

Türkçü ve Batıcı seçkinlerin görüşlerinin bir sentezini oluşturan bu yeni kadın kimliği Cumhuriyet'in kurulduğu ilk yıllardan itibaren yönetici elit sınıfın çerçevesinde bulunan okumuş kadınlar tarafından temsil edilmiştir. Osmanlının son dönemlerinden itibaren Konakta eğitim görmeye başlayan bu kadınlar, Cumhuriyetin ilk yıllarına da tekabül eden zorunlu okul eğitiminin getirilmesiyle bu okullarda öğrenimlerini ve muaşeret kurallarını eğitim yoluyla içselleştirmişlerdir. Bu anlamda Cumhuriyet modernleşmesinin başarısı bir başka ifadeyle batılı yaşama biçiminin toplumsal alanda yaygınlığı, kadının eğitilmesindeki başarıya bağlanabilir (Meriç, 2000: 195). Nitekim II. Meşrutiyet dönemi modernleşmesi düşünürlerinden olan ve aynı zamanda Cumhuriyet rejiminin ideologu da olan Ziya Gökalp, modern kadın kimliğini “okumuş-meslek kadını” olarak tasvir ederken; gerek Türk modernleşmesi ve Türk Milliyetçiliğinin inşasında, gerekse de yeni kadın kimliği bilincinin oluşturulmasında “eğitim” in önemine işaret etmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında (1923-1924) erkek öğretmen sayısı 9121 iken kadın öğretmen sayısı 1081'dir (Kurnaz, 1991: 58). 1929-1930 yıllarında ise İstanbul'da yedi-sekiz yaşlarındaki kızların yaklaşık % 75'i ilkokula gitmektedir. Bu dönemde zorunlu okul eğitiminin yanında, toplumun pratik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik meslek eğitimi verilmeye başlamıştır. Meslek eğitimi özellikle kız çocukları için tercih edilen alanlarda verilerek, değişen sosyal yaşamın gerekleri öğretilmeye çalışmıştır (Duben, Behar, 1996: 235'den akt. Meriç, 2000: 195).

Diğer taraftan medeniyet projesi çerçevesinde idealize edilen modern kadın kurgusunda özellikle “eğitim” vasıtasıyla kadınlarda kentlilik bilinci oluşturmaya çalışılmış ve dolayısıyla bu bilinç kendisini daha çok ve öncelikli olarak kentsel mekânlarda göstermiştir. Ancak bir yandan “kavi” ve artan nüfusa duyulan ihtiyaç ve kadın emeğinin taşradaki açık üstünlüğü diğer yandan da Alman ve İtalyan örneklerinde taşralı kadına verilen büyük değerin ülkeye yansması, Türk modernleşmesinde toplumsal cinsiyet rollerinin kurgulanmasında etkili

olmuştur. Böylece yeni bir taşralı kadın imgesi oluşturularak (ki yeni kadın kimliğine “Anadolu Türk Kadını” denmesinin bilinçaltında bu yatar) Cumhuriyet’in değerleriyle uyumlu hale getirilmiştir (Öztan, 2006: 84).

Kentli ve köylü, toplumun tüm kesimlerinde etkili olan bu yeni toplumsal cinsiyet rolleri kurgusu, kadın ve erkek için idealize edilmiş, öyle ki toplumun estetik değer anlayışını bile değiştirmiştir. “Yüzyıllar boyu süren beyazlık, yuvarlaklık, yavaşlık, uzun saç, kına sürme üzerine kurulu Doğu güzellik anlayışı, yerini zayıf, enerjik, korseli, kısa saçlı “ecnebi güzelliğine” bırakmıştır. Bu dönemde “Ecnebiye benziyorsun” sözü bir kadına yapılan en büyük iltifatlar arasına girmiştir (Taşçıoğlu, 1958: 74’den akt. Göle, 1994: 58).

Batılılaşma yolunda Cumhuriyet’in ilk yıllarında kadın konusunda yapılan reformlara gelince, Medeni Kanun değişikliği ve kadına verilen seçme ve seçilme hakkı bu dönemde yapılan en önemli iki reform olmuştur. İsviçre’den alınarak üzerinde birçok değişiklik yapıp 17 Şubat 1926’da Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilen Medeni Kanun, kadınların toplumdaki konumunu doğrudan etkileyen hukuki bir değişikliktir. Medeni Kanun’un Türk kadınına verdiği haklar özetle şunlardır: çok eşle evliliğin yasaklanması, kadına boşanma hakkının verilmesi, mirasta erkekle eşit kılınması, evlilik yaşının sınırlandırılması (erkek için 18, kız için 14 yaş), mahkemede kadının erkekle eşit muamele hakkına sahip olması ve evliliğin bir memurun nezaretinde resmiyet kazanması (Taşkiran, 1973: 120-121).

Göle (1994: 70), Medeni Kanun’u, medeniyet dönüşümünün toplumsal muhayyile üzerindeki tezahürü olarak görür. Zira modernliğin bir tanımı da toplumun sürekli olarak yeni alanlarını eşitlik ilkesinin yörüngesine sokmasıdır (yurttaş eşitliği, ırklar arası eşitlik, köleliğin kaldırılması, ülkelerarası eşitlik, emek eşitliği ve cinsiyetler arası eşitlik gibi). Batı toplumu bu eşitlik ilkesi aracılığıyla, kendi kolektif kimliğini oluşturmaktadır. Müslüman bir toplum olarak Türkiye’de hiyerarşik ve dikey ilişkiler üzerine kurulu kadın erkek farklılıklarının, Medeni Kanun vasıtasıyla ortadan kaldırılmaya veya hiç olmazsa azaltılmaya çalışılması, Türk Modernleşmesi açısından Medeni kanunu önemli kılmaktadır.

Diğer taraftan Ömer Çaha (1996:111), Medeni Kanunla kadınlara verilen hakların önemli bir kısmının Osmanlının son dönemlerindeki düzenlemelerde var olduğuna işaret ederken; Oya Çitçi de, Medeni Kanun’un gerçekte kadınlara erkekle eşit olma hakkını vermediğini ve bu kanunun kadınların aleyhine olduğunu belirtir. Medeni Kanun’un kadınların aleyhine olduğunu ifade eden Oya Çitçi bu savını Medeni Kanun’un şu maddeleriyle temellendirir: Erkeğin evin reisi sıfatıyla aile birliğini temsil etmesi, kadının çalışmasının kocanın iznine

bağlanması, ailenin yerleşeceği evin aile reisi olan erkek tarafından belirlenmesi, çocukların velayetinin babada kalması, kadının ailenin ve çocukların bakımından sorumlu tutulması ve kadının ancak aile gelirine katkıda bulunmak amacıyla çalışma yaşamına girebilmesi vb. gibi maddeler. Çitçi'ye göre, Medeni Kanun'un kadına yönelik bu ve buna benzer maddeleri, kadını ev kadınlığına ve anneliğe yönlendirmektedir (Çitçi, 1982:242).

Çaha'ya göre, Medeni Kanun'un kadına tanıdığı hakların çoğu 1917 yılında yapılan Aile Kararnamesinde de vardır. Örneğin Aile Kararnamesi, evlilikte kızın yaşını 17 ile sınırlarken, Medeni Kanun 14'e indirmiştir. Medeni Kanun'un Türk kadını için gerçekte getirdiği iki yeni maddesi vardır; bunlar, çok evliliğin yasaklanması ve mahkeme nezdinde kadınla erkeğin eşit sayılmasıdır. Ancak çok evlilik Osmanlı'da da İstanbul'daki saray yaşamının dışında toplumda zaten yaygın değildir. Ayrıca Medeni Kanun'dan sonra dahi çok eşlilik kırsal kesimdeki seyrini Osmanlı'da olduğu gibi aynen devam ettirmiştir (Çaha, 1996: 111-112). Buna karşın Medeni Kanun, aile ile ilgili adet ve görenekleri modernliğin ilkelerine uygun hale getirerek yeni bir aile hukuku ve aile yapısı oluşturması açısından Türk Modernleşme sürecini belirleme ve bu süreci hızlandırma işlevine sahip olmuştur.

Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda, Medeni Kanun'la Batılılaşmaya en çok direnç gösteren alana aile hukukuna müdahale eden ve bu alandaki girişiyle Müslüman toplumlarda benzersiz olan Kemalist hareket, kadın erkek eşitliği ve kadın erkek ilişkileri çözümlemesini sadece Medeni Kanun'la yapmamış aynı zamanda kadınların toplumsal yaşama katılabilmeleri için gerekli tüm şartları elverişli hale getirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda Kemalist hareket kadınların eğitimi, meslek sahibi olması, çalışması, siyasete aktif olarak katılması, kentsel mekânlarda serbestçe çalışması gibi hususlarda önemli reformlar ve yenilikler getirmiştir. 1930 yılında yerel düzeyde, 5 Aralık 1934 yılında ise genel düzeyde kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi en önemli reformlarından. Kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesiyle birlikte 1935 yılında yapılan seçimle, Türk parlamentosuna % 4.5'lik bir oranla 18 kadın milletvekili girmiştir (Taşkiran, 1973: 135-136).

Deniz Kandiyoti, aile yasasının laikleşmesini ve kadınlara seçme ve seçilme haklarının tanınmasını, Kemalist hareketin Osmanlı Devletinin teokratik surlarını yıkmaya ve yeni devleti meşrulaştırma ideolojisinin ürünleri olduğunu ifade eder (Kandiyoti; 1997: 14).

Kadına seçme ve seçilme hakkının verilmesinin sebebini Şirin Tekeli ise şöyle açıklar : “1930 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası tek başına iktidarda bulunuyordu. 1929 dünya ekonomik kriziyle beraber rejimin Batı'ya yönelme gereği daha da artmıştı. Tam da bu sırada

Batı’da Mustafa Kemal diktatörlükle suçlanmaktadır. Bununla beraber Avrupa’da faşist partilerin iktidar yolunda ayak sesleri duyulmaktadır. İşte bu ortamda Türkiye’ye demokratik bir görüntü verebilmek için 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulur; içteki teveccüh görülünce de kapatılır. Hükümet bu dönemde muhalefetin hiçbir şekilde fırsat bulup canlanmasını istemez. Zira bu dönemde Cumhuriyet rejimi tarafından bastırılmış olan İslamcı, sosyalist ve liberal gruplar güçlü birer potansiyel olarak tetikte beklemektedir. Onun için Cumhuriyet Türkiye’si’ni demokratik bir görüntüye kavuşturmanın farklı bir yolu aranmıştır. İşte kadına seçme ve seçime hakkının verilmesine bu dönemde karar verilir. Nitekim oy hakkıyla beraber 18 tane kadın da bizatihi Atatürk’ün emriyle meclise sokularak Türkiye Cumhuriyeti’nin demokratik bir rejim olduğu görüntüsü verilir” (Tekeli, 1981: 299’ dan akt. Çaha, 1996: 114-115).

Seçme ve seçilme hakkıyla kadının rejimin hizmetine sokulmasını gerekli kılan bir başka faktör de asker, bürokrat ve aydınlar tarafından üst düzeyde gerçekleştirilen devrimin halka mal edilmesi isteğidir. Türkiye’deki Cumhuriyet devriminden önce gerçekleştirilen iki devrimden Fransız ihtilali, köylüler adına yapılmış ve onlara mal olmuşken Rus devrimi de işçiler adına yapılmış ve işçilere mal olmuştur. Oysa Türkiye’de o sıralarda ne işçi sınıfı devrimi üstlenebilecek bir güce sahiptir, ne de köylü kesimi rejimi taşıyacak bir siyasal bilince sahiptir. Tazimatta başlayan modernleşme sürecinde, kadınların kendi çıkarları doğrultusunda bir sosyal grup oluşturmaları ve yönetime muhalif olmalarına bir önlem olarak, Cumhuriyet rejimi, kadınları rejimin hem öznesi hem de nesnesi konumuna getirmiş ve de o dönemde kadınlara oy hakkı verilmiştir (Çaha, 1996).

Cumhuriyet dönemi ile ilgili genel değerlendirme yapmak gerekirse, Kemalist geleneğin ideolojisi, idealleri ya da yönetim biçimi düzeyinde, devlet eli ile batılılaşmayı içerdiği söylenebilir. Devletçilik ve Batılılaşma bu geleneğin mihenk noktalarıdır (Arat, 2000: 436). Kemalist batılılaşma bağlamında kadın konusunun ayrıcalıklı bir yeri vardır. Cumhuriyet döneminde kadın sorununa aranan çözümler, batılılaşma yolunda engellerin aşılmasına yardım etmiştir (Tekeli, 1982: 214-216). Ancak kadınların kadın oldukları için karşılaştıkları sorunlar göz ardı edilmiştir. Oysa hukuk sistemindeki, eğitimdeki, ekonomik hayattaki eşitsizliklerden, kadının aile içinde şiddet görmesine kadar kadın sorunları pek çoktur ve bu hususlarda bir çözüm yoluna ulaşılmamıştır (Arat, 2000: 437).

Diğer taraftan Cumhuriyet, orta ve üst sınıftan (eğitim yoluyla yukarı doğru sınıf atlayabilmiş) kadınlar için bir yaşam alanı açmış, eşitlik vaadinde bulunmuş ve bunu belli alanlarda bir “olanak” olarak bu kadınlara sağlamıştır. Dolayısıyla, sadece bu sınıftan kadınlar

açısından Cumhuriyet dönemindeki devlet eliyle batılılaşma ve devlet feminizmi, anlamlı bir yol, çağdaşlaşma hedefinde bir kurtuluş, özgürleşme imkânı olarak görülmüştür (Bora, 2002: 112). Zira çoğunluğunu bu sınıftan olan kadınların oluşturduğu bir grup kadın, toplumun ekonomik, sosyal, kültürel her alanında geniş bir yer edinmiştir. Kadınlar, bankalardan eğitim kurumlarına, özel sektörden parlamentoya kadar uzanan her alanda yerlerini almışlardır. 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla birlikte kadınlar erkeklerle aynı okullarda eğitim görme imkânına daha geniş ölçüde sahip olmuştur (Doğramacı, 1989: 92). Buna bağlı olarak okur-yazarlıktan üniversite eğitimine kadar olan eğitim düzeylerinde öğrenim gören kadınların oranı artmıştır. 1927’de de okur-yazar olan erkeklerin oranı % 17.4 iken; kadınlarda bu oran % 4.7’dir (İnan, 1983: 149’dan akt. Çaha, 1996: 126).

2.2.3. 1950 Sonrasında Türkiye’de Kadın Kimliği

Cumhuriyetin ilk yıllarında Cumhuriyet’in ve modernleşmenin sembolü olan kadınlar, 1950 sonrasında bu sembolik anlamlarını kaybetmişlerdir. Buna bağlı olarak hemen her alanda, özellikle de siyasal alanda yakaladıkları imkânları kaybetmeye başlamışlardır. Tek partili sistemde, parlamentoda daha çok sayıda yer alan ve parlamentoya girebilmeleri yönünde muazzam destek gören kadınlar, 1950’li yıllarda çok partili sisteme geçilmesiyle birlikte bu desteği görememişlerdir. Devleti ve toplumsal kaynakları elinde bulunduran devlet elitlerinin yerlerini toplum içinden gelen ve toplumun değerlerini taşıyan siyasal elitlere bırakması; diğer bir deyişle, tek partili entelektüel-bürokrat tahakkümlü bir siyasal yaşamdan siyasal elitlerin (seçimle gelen yöneticiler) yer aldığı çok partili yaşama geçilmesi bakımından 1950’li yıllar Türk siyasal yaşamı açısından önemlidir. Söz konusu süreç aynı zamanda kadınların siyasal yaşamda eskisi kadar tutunamamaları açısından da önemli bir yere sahiptir (Çaha, 1996: 127). 1935 yılında % 4.5’lik bir oranla 18 kadın milletvekilinin yer aldığı Türkiye Büyük Millet Meclisinde, çok partili bir sisteme geçişle birlikte, bu oran 1950’de % 0.6, 1954’de % 0.7, 1957’de % 0.7, 1961’de %0.7, 1965’de % 1.7, 1969’da % 1.7 ve 1977’de de % 0.9 olmuştur (Tekeli, 1982: 287).

Türk modernleşme sürecinde modernleşme çerçevesinde yapılan reformların sunduğu imkânlardan Türk kadınlarının yeterince yararlanamadığını savunan Kandiyoti’ye göre, Türkiye’de kadınlar Cumhuriyet’le birlikte yapılan reformlarla kurtuluşa ermiş ancak 1950’li yıllarda dâhil özgürleşememişlerdir. Bunun nedenini devlet feminizmine ve Türk modernleşmesinde toplumun geleneksel değer ve alışkanlıklarını dönüştürmekteki

başarısızlığa bağlayan Kandiyoti, geleneksel Patriarkal kurumların kadın üzerindeki denetiminin sürekli devam ettiğini ifade etmektedir (1987: 2'den akt. Çaha, 1996: 267).

Diğer taraftan Cumhuriyet döneminde kamusal alanda görünen kadınlar, kendi dişilik ve kişisel kimlikleriyle değil, erkeksi bir görünümle kendilerini görünür kılmışlardır. Özellikle Cumhuriyetçi kadın tipi dönemin kadınlarını karakterize etmektedir. Bu kadınlar aseksüel (cinselliğinden soyutlanmış), erkeksi bir tip çizmişlerdir (Kandiyoti, 1995: 351-352).

Kamusal alanda giyimiyle ve görünümüyle erkeksi bir tip çizen kadınlar, buna karşın, çoğunlukla annelik ve ev kadınlığının uzantısı olan işlerde çalışmıştır. Cumhuriyet döneminde kadınların en çok rağbet ettikleri meslek öğretmenliktir (Çitçi, 1982: 86). 1976 yılında kamusal alanda çalışan kadınların % 70'i sağlık, eğitim ve iletişim gibi ev kadınlığı ve anneliğin uzantısı olan işlerde yer almaktadırlar. Bunların % 39'u eğitim sektöründe yer almakta ancak eğitim kurumlarında yer alan kadınların % 75'i ilkokullarda öğretmen olarak görev yapmaktadır (Çitçi, 1982: 247-255). Diğer taraftan Kıray, Türkiye'de çalışan kadınların % 80'inin ekonomik ihtiyaçlardan dolayı zorunlu olarak çalıştığını aksi halde işten ayrılma eğiliminde olduğunu tespit etmiştir (Kıray, 1964: 82-87).

Cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki kadınlık ideali ile 1950 sonrası kadınlık idealinin ters düşmesinde modernleşmenin yol açtığı bazı problemler de etkili olmuştur. Tarımın makineleşmesi, kentlerde iş olanaklarının daha fazla olması, sanayileşmeye bağlı olarak kentlerde daha çok fabrika açılması ve işe girme imkânının artması, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler alanındaki imkânların kentlerde yoğunlaşması ve tarımın makineleşmesi nedeniyle kırsal alanda işgücüne duyulan ihtiyacın azalması, nüfus artışı, miras yoluyla toprağın bölünmesi vb. gibi faktörlere bağlı olarak Türkiye'de 1945'li yıllardan itibaren kırsal bölgelerden kentlere doğru muazzam bir göç dalgası başlamıştır. Kentlere olan bu göç dalgası, zaten yeterince gelişmemiş olan kentlerde fiziksel olarak çarpık kentleşmeyi; kültürel olarak da kente özgü olmayan yeni bir kültürün oluşmasına zemin hazırlamıştır. Artık, kırsal alandan kente göç eden insanların yaşadığı ve çarpık kentleşmenin nedenlerinden birisi olan mekânların adı gecekondu, köylülük ile kentlilik bilinci arasında bir bilince ve kültüre sahip bu göçerlerin kültürü de gecekondu kültürü olmuştur.

Köylülük bilinciyle kentte yaşayan insanlar yeni yaşam tarzları, yeni alışkanlıklar ve yeni zevkler geliştirirler. Bu yeni süreçte geleneksel değerlere sahip gecekondu kadınlar, modern/kentsel değerlerle geleneksel değerler arasında kalarak, bir kimlik krizi yaşarlar. Sözgelimi Ertürk'e göre (1995), Cumhuriyet ideolojisinin önemli hususlarından biri olan

Türkçenin resmi dil olması, kırsal kesimden gelen ve yeterince Türkçe bilmeyen bu kadınların modern kurumlarla olan bağı kopartmıştır. Modern kurumlarla ve yaşamla ancak erkeği aracılığıyla ilişki kurabilen bu kadınlar, böylece denetimlerini daha çok erkeğe vermişlerdir. Ancak bu durumda eğitim seviyesinin, yaşın, gelinen bölgenin de önemli ölçüde belirleyici rolü vardır.

Yine tarımda makineleşmeye bağlı olarak emeğinin bir değeri kalmayan kadının evine geri dönmesi, kentleşmenin köylü kadının tarım alanındaki ekonomik değerinin kaybolmasına neden olması açısından olumsuz bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Kente göçle birlikte bu kadınlar, kentsel ve bürokratik yaşamla bütünleşen orta sınıf kentli kadın ve erkekler tarafından sömürülerek ev işleriyle veya sendikal ve sosyal güvencelerden uzak düşük statülü işlerde çalıştırılırlar. Bu durum özellikle gecekondu kadının özgüvenini yitirerek kimlik krizine girmesine neden olmaktadır (Ulu, 2000).

1950 ve sonrası dönemde Türk modernleşmesinin kadın kimliği üzerindeki diğer bir etkisi de medya aracılığıyla olmuştur. “1950’lerde büyük bir göç dalgasıyla birlikte arabesk kültürü hayata geçmiş ve yeni bir kadın tiplmesi doğmuştur. 1960’larda öğrenci olayları nedeniyle, Batı’dan da esinlenen bohem kültürle birlikte kadınlar erkeğe benzeyerek, 1970’lerde ideolojik temsillerle birlikte yazılı basında devrimci sol kadın tiplmesi baskın olmuştur. 80’lerde ise liberal dönüşüm ve kamusal alanlardaki göreceli artışla beraber Papatyalar dönemi gelmiştir. Değişik kadın gruplarının varlığından dolayı 80’ler biraz daha çeşitlenmenin yaşandığı bir dönem; 90’lar ise kadının tam anlamıyla tüketimin nesnesi haline geldiği bir dönemdir. Kadın olma bilinci, siyasi talepler bir tarafa itilmiş, dergiler, gazeteler ve televizyonlar aracılığıyla kadına hedeflenmiş bir tüketim dönemi başlamıştır” (Özkan, 2006’dan akt. Gülmez, 2007: 81).

Geleneksel aile yapısı içinde üretim objesi iken modernleşmeyle birlikte tüketimin nesnesi haline gelen kadın, moda ve kozmetik ile tutsak edilmiştir. Kozmetik ve moda ürünleri, kadını kişiliğiyle değil cinselliğiyle ön plana çıkararak erkeğin önüne sunmuştur. Bu yönüyle iyi, çekici ve dolgun bir cinsellik potansiyeline sahip olan kadın reklâmasyon aracı olarak kullanılmıştır. Artık bir malın, bir programın, kısacası her şeyin sunuluşu kadın cinselliğiyle yapılarak, erkek dünyasına kadın cinsel bir obje olarak sunulmuştur (Kılıçaslan, 1986).

Diğer taraftan 1950-1980 dönemi, feminist düşüncelerin tamamen yok olduğu ve kadınlara özgü söylem ve politikaların görülmediği bir dönemdir. Bu dönemde Kemalizm ve

sosyalizm ideolojilerinin etkisinde kalan kadınlar, 1935 yılında kapanan Kadınlar Birliğinin ardından, resmi ideolojiyi savunan birçok dernek kurmuşlardır. 1949 yılında kurulan Türk Kadınlar Birliği (öncekinden farklı bir amaçla; kadınların geleneksel giysilerine karşı modern giysiyi yaygınlaştırmak amacıyla) bu amaçla kurulan derneklerden biridir ve bu dernek aracılığıyla çarşafın kaldırılması için yoksul semtlerde modaya uygun kıyafetler (pardösü gibi) dağıtılmıştır (Aktaş, 1991: 219-220).

1970'lere gelindiğinde, kendini resmi ideolojinin savunuculuğuna adanmış 27 tane bu tür dernek olduğu görülmektedir. Temelde ülke çıkarlarını korumayı ve savunmayı amaç edinen bu Kemalist Kadın dernekleri, kadının çıkarı ve tercihiyle ülkenin çıkarı ve tercihinin bütünleşmesi halinde ülkenin ve kadının kalkınacağı inancındadır. 1976 yılında Kadın Dernekleri Federasyonu adı altında bir araya gelen bu Kemalist Kadın Derneklerine karşın, 1975 yılından itibaren sol gruplar da değişik dernekler kurarak örgütlenmişlerdir. 1975 yılında Türkiye İşçi partisi, İlerici Kadınlar Derneğini kurmuştur. Bu dernek ilk defa 8 Mart 1976 tarihinde Dünya Emekçi Kadınlar Gününü kutlamıştır. 1970'lerde en büyük ve en güçlü kadın kuruluşu olan bu dernek 1976 yılında hükümeti, yerel yönetimleri ve iş çevrelerini, çalışan kadınlara kreş açmaya zorlamak için bir kampanya başlatmış ve bu kampanyaya 50 bin imza toplamıştır (Kadınların Sesi, 1979: 1-5'den akt. Çaha, 1996: 131).

“Eşitlik, ilerleme ve barış” ve “Analar doğurur, Faşistler öldürür” sloganları eşliğinde mitingler, gösteriler ve kampanyalar yürüten bu dernek, Türkiye çapında 33 şube ve 35 temsilcilik ve 20 bin üyesiyle, kurtuluş savaşından sonra ilk kez kadınları geniş çaplı eylemlere sürükleyen bir dernek olmuştur. Bu dernek aracılığıyla kadınlara kazandırılan ruh aynı zamanda 1980'lerde ortaya çıkan feminizmin de arkasındaki tarihsel ruhu oluşturmuştur (Çaha, 1996: 131-132). Kadınların, kadın konusuna olan bu ilgisinden şüphesiz Birleşmiş Milletler tarafından 1975 yılında, Mexico City’de Birinci Dünya Kadın konferansının yapılarak, 1975 yılının “Kadın Yılı”, 1975-1985 yıllarını kapsayan on yılın da “Kadın On yılı” olarak ilan edilmesinin önemli etkisi olmuştur. Bu konuda erken davranan gruplardan birisi de Türkiye İşçi Partisi örneğinde olduğu gibi sol kesim olmuştur.

2.2.4. 1980 Sonrasında Kadın Kimliği

Türk modernleşme süreci içerisinde 1980 sonrası döneme “sivil toplum” ve “liberalizm” kavramları damgasını vurur. Göle’ye göre 1980’ler Türkiye’inde siyasal dinamikler ideolojik

kamplaşmalardan çoğulcu bir farklılaşmaya kayar; ideolojik söylemler “sistemi sorgulayan siyasi doktrinlerden kurtularak siyasaları sorgulayan” bir duruma geçer (Göle, 1994: 8-9). Nitekim bunun sonucu olarak bu dönemde, devlet karşısında otonom olmak isteyen ve siyaseti devlet siyasaları üzerinde etkin kılmaya çalışan sosyal gruplar ortaya çıkmış ve her biri, hava kirliliği, sağlık, turizm, çevre, insan hakları, dini haklar, etnik haklar ve kadın hakları gibi değişik konularda devletin politikalarını yönlendirme yoluna girmişlerdir (Çaha, 1996).

Diğer taraftan, 1980'lere kadar modernleşme, ulusal kimlik, ulusal dayanışma gibi konular ekseninde toplumun yaşam tarzını, davranışlarını ve günlük alışkanlıklarını etkilemeye çalışan ve muasır medeniyet seviyesine ulaşmada ‘Batı Modernliği’ni ölçüt alan devletin resmi ideolojisi Kemalizm, 1980'lerden sonra söyleminde yumuşamıştır. Hatta 1980'lerden itibaren seçkinlerin dolaşımı ve dönüşümü ile beraber, “Batı Modernliği”nin tek medeniyetçi anlatımlarına meydan okuyan ve yeniden modernlik anlayışı veya anlayışları üreten yeni seçkinler ve aktörler çıkmıştır. Batı modernliğinin izlediği tarihsel ve entelektüel güzergâhın yan politikalarında bastırılmış, marjinalleştirilmiş ya da sadece unutulmuş bazı çoğulcu özelliklerini yeniden gündeme getiren bu söylemlere Göle “çoğul modernlikler projesi” adını verir (Göle, 2000: 134).

1980 sonrası Türkiye'sine liberalizm ve sivil toplum kavramlarının gerek ekonomik gerekse de kültürel alanlara yansımaları, toplumda batı dışı modernlik söylemlerini dile getiren bir zihniyetin ortaya çıkması ve Batı'da 1960 sonrası kadın hareketinin yeni bir boyut kazanması, Türkiye'deki kadınların “kadınlık bilincini” değiştirmiştir. 1980'lere kadar medeniyetleşme projesinde Cumhuriyetin bekası ve ulusun bütünlüğü için kullanılan ve çağdaşlaşmanın sembolü olan kadınlar, 1980 askeri darbesi sonrasında kadın oldukları için karşılaştıkları sorunları gündeme getirmeye başlamıştır. Kendilerini feminist olarak adlandıran bu kadınların ortak amacı ataerkillikle mücadele etmektir. 1980 sonrası yeni bir oluşum olarak ortaya çıkan ve feminizm söylemiyle zamana damgasını vuran kadın hareketinin ortaya çıkış sürecini Tekeli; Gizil Hazırlık Dönemi, Uyanış Dönemi, Meşruluk Dönemi ve Bir Harekete Dönüşme Dönemi olmak üzere dört evrede ele alır. Tekeli'ye göre 1980'lere kadar olan dönem feminizmin gizil hazırlık dönemidir ve bu süreçte ailenin devamı (özellikle geniş aile yapısının devamlılığı), kadınların okutulma-okuma oranlarının erkeklere kıyasla düşük olması, Kemalizm, İslam ve Türk Solu'nun kadını ataerkil düzeyde değerlendirmesi ve kapitalizmin Türkiye'de tam gelişmemesi gibi faktörler feminizmin gelişimini engellemiştir (Tekeli, 1989 ve Tekeli, 1985: 60-64'den akt. Çaha, 1996: 140-143).

12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra, demokratik ve sivil toplum hareketi olarak ortaya çıkan feminist oluşum, ikinci evresini - uyanış evresini yaşar. Bu aşama feminist kadınların 1981 yılında, YAZKO çatısı altında kadın konusuyla ilgili sempozyum düzenlemesiyle başlar. Bu sempozyumun ortak amacı, kadının eşitsiz konumunu sorgulamaktır (Arat, 1986: 190).

1960’lardan itibaren batıda yeni bir boyut kazanan ve gelişen feminist akımlardan etkilenen Türk feminizmi, 1980’li yıllarda liberal, sosyalist ve radikal olmak üzere üç ayrı feminist grup tarafından şekillendirilmiştir. Feminist gelişmenin “uyanış” aşaması 1982’ye kadar sürmüştür ve 1970’lerde sol hareket içinde yer alan kadının konumunu sorgulamakla geçmiştir. Feminist gelişmenin üçüncü evresi olan “meşruluk arayışı” aşaması ise 1983 yılında feminist kelimesini ilk benimseyen bir grup meslek sahibi kadının, Somut Dergisinde bir sayfa çıkarmaları ile başlamıştır. Bu sayfada kürtaj, kadın günü, kadın ve reklam, halk deyimlerinde kadın, kadının geleneksel statüsü gibi konuları sorgulayan feminist kadınlar, bir süre sonra sol kesimden aldıkları tepki nedeniyle bu dergideki yazılarına son vererek 1983’ün sonlarında yeni bir strateji geliştirmişler ve kadınların ev içi veya dışı ürünlerini değerlendirmeyi amaçlayan yayıncılık ve danışmanlık hizmetleri görevleri yürüten Kadın Çevresi şirketini kurmuşlardır. Bu şirket vasıtasıyla feminist klasikler Türkçeye çevrilerek yaygınlaştırılmış ve bir kitap kulübü oluşturmuştur (Çaha, 1996: 144,146).

1980’li yıllarda şehirleşme, mesleki farklılaşma, nüfusun heterojenleşmesi gibi olguların ön plana çıkması, insanları belli bir yönde “hak” arayışına itmiştir. Aynı zamanda eğitim ve iletişim imkânlarının artması paralelinde insanların özel hak eğilimi daha da artırmıştır. Bununla birlikte ekonomik alandaki yeniliklerle birlikte ortaya çıkan “meslek” kavramı kadınlar açısından bir varoluş ve kimlik edinme aracı haline gelmiştir (Çaha, 1996: 144). Bir “hak” arayışı içerisinde olan kadın hareketi bu dönemde isteklerini, mücadelelerini bu üç farklı feminist akım dâhilinde gerçekleştirmiştir.

Çeşitli alanlarda bir hareket olarak feminizm ve kadın, 1980’li yıllarda kitapların, dergilerin, sinemanın ve televizyon programının konusu olmuştur. Liberal feminist olan Duygu Asena’nın feminist bir bilinçle yazdığı “Kadının Adı Yok” adlı romanı bir yılda 26 baskı yapar. Bununla birlikte kadın konusunu işleyen filmler 1980’lerde en fazla ilgi gören filmler olur. “Dağınık Yatak”, “Bir Yudum Sevgi”, “Adı Vasfiye”, “Kadının Adı Yok” gibi filmler vasıtasıyla kendi problemleriyle baş başa kalan bir kadının “bireyci” ve “kadınsı” bir mücadeleyle toplumsal cinsiyet rollerini sorgulaması anlatılır. Sinemanın yanı sıra kadın konusu televizyon programlarında da işlenmeye başlar. “Hanımlar Sizin İçin”, “Perihan Abla

”, “Kaynanalar” gibi program ve dizilerde feminist bilinç uyandırılmaya çalışılır (Çaha, 1996: 146). Gerek kitap, dergi, araştırma, seminer, sempozyum ve konferanslarla gerekse sinemadaki kadın filmleri ve kadın konusunu işleyen televizyon programlarıyla birçok kadına kendi durumlarını ve sorunlarını sorgulama imajı ve bilincinin verilmesiyle, feminist hareket tüm yurttan yankı bulur ve feminizm “meşruiyet arama evresini” tamamlayarak, amacına ulaşmış olur.

Feminizmin dördüncü evresi olan “Bir harekete/eyleme dönüşme evresi” ise 8 Mart 1985 Dünya Kadınlar Gününün kutlanmasıyla başlar (Tekeli, 1989’dan akt. Çaha, 1996). Bu kutlama feminizmin gelişimi açısından önemlidir. Zira bu kutlama feminist gruplar arasında bir ayrışmaya yol açar. Kendilerini tanıtan eylemlerde aynı safta yer alan feminist gruplar, eşitlikçi, sosyalist veya radikal feminist söylemleriyle birbirinden farklılaşır. Liberal feministler, çıkardıkları “Kadınca”, “Çağdaş Kadın” gibi dergilerle kadının birey olarak özgürlüğünü ve eşitliğini savunurken; Radikal Feministler 1978-1990 yılları arasında düzensiz olarak çıkardıkları Feminist adlı dergiyle, kadın ve erkek arasında bir farklılık olduğunu ve kadının kurtuluşunun erkek değerlerini reddederek kendi değerlerine tutunmasıyla gerçekleşeceğini savunmuşlardır (Çaha, 1996).

Diğer taraftan 1987’den itibaren yayınlanmaya başlayan “Sosyalist Feminist Kaktüs” adlı dergiyle feminizmin seyrine yeni bir bakış açısı, yeni bir yaklaşım daha eklenir. Adı sosyalist feminist olan bu yaklaşım, özel-kamusal ayrımı çerçevesinde kadının ezildiğini ve ikinci plana itildiğini ileri sürer. Sosyalist feministlere göre kadının ezilmişliğinin en önemli nedeni ekonomik koşullardır ve kapitalizm, erkeği tarihsel olarak kamusal alana, kadını ise özel alana yerleştirir. Çocuk doğurma ve bakma, çocukların sosyalizasyonu, ev işi, erkeğin psikolojik ve cinsel ihtiyaçlarını giderme gibi görevlerle aile içinde ezilen kadın daha da önemlisi ev içi rolleriyle çalışma alanına katılmamakta ve bu konumuyla erkeğe karşı ikincil konuma düşmektedir (Sosyalist Feminist Kaktüs, 1988;8-9).

Kadının “ev kadınlığı”, “karılık” ve “annelik” gibi rollerle aile içinde ezildiğini iddia eden sosyalist feministler, aile içi ilişkilerin yani özel alan içindeki ilişkilerin politize olması gerektiğini bunun da sosyalist bir toplum yapısıyla ve ailenin kaldırılmasıyla mümkün olabileceğini savunmaktadırlar. Ailenin parçalanması ve kaldırılmasıyla birlikte, kadınlar kimliklerin bilincine varacaklar ve ona sahip çıkacaklardır. Aynı zamanda bu kimlik bilinciyle erkeğin denetiminde olan emekleri, bedenleri, cinsellikleri, doğurganlıkları, kendi denetimlerine geçmiş olacaktır (Savran, 1989;59).

Sosyalist feministler, siyasal iktidarın, “iffetli” ve “iffetsiz” veya “fahişe” gibi bazı ayırt edici kavramlarla kadını kamusal alandan soyutlayan değerler geliştirdiğini de ileri sürerler. Kadınların iffetli-iffetsiz veya fahişe gibi ayrıma tabi tutulmasını “kadının bölünmüş kimliğini belgeleyen meslek belgeleri” olarak nitelendiren sosyalist feminist Gülnur Savran, iffetli olarak değerlendirilen kadının ev kadınından bir farkının olmadığını ve aynı zamanda çalışan kadının da cinsellikleri ya da ailedeki maharetleri ön plana çıkartılarak hemşirelik, sekreterlik, hosteslik, öğretmenlik, temizlikçilik, memurluk gibi ev kadınlığına uygun veya onun uzantısı olan işlerde ve mesleklerde çalıştırıldığını ifade etmektedir (Savran, 1990: 20-23; Savran, 1990/2: 11).

Kadının kamusal alana girişini engelleyen bir diğer faktörün de “modern kent” planı olduğunu ileri süren Sosyalist feministler, modern kent planıyla eğitim, ticaret, üretim gibi ekonomik ve sosyal etkinliklerin hepsinin şehrin büyüklüğü nispetinde aileden uzakta kurumsallaştırıldığını bunun sonucu olarak da ev ile işyeri arasındaki mesafenin artarak çevre, sağlık ve güvenlik sorunlarının ortaya çıkmasına ve kadının ev hayatına mahkûm edilmesine neden olduğunu savunmuşlardır (Nişancıoğlu, 1989).

Kadının kurtuluşunu, kadının aile baskısından kurtulmasıyla ve kamusal kurumlarda çalışmasıyla mümkün olabileceğine inanan sosyalist feministler, bu bağlamda kamusal alandaki kurumları “dönüştürülebilir” ve “dönüştürülemez” kurumlar şeklinde kategorize etmişlerdir. Eğitim kurumları, sağlık kurumları, haberleşme ve kitle iletişim kurumları dönüştürülebilir kurumlarken; meclis, ordu, emniyet teşkilatı gibi kurumlar dönüştürülemez kurumlardır. Bu nedenle kadınlar bir taraftan kamusal alanda yer alma mücadelesi verirken, bir taraftan da kamusal alandaki kurumları dönüştürme mücadelesi verirler (Öztürk, 1989: 16).

Şirin Tekeli, 1980 sonrası kadın hareketini ve feminist düşüncüyü ister liberal, ister radikal, isterse de sosyalist feminizm çizgisinde olsun, ilk feminist bilinç yükseltme hareketi hatta toplumun demokratikleşme arayışında temel bir işlev gören öncü hareket olarak değerlendirir (Tekeli, 1995: 33’den akt. Çaha, 1996: 172).

1980 sonrası üç farklı düşünsel çizgide (sosyalist, liberal ve radikal) gelişen feminist düşünce, eylemlerini liberal, radikal ve sosyalist feminist hareketi farkı gözetmeksizin ortaklaşa gerçekleştirmiştir. Feminist düşüncenin bu dönemde başlattığı eylemler evvela küçük gruplar halinde başlamış, zamanla büyük kitlelerce yapılan eylemlere dönüşmüştür.

1982’de İstanbul’da YAZKO tarafından Gazeteciler Cemiyetinde bir sempozyum düzenlenmiştir ve düzenlenen bu sempozyum, “feminizmin” kamuoyu önünde ilk kez açıkça savunulduğu bir sempozyum niteliğindedir. 1983’te Somut Dergisi’nde feminist kadın sayfası yayınlanmış, 1986’da Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığa Karşı Uluslararası Sözleşme’nin Türkiye’de yürürlüğe girmesi için aralarında sanatçılar, milletvekilleri, öğretim üyeleri, meslek kadınları ve ev kadınlarının da bulunduğu 7000 imzalı dilekçe, feminist kadınlar tarafından TBMM’ye sunularak bu konuda karar alınması talep edilmiş, hatta iki bin civarında feminist kadın da Cumhurbaşkanı’na hükümeti ikna etmek için müracaat etmiştir. Bu dilekçe kampanyasından sonra feminist kadınlar konuyla ilgili yasayı devreye sokmak için İstanbul’da “Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği”ni kurmuşlardır. 1987’de Çankırı’da bir yargıcın “kadının sırtından sopayı karnından sıpayı eksik etmeyeceksin” şeklindeki sözü kullanması ve kadın dayaağını meşrulaştıran yargı kararını vermesi üzerine, aile içinde kadınlara uygulanan şiddeti kınamak amacıyla 17 Mayıs 1987’de 3000 civarında kadın “Kadınlar Dayaağı Karşı Dayanışma” adlı mitingi düzenleyerek, Türk tarihinde ilk defa kendileri için bağırılmışlar ve eylemde bulunmuşlardır. Feminist kadınlar, bu mitingin bir nevi devamı niteliğinde değerlendirilebilecek olan eylemi, Ekim 1987’de İstanbul Kariye Müzesi bahçesinde bir şenlik düzenleyerek “kadın sorununu” değişik boyutlarda tartışmaya açmışlar ve tartışma toplantıları düzenlemişlerdir. Bu tartışma sonunda geçici bir kadın müzesinin kurulmasına karar verilmiş ve bir açık hava müzesi kurularak kadınlara ait ürünler satılmış ve elde edilen gelikle, aile içi şiddeti yaşayan kadınların yaşadıklarını anlatan “Bağır Herkes Duysun” adlı bir kitap yayınlanmıştır. Bu eylemlerin de etkisiyle 1987’de Türk hükümeti kadınlara karşı ayrımcılığı ortadan kaldırmayı amaçlayan Uluslararası Sözleşme’yi imzalamıştır (Çaha, 1996; Bora ve Günay, 2002).

Diğer taraftan Feminist kadınlar 8 Mart 1988’de Dünya Kadınlar Gününü kutlamışlar ve bu tarihten sonra her 8 Mart’ta kadınlar günü düzenli olarak kutlanmıştır. Yine 1988’de “Kadınlar İçin Barındırma Ünitesi” adı altında yurdun değişik yerlerinde kadın sınıma evleri ve kadınların tarihiyle ilgili kaynakları toplamayı amaçlayan “Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi” açılmıştır.⁵

⁵ Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, 1989 Aralık ayında Jale Baysal, Füsun Akatlı, Şirin Tekeli, Füsun Yaraş, Aslı Davaz Mardin tarafından İstanbul’da kurulmuştur. Kadınların tarihi ile ilgili geleneksel (Kütüphane koleksiyonları, devlet arşivleri, mahkeme kayıtları, sayım belgeleri sivil toplum kuruluşlarının arşivleri, dini kuruluş arşivleri vb.) ve geleneksel olmayan (günlük yaşam- özel yaşam kaynakları, aile mektupları, günlükler, aile notları, özel arşivleri, günlük basın-magazin haberleri, özel yaşamla ilgili gazete haberleri, sanat eserleri, otobiyografiler, biyografikler kartpostallar, fotoğraflar, sözlü tarih ve folklor vb.) tüm kaynakları ve belgeleri bünyesinde bulunduran Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi araştırmacılara kendi koleksiyonları ile hizmet vermesinin yanı sıra muhtelif tarihlerde feminist bilinçle yaklaşımın hayata

Sonuç olarak denebilir ki, 1980 sonrası dönemdeki “kadın kimliği”, feminist yazının yeniden dirilmesi ve daha önceki dönemlerden farklı olarak ilk defa kadının kendisi için bir şeyler yapma ihtiyacı hissederek düşünsel yapısını oluşturması ve eyleme geçmesi ile betimlenebilir. Bu dönemde “kadının kimliği”, kadının varoluşunun kamusal alanda kendi değerleriyle yer edinmesiyle orantılı olduğu anlayışından besleniyor izlenimini taşımaktadır. Cumhuriyet döneminde kamusal alanda “erkeksi” değerleriyle yer alan kadın, bu dönemde artık tekleştirici, homojen, ataerkil bir siyasal kültüre “kadınsı- feminen” bir oluşumu sokmakta ve çoğulcu, heterojen bir toplum yaratmaya çalışmaktadır.

1980’li yıllardaki kadın hareketini Kardam ve Ecevit şöyle özetlemektedir: “1980’lerde Türkiye’de kadın hareketi, Batı’nın ikinci dalga feminist hareketinin söylem ve eylem biçimlerinden önemli ölçüde etkilenmiştir. 1989’da Ankara’da yapılan 1. Feminist Hafta Sonu’nun Sonuç Bildirgesi ⁶ kadın meselesinin üç temel sorun alanına isabetli bir vurgu yapmakla kalmayıp, Türkiye’deki liberal sosyalist ve radikal feministleri birleştirici bir özellik taşımaktaydı: kimliğimize, emeğimize ve bedenimize sahip çıkmak. 1980’ler aynı zamanda kadın hareketi açısından başta kadına yönelik şiddet olmak üzere toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin kamusal alana taşındığı ve kadına yönelik her türlü ayrımcılığı toplumsal bir mesele yapma amacını taşıyan kampanya, gösteri ve yürüyüşlerin en yoğun olduğu yıllardır” (Ecevit ve Kardam, 2002: 89-90).

Diğer taraftan bu dönemdeki feminist anlayışa liberal feministler damgasını vurur. “Erkek eşitlik” ve “kadın özgürlüğü” kavramları çerçevesinde eşitliği dile getiren liberal feministler, bu söylemlerinin üç alanda (çalışma yaşamında, aile yaşamında ve sosyal hayatta) gerçekleşmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Liberal feministlere göre kadının kamusal alanda çalışması, kadının ailesinin ve ülkesinin özgürlüğü anlamını taşır. Kadının çalışması kadını erkeğe bağımlı olmaktan kurtardığı gibi, kadına kendi yaşamını belirleme fırsatı da verir (Çaha, 1996).

Liberal feministlerin aile içi eşitlik konusundaki söylemlerine bakıldığında ise şunlar söylenebilir: Aile içindeki geleneksel işbölümü liberal feministler tarafından en büyük engel

geçirilmesini sağlamak amacıyla gerçekleştirilen seminerler, konferanslar ve araştırmalara destek olmuştur. (Bora ve Günel, 2002)

⁶ Şubat 1989’da Ankara Kadın Dayanışması Grubu ve Perşembe Grubu, diğer illerden de bazı kadınları yanlarına alarak Kadın sorunlarını tartışmak üzere “1. Feminist Hafta Sonu” toplantısı, gerekse de 1. Kadın Kurultayı’nın etkisiyle kadınlar birden fazla kampanya ve eylem gerçekleştirmişlerdir. Ankara’da yapılan “Bedenimiz Bizimdir, Cinsel Tacize Hayır” veya diğer adıyla “Mor İğne Kampanyası” TÜYAP Fuarında kadınlara yönelik cinsel tacizi kanıtlayan materyallerin sergilenmesi 15 Ocak 1990’da Çadaş Kadın Derneği’nin İzmir Sultan Ahmet Adliyesi önünde cinsel tacize uğrayan kadının, Türk Ceza Kanunu’nun 438. maddesiyle tekrar mağdur edildiğine dair protesto gerçekleştirmesi gibi vb. kampanya ve eylemler bu dönemde gerçekleştirilen eylem ve kampanyalara örnektir.

olarak görülmektedir. Kamusal alandaki iş imkânlarının artması ve kadınların kamusal yaşama çekilmesi ve kadınların az gelişmiş kapitalizme karşı savaşmaları gerektiğini belirten liberal feministlerden Şirin Tekeli, bu alanlardaki değişmelerle birlikte ailenin de dönüşüme uğrayacağını belirtmektedir (Koçali ve Çakıroğlu, 1989: 56’dan akt. Çaha, 1996: 150).

Diğer taraftan aile içi rollerde, alınan kararlarda ve serbest olma noktasında erkekle aynı yetkilere sahip olmak şartıyla, kadının evlenmesinde bir sakınca olmadığını hatta evlenmenin bir toplum kuralı olduğunu ifade eden Duygu Asena, kadınların öz kimliklerini muhafaza edebildikleri, bir başkası için değil kendileri için yaşam modeli kurabildikleri bir aile modelinden bahsetmektedir (Duygu Asena “... Çamaşır yıkarken Mutlu olabiliriz...” Kadınca, Ekim 1985, s.5).

Liberal feministlere göre kadın insanlığın dışı kısmını oluşturur. Kadınla erkek insanlığın birer eşit parçasıdır. Bu nedenle aile de kurallar kadın ve erkeği karşılıklı sevgi ve saygı esasına dayalı eşit birer eş, birer arkadaş yapacak şekilde düzenlemelidir (Kadınca, Ocak, 1989 dan akt. Çaha 1996;151).

Liberal feministler “boşanma” hususunda öne sürdükleri söylem bakımından da dikkat çekmektedirler. Liberal feministlere göre istenmeyen ve kadını sınırlayan bir evlilikten kurtulmak için “boşanma” kolaylaştırılmalı ve nafaka yerine devlet kadına sosyal güvence sağlamalıdır. Liberal feministler açısından nafaka kadını hiçe sayan, onurunu zedeleyen ve onu ezen bir uygulamadır (Çaha, 1996).

Liberal feministlerin üzerinde durdukları bir diğer konu, kadının öz kimliğini oluşturması esasını içeren “sosyal yaşamda eşitlik” ilkesidir. Fransız feminist yazar de Beauvoir’nun görüşlerinden etkilenen Türk liberal feministler “varoluşçu” bir söylem ileri sürerek kadının geleneksel rollerden kurtulması ve kendi başına karar vermesi gerektiği ve bu çerçevede kadının kendini sınırlayan tüm toplumsal sınırlamalardan sıyrılarak kendi arzu ve istekleri doğrultusunda yaşaması gerektiği inancındadırlar. Bu görüşleriyle, 1980 öncesi toplumun şekillendirdiği bir kadın tipini ortaya koyan Kemalist ve sosyalist kadınlardan ayrılmaktadırlar (Çaha, 1996).

Liberal feministlerin, eşitlikle aynı önemde savundukları diğer bir husus da özgürlüktür ve özgürlüğü serbestiyet ve özellikle de cinsel özgürlük anlamında kullanmışlardır. Liberal feministler cinsel özgürlüğü evlilik dışında ve evlilik içinde olmak üzere iki alan içerisinde değerlendirirler. Evlilik dışında sınırsız bir cinsel özgürlük politikası güden liberal feministler, kadının istek ve arzuları doğrultusunda istediği biriyle rahatlıkla flört ederek beraber ve

bekâret duvarının yıkılması gerektiğini savunmaktadırlar. Bu konuyla ilgili olarak liberal feministlerden Oya Özdelek, “Bir erkekle bedeni için... Why not?” başlıklı bir yazısında ironik bir üslupla “kim bilir belki de kadınlar bir gün beğendikleri bir erkeğin arkasından ıslık çalarak onlara beraber olma cesaretini göstereceklerdir” diyerek, toplumsal değer ve normlara dayalı cinsel özgürlük anlayışı yerine bedene dayalı arzu, çekim ve istekleri içine alan bir cinsel özgürlük anlayışını savunur (Özdilek, 1989:74).

Evlilik dışı cinsel özgürlük konusunda Ömer Çaha’nın (1996) ifadesiyle “cogito ego” (kendi başına buyruk olan bir birey) kadın tipolojisi çizmekte cesur davranan liberal feministler, evlilik içinde cinsel özgürlük konusunda bir ikileme düşmüşlerdir. Bir grup liberal feminist, evliliğin kadının cinsel yaşamını tatmin etmede yeterli olabileceğini savunurken, diğer bir grup da cinsel yaşamı evlilik dışına taşıyarak evliliğin kadının cinsel yaşamını sınırlamaması gerektiğini savunmaktadır. Sözgelimi Asena bir yazısında bu konuya atfen “insanların evlenmeden birlikte olmaları, sevişmeleri nasıl bir suç sayılmaz” diyerek bu konudaki tavrını temkinli de olsa göstermektedir (Asena, 1991:5).

1980’li yıllarda Kadın hareketi içerisinde yer alan bir diğer feminist grup da radikal feministlerdir. 1987-1990 yılları arasında düzensiz olarak çıkardıkları Feminist adlı dergide “farklılık” ve “reddetme” politikalarıyla gündeme oturan radikal feministler, erkek değerleri ile kadın değerleri arasında bir farklılık olduğunu ve kadının kurtuluşunun erkek değerlerini reddederek kendi değerlerine tutunmasıyla sağlanabileceğini savunmuşlardır. Onlara göre çalışma, rekabet, savaş, baskı ve üstünlük gibi öğeler erkek değerleridir ve kadın bu değerlerden uzaklaşarak barış, sevgi, uzlaşma, hoşgörü, yumuşaklık, nezaket gibi kadına mahsus değerlere yönelmelidir. Kadının yaşam alanının ev içi rolleriyle (bulaşık-çamaşır yıkama yemek pişirme, temizlik yapma vb. gibi) sınırlandırıldığını, erkeğin ise ataerkil bir sistem içerisinde sosyal yaşamın tüm nimetlerinden yararlandığını iddia eden radikal feministler, sosyal yaşamın ekonomik, kültürel, tarihsel, sanatsal ve bilimsel tüm yönlerinin erkek merkezli değerlerini reddederek, kadın merkezli bir sosyal yaşam alanının oluşturulması gerektiğini belirtmişlerdir (Handan, 1987:13).

Radikal feministlere göre patriarkal ideoloji, kadınların karşısına kadının ezilmişliğini içeren beş farklı var oluş biçimi çıkarır: Ev işlerinde ortaya çıkan “öğütücü” varoluş biçimi; erkeklere ait kamusal alanlarda ve sokaklarda ortaya çıkan “korkutucu” varoluş biçimi; cinsellikte ortaya çıkan “aşağılanmış” varoluş biçimi; meslek hayatında ortaya çıkan “ikinci sınıf” varoluş biçimi ve son olarak da siyasal, ekonomik, askeri karar organları, bilim,

teknoloji, felsefe ve sanat gibi alanlarda ortaya çıkan “dışlayıcı” varoluş biçimi (Sandalcı, 1987: 6).

Kadınların pek çok ülkede eşit haklar elde ettiğini ancak hiçbir kadının kurtuluşa ermediğini öne süren radikal feministler, eşitlik ve eşitlikçi değerleri reddederek “Kurtuluş” kavramını benimsemektedirler. Diğer taraftan liberal feministlerin kadının “kamusal kurumlarla bütünleşmesi” ve “kadının erkekleşmesi/erkek gibi olması” gerektiği yönündeki söylemlerine radikal feministler şiddetle karşı çıkarlar. Radikal feministlere göre başta bürokrasi, ordu ve polis teşkilatı olmak üzere tüm kamusal kurumlar erkeksi değerlerin temel alanlarını oluştururlar. Bu nedenle bu kurumların hiçbiri kadının kurtuluşunu sağlayamaz (Vildan, 1990:4).

Kemalizm’in “cinsiyetsiz”, solun “bacı” ve liberal feministlerin “erkeksi” kadın tipi idealinden farklılaşan radikal feministlerin kadın tipi “kadın gibi kadın” şeklindedir. Kadın bedeninden yola çıkarak “kadınlaştırma” söylemini hararetle savunan radikal feministlere göre “kadın gibi” olma kadının kendisine gelmesini, kendisini sevmesini, kendisini kutsamasını sağlamalıdır bu şekilde erkeklerden ayrılan kadın, “kurtuluşa” erer.⁷

Diğer taraftan 1980’li yıllar, İslamcı kadınların da kamusal alanda görünürlük kazanmaya başladığı bir dönem olmuştur. Göle’ye göre Türkiye’de Cumhuriyetçi Kemalist seçkinler tarafından başlatılan modernleşme projesinde, kadının özgürleşmesinin bu projenin temel unsurlarından birisi olması ve bu çerçevede Türk kadının İslami konumundan ve görüntüsünden sıyrılarak örtüsüz, eğitilmiş, meslek sahibi ve bir anlamda sekülerleşmiş kadın profilinin oluşumu için bir dizi reform yapılması 1980’li yıllardan itibaren muhafazakâr, İslamcı ama eğitilmiş olan alternatif modernleşme söyleminin gelişmesine ve gün yüzüne çıkmasına neden olmuştur. Bu dönemde laik eğitim kurumlarından mezun olup meslek sahibi olan başörtülü İslamcı kadınlar, hem Kemalizm hem de İslamcılık tarafından yaratılan fırsat alanını kullanarak alternatif bir modernlik söylemiyle görünür hale gelmişlerdir (Göle, 1994).

1980’lerden sonra hâkim olan radikal/ideolojik İslami söylemin etkisi altında olan İslamcı kadınların örtüsü, annelerinin geleneksel örtülerinden tamamen farklıdır. Geleneksel

⁷ Doğurganlık, fiziksellik, ses tonu güzellik, estetik, cilve, nezaket vb. “kadın bedeni” eksenli özelliklerle sevgi, uzlaşma, hoşgörü, yumuşaklık, barış gibi kadına mahsus özellikler radikal feministlere göre kadını “kadınlaştıran/ kadın gibi yapan hususlardır. Ancak radikal feministlere göre kadınlara ait ve kadınları erkeklerden ayıran bu özellikler erkekler tarafından “ince şişman, sarışın esmer, çekici, itici, uzun veya kısa gibi tanımlarla patriyarkal bir ideolojiyle tanımlanmakta ve erkek iktidarını sağlamlaştırmaktadır. Bu nedenle kadınlar, erkeklerin kendilerine dönerek kendilerini sevmelidir. Radikal feministler, erkek egemen bir toplumda kadınlara yüklenen bir erkeğin, kızı, karısı veya annesi gibi erkeksi değer taşıyan kavramlara da karşı çıkarlar. Radikal feministlerin bu noktada aslında kendi düşüncelerinin içinde çelişkiye düştükleri de söylenebilir (Çaha, 1996).

örtü eğitimsiz, pasif ve eve kapalı kadını simgelerken, yeni örtü ya da türban, genç, şehirli ve eğitilmiş kızları simgelemektedir. İlki modern karşıtlığı olmaktan çok modern-öncesi iken, ikincisi Batı modernliğine alternatif geliştirme iddiasındaki bir hareketin aktif ve görünür aktörlerini simgelemektedir (Çayır, 2000: 42).

İslami ve yerel farklılıkları dışlayan ve medenileşmenin yegâne ölçütünün “batılılaşmak” olduğunu öngören medeniyet projesine karşı, İslamcı kadınlar “İslam güzeldir” savıyla kendilerine yeni bir yaşam biçimi, yeni bir ideal kadın imgesi oluştururlar. Böylece bu ideal imge “modern ama edepli”den “İslami yani edepli”ye doğru kayma gösterir (Göle, 2000/1: 28)

Bu bağlamda alternatif modernlik biçimi İslami romanlar, filmler, müzik ve gazeteler, İslami televizyon kanalları, İslami kıyafet ve moda gösterileri gibi alternatif tüketim stratejileri ve dini yaşam biçimlerine özen gösteren otel, restoran ve tatil merkezleriyle yeni bir yaşam tarzı oluşturur. 1980’lerin ortalarından itibaren de İslamcı kadınların kamusal alanda çalışması gerektiği, kadının sıradan ev işleriyle vakit geçirmesinin uygun olmayacağı gibi hususlar dile getirilir.

2.2.5. 1990 Sonrasında Türkiye’de Kadın Kimliği

1980’ler kadın hareketi açısından ev toplantılarıyla, dergi ve kitap kulübü çevrelerindeki faaliyetlerle, bilinç yükseltme grupları ve kamusal kampanyalarla geçirilen bir dönem olarak özetlenebilir. 1980’lerin sonundan itibaren özellikle 1989’da “1. Feminist Haftasonu” toplantısı ve “1. Kadın Kurultayı”ndan sonraki eylem ve kampanyalardan sonra kadın hareketi için yeni bir dönem başlar.

Bu dönem, toplumsal muhalefetin gerilediği ve sokakların boşaldığı, keşif, coşku ve heyecanın azaldığı, politik ve ideolojik sorunlarla yüzleşmenin, kalıcı yapılar kurmaya çalışmanın ağırlık kazandığı bir dönemdir (Bora ve Günal, 2002: 8). 1990’lı yıllar ve sonrası kadın hareketinin “kurumsallaştığı”, “projeler geliştirdiği” bir dönem olmakla birlikte, 1980’lerde kadın hareketinin parçası olmamış, Kürt ve İslamcı kadınların da feminist bir bilinç geliştirdikleri dönemdir.

Diğer taraftan 1990 ve sonrası dönemi diğer dönemlerden ayıran bir gelişme de üniversiteli akademisyen kadınların Üniversitede Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama

Merkezleri kurarak ve lisansüstü programlarda kadın çalışmaları yaptırarak feminizmle temasa geçmesiyle olmuştur (Arat, 2000: 439).

1990 ve sonrası dönemdeki kadın hareketinin kurumsallaşmasında, sadece kadın hareketinin yaptığı faaliyetler ve mücadeleler etkili olmamıştır. Bu mücadele ve faaliyetlerle birlikte 1995 yılında gerçekleştirilen IV. Dünya Kadın Konferansı, 1990ların ortalarında yapılan Birleşmiş Milletler zirveler zinciri ve 1990'ların sonlarından itibaren alınan kararlara ilişkin beş yıllık uygulamaların değerlendirildiği Birleşmiş Milletler Özel Oturumları ve Türkiye'nin uluslararası sözleşmelere taraf olarak uluslararası yapılan toplantı oturumlarında alınan karar ve sözleşmelere uyma zorunluluğu, Türkiye'deki siyasi konjonktürün elverişliliği, kamu kesiminde oluşan birikim, çıkarılan yasalar, bu kurumsallaşmayı destekleyen araştırmalar ve veri tabanının oluşturulması gibi çeşitli etkenler kurumsallaşmada olumlu ve yapıcı etkiye sahip olmuştur (Işık, 2002: 59).

Kadın hareketi mücadelesinin temel ilkelerinden olan “kadın-erkek eşitliği”nin devlet çatısı altında kurumsallaşma süreci, 1987 yılında Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde kurulan Kadına Yönelik Politikalar Geliştirme Danışma Kurulu ile başlamıştır. Bu tarihten itibaren kadın konusunu bir sektör haline getiren, uluslar arası yükümlülükleri ve Batı ile Türkiye'nin ilişkileri çerçevesinde kadın konusunda politika tedbirleri alan DPT, hazırladığı beş yıllık kalkınma planları hazırlık çalışmaları kapsamında “kadın” özel ihtisas komisyonları oluşturmaya başlamıştır (Bora, 2002: 126-127).

1990 ve sonrası dönemde kadın hareketi mücadelesinin kurumsallaşması ve yaygınlaşmasıyla ilgili verilecek örnekler çoktur:

- Kadın sığınaklarının Sosyal hizmet kurumu sayılmalarına ilişkin kanun değişikliği yapılmış ve 4320 Sayılı Aileyi Koruma Kanunu çıkarılmıştır (Işık, 2002: 60).

- 20 Nisan 1990'da Başbakanlığa bağlı olarak Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Kurulmuştur. KSSGM, Türkiye'de kadın-erkek eşitliği konusunda çalışacak insan kaynağının yetiştirilmesi, teknik temellerin oluşturulması açısından önemli bir rol üstlenmiştir (Bora, 2002: 157).

- Yerel yönetimler ve kadın kuruluşları birlikte veya kendi başlarına kadın danışma merkezleri ve sığınakları açmışlardır.

İstanbul'da 1990'da “Dayağa Hayır!” kampanyasını gerçekleştiren kadınlar tarafından Mor Çatı Kadın Vakfı ve Vakfın Altındağ Kadın Dayanışma Merkezi ve Sığınma evi açılmıştır (Işık, 2002: 48-49).

- Türk Ceza Kanunundan 438. madde, Türk Medeni Kanunundan da 159. madde çıkartılmıştır⁸ (Işık, 2002).

- Nüfus cüzdanlarındaki “bakire”, “dul”, “boşanmış” ifadeleri çıkartılmıştır (Işık, 2002).

- Şiddete uğrayan kadınlara danışmanlık hizmetleri sunan Bilgi başvurusu bankası oluşturulmuştur (Işık, 2002).

- Birleşmiş Milletler Pekin ve Pekin+5 toplantılarına katılmak üzere Türkiye’den gidecek resmi heyetlerde kadın hareketinden resmi temsilcilere yer verilmiş ve bölümler kadın hareketinden temsilcilerle birlikte hazırlanmıştır. Pekin Eylem Planında kadına yönelik şiddet konusu yer almıştır (Işık, 2002).

- Kadına yönelik şiddetle ilgili olarak şiddet gören kadınlara karşı karakol hizmetleri, iyileştirilmiş ve polise eğitim verilmiştir (Işık, 2002).

- 1990’ların ortalarından itibaren kadınlar İzmir, Ankara, İstanbul dışında, Diyarbakır, Antalya, Adana, Mersin, Van, Gaziantep, Samsun ve Eskişehir’de de örgütlenerek, çeşitli kadın dernekleri ve şirketleri kurmuşlardır.

1996’da kurulan Mersin Bağımsız Kadın Derneği, 1997’de Diyarbakır’da kurulan Kadın Merkezi (Ka-Mer), Türkiye Barolar Birliğine bağlı hukukçular tarafından kurulan TÜBAKKOM ve siyasette kadın-erkek eşitliğini sağlamak, kadınların sesini ve düşüncelerini seçilmiş meclislere taşımayı ve bu yolla kadınların ve ülkenin kaderini değiştirmeyi amaçlayan Ka-Der (Kadın Adayları Eğitime ve Destekleme Derneği) gibi dernekler, kadınların 1990’ların ikinci yarısından itibaren dernek ve şirket şeklindeki kurumlaşmalarına birer örnektir (Akkoç, 2002: 205-216 ve Işık, 2002).

1990’ların ikinci yarısındaki kadın hareketinin bir diğer önemli faaliyeti de kadın Sığınakları Kurultayları’nın yapılmasıdır. Bu kurultaylar kadına yönelik şiddetle mücadele eden kadın kuruluşlarını bir araya getirmesi açısından önemlidir. I, ve II. Kadın kurultayları sonunda kurultayın çalışmalarını ve kararlarını içeren bir kitap oluşturulmuştur. Bu kitap bilgi aktarımı açısından yazılı tarihte yeni bir belge yani yeni bir kurumsallaşma örneği olması açısından önemlidir (Işık, 2002: 54).

Kadın Sığınakları Kurultayı, kadına yönelik şiddetle mücadele hareketinin 1990’lara girerken verdiği dar ve net mesajda değişiklikler olduğunu, kadına yönelik şiddetin ensest,

⁸ Türk Ceza Kanununun 438. maddesi, tecavüzlerde tecavüz edenin kadının medeni haline ve nasıl bir hayatı sürdüğüne (fahişe olup olmadığına) göre farklı hapis cezasına çarptırılmasını öngörmektedir.
- Medeni Kanunun 159. Maddesi ise, kadının çalışmasını kocanın iznine bağlar

tecavüz, namus cinayeti, işyerinde cinsel taciz gibi farklı türlerinin de kadın hareketinin gündeminde bulunduğunu göstermiştir (Işık, 2002: 55).

Diğer taraftan, kadınların yaşamlarını iyileştirme ve onları güçlendirme yönünden çeşitli uygulamalı araştırmalarla, hizmetlerle veyahut da dolaylı yollardan ulaşılarak kadın hareketinin kurumlaşması ve yaygınlaşması sağlanmıştır. Bu uygulama ve hizmetler, çeşitli “proje çalışmaları” ile olmuştur.

1990’lardaki bir başka feminist proje ise 1990’lı yılların sonunda 11 Kasım 1996’da kadın hareketi içindeki bir grup kadın tarafından kurulan “Uçan Süpürge” sivil toplum kuruluşudur. Kadın sorununa ve kadın hareketine duyarlı kadınları buluşturmak; aralarında bağ kurarak bilgi ve deneyim aktarımlarını kolaylaştırmak; onların kadın sorununun çözümüne yönelik çabalarını desteklemek ve kadınların kendilerini güçlendirmelerine yardımcı olmak amacıyla bir şirket olarak kurulan Uçan Süpürge Kadın kuruluştur, bu çerçevede Ka-Der’in toplantılarına ev sahipliği yapmış, “Etkin İletişim ve Çalışma verimliliği”, “Kızgınlık, Öfke ve Çatışmalar”, “Rekabette Cinsel Farklılık” gibi konularda atölye çalışmaları yapmıştır. Kadın Hareketi ile ilgili kadın kuruluşlarını bir araya getirerek kadınları ilgilendiren konularda söyleşi ve toplantıların yapılması, kadın hareketi ve kadın sorunları hakkında uzman olan kişilerle (akademisyen, yazar vb. gibi) söyleşiler yapılması, kadınlarla ilgili yurtiçi ve yurtdışı çalışmaların gündeme alınması, kadın kuruluşları hakkında bilgi edinilebilmesi için bir bültenin çıkarılması ve veri bankasının hazırlanması, kadın kuruluşlarını bir araya getirerek çeşitli atölye çalışmalarının yapılması, kadın filmleri festivallerinin yapılması ve en önemlisi de yurtiçi ve yurtdışı kadınları buluşturmak ve birbirlerine deneyimlerini aktarabilmelerini sağlamak amacıyla “web” projesinin başlatılması ve hazırlanması gibi faaliyetleri de içeren Uçan Süpürge, 1990’lardan günümüze önemli bir rol üstlenmiştir (Kardam ve Ecevit, 2002: 95).

Yine KSSGM tarafından da çeşitli projeler yapılmıştır. Ev içi emeğin örgütlenmesine yönelik bir pilot proje İstanbul’daki ev içinde ücret karşılığı çalışmanın çok yoğun olduğu bir semtte yapılırken (KSSGM, 1997), Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde de ÇATOM projesi bu bölgelerdeki mağdur insanlara öncelikli olarak da mağdur durumdaki kadınlara yöneliktir. Bu proje kapsamında kadınları sorunları hakkında bilgilendirmek ve mobilize etmek, mevcut kaynaklarının etkinliğini ve verimliliğini artırmak ve yeni kaynak sağlamak, toplumda katılımı teşvik etmek ve toplumda potansiyel eğitim çalışmaları yapmak amacıyla çeşitli merkezler ve kurslar açılmıştır (GAP, 1996: 6). Yine “GAP Bölgesinde

Kadının Statüsünün Yükseltilmesi ve Kalkınma Sürecine Entegrasyonu Projesi-1996” ve KSSGM’nin “Kadın İstihdamını Destekleme Projesi” gibi kadınla ilgili projeler yapılmıştır.

Kadın ve kadın sorunlarıyla ilgili projeler bazı üniversiteler bünyesinde kurulan “Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri” tarafından da hali hazırda yapılmaya devam etmektedir.

Kadın hareketi açısından 1990 ve sonrası dönemin bir başka özelliği de Kürt ve İslamcı kadınların kendilerine has bir feminist bilinç geliştirmeleridir. Kürt kadınlar, hem milliyetçi hareketin ataerkilliğini hem de Türkiye’deki feminizmin Türklüğünü sorgular iken; Müslüman feministler ise, Feminist hareketin seçkinci-tahakkümcü tavrına karşı çıkıp, Müslüman kadınların inançlarıyla bir kadın olarak ezilmeyi reddedişleri arasında bir çelişki olmadığını göstermeye çalışmalardır (Bora ve Günal, 2002: 8-9).

Laik eğitim kurumlarından mezun olup, modern meslekleriyle belirli bir özerlik elde eden İslamcı kadınlar, kadının ev içi ve dışı rollerini tartışarak, kendilerine hem kamusal alanda hem de özel alanda yeni bir yer açmaya çalışmışlardır (Çayır, 2000: 41). Bu amaç doğrultusunda da GİKAP (Gökkuşuğu İstanbul Kadın Platformu) Ankara, Başkent, Bursa, Kayseri, Konya, Antalya ve Diyarbakır kadın platformları ve dernekleri çatısı altında örgütlenmişlerdir.

2.3.Türkiye’de Modernleşmeci Yapılanmada Aydın/Eğitimli Kadının Rolü

Türk modernleşme sürecinde, devletin batılılaşma/modernleşme ideolojisi örgüsü içerisinde “kadın”ın; kadının yeni bir kimlik edinmesinde de “eğitim”in önemli bir yeri vardır. Göle’ye göre Türk modernleşme tarihinde kadın’ın eğitmen ve misyoner olarak önemli bir yeri vardır. Kadınlar yeni toplumsal rolleri, yüksek eğitim yoluyla elde etmişler ve toplum-kurucu siyasi projeler çerçevesinde meşruiyet kazanmışlardır (Göle, 2000/1: 28).

Öğrenim düzeyi yüksek olan özellikle üniversite mezunu olan, akademisyen, mühendis, doktor, avukat veya öğretmen olan kadınlar Türk modernleşmesinde aydın rolünü üstlenerek (eğitim düzeyinin yüksek olması veya herhangi bir mesleğinin olması kişiye aydınlık vasfı vermese de), siyasal ve sosyal hayatın ve de çalışma hayatının içindeki birtakım aktivitelere katılarak hatta bu aktivitelerde öncü rol oynayarak toplumda modernleşme bilincinin uyandırılmasında önemli roller üstlenmişlerdir.

Cumhuriyet’in ilk yılları dikkate alındığında ilk öğretmen olan veya ilk dernek kurucusu olan ve bu dönem itibarıyla siyasal ve sosyal alanda ilk öne çıkan kadınlar aydın rollerini üstlenmesi nedeniyle aydın sayılmışlardır. Tezer Taşkiran, Halide Nusret Zorlutuna, Şukufe Nihal Başar, Nezihe Muhiddin ve Halide Edip Adıvar vb. gibi kadınlar bu dönemde aydın

kadın olarak nitelendirilen ve toplumda medenileşme/batılılaşma bilincinin uyandırılmasında önemli roller üstlenen isimlerdir.

Eğitimli/aydın kadınlar toplumda sadece modernleşme bilincinin uyandırılmasında etkili olmamışlar aynı zamanda feminist bilincin uyandırılmasında da etkili olmuşlardır.⁹ Sözelimi ilk üniversite mezunu olan Şukufe Nihal Başar ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı mezunu olan Halide Nusret Zorlutuna, şair ve yazarlıklarıyla Türk edebiyatında önemli isimler olmakla birlikte kadın hareketinde önemli roller üstlenen isimlerdendir. Şukufe Nihal Başar Türk Kadınlar Birliği'nin kurucuları arasındandır (<http://213.243.28.24/ozel/edebiyat/şiiir/halidenusret/index.html>Erişim:20.02.2007; <http://www.wikipedia.org.tr> Erişim:0.02.2007).

Türk kadınının haklarını savunmuş, özellikle kadınların oy hakkı için mücadele vermiş isimlerden birisi de Nezihe Muhiddin' dir. Kadınların oy hakkını elde edebilmesi ve siyasette yer alabilmesi için 1923'te Kadınlar Halk Fırkası'nı kuran N. Muhiddin, TBMM'nin bu partiyi (Kadınlar Halk Fırkası) veto etmesinden sonra mücadelesini Türk Kadınlar Birliği'ne katılarak devam ettirmiştir. “Kadın Yolu” ve “Türk Kadın Yolu” gibi dergileri çıkartan Nezihe Muhiddin, feminist görüş ve etkinlikleriyle Türk kadın tarihinde önemli bir isimdir (Zihnioglu, 2000).

Cumhuriyet dönemi kadınlarının önde gelen isimlerinden birisi de Halide Edip Adıvar'dır. Milli mücadelenin önemli simalarından olan Halide Edip'e göre kadın ve erkek için en şerefli dava ulusa hizmet ve ulusu yüceltmeye çalışmaktır. Teal-i Nisvan Cemiyeti'ni kuran, kurtuluş savaşına kadınların katılmasını teşvik etmek için aktif rol oynayan Halide Edip'in gözünde Türk kadınının kimliği dışilikten sıyrılarak, ulusal projeye özdeşleşmiş ağırbaşlı, karakterli, yararlı, çalışkan bir toplum elemanı aydın bir ana, bir arkadaş, İslam kültürü ve Anadolu kültürü ile Batılı değerleri sentezlemiş bir yurttaş şeklinde olmalıdır(Tekin, 2004: 81).

⁹ Türk feminizmini, Batı feminizminden farklı kılan hususlardan birisi de Türk feminizminin ortaya çıkışı ve savunucularıyla ilgilidir. Batı'da feminist hareketi, toplumda ezilen, ezildiğini düşünen, erkekle eşit haklara sahip olmak isteyen düşük nitelikli işlerde çalışan kadınlar başlatmıştır. Türk modernleşmesi sürecinde kadınlar arasında feminist bilinci uyandıranlar ise modernist erkek ve seçkin kadınlardır. Feminizmi uluslaşma sürecinin bir parçası olarak düşünen modernist- ilerici erkekler “erkeksi” bir bakış açısıyla kadını, geleneksel rolüyle cinsiyetsizleştirip, modernleştirerek yeniden cinsiyetlendirme projesine girişmişler, modernist eğitimli ve seçkin kadınlar da bu projenin yürütülmesinde aktif roller üstlenmişlerdir.

Kadınların kurtuluşunun milli bir dava (ulusa hizmet) için mücadele etmekle mümkün olacağını savunan Halide Edip aynı zamanda Cumhuriyet Dönemi Türk feminizminin anlayışını şöyle açıklamaktadır: “...Türk kadınlarının topluma yararlı sosyal birimle olarak yavaş yavaş evrilmeleri ve kurtuluşları, Batı feminizminden onları kesinlikle ayıran özelliklerdir. Öncelikle Türkiye’de kadın hakları hareketi bir cinsiyetin öbürünün hâkimiyetine karşı başkaldırısı niteliğinde olmamıştır. Türkiye’de kadın hakları, Türk devriminin bir parçası olmuştur ve bütün ilerici kesimler tarafından da öyle nitelenmiştir. Ayrıca öbür reformların aksine Doğu-Batı çatışması bu devrimde çok az bir paya sahiptir. Çünkü hem İslam kültüründe hem Türklerin sosyal kültür ve geleneğindeki en iyi öğelerin doğal olarak yeniden canlandırılması olarak görülmüştür. Ben inanıyorum ki Türk ulusunun gücünün büyük bölümü de buradan kaynaklanmaktadır” (Adıvar, 1935:197’den akt. Durakbaşı, 2002:198).

Türk modernleşmesi sürecinde Sabiha Sertel ve Behice Boran’da Halide Edip gibi mücadeleci yönleriyle tanınan iki aydın isimdir. Kurtuluş Savaşı ’nın gerçekleştiği yıllarda, Amerikan bursuyla eğitim gören ve gazeteciliği meslek olarak benimsemiş ilk kadın yazarlardan olan Sabiha Sertel, Türk Feminizmi’nin de öncüleri arasında yer almıştır. Büyük Mecmua, Resimli Ay gibi dergilerde sosyal ve politik düzeni eleştiren, işçi sınıfını savunan ve de kadın sorununa değinen yazılarıyla dikkat çeken Sabiha Sertel, eşiyle birlikte çıkardığı Tan Gazetesi’nde faşizme ve militarizme karşı yayımlarıyla geniş yankı uyandırmış ve bir kışkırtma sonucu söz konusu gazetenin basılmasıyla (Tan Baskını) eylemin hedefi olmuştur. Behice Boran (Hatko) ise bir akademisyendir ve ilk defa bir siyasal partinin (12 Eylül’de kapatılan Türkiye İşçi Partisi) kadın genel başkanıdır. Sınıflar arasında akışkanlık, işçi, köylü ve gençlik sorunları, demokrasi ve hümanizm konularında yazılar kaleme alan Behice Boran 1948’de siyasal görüşleri yüzünden üniversiteden uzaklaştırılmış, mücadelesini Barışseverler Cemiyeti’nde devam ettirmiştir (www.ata.boun.edu.tr, erişim: 20.02.2007).

Türk modernleşmesi sürecinde 1980li yıllara kadar aydın rolünü üstlenen eğitilmiş kadınlar, kadın konusunu, daha çok “erkeklerden geri değiliz” ve “kadınlar da yapabilir” ifadeleriyle özdeşleşen bir tartışma zemininde değerlendirmişler ve bu öngörü ile feminist mücadelelerde bulunmuşlardır. Bir anlamda tartışmalara ikincil konumlarıyla katıldıklarının bilincinde olan aydın kadınlar, bu sebeple erkek karşıtı tepkisellikle, kadınların da erkekler kadar toplumda bir yeri ve öneminin olması gerektiği, kadının kamusal alana çıkması gerektiği, kadın hakları ve aile planlamasının yapılması gerektiği ve tek eşle evlilik gibi hususları savunmuşlardır (Unat, 1978: 135).

1980’lerden sonra ise aydın kadın portresinin bu döneme kadar olan süreçteki görünümünden farklı olduğu söylenebilir. Her şeyden önce 1980’lerden sonraki aydın kadınlar kökenleri ve misyonları açısından 1980 öncesi aydın kadınlardan farklılaşırlar. 1980 öncesinde modernleşme politikalarının bir yansıması olarak ortaya çıkan ve devlet tarafından himaye edilen aydın kadınlar (Caporal, 2000), köken olarak daha çok seçkin, kentli orta ve üst sınıf ailelerden gelmektedirler (Acar,1996). Bu kadınlar Göle’nin ifadesiyle din ve gelenekle batılılaşma/modernleşme arasında bir gerilim hattı oluşturan ve Kemalist söylemi benimseyen bir kadın profili çizmeye çalışmışlardır (Göle,1996).

1980 sonrası dönemde ise toplumsal köken olarak seçkin, kentli orta ve üst sınıfların yanı sıra toplumun periferisinde yer alan kesimlerinden de gelen aydın ve eğitilmiş kadınlar farklı ideoloji ve söylemleriyle kategorili bir portre çizerler. 1980 sonrası aydın ve eğitilmiş kadınların toplum ve kadın konusunu ele alış tarzı da farklılaşır. Toplumda kadının konumu konusuna “bir sorun” olarak bakmakla birlikte, kendi varlıklarının meşruiyetinden vazgeçen ve bu bağlamda cinsiyet merkezli değil insan merkezli düşünen, “kadının modernleşmesinde dini ve geleneği reddeden tek bakış açısıyla değil her düşünsel kategoriden bakabilen” (Tekin: 2004), hatta hangi düşünsel kategoride olursa olsun, daha önceki düşünsel yapısına da eleştirel bakabilen, düşüncelerini bir zemine oturtmada ve çalışmalarında daha uzmanlaşmış olan 1980 sonrası aydın kadınlar özellikle 1990 sonrası dönemde bir sorun olarak kadının durumunu ve feminist düşüncüyü üniversitelerde hem okutulacak bir ders hem de araştırma merkezleri kurarak (Kadın Araştırma Merkezleri) akademik araştırmaların konusu haline getirmişlerdir.

2.4. Türkiye’de Modernleşmeci Yapılanmada Üniversiteler

2.4.1 Modernleşmeci Yapılanmada Üniversiteler ve Üniversitelerin

Dünden Bugüne Gelişimi

Gerçekliği arayan, belli bir kurumsallık içinde bilgiyi üreten ve onu yayan bir kurum olarak üniversite, birçok uzmanlık disiplinleri olarak örgütlenir. Üniversite aynı zamanda araştırmacılar, bilim adamları, yöneticiler vb. gibi gruplardan oluştuğu için bir “Bilim Topluluğu” (science community) olma özelliği taşır. Bu özelliklerinden dolayı üniversite

kendine has özerk bir dünya meydana getirir ki bu nedenle Pierre Bourdieu, Üniversiteyi “homo academicus” olarak adlandırır (Timur, 2000: 14’den akt. Şahin ve Yıldırım, 2006: 21).

Üniversitenin bilimsel bilgiyi arama ve üretme biçimi, dünyanın yaşamakta olduğu değişim ve dönüşüme göre şekillenmektedir. Dünyanın dönüşümü dört farklı kategoride ele alınmaktadır:

1- Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş 2- Fordist birikimden esnek birikim biçimine geçiş 3- Ulus devletler dünyasından küresel dünyaya geçiş 4-Moderniteden postmoderniteye geçiş (Tekeli, 2003: 124). Bu dönüşümlerin her birinin üniversitelerden beklentileri değiştirmek bakımından önemli sonuçları olmaktadır

Dünyanın dönüşüm ve değişimi çerçevesinde yapılan bu dört farklı senaryoya benzer şekilde değişik kategoriler de yapılmıştır. Sözgelimi Talcott Parsons ile Gerald M.Platt, geleneksel ve modern dünya ile eğitim arasında bir organik bağ kurmuşlardır. Bilindiği üzere modernleşmenin önemli sayacaklarından biri sanayi, diğeri siyasal üçüncüsü de eğitim devrimidir. Parsons ile Platt, modern dünyanın oluşumunu niteleyen bu üç büyük devrimden eğitim üzerinde yoğunlaşmışlardır. Eğitim devrimi cehaleti azaltmış; hem bireylerin hem de toplumların insanlığın amaçlarının yerine getirilmesi doğrultusunda bilgi kullanma kapasitesini kullanmıştır. Kültürel düzeyde de bilgi, toplumsal örgütlenme düzeyindeki ekonomik kaynaklarla paraleldir. Bilgi, rasyonel eylem kapasitesini artırır. Sanayi öncesi toplumda, esasen bilginin ve eğitimin kitlesel anlamda yaygınlaştırılmasını gerektiren madde ve kurumsal nedenler yoktu. Oysa sanayi toplumunun, giderek enformasyon toplumunun maddi ve siyasi şartları, eğitimin seviyesinde sürekli bir ilerleme doğrultusunda bir gelişimi zorlamak için fazlasıyla nedeni vardır (Parsons ve Platt, 1975, 1-3’den akt. Aktay, 2003: 95-96).

Sanayileşme ve modern topluma geçişle birlikte bilginin anlamının ve işlevinin değişimi, üniversitenin anlamını ve işlevini de değiştirmiştir. Modern öncesi dönemde bir evrensel bilgi ve hakikat arayışının somutlaştığı ancak çok az sayıda “talip” olanların rağbet ettiği veya üstesinden gelebildiği bir yer olan üniversite, modernleşme süreciyle birlikte giderek her çeşit bilginin kodlandığı ve üretildiği yetkili tek organ haline gelmiştir. Çocuk eğitiminden, bahçe peyzaj işlemlerine, ev ekonomisinden hekimliğin her alanına; bu arada sanayinin ihtiyaç duyabileceği ve daha önceki zamanlarda doğrudan meslek pratiğinde edinilen bütün eğitimler için artık üniversite içinde birer birim vardır. Ve giderek toplumsal

işbölümünün herhangi bir alanında yer almanın asgari şartı, ilgili alana tahsis edilmiş bir üniversite eğitiminden geçmek olmaktadır (Aktay, 2003: 96-97).

Diğer taraftan modernite döneminin bilimsel bilgiye yaklaşımının gerisinde araçsal bir rasyonellik anlayışı bulunmaktadır. Araçsal rasyonellik anlayışı benimsenirse, araştırmaların ortaya koyduğu bir toplumsal hedefi gerçekleştirmek için en doğru yolun ne olduğunu bilimsel çözümlemelerin hiçbir tartışmaya yer bırakmayacak bir biçimde saptayacağı kabul edilmek durumunda kalınır (Tekeli, 2003: 127).

Bu durumda bilimsel bilgiyi üreten üniversiteler rasyonelleştirme baskısı altında kimilerince McDonalddlaştırılmakta, kimilerince de günün modasının şablonlarına uygun kesimlenmiş bir “arzu nesnesi”ne veya bir Fordist fabrika haline getirilerek, akademik üniversitenin işlevi mevcut egemen toplumsal-siyasal ve toplumsal-ekonomik dengelerin korunması ve devamlılığının sağlanması olmaktadır (Ergur, 2003: 187). Böylece üniversitede üretilen bilgi ve üniversite eğitimi, ancak piyasanın izin verdiği ve talep ettiği ölçüde değerlendirilen bir nitelik olmaya başlamıştır (Mills, 1970: 309’dan akt. Ergur, 2003: 191).

Kerr bu yeni oluşumu multiversite olarak adlandırmaktadır. II. Dünya savaşı sonrasında ortaya çıkan multiversite, 1970’li yıllarda dünyanın yaşamaya başladığı bunalımlar ve bunalımlardan çıkarken yaşadığı dönüşümlerle birlikte, yeni dönüşümler yaşamıştır (Kerr, 1995’den akt. Aktay, 2003).

Dünyanın sanayi toplumundan bilgi toplumuna, Fordist üretimden esnek üretime geçmesiyle birlikte üniversitelerde (Multiversiteler) de artık yüksek gelirliilerin öğrenim hakkına sahip olduğu bir elit eğitimi değil, her sınıftan insanların öğrenim gördüğü kitle eğitimi verilmeye başlanmıştır. Multiversitenin yeni nitelikler kazanarak evrilmesini etkileyen bir diğer olgu da dünyanın yaşadığı küreselleşme olmuştur. İlk çıktığından beri uluslar arası niteliği olan üniversite bu bakımdan bir sıçrama yaparak küresel hale gelmiştir (Tekeli, 2003: 132-133). Böylece küreselleşen dünyada üniversiteler içe kapalı homojen bir kültürü benimsemiş tek bir kimliğin egemen olduğu yurttaşlar yetiştirmekten, çok kimlikli (kozmopolit), dışa ve çeşitliliğe açık yurttaşlar yetiştirmeyi amaç edinmeye doğru evrilmiştir (Tekeli, 2003: 126).

Üniversite kurumunun Türk Modernleşmesindeki yeri ve gelişimine gelince; Türk Üniversitelerinin gelişiminin tam olarak dünyadaki çizgiyi izlediğini söylemek zordur. Ancak işlevleri açısından dünyadaki diğer üniversitelerle aynı işlevlere sahiptir. Her şeyden önce

ister Batıda olsun, ister Doğuda olsun, üniversiteler modernizmin en etkili acentelerinden birisi olmuştur..

Bulaç’a göre, A.Comte’un “evrensel kiliseler” dediği fabrikalar, nasıl Batı standartlarına uygun mal ürettiyorlarsa, bürokrasinin modernizmi egemen kılmaya dönük hizmet üretmesi gibi üniversiteler de Batı bilimini ve modern hayat kavrayışını üretmektedirler. Üniversite, kurulu düzene hizmet etmek, teknolojinin yönlendirdiği ekonomiye ve ekonominin örgütleyip programladığı modern toplumun gereklerine, kısaca devlete, objektif ve özerk kurumlara lojistik destek sağlamakla yükümlüdür. Bu kutsal ve tartışılmaz görevini, bilgi üretmek ve kurumlara eleman yetiştirmek üzere iki alanda yerine getirir. Üniversite, modern paradigması gereği “din-dışı” ve profan bir kurumdur, ama “dini” bir titizlikle görev yapmakta, modern bilimsel dogmaya bağlılığını sürdürmektedir (Bulaç, 1992: 123-124).

Mustafa Kemal Atatürk, 1 Kasım 1937 yılında TBMM’de yaptığı konuşmada Türkiye Cumhuriyeti’nin yüksek öğrenim ufkunu şöyle açıklamaktadır;

“.....Okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak, memleketin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek, Memleket Davalarının İdeolojisini Anlayacak, anlatacak nesilden nesile yaşatacak fert ve kurumları yaratmak; işte bu önemli umdeleri kısa zamanda temin etmek, kültür vekâletinin (Maarif vekâletinin bu sıradaki adı) üzerine aldığı büyük ve ağır mecburiyetlerdir. İşaret ettiğim umdeleri, Türk gençliğinin dimağında ve Türk milletinin şuurunda daima canlı bir halde tutmak, üniversitelerimize ve yüksekokullarımıza düşen başlıca vazifedir. Bunun için memleketi şimdilik en büyük kültür bölgesi halinde mütalaa ederek, garp bölgesi için İstanbul Üniversitesi’nde başlatılmış olan ıslahat programını daha radikal bir tarz’da tatbik ederek cumhuriyete cidden modern bir üniversite kazandırmak, merkezi bölgesi için Ankara Üniversitesi az zamanda kurmak lazımdır. Ve doğru bölgesi için Van Gölü Sahillerinin en güzel bir yerinde her şubeden ilkokullarıyla ve nihayet üniversiteyle modern bir kültür şehri yaratarak, şimdiden fiiliyata geçilmelidir. Bu hayırlı teşebbüsünü, doğru vilayetleri gençliğimize bahşedeceği feyiz, Cumhuriyet Hükümeti için ne mutlu bir eser olacaktır” (Hatipoğlu, 1996: 137-138’den akt. Şahin ve Yıldırım, 2006: 29-30).

Atatürk bu konuşmasından, üniversitelerin en önemli fonksiyonlarından birisinin üniversitelerin devlete, toplumu ve bireyi kontrol ederken gerekli desteği, yardımı sağlamak olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bireylerin modern ve ulusal kimlik kazanmalarını

sağlamak da üniversitenin fonksiyonları arasındadır. Böylece modern devlet, üniversitenin desteğiyle cinsellik de dâhil bireyin tüm yapıp etmelerini, temel davranış kalıpları ve kararlarını denetim ve etkisi altına almaktadır.

Türkiye’de Yükseköğretimin kökenleri, tarihsel olarak Selçukluların kurduğu Nizamiye Medreselerine ve Fatih Sultan Mehmet’in 1463 yılında kurduğu İstanbul Medreseleri’ne kadar dayandırılmaktadır (Gürüz, 1994: 151).

Bu okulları daha sonra Osmanlı İmparatorluğu’nun bürokrat kadrolarını yetiştirmek amacıyla kurulan Saray Okulları (Mekteb-i Enderun) takip etmiştir. Bu okullar devletin yönetiminde yer alan kadroları yetiştirmenin yanında dönemin koşullarına göre “İş”le “eğitim” i birleştiren bir konuma da sahiptir. Devşirme yoluyla eğitim kitlesini oluşturan okul, 18. yüzyılın sonlarında etkinliğini kaybetmeye başlamış, zengin ve seçkin sınıfın çocuklarını okula kabul ederek çöküşünü hızlandırmıştır (Aytaç, vd. 2001: 5).

Bazı araştırmacılara göre, Osmanlı İmparatorluğu’nda 19. yüzyılda yapılan Tanzimat Fermanı, Osmanlı Devleti’nin politikasında köklü değişimlere yol açmış ve bu dönemde kurulmuş olan Yükseköğretim kurumları, Cumhuriyet döneminde pek çok üniversitenin çekirdeğini oluşturmuştur. III. Selim’in Orduyu yenilemek amacıyla kurduğu Mühendishane-i Berri Hümayun; ilk sivil yüksek okullardan olan Mektebi Mülkiye (1859) ve Mektebi Tıbbiye (1856); 1863 ve 1870 yıllarında iki kez kurulan Darülfünun-i Osman-i, 1874’de kurulan Darülfünun-i Sultani; 1857’de İstanbul’da kurulan Orman Mektebi Âlisi, 1884’de kurulan Mühendis Mektebi, 1846 da kurulan Halkalı Ziraat Mektebi Âlisi, vs. gibi yüksekokullar Tanzimat’tan Cumhuriyete Osmanlı İmparatorluğunca kurulan üniversite niteliğindeki okullardır (Şahin ve Yıldırım, 2006; Aytaç vd, 2001).

Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte, eğitim ve yüksek öğretim alanında Osmanlı geleneğinden kopan ve Batı’daki örneklerle yönelen yeni bir dönem başlamıştır. Yeni yükseköğretim kurumlarının oluşturulması her şeyden önce, yeni eğitim kurumlarında, yargıda, modernleştirilen yönetim ve sağlık kurumlarında büyük gereksinim duyulan Batı yönelimli aydın talebini karşılama amacına dayalı olmuştur (Neusel vd., 1996: 38).

Cumhuriyet’in kuruluşundan sonraki dönemde Türkiye’de Yükseköğretimin gelişimi beş dönemde ele alınabilir.

Birinci Dönem, 1933-1945 yılları arasındaki yükseköğretimin kuruluş ve inşâ dönemidir. Yüksek öğretimin bu yapılandırılma sürecinde, Alman ve Yahudi asıllı mültecilerin büyük bir rolü olmuştur. 1950’li yıllara kadar ülkenin batısındaki büyük kentlerde yeni üniversiteler ve

teknik yüksekokullar kurulmuştur (Neusel vd., 1996). Bu dönemde Yükseköğretim reformları, Almanya'daki William Von Humbolt Üniversitesinden esinlenerek gerçekleştirilmiştir. Bilindiği üzere W.Von Humbolt tarzı üniversite modelinin işlevi araştırma, bilgi üretme, öğretim ve kültürel dönüşümü sağlamadır. Bu dönemde, Türkiye'de kurulan üniversiteler ve Türk Yükseköğretim sistemi de "kültür oluşturu" işlevi ile modern yurttaşlar yetiştirerek toplumsal düzeyde batılılaşmayı/modernleşmeyi gerçekleştirmeyi amaç edinmiştir (Tekeli, 2003: 130).

1964-1973 yılları arası (2.) dönem ise Türk Yükseköğretim sisteminin yaygınlaşma aşamasıdır. 1950'li yıllarda yükseköğretim sisteminin yaygınlaştırılması ile birlikte, öncelikle ülkenin büyük kentlerinde olmak üzere yeni üniversite ve teknik yüksek okullar açılmış; üniversite sayısı sekize, öğrenci sayısı 170 bine çıkmıştır (Neusel vd., 1996). Yine bu dönemde çeşitli alanlarda mesleki öğretim yapan elliye yakın kar amaçlı yüksekokul açılmış ve bu okullardaki öğrenci sayısı kısa süre içinde elli bine ulaşmıştır. Özellikle 1960'lı yıllardan sonra, yükseköğretim kurumları, ekonomik gelişmeye bağlı olarak ülkede yüksek nitelikli elemanlara ihtiyaç duyulmasıyla birlikte kendini geliştirmeye başlamış ve Amerikan modeline dayalı bir dizi yeni üniversite açılmıştır (Aktay, 2003: 98).

Üniversitelerin yaygınlaştırılması ve gelişimi 1973-1980 arası (3.) dönemde de devam etmiştir. Bir taraftan özellikle ülkenin az gelişmiş bölgelerinin kalkındırılmasına birer "Bacasız Fabrika" olarak düşünülen, diğer taraftan da ülkenin doğusu ile batısı arasındaki eğitim düzeyleri arasındaki farklılığı ortadan kaldıracak "tampon bir kurum" olarak düşünülen üniversiteler, bu dönemde Anadolu illerinde de kurulmuştur.

1980 askeri darbesiyle, üniversiteler için yeni bir dönem (4. dönem) başlamıştır. Askeri yönetim, Yükseköğretim kurumlarının öz yönetim haklarını kısıtlayan yeni bir yükseköğretim yasası yapmıştır. 1981'de çıkarılan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile tüm Yükseköğretim kurumları Yükseköğretim Kurulu (YÖK) çatısı altında toplanmış; akademiler üniversitelere, eğitim enstitüleri eğitim fakültelerine dönüştürülmüş ve konservatuarlar ile meslek yüksekokulları üniversitelere bağlanmıştır. Bunun dışında YAYKUR'un işlevleri Anadolu Üniversitesi'ne bağlı Açık öğretim Fakültesi'ne devredilerek ülkemizde uzaktan öğretimin yaygınlaşması hızlandırılmıştır.

1981-1990 arası dönemde üniversitelerle ilgili bir düzenleme daha yapılmıştır. Yeni yasal düzenleme ile kar amacı gütmeyen vakıfların özel yükseköğretim kurumları kurmalarına imkân sağlanmıştır. Bu tür ilk üniversite olarak Bilkent Üniversitesi 1984'de kurulmuştur. Bu

dönemde İstanbul'da Mimar Sinan, Marmara ve Yıldız Teknik, Ankara'da Gazi, Antalya'da Akdeniz, İzmir'de de Dokuz Eylül, Edirne'de Trakya Üniversitesi, Van'da Yüzüncü Yıl ve Gaziantep'te Gaziantep Üniversiteleri kurulmuş ve üniversite sayısı yirmi dokuza çıkmıştır (YÖK, 2005).

1990 sonrası dönemde (5. Dönem) ise özel üniversitelerin kurulmasına imkân tanıyan yasal düzenlemeyle birlikte ülkemizde yükseköğretim kurumlarının sayısı 2006 yılı itibariyle 93'e çıkmıştır. Yüksek öğretim kurumlarının kuruluş tarihleri çizelgede gösterilmiştir.¹⁰

Çizelge 1: Kuruluş Tarihlerine Göre Üniversiteler

<u>Üniversite</u>	<u>Bulunduğu</u> <u>İl</u>	<u>Kuruluş</u> <u>Tarihi</u>	<u>Üniversite</u>	<u>Bulunduğu</u> <u>İl</u>	<u>Kuruluş</u> <u>Tarihi</u>
İstanbul	İstanbul	1933	Osmangazi	Eskişehir	1993
İstanbul Teknik	İstanbul	1944	Galatasaray	İstanbul	1994
Ankara	Ankara	1946	Fatih	İstanbul	1994
Ege	İzmir	1955	Kadir Has	İstanbul	1996
Karadeniz Teknik	Trabzon	1955	Işık	İstanbul	1996
Atatürk	Erzurum	1957	Sabancı	İstanbul	1996
Orta Doğu Teknik	Ankara	1959	İstanbul Bilgi	İstanbul	1996

¹⁰ 1923-1924 eğitim-öğretim yılından 2003-2004 eğitim-öğretim yılına kadar geçen 79 yıllık Cumhuriyet döneminde:

- Yükseköğretim kurumu sayısı 1'den 79'a,
- Öğrenci sayısı 2.914'den 1.677.936
- Yıllık mezun sayısı 32 l'den 248.310
- Öğretim elemanı sayısı 307'den 71.290'a yükselmiş olup, yaklaşık olarak öğrenci sayısında 576, yıllık mezun sayısında 774, öğretim elemanı sayısında ise 232 katlık artışların gerçekleştirildiği ve yükseköğretim kurumlarının İstanbul'dan Anadolu'nun en ücra köşelerine kadar yayılmasının sağlandığı görülmektedir (YÖK, 2003: 22-5)

Hacettepe	Ankara	1967	Yeditepe	İstanbul	1996
Boğaziçi	İstanbul	1971	Çankaya	Ankara	1997
Dicle	Diyarbakır	1973	Atılım	Ankara	1997
Çukurova	Adana	1973	Maltepe	İstanbul	1997
Anadolu	Eskişehir	1973	Çağ	Tarsus	1997
Cumhuriyet	Sivas	1974	İstanbul Kültür	İstanbul	1997
İnönü	Malatya	1975	Doğuş	İstanbul	1997
Fırat	Elazığ	1975	Beykent	İstanbul	1997
Ondokuz Mayıs	Samsun	1975	Bahçeşehir	İstanbul	1998
Selçuk	Konya	1975	Haliç	İstanbul	1998
Uludağ	Bursa	1975	İstanbul Batı	İstanbul	1998
Erciyes	Kayseri	1978	Ufuk	Ankara	1999
Akdeniz	Antalya	1982	Okan	İstanbul	1999
Dokuz Eylül	İzmir	1982	İzmir Ekonomi	İzmir	2001
Gazi	Ankara	1982	Yaşar	İzmir	2001
Marmara	İstanbul	1982	İstanbul Ticaret	İstanbul	2001
Mimar Sinan	İstanbul	1982	İstanbul Aydın	İstanbul	
Trakya	Edirne	1982	Özyeğin		
Yıldız Teknik	İstanbul	19826	Batman	Batman	
Yüzüncü Yıl	Van	1982	Artvin Çoruh	Artvin	
Bilkent	Ankara	19847	Osmaniye Korkut Ata	Osmaniye	
Gaziantep	Gaziantep	1998	Rize	Rize	2006

Koç	İstanbul	1992	Bingöl	Bingöl	
Abant İzzet Baysal	Bolu	1992	Bitlis Eren	Bitlis	
Adnan Menderes	Aydın	1992	Bozok	Yozgat	2006
Afyon Kocatepe	Afyon	1992	Çankırı Karatekin	Çankırı	
Balıkesir	Balıkesir	1992	Düzce	Düzce	2006
Celal Bayar	Manisa	1992	Erzincan	Erzincan	2006
Çanakkale Onsekiz Mart	Çanakkale	1992	Giresun	Giresun	2006
Dumlupınar	Kütahya	1992	Hitit	Çorum	2006
Gaziosmanpaşa	Tokat	1992	Karabük	Karabük	
Gebze Yüksek Tekn. Enstitüsü	Kocaeli	1992	Karamanoğlu Mehmet Bey	Karaman	
Harran	Şanlıurfa	1992	Kastamonu	Kastamonu	2006
İzmir Yüksek Tekn. Enst.	İzmir	1992	Kilis 7 Aralık	Kilis	2007
42Kafkas	Kars	1992	Mardin Artuklu	Mardin	2007
K.Maraş Sütçü İmam	K.Maraş	1992	Mehmet Akif Ersoy	Burdur	2006
Kırıkkale	Kırıkkale	1992	Muş Alparslan	Muş	2007
Kocaeli	Kocaeli	1992	Namık Kemal	Tekirdağ	2006
Mersin	İçel	1992	Ahi Evran	Nevşehir	2006
Muğla	Muğla	1992	Ordu	Ordu	2006
Niğde	Niğde	1992	Bilecik	Bilecik	2007

Mustafa Kemal	Hatay	1992	İstanbul Bilim	İstanbul	2007
Pamukkale	Denizli	1992	Uşak	Uşak	2006
Sakarya	Sakarya	1992	Acıbadem		2007
Süleyman Demirel	Isparta	1992	İstanbul Arel	İstanbul	2007
Zonguldak Karaelmas	Zonguldak	1992			
Başkent	Ankara	1993			

2.4.2. Türkiye’de Üniversitelere Kadın Akademisyenlerin Katılımı ve Bu Katılımın Dünden Bugüne Tarihsel ve Kültürel Bazı Temelleri

Mustafa Kemal Atatürk’ün önderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin toplumsal ve siyasal düzeninin dayandırıldığı reformlar arasında, kadınların toplumdaki sosyal ve siyasal durumunu iyileştirici girişimler önemli ve öncelikli olarak yer almıştır. Cumhuriyet’in modernleşmeci seçkinleri açısından, kadınların yüksek öğrenim ve meslek hakları kazanması Cumhuriyet’in hedefi olan Batılılaşmanın bir işareti olarak algılanmış ve kadınların bu alanlarda ilerlemesi, devlet ideolojisi ve onun tanımladığı seçkin alt kültürünce “Türkiye’nin çağdaşlaşması” misyonunun bir parçası olarak kuvvetle özendirilip, desteklenmiştir. Bu durumda, “modern” Türkiye imgesini yansıtmaya yönelik olarak kurulan üniversiteler, kaçınılmaz olarak Cumhuriyet’in kadınlarla ilgili ülkülerinin gerçekleştirilebilmesi için en uygun ortamlardan birisi olarak öne çıkmaktadır. Çeşitli sosyolojik ve iktisadi koşulların yanı sıra özgül sosyal-psikolojik oluşumlar da, Cumhuriyet Türkiye’sinde Kemalist söylemi benimsemiş, seçkin, kentli orta ve üst sınıf ailelerin

kızlarının bu uygun siyasal yapıdan ve onun etkisinde şekillenen akademik kurumsal ortamdan yararlanmalarını kolaylaştırmıştır. Bu kesimlerin genç kız ve kadınları bir yandan toplumsal kökenlerinin ileri öğrenim görmelerini mümkün kılan ve ev/çocuk bakımı konusunda yardımcı tutarak mesleklerini sürdürebilmelerini kolaylaştıran maddi avantajlarından yararlanmış, diğer yandan yetiştirildikleri seçkin alt kültürün kendilerini kamu alanına çıkmak yönünde son derece destekleyici olan ve bu girişimleri toplum nezdinde meşrulaştırıcı değerlerinden de faydalanmıştır (Acar, 1996: 77). Nitekim gerek yaptığımız bu çalışmada gerekse de Türkiye’de akademisyen kadınları konu edinen diğer çalışmalarda (Acar, 1983; Köker, 1987; Haplemitoğlu, 2004) öğretim elemanı kadınların önemli bir kısmının, meslek sahibi olma hususunda ailelerinden destek aldıklarına yönelik bulgular ortaya konmaktadır.

Öncü (1979), seçkin kökenli, eğitim görmüş kadınların, Cumhuriyet sonrası toplumsal ve ekonomik değişme sürecinde ortaya çıkan insan gücü açığını kapamak amacıyla prestijli konumlara getirildiklerini öne sürer. Bu bağlamda modernleşme/batılılaşma ideolojisinin, kurumsal düzeyde nesnesi olan üniversitelerin artan eleman ihtiyacını tamamlamak için akademik kadrolara kadınları kabul ettiği düşünülebilir.

Türk modernleşmesi sürecinde kadınların üniversitelere katılımı ile ilgili verisel analizlere gelince, 1914 yılından itibaren üniversitelerin kapılarının kadınlara açıldığı anlaşılmaktadır. 1914’te kızlar için önce ayrı dershanelerde daha sonra İnâs Dârülfünunu açılarak üniversite eğitimi verilmeye başlamıştır (Caporal, 1982: 112-113).¹¹ Darülfünun’a ilk olarak Edebiyat ve Fen Fakültelerine, daha sonra 1921’de Hukuk Fakültesine, 1922’de Tıp Fakültesine kabul edilen kız öğrenciler, 1927’de Yüksek Mühendis Mektebi’nde öğrenim görme hakkını elde etmişlerdir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla birlikte, üniversitelere özellikle kız öğrenciler kaydedilmeye çalışılmış ve buna bağlı olarak kadınların (öğrenci ve hoca olarak) Türkiye’de sürekli olarak yükseköğretime katılımı sağlanmıştır. Türkiye’de Yüksek Öğretimde kız öğrenci sayısının dünden bugüne sürekli bir artış göstermesi kadınların yüksek-öğretime ve akademik kariyere girmelerine devlet tarafından destek verildiğinin (özellikle Cumhuriyet’in kuruluş yıllarında) bir göstergesidir.

¹¹ İtalya’da 1876; İngiltere’de 1874; Fransa’da 1863; Rusya ve İsveç’te 1870’li yıllardan, Amerika’da 1845 ve Almanya’da 1909’dan itibaren üniversitelerin kapılarının kadınlara açıldığı anlaşılmaktadır (Herve, 1973: 25 ve Bebel, 1975:128’den akt. Köker, 1988: 18-19).

Çizelge 2:Türkiye’de 1927-2004 Yılları Arasında Yüksek Öğretimde Kız Öğrenci Payının Gelişimi

<u>Yıl</u>	<u>%</u>
1927-28	11.0
1933-34	14.0
1940-41	20.0
1950-51	20.0
1960-61	20.0
1970-71	19.0
1980-81	26.0
1990-91	34.0
<u>2003-2004</u>	<u>41.7</u>

Kaynak: (Köker, 1988 ve KSSGM, 2005)

Kadınların öğrenci olarak üniversitelere girişi 1914 olmasına karşın, akademik personel olarak üniversitelerde çalışmaya başlamaları 1932-1933 öğretim yılında olmuştur. 1932-1933 öğretim yılında Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebinde “Muallim” kadrosunda bir kadın akademisyen yer almaktadır (DİE’den akt. Köker, 1987: 120). Kurulan yeni fakülte ve yüksekokullarla birlikte üniversitelerde giderek artan öğretim elemanı ihtiyacı, kadınların da giderek daha fazla sayıda üniversitelerde öğretim elemanı olarak çalışmalarına zemin hazırlamıştır. Nitekim dünden bugüne üniversitelerdeki kadın akademisyen oranları (Bkz. Çizelge-3) bu izahı desteklemektedir.

Çizelge 3: Türkiye’de 1933-2006 Yılları Arasında Yüksek Öğretimde Kadın Öğretim Elemanları

<u>Yıl</u>	<u>%</u>
1932-1933	0.1
1933-1934	7.1
1944-1945	13.9
1950-1951	15.9
1959-1960	18.8
1973-1974	25.4
1981-1982	26
1990-1991	31
1993-1994	33
2000/2001	35.9
2003/2004	37.9
<u>2005-2006</u>	<u>38.3</u>

Kaynak: Neusel vd., 1996: 43 ; YÖK 2004 ve YÖK 2006

Türkiye’de Yükseköğretimdeki kadın öğretim elemanlarının yıllara göre dağılımına bakıldığında, kadın öğretim elemanlarının sayısının Cumhuriyet’in kuruluşundan günümüze düzenli olarak arttığı anlaşılmaktadır. Hali hazırda okuma-yazma bilmeyen ve işsiz olan kadın nüfusunun dikkate değer biçimde yer aldığı ülkemizde, kadın öğretim elemanlarının sayısının Cumhuriyet’in kuruluşundan günümüze kadar olan süreçte sürekli ve düzenli olarak artması, bu alanda kadınlar için bir avantaj yakalandığına işaret eder. Bu düzenli artış, Acar’ın da belirttiği gibi, Türkiye’de kadının bilim dünyası içindeki yerinin rastgele ya da geçici nedenlere bağlı olarak ortaya çıkmış bir olgu olmadığını, tam tersine bu yerin giderek sağlamlaşıp kurumsallık kazanan bir konum olduğunu kanıtlamaktadır (Acar, 1996). Türkiye’nin bilimsel düzeyinin yükselmesini sağlayacak nitelikli iş gücünün sayısal yetersizliği, üniversitelerde, toplumun üst katmanlarından gelen, iyi eğitim görmüş kadınların akademik personel olarak istihdam edilmelerine olanak tanıyan nedenlerden birisidir.

Buna karşın Türkiye’de kadınların “bilimsel” kariyerde buldukları bu görece olumlu ortamın, “bilim”in Türkiye gibi ülkelerde toplumun gerçek güç odaklarıyla bağlantısının oldukça zayıf olmasından kaynaklandığını düşünmek de pekâlâ mümkündür (Ruivo, 1978’den akt. Acar, 1996: 78).

Diğer taraftan, Türkiye’deki kadın öğretim elemanları oranları ile diğer ülkelerdeki kadın öğretim elemanları oranları kıyaslandığında, ülkemizdeki kadın akademisyen oranının diğer ülkelere göre daha yüksek ve yıllara göre istikrarlı olduğu anlaşılmaktadır. Sözgelimi 1991 yılı itibariyle Almanya’da akademisyen kadınların oranı % 18 iken, bu oran ülkemizde aynı ıl için % 33 (Neusel, vd., 1996) ve 2004 Kasım verilerine göre ise % 37.9’dur.

Cumhuriyetin kurulduğu yıllardan günümüze kadın öğretim elemanlarının oranlarında sürekli ve düzenli bir artış görülmesine karşın bu artışın yine de yeterli olduğu söylenemez. Nitekim Çizelge-3’de de görüldüğü üzere kadın öğretim elemanı oranının ancak 1970’li yıllardan itibaren % 25’in üzerine çıktığı ve 2005-2006 öğretim yılı itibariyle de % 38.3 olduğu anlaşılmaktadır.

Çizelge-4: Akademik Statülerine Göre Kadın Öğretim Elemanlarının Dağılımı

Öğretim Yılı	Kadın Öğretim Elemanlarının Akademik Statülerine Göre Dağılımı							
	Profesör (%)	Doçent (%)	Yrd. Doçent	Öğretmen (%)	Uzman (%)	Araştırma Gör. (%)	Okutman (%)	Öğretim Gör. (%)
1946-1947	2.5	13.8	--	11.6	--	31.5	28.1	--

1955-1956	4.1	14.0	---	17.7	23.9	24.8	35.9	2.6
1959-1960	6.0	15.1	--	20.6	17.6	23.4	39.3	7.9
1965-1966	8.4	16.2	--	--	32.2	29.4	34.0	23.8
1975-1976	11.6	18.5	--	--	--	26.1	53.0	27.1
1980-1981	13.9	19.9	15.8	--	37.6	27.9	57.4	25.2
2000-2001	24.8	30.6	29.1	--	43.1	39.2	56.5	34.4
2003-2004	25.6	32.8	30.2	--	42.6	43.1	56.4	38.2

Kaynak: Köker, 1988 ve Yüksek Öğretim İstatistikleri-YÖK

Kadın öğretim elemanlarının akademik statülerine göre dağılımları (Bkz. Çizelge-4) incelendiğinde ise, kadın öğretim elemanlarının dünden bugüne daha çok alt akademik statüde yoğunlaştıkları ancak özellikle 1960’lardan sonra alt akademik statülerdeki kadın öğretim elemanı ile üst akademik statülerde kadın öğretim elemanı arasındaki farkın azaldığı görülmektedir ki bu da kadınların bu meslekte kararlılık gösterdiği izlenimi vermektedir. Bu tarihsel geçmişten yola çıkarak bugünkü durumu değerlendirmek gerekirse anlatacaklarımız bu araştırmanın diğer bölümlerinde üzerinde odaklaştığı hususlar olacaktır.

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

3.1. Araştırmanın Amacı ve Yöntemsel Yaklaşımı

“Modern Türkiye’de Kadın Öğretim Üyelerinin Konumuna ve Sorunlarına Sosyolojik Bir Yaklaşım” başlığı altında gerçekleştirilen bu araştırmanın amaçlarından birisi, Türkiye’de üniversitelerde çalışan kadın öğretim üyelerinin, günümüz itibarıyla çalışma ve özel yaşamındaki durumlarının, Türk modernleşmesi ideolojisindeki “çağdaş-seçkin kadın” profili ile ne düzeyde örtüştüğünü ortaya koymaktır.

Bu araştırmanın bir diğer amacı ise kadın öğretim üyelerinin, çalışan bir “kadın” olarak, günümüzde çalışma yaşamındaki konumları ve sorunlarının değerlendirilmesine imkân sağlayacak bulgular elde etmek ve bu bulgular çerçevesinde kadın öğretim üyelerinin çalışma yaşamındaki konumlarını ve sorunlarını sosyolojik bir bakış açısıyla değerlendirmeye çalışmaktır. Bu amacın, Türkiye’de üniversitelerin mevcut durum ve sorunlarının, hem genel olarak hem de “merkez-taşra” ikilemi çerçevesinde saptanmasına da yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Cinsiyet yanlı bir yaklaşım çizgisi taşımamakla birlikte, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin varlığını kabul eden ve ele alınan örneklem üzerinde bu eşitsizliğe yol açan ezme-ezilme ilişkilerini anlamaya yarayacak kategorileri çözümlemeyi de amaçlayan bu araştırma, bir taraftan yeni bilgiyi üretmede kullanılacak “mevcut bilginin toplanması” na yönelik olarak “kuramsal bir çalışma” niteliğinde iken; diğer taraftan yeni bilginin üretilmesine yönelik olarak “uygulamalı bir çalışma” niteliği de taşımaktadır.

Bir bilgiye ulaşmak için birden fazla yöntem ve kaynak kullanmanın avantajları, özellikle de Üçüncü Dünya Ülkeleri üzerine yapılan araştırmalarda ya da kadın araştırmalarında üzerinde önemle durulan bir noktadır. Farklı yöntemlerle elde edilen verilerin karşılıklı birbirini denetlemesi ve düzeltilmesi yoluyla güvenilirliğin artacağı düşünülmektedir (Chambers, 1991:523; Lachenmann 1982:218; Lenta1992:335 den akt. Wedel, 2001:60).

“Triangulasyon” denilen bu yöntemi Honer “tek tek yöntemler birbirini tamamlar ve sorgular” diyerek savunmaktadır. Bir araştırmada çoğulcu yöntem önemlidir, çünkü bir olayın kendisiyle, o olayın üzerine konuşulması aynı sonuçları vermeyebilir (Honer, 1989: 300-301 den akt. Wedel, 2001: 60).

Bu bağlamda, nitel ve nicel olmak üzere iki boyutlu bir yöntemsel yaklaşımla uygunluk içinde olan bu araştırmada, belgesel kaynak tarama ve anket teknikleri kullanılmıştır.

“Araştırılan konu hakkında diğer kişi veya kurumlar tarafından yazılmış, hazırlanmış veya yaratılmış çeşitli yazı, belge, yapım veya kalıntının toplanması ve incelenmesi” (Seyidoğlu, 1995: 36) anlamına gelen belgesel kaynak tarama tekniği, bu çalışmada özellikle araştırmanın kuramsal bölümünde kullanılırken; yeni bulguların üretilmesinde önemli bir araç olan anket tekniği, bu araştırmanın bulgular ve değerlendirme bölümünün temelini teşkil eden bir araç olarak kullanılmıştır.

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklem Seçimi

Bu araştırmanın başlangıç tarihi 2004 yılıdır ve YÖK’ün 2004 yılı verilerine göre Türkiye’de Yüksek Öğretimi kurumuna bağlı 53’ü devlet üniversitesi ve 23’ü vakıf üniversitesi olmak üzere toplam 76 üniversite vardır ve 76 üniversitede 4 ve daha fazla yıllık fakültelerde çalışan kadın öğretim üyesi sayısı 7140’dır (YÖK, 2004). Dolayısıyla 7140 kadın öğretim üyesi bu araştırmanın evrenini oluşturmaktadır.

Üniversitelerin niteliği, bulunduğu bölge ve meslek gruplarının kültürel özelliklerinin kadın öğretim üyeleri üzerinde farklı tesirler yapabileceği düşünülerek, bu çalışmada bu değişkenlere göre tabakalanma yapılmış ve bu tabakalardan basit rastgele yöntemle örneklem seçimi yapılmıştır.

Bilindiği üzere örneklem ne kadar olacağı konusunda kesin bir sayı olduğu durumlarda örneklem büyüklüğü $n = \{N \cdot Z^2 \cdot p \cdot q\} / \{d^2 \cdot (N - 1) + Z^2 \cdot p \cdot q\}$ ¹² formülü ile hesaplanmaktadır (Kan, 1998:60). Bu formüle göre, 7140 kişilik bir evrenden hata toleransı % 5, güvenirlilik düzeyi % 95 alındığında, yaklaşık 365 kişilik bir örneklem seçilebilmektedir.

Diğer taraftan örneklem sayısına daha pratik bir şekilde ulaşmak için hoşgörü miktarı ve hatta olasılıkları da dikkate alınarak hazırlanmış tablolar da vardır. Hata toleransı % 5, güvenirlilik düzeyi % 95 ve kitle genişliği (evren) 8000 olduğunda bu tablolara göre seçilecek örneklem miktarı 367’dir (Çıngı, 1990:67-69).

Tüm bu hesaplamalar da dikkate alınarak bu çalışmada örneklem sayısı, 716 olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada belirlenen örneklem sayısı araştırma evreninin % 10’undan daha fazladır.

¹² n: Örneklem büyüklüğü, Z: Güven katsayısı (%95’lik güven için değer 1.96’dır) N: Evren büyüklüğü, p: Ölçmek istenilen özelliğin ana kütlede-evrende bulunma ihtimali (p değeri hakkında hiçbir bilgi olmadığı zaman en büyük örneklem genişliği p değeri 0,5 olarak alınmaktadır)

716 kadın öğretim üyesi üzerinde anket formu uygulanarak yapılan bu araştırmanın, hangi üniversitenin hangi fakültesinde yapıldığına dair aşağıda verilen sistematik aşamalar takip edilmiştir:

1. Üniversitelerin isimleri alfabetik olarak listelenmiştir.
2. Üniversitelere bağlı 4 ve daha fazla yıllık fakülteler alfabetik sıraya göre numaralandırılmıştır.
3. Toplam 470 fakültenin % 20'si ($470 \cdot \frac{20}{100}$) olan 94 fakülte (58 üniversiteye bağlı olan) tesadüfî sayılar çizelgesine göre seçilmiştir.¹³
4. Seçilen 94 fakültede çalışan kadın öğretim üyelerinin kariyerlerine göre toplam sayıları 1432 olarak tespit edilmiştir. Buna göre farklı üniversitelere bağlı farklı fakültelerde 468 kadın profesör, 292 kadın doçent, 672 kadın yardımcı doçent vardır (YÖK, 2004) .
5. Seçilen 94 fakültenin kadın öğretim üyelerinin unvanlarına göre hem aynı fakülte içerisinde hem de fakülteler arasında eşitsiz dağılımda olduğu tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak örneklem grubundaki fakültelerin her birinde kaç tane profesör, kaç tane doçent, kaç tane yardımcı doçent kadın öğretim üyesinin örneklem olarak alınacağı Excel programı yardımıyla belirlenmiştir (ağırlıklı oranları çıkartılmıştır).

Çizelge 5: Belirlenen Evren ve Örneklem Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Dağılımı

Unvan	Kadın Öğretim Üyelerinin Evrendeki ve Örneklemdeki Dağılımı		
	Kadın Öğretim Üyelerinin Evrendeki Sayısı	Evrene Göre Örneklem Sayısı	Evrene Göre Örneklem Oranı (%)
Profesör	468	234	32.68
Doçent	292	146	20.39
Yrd. Doçent	672	336	46.92
Toplam	1432	716	100.0

6. 94 Fakülte de çalışan kadın öğretim üyelerinin kariyerlerine göre alınacak örneklem sayısı belirlenmiştir. Elde edilen örneklem sayısı ve yüzdelikler yukarıdaki çizelgede verilmiştir.

¹³Tesadüfî Sayılar Çizelgesi ve uygulanan yöntem hakkında ayrıntılı bilgi için (Gökçe, 1992:137) bakılabilir.

Araştırmanın evren ve örnekleme bu şekilde belirlenmiştir. Ancak anketlerin uygulanması esnasında karşılaşılan bazı sınırlılıklar (örneklem grubu içerisinde yer alan bazı fakültelerdeki kadın öğretim üyelerinin görev yerinde bulunamaması/yurt dışında veya izinli olması, çekindiği için anket formunu doldurmak istememesi vb. gibi) nedeniyle bu araştırmada örneklem sayısında, üniversite ve fakülte sayısında sabit kalınmak suretiyle, örneklem dışında kalan farklı unvan basamağında veya fakültede bulunan kadın öğretim üyelerine de uygulanmak durumunda kalınmıştır. Bu duruma bağlı olarak bu araştırmanın örneklemini 94 Fakültede çalışan 716 kadın öğretim üyesi oluşturmaktadır ve bunların % 65.4 yardımcı doçent, % 16.1 doçent ve % 18.6 profesördür.

3.3. Araştırmanın Uygulanması ve Analizi

Araştırma konusu ile ilgili çeşitli kaynaklardan da yararlanılarak, kadın öğretim üyelerine uygulanmak üzere bir anket formu hazırlanmıştır. Hazırlanan anket formu, üniversitelerin niteliksel farklılıkları da göz önünde bulundurularak (merkezi, taşra, özel ve vakıf üniversiteleri) evvela 8 üniversite çalışan 80 kadın öğretim üyesine uygulanmıştır. Ön araştırma niteliğinde olan bu uygulama ile hazırlanan sorular sınanarak, soruların istenilen bilgileri ölçüp ölçmediği, anlaşılabilirliği, eksik veya gereksiz olan yönleri incelenmiş ve bu uygulama sonrasında anket formu yeniden düzenlenerek uygulanabilir son şeklini almıştır.

Ön araştırma sonrasında yapılan çeşitli düzenlemelerle son şeklini alan anket formunun örneklem grubuna uygulanmasına ise Nisan 2005’de başlamıştır. Anket formlarının büyük bir kısmı, Fırat Üniversitesi Rektörlüğü üst yazısıyla örneklem grubunda yer alan üniversitelerin ilgili fakülte dekanlıklarına gönderilerek resmi yazışmalar aracılığıyla; geri kalan kısmı da e-mail aracılığıyla uygulanmıştır.

E-mail aracılığıyla ve Rektörlük aracılığıyla gönderilen anket formlarının büyük bir kısmı cevaplanmış olarak tekrar tarafımıza ulaşmıştır. Haziran 2006 tarihi itibarıyla tamamlanan anket formlarının uygulanması aşamasından sonra verilerin işlenmesine geçilmiştir.

Verilerin işlenmesi aşamasına, evvela anket formunda yer alan açık uçlu soruların verilen cevaplara göre kategorize edilerek çoktan seçmeli-kapalı uçlu sorular haline getirilmesiyle başlanmış ve bu işlemin ardından istatistiki çözümler yapabilmek için bilgisayarda SPSS (Statistical Packet for Social Sciences 11.0) paket programına aktarılmıştır.

Bu program vasıtasıyla araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyeleri ile ilgili bilgilerin değerlendirilmesi, frekans ve yüzde dağılımı oluşturularak yapılmıştır. Bununa birlikte iki

değişken arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı, değişkenler arası çapraz ilişkiler kurularak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

3.4. Araştırmanın Hipotezleri

“Modern Türkiye’de Kadın Öğretim Üyelerinin Durumu ve Sorunlarına Sosyolojik Bir Yaklaşım” başlığı adı altında gerçekleştirilen bu araştırmanın hipotezleri şunlardır:

- Kadın öğretim üyeleri meslek ve iş seçiminde bilinçli seçim yaparlar. Bu bilinçliliğin bilimsel üretim sürecine doğrudan dâhil olma arzusunun ötesinde içerimlere sahip olduğu düşünülmekte; kadınların, modernleşme sürecindeki rollerini içselleştirmiş olmalarının göstergelerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Burada söz konusu olan, bir ölçüde, kadının modern yaşam biçiminde kendine yer edinme, modern kimliğini edinme, kısacası modernleşme sürecinin öznesi ve nesnesi olma tarihsel işlevi temelinde ele alınması gereken sosyo-kültürel ve ideolojik itkidir.
- Kadın öğretim üyeleri mesleğe idealist başlarlar. Akademisyen kadınlar, mesleğe salt sosyo-ekonomik göstergelerin terimleriyle açıklanamayacak motivasyonlarla girerler. Mesleğe; “eğitimli olmak”, “eğitimin zirvesinde bulunmak”, “eğitim ve araştırma sürecine aktif bir fail olarak katkıda bulunmak” gibi, içselleştirilmiş modernleşme algısını da açık eden değerlerin belirleyici etkisi altında girerler.
- Kadın öğretim üyeleri özel yaşamlarında sorunlar yaşarlar. Kadın öğretim üyelerinin “çalışma yaşamına katılması”, “eğitimli olması” ve “seçkin bir konumda bulunması” onları modern kadın kimliğiyle ön plana çıkarsa da, akademisyen kadınlar geleneksel rollerinden bağımsız bir konumda bulunamamakta ve çalışma yaşamındaki rolleriyle özel yaşamındaki rollerini dengeleme problemi yaşamaktadırlar. Bu, bir ölçüde, çalışma yaşamının, Batı Avrupa modernliğinin erken evrelerini anımsatan aşırı erkeksi doğası ile de ilgilidir.
- Kadın öğretim üyelerinin büyük bir kısmı, çalışma koşullarından memnun değildir. Bu bağlamda kadın öğretim üyelerinin, başta aldıkları ücret olmak üzere çalışma mesaisinden ve diğer çalışma koşullarından memnun olmadığı düşünülmektedir.
- Kadın öğretim üyelerinin çoğunluğu, iş ortamından memnun değildir. Rekabete dayalı bir ortamda çalışan kadın öğretim üyelerinin iş arkadaşlarından şikâyetçi olması beklenmektedir.

- Kadın öğretim üyelerinin büyük bir kısmı, mesleklerini, “manevi açıdan tatmin edici” bulmaktadırlar.
- Üniversitelerde, yönetim kademelerinde, özellikle orta ve üst yönetim kademelerinde kadın öğretim üyelerinin temsil oranının düşük olduğu bilinmektedir. Kadın öğretim üyelerinin yönetim kademelerinde düşük oranda temsil edilmesi, kişisel özellikleri, çalıştıkları üniversitelerin yapısı ve üniversitelerin bulunduğu coğrafi ve sosyo-kültürel yapı gibi faktörlerle açıklanabilir.
- Kadın öğretim üyeleri, çeşitli nedenlere bağlı olarak, “kadınsı” ve “kadına uygun görülen” alanlarda yoğunlaşmışlardır.
- Kadın öğretim üyeleri, iş yerinde çok çeşitli biçimlerde tacize maruz kalabilmektedirler.
- Kadın öğretim üyeleri, üniversitelerdeki atama ve yükseltmelerle ilgili izlenen yolları subjektif bulmaktadırlar.

4. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

4.1. Kadın Öğretim Üyelerinin Demografik Özellikleri

Kimliğin oluşumunda sınıfsallık, statü, sosyallik gibi faktörler etkilidir. Yine yaş, medeni durum, öğrenim durumu, doğum yeri vb. gibi özellikler de kimliği belirleyici faktörlerdendir.

Bu düşünceden hareketle bu araştırmada, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin yaşları, medeni durumları, doğum yerleri, akademik unvanları, çalıştıkları üniversitenin türü, çalıştıkları alanlar gibi hususlar “Kadın Öğretim Üyelerinin Demografik Özelliklerine İlişkin Elde Edilen Bilgiler” başlığı adı altında verilmiştir.

4.1.1. Kadın Öğretim Üyelerinin Yaşları

Bireyin toplumsal konumu ve rollerini belirlemede önemli bir etken olan yaş, aynı zamanda bireyin tutum ve davranışlarının anlaşılması ve anlamlandırılmasında da önemli bir faktördür. Her geçirilen yaş, kişi için farklı bir pozisyon ve tecrübedir. Yaş değişkeninin diğer değişkenlerin tespiti ve tanımlanmasında da ayrı bir öneme sahip olduğu söylenebilir.

Bu araştırmada, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin yaşları incelenmek istenmiş ve bu hususta elde edilen bulgular Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Kadın Öğretim Üyelerinin Yaşlarına Göre Dağılımları

Yaş	Sayı	%
25-34 yaş	152	21.2
35-44 yaş	360	50.3
45-54 yaş	140	19.6
55-64 yaş	56	7.8
65 yaş ve üzeri	8	1.1
Toplam	716	100

Tablo 1’e bakıldığında, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin yarısının 35-44 yaş ve ¼’üne yakınının 25-34 yaş grubunda oldukları anlaşılmaktadır. 55 ve daha üstü yaş grubunda yer alan kadınların oranı ise % 7.8’dir. Dünya Sağlık Teşkilatı’nın 1963 yılında yaptığı yaş sınıflamasına göre 44 yaş ve aşağısı “genç yetişkin” ; 45-59 yaş grubu “orta

yetişkinlik” ; 60 yaş ve yukarısı “yaşlılık ve ileri yaşlılık” dönemi olarak adlandırılmaktadır (Ana Britannica, Genel Kültür Ansiklopedisi, 1980). Dünya Sağlık Teşkilatının yaptığı yaş sınıflaması dikkate alındığında, bu çalışmada elde edilen bulgulara göre araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin % 71.5’i genç yetişkin yaş grubunda ; % 19.6’sı da orta yetişkin yaş grubunda yer almaktadır ve dağılıma göre kadın öğretim üyelerinin tamamına yakınının genç ve orta yaş grubunda bulundukları söylenebilir.

Kadın öğretim üyelerinin tamamına yakınının genç ve orta yaş grubunda yer alması, değişik nedenlerle izah edilebilir. Her şeyden önce Türkiye genç nüfusa sahip bir ülkedir. 2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre, toplam kadın nüfusuna göre yaş gruplarındaki kadın nüfus oranları şöyledir: 25-34 yaş grubundaki kadınların toplam kadın nüfusu içerisindeki oranı % 16; 35-44 yaş grubundakilerin oranı % 13.1; 45-54 yaş grubundakilerin oranı % 9; 55-64 yaş grubundakilerin oranı % 5.9 ve 65-69 yaş grubundaki kadınların oranı ise % 2’dir (TÜİK, 2000’den akt. KSSGM, 2007).¹⁴

Araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyeleri içerisinde, 55 yaş ve daha üstü yaş grubundaki kadın öğretim üyelerinin oranının düşük olması, Türkiye’de bu yaş grubundaki kadınların daha genç yaş grubunda yer alan kadınlara kıyasla eğitim ve çalışabilme imkânından daha az yararlanmaları ve bu yaş grubunda emeklilik yaş sınırının düşük olmasıyla açıklanabilir.

Diğer taraftan M. Aytaç ve arkadaşlarının, öğretim elemanları üzerine yaptıkları bir çalışmada (2001:111) erkek öğretim elemanlarının % 33.7’sinin 25-34 yaş ; % 33.5’inin 35-44 yaş ; % 19.5’inin 45-54 yaş ; % 6.7’sinin 55-64 yaş grubunda ve % 0.8’inin de 65 ve daha üzeri yaş grubunda yer aldıkları tespit edilmiştir.

Aytaç ve arkadaşlarının elde ettiği bulgularla, bu çalışmadan elde ettiğimiz bulguları kıyaslırsak, genel olarak üniversitelerde çalışan akademisyenlerin (kadın ve erkek) genç ve orta yaş grubunda olduklarını ve dolayısıyla üniversitelerin öğretim kadrosunun dinamik bir yapıda olduğunu söylemek mümkündür. Buna karşın 25-34 yaş grubunda öğretim elemanlarının cinsiyete göre dağılımına bakıldığında bu yaş grubunda, kadın ve erkeğin

¹⁴ Bu oranlar tarafımızca, aşağıdaki istatistikî verilerden yararlanılarak hesaplanmıştır. 2000 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre toplam kadın nüfusu 33.457.192 dir. 25-29 yaş grubundaki kadınların sayısı 2.457.285; 35-39 yaş grubundaki kadınların sayısı 2.400.808; 40-44 yaş grubundaki kadınların sayısı 1.658.012; 50-54 yaş grubundaki kadınların sayısı 1.360.958; 55-59 yaş grubundaki kadınların sayısı 1.042.168 ve 60-64 yaş grubundaki kadınların sayısı 964.989 dur (TÜİK, 2000’den akt. KSSGM, 2007).

akademik kadroda bulunma oranının farklı olduğu anlaşılmaktadır. Aytaç ve arkadaşlarının elde ettikleri bulgulara göre, 25-34 yaş grubundaki erkek akademisyenlerin oranı % 33.7’dir (Aytaç vd, 2001: 111). Bu araştırmada elde edilen bulgulara göre ise bu yaş grubundaki kadın öğretim üyelerinin oranı ise % 21.2 dir. Her iki araştırmanın bulguları kıyaslandığında 25- 34 yaş grubunda, erkek öğretim elemanlarının oranının, kadın öğretim üyelerine kıyasla daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, değişik nedenlerle izah edilebilir. Her şeyden önce iki araştırmanın örneklem yapısı farklıdır. Bu araştırmada, araştırmanın örneklemini, öğretim üyesi olan kadınlar oluştururken; diğer araştırmanın örneklemini tüm öğretim elemanları (öğretim yardımcıları, okutmanlar, öğretim grevlileri, öğretim üyeleri gibi) oluşturmaktadır.

25-34 yaş grubunda, erkek akademisyenlerin oranının kadın akademisyenlere kıyasla daha yüksek olması, bu yaş grubundaki erkeklerin, kadınlara kıyasla, üniversitelerde akademisyen olarak çalışabilme imkânına daha fazla sahip olmasıyla da izah edilebilir.

25– 34 yaş grubundaki kadın öğretim üyelerinin oranının erkek öğretim elemanlarına kıyasla düşük olmasının bir diğer nedeni de kadının ev içi rolleriyle ilgili olabilir. Gerek Batı’da gerekse de ülkemizde hali hazırda çalışan kadının ikili rolü devam etmektedir ve kadının “ birincil görevinin”, çocuk bakımı ve ev işleri gibi ev içi roller olduğu toplumsal bir kanaat olarak belirtilmektedir. Toplumda birincil görevinin ev içi rollerini yerine getirmek olduğu bilincinde olan kadın özellikle de evli olan kadın için 25-34 yaş grubu doğurganlık yaş grubu olarak da nitelenebilir ve bu yaş grubundaki kadınlar çocuklarına bakmak için ya çalışma yaşamına katılmamakta ya da çalışma yaşamına ara vermektedir. Bu araştırmada kadın öğretim üyelerinin yaşlarıyla ilgili elde edilen elde edilen bulgulara dikkat çeken bir diğer husus da kadın öğretim üyelerinin daha çok genç ve orta yaş grubunda bulunmalarıdır. 45 yaşın üzerindeki oranın daha düşüktür. Bu durum ülkemizde 10-15 yıl öncesinde kadınların üniversitelere akademisyen olarak katılımının günümüze kıyasla daha az olmasıyla ilgili olabilir. Diğer yandan kadın öğretim üyelerinin $\frac{3}{4}$ ünden fazlasının genç ve orta yaş grubunda olması, kadın öğretim üyelerinin çalışma yaşamında daha aktif performans göstermesi ve iş verimliliğinin artışı açısından pozitif bir durum olarak değerlendirilebilir.

4.1.2. Kadın Öğretim Üyelerinin Doğum Yerleri

Mekân, bellek, aidiyet, toplumsal ilişkiler ve statü gibi insan kimliğini oluşturan faktörlerle ilgilidir. Mekân kimliğin yansımasıdır, insan ve toplum için referans alanıdır. Böylece “nasıl bir insan”, “nasıl bir toplum” sorularının cevabı mekân bağlamında bir karşılık bulur (Alver, 2007: 20). İktidar, kimlik, aidiyet bilinci, ideoloji, bellek, hafıza, devlet, ulus, cemaat/ topluluk, grup, kent/şehir, köy/kır, toprak, yer ve benzeri kavramlarla analiz edilen mekân bir sosyalizasyon ve etkileşim sürecinde yetişen birey için önemlidir.

Bilgiseven’e göre bireyin yaşadığı yer ve sosyalleştiği ortam bireyin başarısını, gelişme süreçlerini, kişiliğini ve toplumsal statüsünü belirlemede önemli bir fonksiyona sahiptir (Bilgiseven, 1995: 99-124). Özellikle bireyin doğup büyüdüğü veya ilk yaşlarını geçirdiği mekânda edindiği yaşam biçimi ve deneyimi, onun ileriki yaşlarındaki kişiliğini, davranışlarını ve tutumunu büyük ölçüde etkiler.

Bu bakımdan kadın öğretim üyelerinin “doğduğu yer”in bilinmesi bu araştırma için önemli ve gerekli görülmüş ve Tablo 2’ de, kadın öğretim üyelerinin doğum yerlerine ilişkin elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 2: Kadın Öğretim Üyelerinin Doğum Yerlerine Göre Dağılımları

Doğum Yeri	Sayı	%
Köy	52	7.3
İlçe merkezi	164	22.9
İl merkezi	492	68.7
Diğer	8	1.1
Toplam	716	100

Tablo 2 incelendiğinde, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin yarıdan fazlasının (% 68.7) il merkezinde; % 22.9’u ilçe merkezinde ve % 7.3 ü de köyde doğduğu anlaşılmaktadır. Diğer seçeneği adı altında ise kadın öğretim üyelerinin % 1.1 i yurtdışında doğduğunu belirtmiştir.

İlçede ve yurt dışında doğan kadın öğretim üyelerinin de kentlilik bilincine sahip olabileceğini düşünürsek, bu çalışmada elde edilen sonuçlara göre kadın öğretim üyelerinin neredeyse tamamına yakınının doğumundan itibaren kent nüfusunu temsil ettiği ve kent kökenli olduğu söylenebilir. Kadın öğretim üyelerinin çoğunluğunun kent kökenli olması,

onların kişilik, davranış ve tutumları açısından kentli bir bilince sahip oldukları/olacakları anlamına da gelir. Kentli bir bilince sahip olma, diğer bir deyişle kentlileşme, modernleşmenin önemli göstergelerinden birisidir. Hem kişisel hem de toplumsal düzeyde modernleşme, kentlileşmeyle veya kentli bir bilince sahip olmakla mümkündür.

Elde edilen bu sonuçlar Köker (1998) ve Acar (1996)'ın araştırmalarında ortaya koyduğu Türk modernleşme sürecinde eğitilmiş ve seçkin kadınların büyük çoğunluğunun kent kökenli olduğu saptamasıyla örtüşmektedir.

4.1.3. Kadın Öğretim Üyelerinin Medeni Durumları

Kadın veya erkek, medeni durum kategorilerinden her biri için farklı pozisyonda veya konumda bulunabilmektedir. Bununla birlikte, çalışma yaşamı içerisinde, akademik yaşam ile bireyin medeni durumu arasında bir ilişki olabileceği ihtimali üzerinde durulabilir. Zira akademik yaşam, bireyden oldukça özverili davranmasını istemekte, zaman ve mekânla sınırlı olmayan bir çalışma temposu gerektirmektedir. Bu bakımdan akademisyen olan bireyler, özellikle de kadın akademisyenler, akademik yaşamlarında daha başarılı olabilmek için “bekâr” kalmayı tercih edebilirler. Nitekim kadın akademisyenler üzerine yapılan bir çalışmada, erkek akademisyenlerin % 36.2'sinin ve kadın akademisyenlerin % 45'nin bekâr olduğu ve yine erkek akademisyenlerin % 1.9'unun kadın akademisyenlerin de % 39'unun boşanmış veya dul olduğu tespit edilmiştir (Acar, 1991'den akt. Acar, 1996: 82).

Buna karşın bu araştırmada elde edilen bulgular, hem bu yargıyı desteklememekte, hem de Acar'ın yapmış olduğu araştırmadan elde ettiği bulgularla kıyaslandığında 1990'lı yıllardaki akademisyen kadınların medeni hallerine göre durumlarıyla, günümüzdeki kadın akademisyenlerin medeni hallerine göre durumlarının farklılaştığını göstermektedir.

Tablo 3:Kadın Öğretim Üyelerinin Medeni Durumlarına Göre Dağılımları

Medeni Durum	Sayı	Yüzde
Bekâr	173	24.2
Evli	480	67.0
Boşanmış	53	7.4
Eşi Ölmüş	10	1.4
Toplam	716	100

“Evli”, “eşi ölmüş” ve “boşanmış” seçenekleri genel olarak dikkate alındığında, bu araştırmada elde edilen bulgulardan, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin neredeyse 2/3’ünün ya evli ya da bir evlilik tecrübesi yaşamış olduğu anlaşılmaktadır. Evlilik düzenin ve istikrarın bir işareti olarak kabul edilirse, bu araştırmada elde edilen bulgulara göre bu kanaatin kadın öğretim üyelerince kabul gördüğü söylenebilir.

İstatistiki verilere göre 2000 yılı itibariyle Türkiye’de toplam kadın nüfusunun % 29.7’si “bekâr”, % 61.3’ü “evli”, % 1.3’ü “eşi ölmüş” ve % 1.4’ü de “boşanmış” durumdadır (TÜİK’den akt. KSSGM, 2007). Kadın öğretim üyelerinin medeni durumlarına ilişkin olarak elde edilen bulgularla kıyaslandığında TÜİK’in 2000 yılı verileri büyük ölçüde benzerlik göstermektedir.

Buna karşın Batılı ülkelerde kadın akademisyenlerin mesleklerini öncelemeleri nedeniyle evlenmedikleri saptanmıştır (Köker, 1998:323). Bu araştırmada elde edilen veriler bu saptamanın Türkiye’deki Türk kadın akademisyenleri için geçerli olmadığını göstermektedir.

Tablo 4: Evli veya Evlilik Tecrübesi Yaşamış Olan Kadın Öğretim Üyelerinin İlk Evlenme Yaşına Göre Dağılımları

Evlenme Yaşı	Sayı	%
15-19 yaş	2	0.4
20-24 yaş	217	40.0
25-29 yaş	233	42.9
30-34 yaş	69	12.7
35-39 yaş	17	3.1
40-44 yaş	3	0.6
45-49 yaş	1	0.2
50 ve daha üstü	1	0.2
Toplam	543	100

Diğer taraftan sanayileşme ve modernleşme sürecinin, iş istihdamını artırdığı ve yaşam biçimlerini etkilediği ve bu bağlamda gerek erkeklerin gerekse de kadınların evlilik yaşını yükselttiği bilinmektedir. Bu düşünceden hareketle, bu araştırmada, araştırma kapsamındaki evli veya evlilik tecrübesi yaşamış olan kadın öğretim üyelerinin ilk evlilik yaşı öğrenilmek istenmiş ve evli veya evlenmiş olan kadın öğretim üyelerine ilk evlilik yaşı sorulmuştur. Bu hususta elde edilen bulgulardan, araştırma kapsamındaki evli ve evlilik tecrübesi yaşamış olan kadın öğretim üyelerinin % 40’ının ilk evlenme yaşının 20-24 yaş ve % 42.9’unun 25-29 yaş aralıkları arasında olduğu saptanmıştır. 20 ve daha aşağısı yaşlarda iken evlenenlerin oranı ise % 0.4’tür. Elde edilen bulgulara göre kadın öğretim üyelerinin büyük çoğunluğunun mesleklerinde ilerleme endişesi ile evlilik zamanını geciktirdiklerini söylemek zordur. Buna

karşın elde edilen bulgulara, 30 ve daha ileriki yaşlarda evlenen kadın öğretim üyelerinin genel oranı ise % 16.8'dir ve bu sonuç “Önce evlilik mi, kariyer mi?” sorusu karşısında, kariyeri tercih eden kadınların oranı olarak nitelendirilebilir.

İstatistiki verilere göre 2000 yılı itibariyle Türkiye’de 18 ve daha aşağı yaş grubunda evlenen kadınların oranı % 31.7; 18-24 yaş grubunda evlenen kadınların oranı % 58.7; 25-29 yaş grubunda evlenen kadınların oranı % 7.7; 30-34 yaş grubunda evlenen kadınların oranı % 1.3 ve 35 ve daha yukarısı yaş grubunda evlenen kadınların oranı da % 0.6 olarak tespit edilmiştir (TÜİK’den akt. KSSGM, 2007). TÜİK’in verilerine göre 2006 yılı itibariyle Türkiye’de ortalama ilk evlenme yaşı erkekler için 26.1; kadınlar için 22.8’dir (TÜİK, 2006’dan akt. www.turkhukuk.gov.tr). Bu istatistikî bulgular dikkate alındığında, araştırma kapsamındaki evli ve evlilik tecrübesi yaşamış olan kadın öğretim üyelerinin çoğunluğunun ilk evlenme yaşının, Türkiye geneli ilk evlenme yaşı ortalamasıyla (kadınlar için) örtüştüğü söylenebilir.

Bu araştırmada incelenen hususlardan birisi de kadın öğretim üyelerinin boşanma nedenlerine ilişkindir. Araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin % 7.4’ü boşanmış durumdadır (Bkz. Tablo 3). Boşanmış durumda olan kadın öğretim üyeleri (Tablo-5’de de verildiği üzere) değişik nedenlere bağlı olarak boşandıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 5: Boşanmış Olan Kadın Öğretim Üyelerinin Boşanma Nedenine Göre Dağılımı

Boşanma Nedenleri	Sayı	%
Cana kast ve pek fena muamele	5	9.4
Geçimsizlik	37	69.8
Ruhsal veya fiziksel hastalık	1	1.9
Terk	3	5.7
Zina	7	13.2
Toplam	53	100

Tabloya göre boşanan kadın öğretim üyelerinin yarısından fazlası (% 69.8) “geçimsizlik” nedenine bağlı olarak boşandıklarını ; % 9.4’ü de “cana kast ve pek fena muamele” nedenine bağlı olarak boşandıkları belirtmiştir.

Türkiye’de her geçen yıl boşanma oranı artmaktadır. Ülkemizde 1932’de % 0.13 ve 1980’de % 0.36 olan boşanma oranı, 2002’de % 0.53’e yükselmiştir. 2002 yılı itibariyle boşanan kadınların % 40.2’si ilköğretim okul terk ve ilköğretim mezunu ; % 27.5’i ortaokul ve dengi okul mezunu ; % 26.5’i lise ve dengi okul mezunu ve % 4.4’ü de üniversite mezunudur. Üniversite mezunu olan kadınların % 0.02’si “zina” ; % 0.07’si “akıl hastalığı”, % 0.3’ü “diğer” ve % 94.1’i de “geçimsizlik” nedeniyle boşanmışlardır (TÜİK’den akt.

www.kssgm.gov.tr).¹⁵ TÜİK'in üniversite mezunu olan kadınlara dair saptadığı boşanma durumu ve boşanma nedenlerine ilişkin oranlarla, bu araştırmada kadın öğretim üyeleriyle ilgili boşanma durumu ve boşanma nedenlerine ilişkin elde ettiğimiz veriler birbiriyle benzerlik göstermektedir.

Diğer taraftan modernleşme sürecinin boşanmaları hızlandığı söylenebilir. Zira modernleşme süreciyle birlikte kadın istihdamındaki artış, kadınları eşlerine veya ailelerine bağımlılıktan kurtarmıştır. Böylece evliliğinde herhangi bir sorun yaşayan kadın, daha kolay ve hızlı bir şekilde boşanmaya karar verebilecek duruma gelmiştir.

“Boşanma” olgusu, yapılan evlilik biçimiyle de ilgili olabilir. Bu nedenle evlenmiş olan kadın öğretim üyelerine “nasıl evlendikleri” sorulmuş ve alınan cevapların dağılımı Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6: Evli Olan Kadın Öğretim Öğelerinin Evlenme Biçimine Göre Dağılımı

Evlenme Biçimi	Sayı	%
Kendisi tanışarak	499	91.9
Görücü usulüyle	33	6.1
Akrabası olduğu için	7	1.3
Diğer	4	0.7
Toplam	543	100

Tabloya göre kadın öğretim üyelerinin % 92.1’i “eşi ile tanışarak” evlenmiştir. Görücü usulüyle evlenenlerin oranı ise sadece % 5.9’dur. Türk modernleşmesinde bireyin özellikle de kadının evlenme biçimi ve ailedeki rolü, modernleşmeci seçkinlerin üzerinde önemle durdukları konulardandır. Modernleşmeci seçkinlere göre, ailede saadet ve ortak paylaşım için bireylerin eğitilmiş olmaları ve birbirlerini tanıyarak evlenmeleri ön şarttır. Böylece toplumsal yapının güçlü kurumlarından olan “aile”nin nasıl kurulacağı, toplumsal değişmeye paralel olarak yeniden şekillendirilir. Bu bağlamda tanışarak ve görerek evlenme birey açısından özellikle de kadın açısından “hürriyet” i, sosyolojik açıdan da “değişimi” ifade eder.

Bu araştırmadan elde edilen bulgular, bu değişimi doğrular niteliktedir. Ayrıca kadın öğretim üyelerinin evlenme yaşlarının (Bkz. Tablo 4) ve öğrenim düzeylerinin yüksek olmasıyla birlikte eşiyle tanışarak evlenmeleri, bilinçli bir evlilik yapmalarına neden olmaktadır. Bu da evlilik yaşamlarında daha az problem ve daha az boşanma anlamına gelebilir.

¹⁵ Bu oranlar, kssgm.gov.tr/istatistikler/demografik-degiskenler bölümündeki ham verilerden yararlanılarak tarafımızca hesaplanmıştır.

4.2. Kadın Öğretim Üyelerinin Toplumsal Kökeni

Toplumsal kökenin etkileri genel olarak ebeveynlerin öğretim durumu ve mesleği esas alınarak tanımlanır. Ebeveynin öğretimi hususunda lise mezuniyeti ve akademik dereceler, belirleyici değişkenler olarak ele alınır. Babanın öğrenim düzeyinin yanı sıra, annenin öğrenim düzeyi de çocuğun öğrenim başarısı bakımından etkilidir. Annenin eğitimi düzeyi yükseldikçe, çocuklarının da eğitim düzeyinin yükseldiği bilinen bir gerçektir. Aile toplumsal, kültürel ve eğitsel sermaye bağlamında çocukların öğretimi ve yönlendirilmesi hususunda etkilidir. Bu bağlamda ailenin (ebeveyn) eğitim düzeyi, mali desteği ve mesleki durumları çocuğun bilimsel kariyer yolunu seçmesinde önemlidir. Ebeveynlerin yüksek öğretim görmüş olması, kız çocukları için imkânları genişletmektedir. Bu durumda lise ve yükseköğretimden sonra bilimsel bir meslekte çalışmaya başlayanlar toplumsal bir ayıklanmayı yansıtmaktadırlar: ya önerilerine dikilen toplumsal engellerle karşılaşmamışlardır ya da mesleğe giriş engellerini özgün toplumsal koşulları nedeniyle aşmayı başaramışlardır (Schlüter, 1996: 191).

Bu araştırmada toplumsal köken ile kadın öğretim üyelerinin öğrenimi ve yaşam stili arasında bir ilişkinin olabileceği düşüncesiyle, kadın öğretim üyelerine ailelerine ilişkin sorular sorulmuş ve elde edilen bulgular aşağıdaki Tablolarda verilmiştir.

Tablo 7: Annelerinin Öğrenim Durumuna Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Dağılımı

Öğrenim Durumu	Sayı	%
Okur – Yazar Değil	75	10.5
İlköğretim Mezunu	352	49.2
Lise Mezunu	154	21.5
Ön Lisans	30	4.2
Lisans	62	8.7
Yüksek Lisans	16	2.2
Doktora	10	1.4
Diğer	17	2.4
Toplam	716	100

Tabloya göre, ankete cevap veren kadın öğretim üyelerinin % 10.5'inin annesi okul-yazar değil; % 49.2'sinin annesi ilköğretim mezunu ve % 21.5'inin annesi de lise mezunudur. Annesi ön lisans/lisans mezunu alanların oranı ise % 12.9'dur.

Tablo 8: Kadın Öğretim Üyelerinin Babalarının Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı

Öğrenim Durumu	Sayı	%
Okur – Yazar Değil	11	1.5
İlköğretim Mezunu	218	30.4
Lise Mezunu	151	21.1
Ön lisans	56	7.8
Lisans	185	25.8
Yüksek Lisans	54	7.5
Doktora	34	4.7
Diğer	7	1.0
Toplam	716	100

Diğer taraftan babasının eğitim düzeyi okur-yazar değil kategorisinde olan öğretim üyelerinin oranı % 1.5; babası lise mezunu olanların oranı % 21.1 ve babası ön lisans/lisans mezunu olanların oranı % 33.3'tür. Babası yüksek lisans mezunu olanların oranı % 7.5 ve babası doktora yapmış olanların ise % 4.7 dir.

Bu araştırmada elde edilen bulgulara göre kadın öğretim üyelerinin annelerinin eğitim düzeyi, babalarına kıyasla düşük olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum ülkemizde yakın zamana kadar, kadınların eğitim imkânından yeterince yararlanamamaları ile açıklanabilir.

2000 yılı istatistiklerinde Türkiye geneli 6 yaş ve üstü nüfusun cinsiyete göre eğitim durumu ise aşağıdaki gibidir. TÜİK'in son nüfus sayımına göre ortaya koyduğu bu verilerle, bu araştırmadan elde edilen verileri kıyaslandığında, kadın öğretim üyelerinin anne ve babalarının lise ve daha üstü eğitim düzeylerinde bulunma oranları daha yüksektir. Bu durumda anne babalarının eğitim düzeylerine göre toplumun her kesiminden gelen kadın öğretim üyesi olduğu ancak kadın öğretim üyelerinin çoğunluğunun daha seçkin ya da toplumun bir kesitini oluşturan bir sınıfa mensup olduğu söylenebilir. Ancak bu yargının erkek öğretim elemanları için de geçerli olduğu söylenemez. Zira Özdemir vd.'nin 2003 yılı itibariyle öğretim elemanları üzerine yaptıkları bir araştırmada, erkek öğretim elemanlarının babalarının, % 4.4'ü okur-yazar değil; % 58.1'i ilköğretim; % 13.6'sı lise; % 6.5'i ön lisans; % 12.8'i lisans ve % 4.5'i lisans üstü öğrenim düzeyindedir (Özdemir vd, 2003: 142).

Çizelge 6: 2000 Yılı İtibariyle Cinsiyete Göre 6 ve Daha Üstü Yaş Grubunun Eğitim Durumu

Eğitim Düzeyi	Kadın (%)	Erkek (%)
Okur -yazar olmayan	19.4	6.1
Okur-yazar mezun değil	21.5	21.5
İlköğretim mezunu	44.6	49.7
Lise ve dengi okul	10.6	16.1
Yüksek okul/ fakülte	3.9	6.6

Kaynak : “ Eğitim- 6 ve üzeri yaş- TÜİK, 2000 ” den akt. KSSGM, 2007

Toplumsal köken ile ilgili bir diğer bağlantı noktası ise ebeveynlerin mesleki durumlarıdır. Bu bağlamda bu araştırmada araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin ebeveynlerinin mesleki durumları incelenmiş ve bu hususta elde edilen bulgular Tablo 9 ve Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 9: Annelerinin Mesleğine Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Dağılımı

Meslekler	Sayı	%
Ev Hanımı	563	78.6
Esnaf	3	0.4
Doktor	9	1.3
Öğretmen	73	10.2
Mühendis	5	0.7
İşçi	6	0.8
Yönetici	2	0.3
Öğretim Üyesi	6	0.8
Çalışmıyor	8	1.1
Diğer	41	5.7
Toplam	716	100

Tablo 9 incelendiğinde, kadın öğretim üyelerinin $\frac{3}{4}$ ‘ünden fazlasının annesinin ev hanımı olduğu; geriye kalanların çoğunluğunun da annesinin, kadının geleneksel rollerinin uzantısı olarak değerlendirilen mesleklerde çalıştığı (öğretmenlik, “diğer” seçeneği içerisinde belirtilen hemşirelik gibi) anlaşılmaktadır. Bu sonuçlara göre kadın öğretim üyelerinin annelerinin, geleneksel rolleriyle uyumlu bir konumda oldukları söylenebilir.

Tablo 10: Babalarının Mesleğine Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Dağılımı

Meslekler	Sayı	%
İşçi	60	8.3
Esnaf	157	22.0
Doktor	20	2.8
Öğretmen	128	17.8
Mühendis	50	7.0
Subay	59	8.2
Yönetici	76	10.6
Öğretim Üyesi	28	4.0
Çalışmıyor	9	1.3
Diğer	129	18.0
Toplam	716	100

Tablo 10 incelendiğinde ise araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin sadece % 1.3’ünün babasının herhangi bir mesleği olmadığı buna karşın tamamına yakınının babasının bir mesleği olduğu; % 45.8’inin babasının, üniversite mezunu olmayı gerektiren mesleklerde çalıştığı ; % 73.6’sının babasının, maaşlı işlerde ve % 22’ sinin de esnaf olarak çalıştığı anlaşılmaktadır.

Kadın ğretim üyelerinin geldikleri toplumsal kökeni saptamanın önemli bir yolu da, ebeveynlerin yaşadıkları coğrafi mekânın bilinmesidir. Tablo 11’de kadın ğretim üyelerinin ailelerinin yaşadıkları mekâna ilişkin elde edilen bulgular yer almaktadır.

Tablo 11: Ailelerinin Oturdıkları Yere Göre Kadın ğretim yelerinin Dağılımı

Yaşanılan Yer	Sayı	%
Büyük şehir	314	43.8
İl Merkezi	260	36.3
İlçe Merkezi	55	7.7
Gecekondur	16	2.2
Köy	1	0.1
Ailesi hayatta değil	70	9.8
Toplam	716	100

Tablo 11 incelendiğinde araştırma kapsamındaki kadın ğretim üyelerinin ebeveynlerinin % 43.8’ inin büyükşehirde; % 36.3 ünün de il merkezinde yaşadığı anlaşılmaktadır. Bu sonuçlara göre kadın ğretim üyelerinin ebeveynlerinin 3/4’ nden fazlasının kentlerde yaşadığı söylenebilir. Kadın ğretim üyelerinin doğdukları yerle (Bkz. Tablo 2) yaşadıkları yerin benzer olması kadın ğretim yeleri ve ailelerinin kentlilik bilincine sahip olduğunu gösterir. Modernliğin hedeflediği kentleşme, aynı zamanda belli bir kentlilik bilincinin meydana gelmesini sağlamaktadır. Kent hayatı toplum için yeni yaşama biçiminin gelişmesinde etkili olur ve kentte yaşamak veya kentli olmak deyimleri, bireyin giyiminden davranışlarına kadar uzanan bir dizi farklılaşmayı ifade eder.

Tablo 12: Ebeveynlerinin Gelir Durumuna Göre Kadın ğretim yelerinin Dağılımı

Gelir Düzeyi (YTL Cinsinden)	Sayı	%
500 ve daha aşağısı	85	13.2
500-1000	235	36.4
1001-1500	89	13.8
1501-2000	102	15.8
2001-2500	16	2.5
2501-3000	39	6.0
3000 ve daha fazlası	80	12.4
Toplam	646	100

Ebeveynlerinin eğitim düzeyi, mesleği ve yaşadıkları coğrafi mekâna ilişkin elde edilen bulguları dikkate alarak genel bir değerlendirme yapılırsa, üniversitelerde toplumsal köken olarak her sınıf ve mekândan gelen kadın öğretim üyesi olduğu; ancak çoğunluğunun kentli, orta sınıf ve orta sınıfın üst kesimlerinden geldiği söylenebilir. Nitekim ebeveynleri hayatta olan kadın öğretim üyelerinin (646 kişi), % 50.4' ünün, ebeveynlerinin 1001 YTL ve daha üstü düzeyde aylık gelire sahip olması da bu yargıyı desteklemektedir.

4.3. Kadın Öğretim Üyelerinin Özel Yaşamlarına İlişkin Elde Edilen Bulgular ve Özel Yaşamlarıyla İlgili Bazı Hususlardaki Tutumları

4.3.1. Kadın Öğretim Üyeleri ve “Evlilik”

Evlilik yaşamının, erkeğin profesyonel kariyerinde bir hızlanmaya, kadınınsinde ise bir yavaşlamaya neden olduğu belirtilmektedir. Ev içi faaliyetlerde ve çocuklarla olan ilişkilerde daha fazla role sahip olan kadınlar, hiyerarşik konumları elde etmede, erkeğe kıyasla daha geride kalmaktadır (Singly, 1987: 65-76' dan akt. Lipovetsky, 1999: 192).

Eş ve anne olmanın, iş yaşamında özellikle kariyer sahibi kadınlar için bir bedelinin olması, kadınları bekâr kalmaya yönlendirdiğine dair saptamalar mevcuttur. Sözgelimi 1989 yılı itibariyle Türkiye' deki kadın akademisyenlerin % 48.9' unun bekâr olduğu saptanmıştır (Acar, 1989: 92). ABD' de yönetici kadınların % 70' i bekârdır; British Enstitu of Management' in üyeleri arasında, erkeklerin % 93' ü, kadınların ise yalnızca % 58' i evlidir (Lipovetsky, 1999: 216-217).

Buna karşın evliliği, kariyer gelişiminde engel olarak görmeyen kadınların da olduğu belirtilmektedir. Commille'ye göre yeni orta sınıfta, kadınlar bazen profesyonel işle annelik görevlerini birlikte yürütmekten gurur duymaktadırlar. “Çocukta yaparım, kariyerde yaparım” anlayışına sahip olan bu kadınlar, “profesyonel organizasyon ve inisiyatif becerilerini aile alanına aktararak profesyonel çalışma ve “aile işletmesi” evrelerinin ikisine birden hâkim olmaktan çifte tatmin duymaktadırlar” (Commaile, 19912: 38-39 dan akt. Lipovetsky, 1999: 193).

Bu araştırmada, çalışan ve kariyer sahibi kadına bir örnek teşkil eden kadın öğretim üyelerinin kariyer gelişimlerine olan etkisini çözümlemek amacıyla, araştırma kapsamındaki

kadın ğretim üyelerine “evlilik” olgusunun ne anlam ifade ettiği sorulmuş ve bu hususta elde edilen bulgular, Tablo 13’de verilmiştir.

Tablo 13: Kadın ğretim yelerinin Evlilikle İlgili Tutumlarına Göre Dağılımı

Evlilik İle İlgili Tutumlar	Sayı	%
Sevinci de hüznü de paylaşmaktır	432	64.1
Üniversitede alışan bir kadın için aşırı sorumluluk yükler	132	18.4
Asla evliliği düşünmem	27	3.8
Kadının ev ile iş arasında ikileme girmesine neden olur	43	6.0
Evlilik akademik kariyerde ilerlemeye engeldir	55	7.7
Diğer	27	3.8
Toplam	716	100

Tabloda görüldüğü üzere “evlilik sizin için ne anlam ifade ediyor?” sorusuna cevap olarak, kadın ğretim üyelerinin % 18.4’  “alışan bir kadın için aşırı sorumluluk yükler” diyerek, evliliği kadınlar için ek bir sorumluluk veya yük şeklinde; % 7.7’ si “Akademik kariyerde ilerlemeye engeldir” diyerek, evliliği kariyer gelişimini engelleyen bir sebep olarak ve % 6’sı da “Kadının ev ile iş arasında ikileme girmesine neden olur” diyerek, evliliği, kadın için evi ve işi arasında ikileme girme nedeni olarak açıklamışlardır.

Kadın ğretim üyelerinin evliliğe veya evlilik yaşamına bu tarz ifadelerle yükledikleri anlam, mesleki rolleri ve geleneksel sorumlulukları ile açıklanabilir. Zira akademisyen olmak, oldukça özveri gerektirir. Akademisyenlerin alışma saatleri, normal mesai saatleri ile sınırlı değildir. Bununla birlikte, kadının çalışıyor olması, onu ev içi rollerinden muaf tutmadığı gibi aile içerisindeki geleneksel rollerini de hafifletmemektedir.

Öte yandan kadın ğretim üyelerinin % 64.1’ i, evliliği ve evlilik yaşamını; “iyisiyle kötüsüyle yaşamın ortaklaşa bir paylaşımı”, “yaşamın anlamı”, “mutlu olmanın yollarından biri”, “yaşlılık ve emekliliğin yalnız geçirilmesini engelleyen bir sebep”, “alışma hayatından sonra sığınma yeri” olarak tarif ederek, evlilik yaşamı hakkında olumlu kanaat bildirmişlerdir.

Bireyin medeni durumuna ve evli ise eşinin mesleki durumuna göre “evlilik” olgusu hakkındaki kanaati değişebilmektedir. Bu bağlamda bu araştırmada, araştırma kapsamındaki kadın ğretim üyelerinin medeni durumu ve evli olanların eşlerinin mesleki durumuna göre “evlilik” olgusuna yükledikleri anlam arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı incelenmek istenmiştir. Bu amaçla ilk olarak, medeni durumuna göre kadın ğretim üyelerinin “evlilik” olgusu hakkındaki tutumları arasında çapraz bir ilişki kurularak, iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı çözümlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 14: Medeni Durumlarına Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Evlilikle İlgili Tutumlarının Dağılımı

Medeni Durum	Evlilik İle İlgili Tutumlar											
	Sevinci de hüznü de paylaşmaktır		Üniversitede çalışan bir kadın için aşırı sorumluluk yükler		Asla evliliği düşünmem		Kadının ev ile iş arasında ikileme girmesine neden olur		Evlilik akademik kariyerde ilerlemeye engeldir		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Bekâr	103	59.5	28	16.2	17	9.8	8	4.6	17	9.8	173	100
Evli	311	64.8	102	21.3	2	0.4	33	6.9	32	6.7	480	100
Boşanmış	37	69.8	3	5.7	8	15.1	1	1.9	4	7.5	53	100
Eşi Ölmüş	9	90.0	1	10.0	-	-	-	-	-	-	10	100
Toplam	460	64.2	134	18.7	27	3.8	42	5.9	53	7.4	716	100

Bu hususta elde edilen bulgulardan (Bkz. Tablo 14), evli olan ve bir evlilik tecrübesi yaşayan kadın öğretim üyelerinin “bekâr” olan kadın öğretim üyelerine kıyasla, “evlilik” olgusuna veya evlilik yaşamına daha olumlu anlamlar yüklediği; buna karşın evliliğin kadına aşırı sorumluluk yüklediğini ve kadının ikili rolleri arasında ikileme girmesine neden olan bir faktör olduğunu söyleyenler içerisinde evli olan kadın öğretim üyelerinin oranının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulguları dikkate alarak genel bir değerlendirme yapılırsa, bekâr olan kadın öğretim üyelerinin evli veya evlenmiş olan kadın öğretim üyelerine kıyasla daha fazla oranda evliliği akademik yaşamlarındaki başarıları için bir engel olarak değerlendirdikleri; evli veya evlilik tecrübesi yaşamış olan kadın öğretim üyelerinin evliliği duygusal paylaşım açısından daha yüksek oranda olumladıkları ancak kadının ikili rolleri açısından evliliğin kadına sorumluluk yüklediğini de daha yüksek oranda kabullendikleri söylenebilir.

Tablo 15: Evli Olan Kadın Öğretim Üyelerinin Eşlerinin Mesleki Durumuna Göre Evlilikle İlgili Tutumlarının Dağılımı

Meslekler	Evlilikle İlgili Tutumlar											
	Sevinci de hüznü de paylaşmaktır		Üniversitede çalışan bir kadın için aşırı sorumluluk yükler		Asla evliliği düşünmem		Kadının ev ile iş arasında ikileme girmesine neden olur		Evlilik akademik kariyerde ilerlemeye engeldir		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İşçi	3	42.9	4	57.1	--	--	--	--	--	--	7	100
Esnaf	22	66.7	7	21.2	--	--	2	6.1	2	6.1	33	100
Öğretmen	8	44.4	5	27.8	--	--	2	11.1	3	16.7	18	100
Doktor	42	65.6	9	14.1	--	--	8	12.5	5	7.8	64	100
Mühendis	53	59.6	24	27.0	1	1.1	6	6.7	5	5.6	89	100
Subay	3	100	--	--	--	--	--	--	--	--	3	100
Yönetici	21	67.7	6	19.4	--	--	2	6.5	2	6.5	31	100
Öğretim Üyesi	121	66.1	42	23.0	1	0.5	10	5.5	9	4.9	183	100
Çalışmıyor	10	76.9	1	7.7	--	--	--	--	2	15.4	13	100
Diğer	28	71.8	4	10.3	--	--	3	7.7	4	10.3	39	100
Toplam	311	64.8	102	21.3	2	0.4	33	6.9	32	6.7	480	100

Bu araştırmada kadın öğretim üyelerinin evlilik olgusu hakkındaki kanaatlerini etkileyip etkilemediği incelenen bir diğer değişken ise, evli olanların eşlerinin mesleklerine ilişkindir. Bu hususta yapılmış bazı araştırmalarda, (Acar, 1983; Köker, 1988) eşi ile aynı mesleği paylaşan kadınların, mesleklerinde daha başarılı oldukları ve evliliği olumlu değerlendirdikleri tespit edilmiştir. Bu araştırmada elde edilen bulgular ise gerek Acar'ın gerekse de Köker'in araştırmalarındaki elde ettiği bulgularla örtüşmemektedir. Zira bu araştırmada elde edilen bulgulardan, eşi ile aynı meslekte çalışan kadın öğretim üyelerinin, eşi çalışmayan, diğer kategorisi içerisindeki mesleklerde çalışan (hâkim, avukat, savcı, veteriner, tekniker vb. gibi), yönetici olan ve esnaf olan kadın öğretim üyelerinden daha düşük oranda “evlilik” olgusu hakkında olumlu kanaate sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, eşi ile aynı meslekte çalışan kadın öğretim üyelerinin evlilik hakkındaki kanaatleri incelendiğinde, evlilik hakkında olumsuz kanaat bildirenlerin çoğunluğunun “aşırı sorumluluk yüklediği” için evlilikten şikâyetçi olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuçlara göre bir değerlendirme yapılırsa, kadın öğretim üyelerinin evlilik hakkındaki kanaatlerini belirleyen değişkenin, kadın öğretim üyelerinin eşlerinin mesleği değil; hangi meslekte çalışırsa çalışsın eşlerinin kendilerine yardımcı ve destek olup olmamaları olduğu söylenebilir.

4.3.2. Evli Olan Kadın Öğretim Üyelerinin Çocuk Sayısı

Bir toplumun yapısını ve bu yapıdaki değişmeleri, o toplumu oluşturan insanlardan (nüfustan) ve onların özelliklerinden ayrı olarak incelemek mümkün değildir. Diğer bir ifadeyle bir toplumdaki değişim, o toplumu oluşturan kişilerin ve ailelerin özelliklerinin, yaşam biçimlerinin, tavır ve davranışlarının değişimi ile yakından ilgilidir. Bununla birlikte tarihsel değişim süreci içerisinde, gerek toplumun gerekse de birey ve ailenin değişimi üzerinde, teknoloji ve sanayileşmenin önemli bir etkisinin olduğu yadsınamaz. Sanayileşmenin paralelinde tüm dünyada, insanlar, kentlere doğru göç etmeye başlamış ve insanlar için “kentlileşme” adı verilen yeni bir yaşam biçimi yolu aralanmıştır. Kente özgü davranış kalıplarını ve yaşama biçimini içeren bu yeni yaşama biçimi, ailenin yapısını ve büyüklüğünü de değişirmiş, böylece oturulan mekâna göre “aile” olgusu köy ailesi, kasaba ailesi, gecekondü ailesi ve kentli aile şeklinde sınıflandırılarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Kentli aileyi diğerlerinden ayıran önemli hususlardan birisi aile büyüklüğüdür. Karı, koca ve evlenmemiş çocuklardan oluşan bu ailede, çocuk sayısı diğer aile türlerine

kıyasla daha düşüktür. Bu durum tüm ülkelerde, kentlerde oturan kentli aileler için geçerlidir. Bu gözlemlere dayanarak, pek çok kimse, kentleşme ve kentlileşme ile çocuk sayısının düşüşü arasında bir ilişki kurmaktadır. Bu araştırmada da, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin çocuk ve kardeş sayısı incelenerek, kadın öğretim üyelerinin hem toplumsal köken olarak hem de kendi kurdukları aile bakımından kentli aileyi temsil edip etmedikleri çözümlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 16: Evli Olan Kadın Öğretim Üyelerinin Çocuk Sahibi Olma Durumuna Göre Dağılımı

Çocuk Sayısı	Sayı	%
1	203	37.4
2	152	28.0
3 +	23	4.2
Çocuk yok	165	30.4
Toplam	543	100

Araştırma kapsamındaki evli veya evlilik tecrübesi yaşamış olan kadın öğretim üyelerinin çocuk sayısı ile ilgili olarak elde edilen bulgulardan % 30.4' ünün çocuğunun olmadığı; buna karşın % 69.6'sının çocuğunun olduğu ve çocuğu olanlar içerisinde 3 ve daha fazla çocuk sahibi olanların oranının çok düşük olduğu (% 4.2) anlaşılmaktadır. Kadın öğretim üyelerinin kardeş sayılarına ilişkin olarak elde edilen bulgular incelendiğinde ise % 39.9' unun 3 veya daha fazla kardeşi olduğu ; % 56.2'sinin de bir veya iki kardeşi olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 17: Kadın Öğretim Üyelerinin Kardeş Sayısına Göre Dağılımı

Kardeş Sayısı	Sayı	%
1	190	26.5
2	213	29.7
3 +	286	39.9
Kardeşim yok	27	3.9
Toplam	716	100

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından 1998 yılında gerçekleştirilen “Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması” verilerine göre kentte yaşayan ailelerin ortalama hane büyüklüğü 4.0 iken; kırdaki yaşayan aileler için bu oran 4.9'dur (HÜNEE, 1998'den akt. KSSGM, 2007). Bu istatistikî veriler dikkate alındığında, bu araştırmada elde edilen bulgulara göre araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin çoğunluğunun, gerek çocuk sayısı gerekse de kardeş sayısı itibariyle, kentli aileyi temsil ettikleri söylenebilir. Elde edilen bulgularda kadın öğretim üyelerinin % 4.2' sinin 3 veya daha fazla çocuğu olmasına karşın, % 39.8' inin 3 veya daha fazla kardeşinin olması; kendilerinin öğrenim düzeylerinin yüksek olmasına ve çalışma yaşamında özellikle tam gün çalışmayı gerektiren işlerde çalışmasına

karşın, annelerinin öğrenim düzeylerinin daha düşük olması ve büyük bir çoğunluğunun ev hanımı olması ile açıklanabilir.

4.3.3 Ev İşleri ve Çocuk Bakımı

Ev işleri ve çocuk bakımı gibi ev içi görevlerin paylaşımı, çalışan kadının mesaisi ve çalışma şartları açısından yoğun bir tempo gerektiren akademide, kadın akademisyenler için önemli bir husustur. Bu nedenle kadın öğretim üyelerine “ev işi ve çocuk bakımı gibi ev içi görevleri evinizde kim yapıyor?” sorusu yöneltilmiş ve bu hususta elde edilen bulgular, kadın öğretim üyelerinin medeni durumlarına göre Tablo 18 de verilmiştir.

Tablo 18: Medeni Durumlarına Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Ev İçi Roller Paylaşım Durumuna Göre Dağılımı

Medeni Durum	Ev İçi Rollerin Paylaşılma Biçimi										Toplam	
	Kendisi yapanlar		Eşi ile birlikte yapanlar		Bakıcı kadın, temizlikçi vb. gibi ücretli elemanlardan yararlanalar		Kendisinin veya eşinin bir yakınıyla paylaşarak yapanlar		Diğer			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Bekâr	99	57.2	-	-	52	30.1	20	11.6	2	1.2	173	100
Evli	79	16.5	54	11.3	330	68.8	9	1.9	8	1.7	480	100
Boşanmış	16	30.2	-	-	35	66.0	2	3.8	-	-	53	100
Eşi Ölmüş	5	50.0	-	-	5	50.0	-	-	-	-	10	100
Toplam	199	27.8	54	7.5	422	58.9	31	4.3	10	1.4	716	100

Tablo 18 incelendiğinde, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin % 27.8’inin, ev işi ve çocuk bakımı gibi ev içi rolleri kendisinin yaptığı; buna karşın % 62.2’sinin bir başkasıyla paylaşarak bu rolleri yerine getirdiği anlaşılmaktadır. Ev içi görevleri bir başkasıyla paylaşarak yerine getiren kadın öğretim üyeleri içerisinde ise, bakıcı, temizlikçi vb. gibi ücretli elemanlardan yararlanarak yerine getirenlerin oranı oldukça yüksektir.

Diğer taraftan ev içi görevleri, evli olan kadın öğretim üyelerinin % 16.5’ i kendisi; % 11.3’ ü eşiyle paylaşarak; % 68.8’ i bakıcı ve hizmetçi tutarak; % 1.9’ u eşinin veya kendisinin bir yakını vasıtasıyla ve % 1.7’ si de çocukları küçükse kreşe, büyükse okula göndererek, ev işini de kendisi üstlenerek yaptıklarını belirtmişlerdir.

Bilindiği gibi kadın ve erkeğin eğitim, mesleki prestij ve gelir düzeyi arttıkça, ev içi görevler hususunda cinsiyetler arası paylaşım artmaktadır. Özellikle kadın eşine kıyasla bu

kaynakların daha fazlasına sahipse, ailesi ve eşi üzerindeki yetkinliği artmakta ve geleneksel olarak kendisine verilen ev işlerinin paylaşımı konusunda eşini ikna edecek konuma sahip olmaktadır (Haas, 1981: 962).

Bu bağlamda, evli olan kadın öğretim üyelerinin sadece % 11.3' ünün ev içi görevleri eşiyle birlikte paylaşarak yapması, cinsiyete dayalı bir işbölümünün olduğunu ve kadınlarla erkeklerin ev içi rollerde birbiriyle eşitlenmediğini göstermektedir.

Bu konuda gerek Batı' da gerekse de Türkiye' de yapılan çalışmalarda kadın ve erkeğin ev içi görevlerde paylaşımının düşük oranda olduğu ve ev içi rollerinin birbirinden farklılaştığı tespit edilmiştir : “Çocukların eğitimi ve ev işleriyle ilgili sorumlulukların büyük bir kısmı yoğun bir biçimde sürdüren hali hazırda kadınlardır. Ev işi, çalışan bir kadının yaşamında haftada ortalama 35 saat, çalışan bir erkeğin yaşamında ise 20 saat tutmaktadır. Anneler her gün çocuğu yıkama giydirme, beslemekte babalara göre iki kat daha fazla zaman harcamaktadır” (Ray, 1989: 5-11' den akt. Lipovetsky, 1999: 198). Kallberg ve Rosenfed tarafından ABD, Kanada, Norveç ve İsveçli ailelerin ev içi görevleri paylaşımları üzerine karşılaştırmalı olarak yaptıkları bir çalışmada, bu dört ülkede ev işlerinin yaklaşık % 75' inin kadınlar tarafından, % 25 inin ise erkekler tarafından yapıldığı ve erkekler tarafından üstlenilen en fazla görevlerinde alış-veriş ve çocuk bakımı olduğu tespit edilmiştir (Kallberg, Resenfeld, 1990: 339) .

Türkiye'de gerçekleştirilen çalışmalarda da evi görevlerin paylaşımı hususunda, kadının daha fazla sorumluluk aldığı tespit edilmektedir: “ Kocanız ev işlerinde size yardımcı olur mu?” sorusuna kadınların % 36.2' si hayır; % 39.7' si zaman zaman; % 17.4' ü ise her zaman yardım ettiğini söylemişlerdir (Kağıtçıbaşı, 1982: 80).

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından 1993 yılında gerçekleştirilen “Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması” verilerine göre, ev içi faaliyetlerden yemek pişirme işinin % 73.6' sının, temizliğin % 66.7' sinin; ütü yapmanın % 67.2' sinin kadın tarafından yapıldığı; yemek pişirme işinin % 1.2' sinin, temizliğin % 0.7' sinin, bulaşığın % 0.8' inin ve ütünün % 0.9' unun eşlerle birlikte yapıldığı görülmüştür(TÜİK, 1996: 16).

Yine HÜNEE tarafından 2003 yılında gerçekleştirilen “Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması” verilerine göre, 6 yaşından küçük çocuğu olan ve çalışan kadınların % 28.8' i çocuğuna kendisinin; % 1.8' inin ise çocuğuna eşinin(kocasının) baktığı tespit edilmiştir (TÜİK, 2007).

Erkekler aile içi etkinliklere modernleşme süreciyle birlikte eskiye oranla daha fazla katılmaktadır. Ancak bu katılımın niteliği ev işlerine ilk elden ya da sorumlu olarak değil, daha çok ikinci elden ya da yardımcı olarak katkıda bulunmak şeklindedir. Çocukların etkinliklerini tasarlamak, zamanı planlamak, götürüp getirmeleri düzenlemek, yemekleri, alış-verişleri ve yapılacak başvuruları düşünmek gibi zaman tablolarında ölçülemeyen tüm “zihinsel yük” hala temelde kadınların üzerindedir (Haicault, 1984: 268-277’ den akt. Lipovetsky, 1999: 189).

Ev içi rollerle ilgili olarak hali hazırda cinsiyete dayalı bir işbölümünün olması ve sorumluluğu kadının erkeğe kıyasla daha fazla yüklenmesi ile ilgili olarak çeşitli nedenler ileri sürülebilir: kadınların ev içi görevlerde daha fazla sorumluluk üstlenmesinin temel nedenlerinden birisi ev içi görevleri “kadın işi” olarak gören ataerkil toplum değerleridir. Kadınların, küçüklükten itibaren ev içi görevlerin kendilerine ait bir sorumlulukmuş gibi yetiştirilmeleri ve sosyalleşmeleri, kadınların bu rolleri içselleştirmeleridir.

Geleneksel olarak, ailenin gelirini temin etmesi ve dolayısıyla işinde başarılı olması gereken ve ailenin reisi olan erkektir. Hem erkekler hem de kadınlar bu düşünceyle hareket ettiklerinde, kadının kariyeri önemli olarak algılanmayarak, ev içi görevlerin çoğunluğu kadına kalmakta ve erkek ev içi görevlere daha az katılmaktadır (Biernat, Wortman, 1991: 255).

Cinsiyet rollerine ilişkin yapıları yasal düzenlemeler de eşler arasında sorumluluk paylaşımını da etkilemektedir. Türk Medeni Kanununa göre aile bakım yükümlülüğü, ikametgâh seçimi, evlilik birliğinin temsili erkeğe aittir (Ersöz, 1997: 30-31).

Ev işlerinin eşit şekilde paylaşılmasını engelleyen faktörlerden birisi de ailenin çocuk sahibi olmasıdır. Kadın gelir getiren bir işte çalışıyor olsa dahi, çocuk olduğunda evle ilgili işlerin temel sorumluluğu kadına yüklenmektedir (Haas, 1981: 966).

Öte yandan bu araştırmada, kadın öğretim üyelerinin “ev içi görevlerin nasıl yapıldığı” ile ilgili elde edilen bulgulara ilişkin oluşturulan Tabloya dönecek olursak, kadın öğretim üyelerinin yarıdan fazlasının (% 58.9) temizlik, çocuk bakımı gibi ev içi işler için hizmetçi ve çocuk bakıcısı tuttuğu anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte ev içi görevleri, kendisinin veya eşinin ailesine ve yakınına yaptıran kadın öğretim üyelerinin (% 4.3) ve diğer kategorisinde ev işi veya çocuk bakımı gibi işleri bir kişi veya çocuk bakıcı kurumlarından yararlanan kadın öğretim üyelerinin de (% 1.4) olduğunu dikkate alacak olursak, kadın öğretim üyelerinin % 64.6’ sının ev içi rollerini

hizmetçi, bakıcı veya çocuklara bakan bir kurumla birlikte kolektif olarak sürdürdüklerini söyleyebiliriz.

Ev içi çocuk bakımı gibi ev içi görevlerin kolektifleşmesi, bir taraftan kadın öğretim üyelerinin yüklerini hafifletmesi anlamına gelirken, bir taraftan da iş ortamına kendilerini daha fazla adapte edebilmelerine ve kariyerinde daha kolay ilerlemelerine imkân tanır.

4.4. Kadın Öğretim Üyelerinin Akademik Yaşamlarına İlişkin Elde Edilen Bulgular ve Akademik Yaşamla İlgili Bazı Hususlar Hakkındaki Tutumları

4. 4. 1. Kadın Öğretim Üyelerinin Unvanları, Çalıştıkları Üniversiteler ve Alanlar

Toplumumuzdaki konumu “kocasının karısı ve çocuklarının anası” veya kısaca “ev kadını” şeklinde tanımlanan kadın’dan, “çalışan kadın” rolüyle farklılaşan kadın öğretim üyelerinin akademik unvanlarının bilinmesi hem çalışan bir “kadın” olmaları yönüyle, hem de çalışma ortamındaki konumlarını çözümlemek açısından önemlidir.

İstatistiki verilere göre 2003-2004 öğretim yılı itibariyle üniversitelerdeki akademisyenlerin % 38.5’i, profesör unvanına sahip öğretim üyelerinin % 26’sı, doçent unvanına sahip öğretim üyelerinin % 33.9’u ve yardımcı doçent unvanına sahip öğretim üyelerinin % 30.8’si kadındır (YÖK, 2004).

Lisans düzeyinde eğitim veren fakültelerde (araştırmanın evreni) ise görev yapan öğretim üyelerinin % 29.3’ü, profesörlerin % 25.2’si, doçentlerin % 33’ü ve yardımcı doçentlerin % 31.3’ü kadındır. Kadın öğretim üyelerinin de % 32.6’sı profesör, % 21.7 ‘si doçent ve % 45.5’i de yardımcı doçenttir.¹⁶

Araştırma örneklemini kapsamında, ankete cevap veren kadın öğretim üyelerinin de % 18.6’sı “profesör”; % 16.1’i doçent; % 65.4’ü de yardımcı doçenttir ve bu sonuçlar araştırma evrenindeki kadın öğretim üyelerinin unvanlarına göre ağırlıklı dağılımları ile paraleldir.

Tablo 19:Kadın Öğretim Üyelerinin Akademik Unvanlarına Göre Dağılımı

Unvan	Sayı	%
Yrd. Doç. Dr.	468	65.4
Doç. Dr.	115	16.1

¹⁶Bu oranlar, istatistikî ham verilerden (YÖK,2004) yararlanılarak tarafımızca hesaplanmıştır.

Prof. Dr.	133	18.6
Toplam	716	100

Diğer taraftan çeşitli istatistikî veriler dikkate alındığında çalışan kadın nüfusu içerisinde hem kadın istihdamı içerisindeki oranı açısından hem de akademik ortamdaki statüsü açısından akademisyen kadının konumunun farklılaştığı anlaşılmaktadır. Sözgelimi istatistikî verilere göre Türkiye’de herhangi bir işte istihdam edilenler içerisinde kadınların oranı % 24.8’dir. Çalışan kadınların % 51.6’sı tarım sektöründe 14.6’sı sanayi sektöründe; % 0.5’i inşaat sektöründe ve % 33.3’ü ise hizmet sektöründe çalışmaktadır (TÜİK, 2002’den akt. KSSGM, 2007).

Yine çalışan kadınların % 28.7’si ücretli ve maaşlı işlerde çalışmaktadır ve ücretli çalışan kadınların % 21.5’i kamu sektöründe çalışmaktadır (TÜİK, 2000’den akt. KSSGM, 2007). 2002 yılı itibariyle emekli sandığına kayıtlı olarak çalışanların % 26.1’i de kadındır (KSSGM, 2007). Kamu sektöründe çalışan öğretmenlerin % 44’ü (MEB., 2001’den akt. KSSGM, 2007); idari yargıda hakim, savcı, üst düzey üye, raportör, denetçi ve yardımcısı olarak çalışanların % 19.7’si; kaymakamların % 1’i, sağlık bakanlığındaki doktorların ise % 33.8’i kadındır (KSSGM, 2007).

Buna karşın kadın akademisyenlerin çalışma oranları, yukarıda verdiğimiz çalışan kadınlara ilişkin verilerle kıyaslandığında özellikle üst düzey bir meslek grubuna girmeleri açısından oldukça iyi durumdadır.

Gerek geçmiş yıllar gerekse de günümüzde diğer ülkelerle kıyaslandığında da Türkiye’de toplumsal cinsiyet açısından akademisyenlerin dağılımının daha dengeli olduğu anlaşılmaktadır. Sözgelimi 1992 yılı ABD’de tüm üniversitelerdeki kadın akademisyenlerin oranı % 5’tir. İngiltere’de bu oran % 10; İsrail, Almanya ve Hindistan’da ise % 5’tir (Higgins, 1994 ve Marsh 1994 den akt. Mardin vd, 2000: 32). Türkiye’de ise kadın akademisyenlerin oranı 1955’te % 16.9; 1965’te % 24; 1985’te % 30.3; 1996’da % 33.9; 2001’de % 35.9 ve 2004’te % 38.5 ve 2005’te % 38.3’tür (YÖK, 2006).

Bununla birlikte hem genel istatistikî bilgiler hem de bu araştırmada elde edilen veriler, Türkiye’deki kadın öğretim üyelerinin sayısının da diğer ülkelere kıyasla daha yüksek olduğunu göstermektedir. Sözgelimi İngiltere’de profesörlerin 1983’te % 15.8’i; 1996’da % 7’si kadındır (Bogdanor, 1990 ve Majod, 1996 dan akt. Grint, 1998:256). Buna karşın Türkiye’de profesörlerin 1985 ‘te % 15.8 i; 1995’te % 20.7si; 1997’de % 21.2 si; 1998’de % 22.1’i; 2001’de % 24.8’i ve 2004’te % 26’ sı kadındır (KSSGM, 2007).

Diğer ülkelere kıyasla Türkiye’de kariyer alanında kadınların oranının görece yüksek olmasıyla ilgili olarak değişik nedenler ileri sürülebilir: Bu nedenlerden birisi, Türk modernleşmesi sürecinde Osmanlı imparatorluğunun son dönemlerinden bu yana kadın hakları ve kadınların eğitiminin siyasi irade ve yöneticiler tarafından toplumun çağdaşlaşması için öncelikli hedefler olarak görülmesi ile ilgilidir. Son dönemlere kadar hatta hali hazırda kısmen Türkiye’de eğitim konusundaki farklılaşmanın cinsiyet ekseninde değil, toplumsal yapı ekseninde ortaya çıkması da kadınların yüksek öğrenim görmelerine ve üniversitelerde akademisyen olarak çalışmalarına imkân tanımıştır. Türk Üniversite sistemi 1980’li yıllara kadar esas olarak bir elit yetiştirme sürecine hizmet etmiştir. Toplam nüfusun yalnızca küçük bir kesimi yüksek öğrenim görebilmiş ve bu küçük kesimin kızları yüksek öğretime girişte, toplumsal bakımdan alt toplumsal kesimin erkek çocuklarına kıyasla daha avantajlı hale gelmiştir (Neusel, 1996: 17-18).

Diğer taraftan uluslar arası karşılaştırmalı kadın araştırmalarında genel olarak kabul edilen bir teze göre, kadınların akademik mesleklere girişi ve konumları, eğitim kurumlarının toplumsal yalıtılmışlığına, akademik mesleklerin itibarına ve yüksek nitelikli elemanların çalışma piyasasındaki konumuna bağlıdır (Costas, 1992’den akt. Neusel, 1996: 17-18). 1980 sonrası ücretli emeğin değerinin düşmesiyle birlikte, eğitilmiş erkeklerin iş hayatına atılmayı tercih ederek daha önce zorlukla edindikleri konumları – akademisyenlik gibi- eğitilmiş kadınlara bırakması, bu yargıyı destekler niteliktedir. Bu bağlamda Türkiye’de eğitim ve bilimin marjinal bir öneme sahip olduğu ve bu durumun da kadınların akademik mesleklere giriş ve yükselişini kolaylaştırdığı söylenebilir (Özbay, 1993: 129-158).

Kadın öğretim üyelerinin çalıştıkları üniversitelere gelince, bu araştırmada elde edilen bulgulara göre araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin % 31.8’i merkezi üniversitelerde; % 61.7’si taşra üniversitelerinde ve % 6.4’ü özel ve vakıf üniversitelerinde çalışmaktadır.¹⁷

Tablo 20: Kadın Öğretim Üyelerinin Çalıştıkları Üniversitelere Göre Dağılımı

Çalışılan Üniversitenin Türü	Sayı	%
Merkezi Üniversiteler	228	31.8
Taşra Üniversiteleri	442	61.7
Özel Üniversiteler	45	6.3
Vakıf Üniversiteleri	1	0.1
Toplam	716	100

¹⁷ Merkezi Üniversite ile kastedilen Ankara, İzmir ve İstanbul’da kurulmuş olan üniversitelerdir. Bu illerin dışında kurulan üniversiteler “taşra üniversitesi” olarak değerlendirilmiştir.

Üniversitelerin hiyerarşik bir sistem oluşturduğu ülkemizde, eğitimin kalitesi ve üniversitelerin olanakları açısından, merkezi üniversitelerle merkezi üniversitelerin bulunduğu illerdeki vakıf üniversiteleri ve özel üniversiteler “elit üniversiteler” olarak kabul edilmekte, taşra üniversiteleri ise ikinci planda değerlendirilmektedir. Bununla birlikte merkezi üniversitelerle vakıf ve özel üniversitelerin neredeyse tümü ülkenin batısındaki büyük kentlerde toplanmıştır ve üniversitelerdeki gerek öğrencilerin gerekse de akademik personelin büyük bir kesimi bu kentlerdeki üniversitelerdedir.

İstatistikî bilgilere göre 2004-2005 yılı itibariyle öğretim üyelerinin % 42’sinin ve lisans, lisansüstü öğrencilerinin % 39’u üç büyük kentte toplanmıştır (YÖK,2006:111). Yine bu araştırmada elde edilen bilgilere göre 2003-2004 öğretim yılı itibariyle tüm üniversitelerde lisans düzeyinde eğitim veren fakültelerdeki öğretim üyelerinin % 44.1’i İzmir, İstanbul ve Ankara’daki üniversitelerde çalışmaktadır. Tüm fakültelerdeki öğretim üyelerinin % 21.4’ü İstanbul’daki üniversitelerde, % 15’i Ankara’daki üniversitelerde ve % 8’i de İzmir’deki üniversitelerde çalışmaktadır.¹⁸

Bu araştırmanın evreni kapsamındaki tüm üniversitelerde lisans düzeyinde eğitim veren fakültelerdeki kadın öğretim üyelerinin üniversitelere ve bölgelere dağılımı daha da dikkat çekicidir. Kadın öğretim üyelerinin % 54’ü Ankara, İstanbul ve İzmir’deki üniversitelerde çalışmaktadır ve bunların % 25.1’i İstanbul’daki üniversitelerde, % 19’u Ankara’daki üniversitelerde ve % 8’i de İzmir’deki üniversitelerde çalışmaktadır.¹⁹

Buna karşın bu araştırmanın örneklemini oluşturan kadın öğretim üyelerinin % 61.7 si taşra üniversitelerinde çalışmaktadır ve böylesi bir coğrafi yoğunlaşmanın, kadınların bilimsel kurumlar içindeki rolünü ve geleceğini değerlendirme açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

¹⁸ Bu oranlar, Öğretim Üyelerine ilişkin verilen ham İstatistikî verilerden(YÖK, 2004) yararlanılarak, tarafımızca hesaplanmıştır.

¹⁹ Bu oranlar, Öğretim Üyelerine ilişkin verilen ham İstatistikî verilerden(YÖK, 2004) yararlanılarak, tarafımızca hesaplanmıştır.

Tablo 21:Unvanlarına Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Çalıştıkları Üniversiteler ve Dağılımı

	Üniversiteler									
Unvanlar	Merkezi Üniversiteler		Taşra Üniversiteleri		Özel Üniversiteler		Vakıf Üniversiteleri		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yrd. Doçent	122	26.1	314	67.1	32	6.8	-	-	468	100
Doçent	45	39.1	68	59.1	2	1.7	-	-	115	100
Profesör	61	45.9	60	45.1	11	8.3	1	0.8	133	100
Toplam	228	31.8	442	61.7	45	0.1	1	0.1	716	100

Diğer taraftan bu araştırmada, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin unvanlarına göre coğrafi dağılımına bakıldığında (Bkz. Tablo-20), unvana göre aşağıdan yukarıya doğru çıkıldıkça merkezi üniversitelerde çalışma oranlarının arttığı görülmektedir.

Unvanlarına göre kadın öğretim üyelerinin taşra ve merkezi üniversitelerdeki oranlarının farklı düzeylerde olması taşra üniversitelerinde cinsiyete dayalı bir ayrışma ve tabakalaşmanın olma ihtimalinin daha yüksek olması, merkezi üniversitelerinin taşra üniversitelerine kıyasla daha etkin ve etkili araştırma merkezlerinin olması –ki bu durum kadın öğretim üyelerinin terfi etme imkânlarını kolaylaştırmaktadır- ile ilgili olabilir.

Bilindiği gibi cinsiyet ayrışmasının ve ayrımcılığının kendini gösterme şekillerinden biri, işlerin cinsiyetlere göre ayrılmasıdır. Kadın ve erkeğin doğasından kaynaklanan farklılıklar, genelde yaptıkları işlerin de farklı beceriler gerektiren özellikleri olmasına yol açmıştır. Bu farklılık, çalışan kadınların daha ziyade düşük ücretli geleneksel iş kollarında yoğunlaşmalarına ve işlerin “kadın işi / kadınsı işler” ve “erkek işi” olarak ayrılmasına neden olmuştur (Norwood, 1982’den akt. Mardin vd. 2000: 11).

Tablo 22: Kadın Öğretim Üyelerinin Çalıştıkları Akademik Alanlara Göre Dağılımı

Akademik Alanlar	Sayı	%
Dil ve Edebiyat	31	4.3
Matematik ve Fen Bilimleri	80	11.2
Sağlık Bilimleri	238	33.2
Sosyal Bilimler	68	9.5
Uygulamalı Sosyal Bilimler	167	23.3
Ziraat ve Ormancılık	27	3.8
Sanat	19	2.7
Mühendislik, Mimarlık	86	12.0

Toplam	716	100
---------------	-----	-----

Bu araştırmada kadın ğretim üyelerine çalıştıkları alanlara göre dağılımlarıyla ilgili olarak elde edilen bulgulardan da genel olarak üniversitelerde cinsiyete dayalı bir hiyerarşı veya ayrışmanın olduğu tespit edilmiştir. Tablo-22’den de görüldüğü gibi, kadın yeleri sağlık bilimleri, matematik ve fen bilimleri, sanat ve sosyal bilimler gibi akademinin her alanında yer almaktadır. Buna karşın araştırma kapsamındaki kadın ğretim üyelerinin bazı alanlarda daha çok yoğunlaştığı ve bazı alanlarda ise daha az sayıda yer aldığı anlaşılmaktadır: Elde edilen bulgulara göre kadın ğretim üyelerinin % 33.2’si sağlık bilimleri, % 12’si mühendislik ve mimarlık, % 11.2 ‘si matematik ve fen bilimleri; % 23.3’ uygulamalı sosyal bilimler ve % 9.5’i sosyal bilimler alanında çalışırken; dil ve edebiyat (% 4.3), ziraat ve ormancılık (% 3.8) ve sanat (% 2.7) alanlarında çalışan kadın ğretim yesi oranı ortalamanın altındadır.

Diğer taraftan sekiz temel akademik alan altındaki alt alanlara bakıldığında da (Bkz. Tablo-23) kadın ğretim üyelerinin oransal dağılımlarında önemli dengesizlikler olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin dil ve edebiyat alanındaki akademik alt alanlar içerisinde kadın ğretim üyelerinin dağılımına bakıldığında, Türk dili ve edebiyatı alanındaki kadın ğretim üyelerinin oranının % 22.5 ve Batı dilleri ve edebiyatı alanındaki kadın ğretim üyelerinin oranının da % 71 olduğu buna karşın Doğu dilleri ve edebiyatı (% 3.25) ile Eskiçağ alanındaki (% 3.25) kadın ğretim üyelerinin oranının ortalamanın altında olduğu görülmektedir.

Sağlık bilimleri alanında çalışan kadın ğretim yeleri içerisinde de çalıştıkları alt akademik alanlara göre eşitsiz şekilde dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır: Tıp alanında çalışan kadın ğretim üyelerinin oranı % 80.7 iken, veterinerlik (% 8.8), eczacılık (0.8) ve diş hekimliği (9.7)alanlarında kadın ğretim üyelerinin daha düşük oranda yer aldıkları tespit edilmiştir.

Kadın ğretim üyelerinin bulundukları akademik alt bilim dallarına göre eşitsiz dağılımı uygulamalı sosyal bilimler alanı için de geçerlidir. Bu araştırmada elde edilen bulgularda uygulamalı sosyal bilimler alanı kapsamında değerlendirilen alt dallar içerisinde kadın ğretim üyelerinin daha çok, ğretmen yetiştiren alanlarda (eğitim bilimleri, mesleki eğitim gibi) ve işletme alanında yoğunlaştıkları saptanmıştır.

Tablo 23: Akademik Alanlar Ve Bu Alanların Alt Dallarına Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Dağılımı

Akademik Alanlar ve Alt Dalları	Sayı	%
DİL VE EDEBİYAT	<u>31</u>	<u>4.3</u>
Türk Dili ve Edebiyatı	7	22.5
Batı Dilleri ve Edebiyatı	22	71.0
Doğu Dilleri ve Edebiyatı	1	3.25
Eskiçağ	1	3.25
MATEMATİK VE FEN BİLİMLERİ	<u>80</u>	<u>11.2</u>
Matematik	6	7.5
Fizik	15	18.8
Kimya	28	35.0
Biyoloji	22	27.5
İstatistik	9	11.2
SAĞLIK BİLİMLERİ	<u>238</u>	<u>33.2</u>
Diş hekimliği	23	9.7
Eczacılık	2	0.8
Veterinerlik	21	8.8
Tıp	192	80.7
SOSYAL BİLİMLER	<u>68</u>	<u>9.5</u>
Felsefe	6	8.8
Tarih	10	14.7
Psikoloji	9	13.3
Sosyoloji	11	16.2
Arkeoloji Ve Sanat Tarihi	5	7.4
İlahiyat	6	8.8
İktisat	12	17.6
Coğrafya	9	13.2
UYGULAMALI SOSYAL BİLİMLER	<u>167</u>	<u>23.3</u>
Hukuk	7	4.2
Siyasal Bilgiler Ve Kamu Yönetimi	7	4.2
İşletme	29	17.4
Kitle İletişim Araçları	9	5.4
Ekonomi, Ekonometri	5	3.0
Maliye, Muhasebe	13	7.8
Halkla İlişkiler	2	1.2
Eğitim Bilimleri	33	19.7
Türkçe Öğretmenliği	2	1.2
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	4	2.4
Teknik Eğitim	3	1.8
Mesleki Eğitim	38	22.7
Beden Eğitimi ve Spor	3	1.8
Özel Eğitim	2	1.2
Finans	1	0.6
Çocuk Gelişimi	9	5.4
ZİRAAT VE ORMANCILIK	<u>27</u>	<u>3.8</u>
SANAT	<u>19</u>	<u>2.7</u>
Resim	6	31.5
Müzik	11	58.0
Heykeltıraşlık	2	10.5
MÜHENDİSLİK, MİMARLIK	<u>86</u>	<u>12.0</u>
Astronomi ve Uzay	1	1.2
Jeoloji	3	3.5
Jeodezi	1	1.2
Maden	1	1.2
Makine	9	10.5
Elektrik-Elektronik	4	4.6
İnşaat	11	12.7
Mimarlık	20	23.2
Gıda	9	10.5
Kimya	5	5.7
Bilgisayar	1	1.2
Endüstri	8	9.3
Çevre	10	11.6
Fizik	1	1.2
Metalürji	2	2.4
Toplam	<u>716</u>	<u>100</u>

Bu araştırmada kadın öğretim üyelerinin çalıştıkları alanlara göre ve bu alanlar içerisindeki akademik alt dallara göre eşitsiz dağılım gösterdiğinin saptanması, kadın öğretim üyelerinin üniversitelerde çalıştıkları akademik alanlar içerisindeki dağılımları açısından cinsiyete dayalı bir ayrışma yaşadığı izlenimi vermektedir. Köse'nin yapmış olduğu bir çalışmada da (1998) kadın akademisyenlerin çalıştıkları alanlara göre eşitsiz dağılımlarıyla ilgili olarak elde ettiği bulgularla bu araştırmada elde ettiğimiz bulguların birbiriyle uyumlu olması bu yargıyı desteklemektedir.

Köse, 1994 yılı itibariyle üniversitelerde lisans ve yüksek lisans veren yüksek öğretim programlarında sanat (% 36.7), dil ve edebiyat (% 36.5), sağlık (% 30.7), eğitim bilimleri (% 28.2), matematik ve doğal bilimler (% 26.4) ve uygulamalı sosyal bilimler (% 23.3) alanlarında çalışan kadın öğretim üyelerinin oranlarının, ziraat ve ormancılık (% 13.3), sosyal bilimler (% 19.4) ve teknik bilimler (% 16.9) alanlarındaki kadın öğretim üyelerine kıyasla daha yüksek oranda bulunduğunu tespit etmiştir (Köse,1998:385-386).

Söz konusu cinsiyete dayalı tabakalaşmayı, kadın öğretim üyelerinin unvanları ile belli bir alan içinde bulunma oranları arasındaki ilişkide de (Bkz. Tablo-24) görmek mümkündür.

Tablo 24: Unvanlarına Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Çalıştıkları Akademik Alanlar

Unvanlar	Akademik Alanlar																Toplam	
	Dil ve Edebiyat		Matematik ve Fen Bilimleri		Sağlık Bilimleri		Sosyal Bilimler		Uygulamalı Sosyal Bilimler		Ziraat ve Ormancılık		Sanat		Mühendislik, Mimarlık			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yrd. Doçent	24	5.1	64	13.7	115	24.6	53	11.3	118	25.2	17	3.6	16	3.4	61	13.0	468	100
Doçent	5	4.3	7	6.1	53	46.1	6	5.2	22	19.1	5	4.3	3	2.6	14	12.2	115	100
Profesör	2	1.5	9	6.8	70	52.6	9	6.8	27	20.3	5	3.8	-	-	11	8.3	133	100
Toplam	31	4.3	80	11.2	238	33.2	68	9.5	167	23.3	27	3.8	19	2.7	86	12.0	716	100

Elde edilen bulgulara kadın öğretim üyelerinin akademik unvanı yükseldikçe “Dil ve edebiyat” alanında bulunma oranının düştüğü buna karşın “Sağlık bilimleri” alanında çalışan kadın öğretim üyelerinin unvanları yükseldikçe oranlarının da yükseldiği görülmektedir.

2004-2005 öğretim yılı itibariyle dil okutmanlarının % 56.7'sinin kadın olduğunun belirtilmesine karşın (ÖSYM, 2005: 4'den akt. YÖK, 2006: 110); bu araştırmada elde edilen bulgulara gerek öğretim üyesi olarak gerekse de unvanlarına göre özellikle de unvanı

yükseldikçe kadınların “dil ve edebiyat” alanındaki oranının düştüğünün saptanması bu alanda çalışan akademisyen kadınların terfi etmede problem yaşadıkları kanaati uyandırmaktadır.

Nitekim Köse’nin yapmış olduğu bir çalışmada elde ettiği bulguların, bu çalışmada elde edilen bulgularla uyumlu olması bu yargıyı kuvvetlendirmektedir. Köse yapmış olduğu çalışmada dil ve edebiyat alanında çalışanlar içerisinde kadınların oranının daha yüksek olduğunu ancak bu alanda (özellikle bu alanın alt akademik dalı olan yabancı diller alanında) çalışan kadın akademisyenlerin daha çok okutman statüsüyle çalıştığını ve akademik unvanı yükseldikçe bu alanda çalışan kadınların oranının düştüğünü saptamıştır. Yapılan bu çalışmada elde edilen bulgulara göre 1994-1995 öğretim yılı itibariyle dil ve edebiyat alanındaki kadın akademisyenlerin oranı % 58.5’dir ve bu alanda çalışan okutmanların % 46.4’ü ve öğretim görevlilerinin % 57.6’sı kadındır. Buna karşın yardımcı doçentlerin % 30.8’i, doçentlerin % 46.8’i ve profesörlerin % 37.4’ü kadındır (Köse, 1998:385).

Bu sonuçlara göre kadın akademisyenlerin dil ve edebiyat alanına girişte herhangi bir problem yaşamadığı ancak akademik unvan basamaklarında ilerlerken özellikle öğretim üyeliği basamaklarında daha az temsil edilme problemiyle yüz yüze kaldığı; buna karşın sağlık bilimleri alanındaki kadın öğretim üyelerinin daha hızlı terfi etme imkânına sahip olduğu söylenebilir.

Bu araştırmada unvanlarına göre kadın öğretim üyelerinin çalıştıkları alanlara göre dağılımlarıyla ilgili elde edilen bulgulara tekrar dönecek olursak, “Matematik ve fen bilimleri” alanında çalışan öğretim üyelerinin “Dil ve edebiyat”, “Sosyal Bilimler” ve “Ziraat ve Ormancılık” alanında çalışan öğretim üyelerine kıyasla hem genel oranlarının hem de unvan basamaklarına göre dağılımlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum matematik ve fen bilimleri alanında kadın akademisyenlerin görece olarak daha hızlı terfi imkânları elde etme fırsatına sahip olmasının bir sonucu olarak değerlendirilebilir de bunun yanı sıra Türk modernleşme sürecinde “Matematik ve fen bilimleri” alanına verilen ayrıcalığın bir sonucu olarak da değerlendirilebilir. Zira Türk modernleşme ideolojisi akılcılık ve pozitivizme dayanır ve bu yaklaşım çerçevesinde fen ve matematik bilimleri, dil ve edebiyat ve sosyal bilimlere kıyasla daha çok önemsenmiş ve yüceltilmiştir. Bunun sonucu olarak seçkin alt kültürde yetişen, toplumsallaşan kadınlar doğal bilimleri ve matematik gibi alanlara özellikle yöneltilmiştir (Acar,1996). İstatistiki verilere göre 2004-2005 öğretim yılı itibariyle yüksek öğretimde lisans düzeyindeki öğrencilerin % 10’unun, yüksek lisans düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin % 7.5’inin, doktora düzeyinde öğrenim gören

öğrencilerin % 11.7'sinin “matematik ve bilimleri” alanında olmasına karşılık; lisans düzeyindeki öğrencilerin % 4'ünün, yüksek lisans düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin % 2.6'sının, doktora düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin % 3.2'sinin “dil ve edebiyat” alanında ve lisans düzeyindeki öğrencilerin % 3.2'sinin, yüksek lisans düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin % 3.5'inin, doktora düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin % 5.6'sının ziraat alanında olduğunun ve yine sanat alanındaki lisans, yüksek lisans, doktora öğrenimlerine devam eden öğrencilerin oranlarının (sırasıyla % 2.0, % 2.0 ve % 1.9) diğer alanlarda öğrenim gören öğrencilere kıyasla daha düşük olduğunun belirtilmesi de (YÖK,2006) yukarıdaki yargıyı desteklemektedir.

Bu araştırmada kadın öğretim üyelerinin gerek çalıştıkları alanlara göre dağılımlarıyla ilgili olarak elde edilen bulguları gerekse de unvanlarına göre çalıştıkları alanlarla ilgili olarak elde edilen bulguları dikkate alarak genel bir değerlendirme yapacak olursak kadın öğretim üyelerinin hem genel hem unvanlarına göre çalıştıkları alanlarda eşitsiz dağılım gösterdiklerini ve cinsiyet ayrışması ile karşı karşıya kaldıklarını söyleyebiliriz.

Çalışma hayatındaki cinsiyet ayrışması ile ilgili olarak bazı araştırmacılar tarafından değişik nedenler ileri sürülmüştür. Sözelimi Ferber ve Lowry, 157 ülkede yaptıkları karşılaştırmalı bir araştırmada, kadınların yoğun olarak çalıştıkları iş kollarının ülkeden ülkeye değiştiğini ve bu duruma cinsiyetten ziyade kültür, din ve idari rejimlerdeki farklılıkların sebep olduğunu saptamışlardır. Bu saptamaya bağlı olarak Ferber ve Lowry, işlerin “kadın işi” veya “erkek işi” olarak tanımlanması eğiliminin aynı nedenlerden kaynaklanabileceğini ileri sürmüşlerdir (Ferber ve Lowry,1977'den akt. Mardin vd., 2000: 12).

Çalışma hayatındaki cinsiyet ayrışması ile ilgili olarak öne sürülen nedenlerden bir diğeri ise erkek veya kadının kendi isteği ile çalıştıkları alanı belirlemeleriyle ilgilidir. Bu teoriye göre erkekler “kadın işi” olarak nitelenen işleri tercih etmezken; kadınlarda genelde evdeki rollerinin uzantısı olan işleri tercih etmektedirler. Lipovetsky'e göre, erkeklerin veya kadınların kendi cinsiyet rollerine uygun meslek seçimlerinde, yetiştirilme tarzlarının etkisi vardır. Zira anne ve babalar kızlarının maddi başarısından çok, gelecekteki duygusal ve ailevi mutluluğuna önem verirler. Oğulları için besledikleri profesyonel hırs kızları için beslediklerine oranla daha fazladır. Kızlarıyla ilgili dilekleri arasında ilk önce annelik yaşamıyla bağdaşabilecek bir iş, oğullarıyla ilgili olanlar arasında ise iş güvencesi ve kariyer perspektifi yer alır (Lipovetsky, 1999: 220).

Çalışılan alanlarda kariyer yapmanın, kariyer basamaklarında ilerlemenin zor olması ve çalışılan alanlarda istihdam imkânının veya kadro sayısının kadın ve erkek her iki cins için kısıtlı olması da çalışma yaşamında cinsiyet ayrışmasına neden olabilir.

4.4.2. Kadın Öğretim Üyelerinin Akademisyenliğe Katılımını Etkileyen Faktörler

Hali hazırda kadınların eğitim düzeyinin düşük olduğu ülkemizde, 2000 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre lise ve dengi okul mezunu olan kadınların oranı sadece % 10.6' dır. Yüksek okul ve fakülte mezunu olan kadınların oranının sadece % 3.9 olduğu dikkate alınacak olursa lise ve dengi okul düzeyinde mezun olan kadınların yarıdan fazlasının üniversite eğitimi alamadığı anlaşılmaktadır (DİE,2000'den akt. KSSGM, 2007).

Diğer taraftan üniversitede okuyan öğrencilerin büyük bir kısmının okuduğu bölümü kendi isteğiyle ve bilinçli tercih yaparak okumadığı bilinen bir gerçektir. Sözgelimi ÖSYM verilerine göre 2005 yılı ÖSYS sınavına giren öğrencilerin sadece % 20'si sınav sonucunda bir yüksek öğretim programına yerleştirilmiştir ve yerleştirilenlerin çok düşük bir oranı(% 9.25'i) ilk tercihin, % 25.63'ü ilk üç tercihten birisine ve % 36.65'i de 10. Tercihinin gerisindeki bir tercihin yerleştirilmiştir (YÖK, 2006:97). Bunun nedenlerinden birisi uygulanmakta olan üniversiteye giriş sınav sistemidir. Milyonlarca öğrencinin girdiği, buna karşın çok azının başarılı olabildiği bu sınavda, başarılı olanların bir kısmı kazandığı bölümü kendi yeteneklerine uygun olduğunu düşündüğü ve ilgi duyduğu için isteyerek ve severek değil, puanı tuttuğu için, ailesi istediği için, ailesiyle aynı yerde yaşamak için veya daha farklı nedenlerle okumaktadır. Bu durumda aday, çoğu zaman kendi ilgi ve yeteneklerini göz ardı ederek, kendi iradesi dışındaki nedenlerle birlikte, aldığı puana göre, gelecekte belki hiç ilgi duymayacağı meslek alanına yerleşebilmektedir. Bireyin okuduğu bölümü, bilinçli olarak tercih ederek okuması, ileride mesleki yaşamındaki başarısını da etkilemektedir.

Bu düşünceden hareketle bu çalışmada kadın öğretim üyelerinin mesleki yaşamlarındaki başarıları ve yaptıkları işle ilgili memnuniyetleri açısından lisans diploması aldıkları bölümü seçme nedenlerinin önemli olduğu düşünülmüş ve araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerine lisans diploması aldıkları bölümü seçme nedenleri sorulmuştur. Bu hususla ilgili elde edilen bulgular Tablo-25'de verilmiştir.

Tablo 25: Kadın Öğretim Üyelerinin Lisans Diploması Aldığı Bölümü Seçme Nedenine Göre Dağılımı

Kadın Öğretim Üyelerinin Lisans Diploması Aldığı Bölümü Tercih Etme Nedenleri	Sayı	%
Aile, akraba, arkadaş çevrem istedi	102	14.2
Lise öğrenciliği sırasında hocalarımın yönlendirmesiyle seçtim	80	11.2
Prestijli bir meslek olduğu için seçtim	108	15.1
İş bulma imkânı kolay olduğu için seçtim	56	7.8
Puanım o bölüme yetiyordu	128	17.9
İdealimdi	194	27.1
Aileme yakın olduğu için	48	6.7
Toplam	716	100

Elde edilen bulgulardan kadın öğretim üyelerinin % 27.1' inin okuduğu bölümü ideali olduğu için isteyerek tercih ettiği, buna karşın geriye kalanların % 17.9' unun iş bulma imkânı daha kolay olduğu için; % 15.1' inin prestijli bir meslek olduğu için; % 14.2' sinin ailesi ve yakın çevresinin isteğiyle; % 11.2' sinin öğretmenlerinin yönlendirmesiyle; % 7.8' inin puanı okuduğu bölüme yettiği için ve % 6.7' sinin de diğer kategorisi içerisinde belirttiği (ailesinin yaşadığı yere yakın olduğu için) nedenden dolayı lisans diploması aldığı bölümü tercih ettiği anlaşılmaktadır.

Bu sonuçlara göre kadın öğretim üyelerinin 3/4 ' üne yakınının, okuduğu bölümü ideali olarak değil, daha çok iş bulma kaygısıyla, ailesinin ve hocalarının istekleri doğrultusunda ya da puanı yettiği için okuduğu söylenebilir. Kadın öğretim üyelerinin çoğunluğunun, lisans diploması aldığı bölümü kendi ideali dışında başka nedenlere bağlı olarak tercih neticesinde okuması, onların istediği meslekte çalışmamasına ve mesleki yaşamlarında meslekleriyle ilgili olumsuz tutum geliştirmelerine ve düşük iş tatmini yaşamalarına neden olabilir.

Diğer taraftan akademisyenlik mesleğinin tanınması ve seçimi, lisans öncesi dönemden ziyade lisans öğrenimi sırasında ve sonrasında da olabilmektedir. Bireyin istediği alanda çalışması, üniversitede okuduğu bölüme bağlı veya onun uzantısı olmayabilmektedir. Bu sebeple kadın öğretim üyelerine, akademisyenlik mesleğini seçme nedeni de sorulmuş ve bu hususla ilgili olarak elde edilen bulgular Tablo-26'da verilmiştir.

Tablo 26: Kadın Öğretim Üyelerinin Akademisyenliği Seçme Nedenine Göre Dağılımı

Kadın Öğretim Üyelerinin Akademisyenliği Seçme Nedenleri	Sayı	%
Maddi açıdan tatmin edici olduğunu düşünerek seçtim	17	2.4
Aile, akraba, arkadaş çevrem istedi	52	7.3
Öğrenciliğim sırasında hocalarımın tavsiyesiyle seçtim	60	8.4
Prestijli bir meslek olduğu için tercih ettim	62	8.7
Akademik çalışma yaşamını seviyordum, idealimdi	505	70.5
Diğer	20	2.8
Toplam	716	100

Elde edilen bulgulardan ilgili soruya kadın öğretim üyelerinin % 70.5' inin “ideelimdi, isteyerek ve bilerek seçtim” cevabını verdiği görülürken; geriye kalanların % 2.4' ünün maddi beklentilerle, % 8.7' sinin prestijli bir meslek olduğu için, % 7.3'ünün ailesi ve yakınlarının telkinleriyle ve % 2.8'inin de diğer kategorisi içerisinde belirttiği nedenlerden dolayı akademisyenliği tercih ettiği anlaşılmaktadır.

Üniversite mezunu olan herkesin iş bulma imkânının olmadığı ülkemizde, 2004 yılı DPT verilerine göre işgücü piyasasının % 9.7'si yüksek öğretim mezunlarından oluşmaktadır ve yine bu dönem itibariyle yüksek öğretim mezunlarından işsiz olanların oranı %10'dur (DPT,2004'den akt. DPT, 2008: 22).

Cinsiyet durumuna göre yüksek öğretim mezunlarının işgücü piyasasında bulunma durumuna bakıldığında ise ülkemizde hali hazırda eşitsiz bir dağılımın olduğu söylenebilir. Sözgelimi 2002 yılı OECD verilerine göre Türkiye'de yüksek öğretim mezunu erkeklerin % 83'ü buna karşın kadınların % 65'i bir işte çalışma imkânı bulabilmektedir (OECD,2004'den akt. DPT, 2008: 22).

Bununla birlikte üniversite mezunu olan ve çalışan her insan, üniversite mezunu olmayı gerektiren işlerde çalışmamaktadır. Sözgelimi kentsel kadın istihdamı içinde profesyonel ve yardımcı profesyonel meslek mensuplarının oranı, 2002 yılı itibariyle sadece % 28.5' dir. Geriye kalanların çoğunluğu orta kademe vasıflı işlerde yoğunlaşmaktadır (Türk-İş, 2005: 8) .

Bu istatistikî bilgilerle kıyaslandığında, bu araştırmadan elde edilen sonuçlarda kadın öğretim üyelerinin % 70.5' inin ideali olan bir meslekte çalışması hem bir kadın olarak hem de kariyer gelişimleri ve mesleki doyumları açısından olumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Diğer taraftan işin niteliği, çalışma koşulları ve ücret durumu bireyin iş seçimini etkileyen faktörlerdir. Bu faktörler açısından bakıldığında, bu araştırmada elde edilen bulgularda, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin sadece % 2.4' ünün maddi açıdan tatmin edici olacağı düşüncesiyle akademisyenliği tercih ettiğini belirtmesi, kadın öğretim üyelerinin büyük çoğunluğunun ücret ve maddi kazanç beklentisi ile bu mesleği seçmediği anlamına gelir.

Bu araştırmada elde edilen bulgulardan, akademisyenlik mesleğini seçme nedenini, kadın öğretim üyelerinin % 7.3' ünün “ailem ve yakınlarım istedi” ve % 8.4' ünün de “hocalarımın tavsiyesi nedeniyle tercih ettim ” şeklinde cevaplaması ise kadın öğretim üyelerinin kişisel başarılarının yakın çevre tarafından fark edildiği izlenimi vermekle birlikte, kadınların

özgürleşiminin ancak kadınların eğitimi ve çalışma yaşamına katılımıyla mümkün olabileceği öngörüsüne dayanan modernleşme ideolojisinin, kadın öğretim üyelerinin yakın çevresi tarafından da benimsenmiş olduğu izlenimi de oluşturmaktadır.

Zira tarihsel olarak bakıldığında Cumhuriyet’ in kuruluşundan bu yana kadınların yüksek öğrenim ve meslek hakları kazanması modernleşme ideolojisinin temel amaçlarından birisi olmuştur. Bunun sonucu olarak da devlet ideolojisi ve onun tanımladığı seçkin alt kültürün ürünü olan kesimlerde kadınların meslek sahibi olması, bu grupların üstlendiği “Türkiye’ nin çağdaşlaşması” misyonunun bir parçası olarak özendirilip, desteklenmiş ve bu bağlamda kadınlar akademisyenliğe girişte çok fazla zorlanmamışlardır (Acar, 1989: 83) .

4.4.3. Kadın Öğretim Üyelerinin İşe Girme Aşamasında Beklentileri ve Bu Beklentilerden Tatmin Olma Durumu

Çalışma yaşamına katılan her insan, işyerine o zamana kadar ki yaşamı ve sosyalleşme süreci boyunca edindiği belirli bir kişilik ve yapı ile gelir. Bu yapı kendini “çalışma yaşamından beklentiler” şeklinde ifade eder (Tınar, 1996) .

Çalışma yaşamına katılan birey ile çalıştığı iş ve örgüt arasında bir denge ve düzen sağlanmadıkça yapılan işle ilgili olarak hem çalışanın hem de örgütün verimli olması beklenemez.

Örgüt ve çalışanı açısından verimliliğin sağlanması ve arttırılabilmesi için gerekli olan kriterlerden birisi örgütün çalışana ve çalışanın da örgüte uyarlanmasıdır. Uyarlama, örgüt açısından çalışmada etkinlik; çalışan açısından ise hoşnutluk ve kolaylık olarak değerlendirilebilir (Sabuncuoğlu, 1987: 47).

Günümüzde çalışma hayatında, çalışanların ilgi, yetenek ve işlerinden beklentileri ya da amaçları ile örgüt amaçları arasında bir uyum sağlanması ideal bir istihdam ilkesi olarak kabul edilmektedir (Aytaç vd, 2001: 60-61).

Örgütün çalışana uyarlanabilmesi ve dolayısıyla çalışmada etkinliğin ve verimliliğin arttırılabilmesi için, evvela bireyin çalışma yaşamına başlangıcından itibaren beklentilerinin ne olduğunun bilinmesi gerekir.

Bu araştırmada da araştırma kapsamındaki, bilimsel faaliyetlerin üretildiği ve öğrenciye meslek eğitiminin ve bilimsel düşünce becerisinin kazandırıldığı üniversitelerin birer çalışanı

olan kadın öğretim üyelerine, mesleğe başlama aşamasındaki beklentilerinin neler olduğu sorusu yöneltilerek, çalıştıkları işyeri ile olan uyumları ve verimliliklerinin çözümlemesi amaçlanmıştır.

Elde edilen bulgulardan farklı yapı düşünce ve davranış kalıplarına sahip olan kadın öğretim üyelerinin, mesleğe başlama aşamasında “kariyer yapmak ve ilerlemek”, “iyi bir ücret almak”, “özgür ve rahat bir ortamda çalışmak”, “fiziksel imkânları elverişli bir ortamda çalışmak” ve “seçkin ve nezih insanların bulunduğu bir ortamda çalışmak” gibi farklı beklentilerinin olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 27: Mesleğe Başlama Aşamasında Kadın Öğretim Üyelerinin Beklentilerine Göre Dağılımı

Mesleğe Başlama Aşamasındaki Beklentiler	Önem Derecesine Göre Beklenti Düzeyi			
	En Önemli Beklentidir		Beklentilerimden birisidir	
	Sayı	%	Sayı	%
Kariyer yapmak ve ilerlemek	337	47.1	530	74.0
İyi bir ücret almak	-	-	120	16.8
Özgür ve rahat bir ortamda çalışmak	238	33.2	411	57.4
Fiziksel imkânları elverişli bir ortamda çalışmak	-	-	329	46.0
Seçkin ve nezih insanların bulunduğu bir ortamda çalışmak	141	19.7	368	51.4
Toplam	716	100	---	---

Not: Birden fazla seçenekle cevap verilmiştir.

Elde edilen bulgulara göre araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin % 74’ü “kariyer yapmak ve ilerlemek” beklentisi ile işe başlarken; “iyi bir ücret alma beklentisi” ile işe başlayanların oranı % 16.8; “özgür ve rahat olan bir ortamda çalışmak” beklentisi içerisinde olanların oranı % 57.4; “fiziksel imkanları daha elverişli bir ortamda çalışmak” beklentisi içerisinde olanların oranı % 46 ve “seçkin ve nezih insanların içinde çalışmak” beklentisi içerisinde olanların oranı ise % 51.4’dür. Kadın öğretim üyelerinin mesleğe başlama aşamasındaki beklentileriyle ilgili olarak elde edilen bu sonuçlar, yine bu araştırmada kadın öğretim üyelerinin akademisyenliği seçme nedenlerine ilişkin olarak elde edilen bulgularla (Bkz. Tablo 26) kıyaslandığında birbiriyle örtüşen sonuçların elde edildiği görülmektedir. Örneğin, akademisyenliği seçme nedeni olarak kadın öğretim üyelerinin ¾’ünün “sevdiğim için akademisyenliği tercih ettim” cevabını verdiğinin tespit edilmesine

karşılık, yine ¾' üne yakınının mesleğe başlarken “kariyer yapmak ve ilerlemek” beklentisiyle işe başladıkları tespit edilmiştir.

Diğer taraftan elde edilen bulgulardan işe başlama aşamasında birden fazla beklentisi olan kadın öğretim üyelerinin, % 47.1'inin en önemli beklentisinin “kariyer yapmak ve ilerlemek olduğu” buna karşın % 33.2'sinin en önemli beklentisinin “özgür ve rahat bir ortamda çalışmak” olduğu ve % 19.7'sinin de en önemli beklentisinin “seçkin ve nezih insanların bulunduğu bir ortamda çalışmak” olduğu anlaşılmaktadır. İyi bir ücret alma” ve “fiziksel imkânları elverişli bir ortamda çalışmak” beklentisi ise kadın öğretim üyelerinin işe başlama aşamasında en önemli beklentilerinden değildir.

Kadın öğretim üyelerinin işe başlama aşamasındaki beklentileri ve bu beklentilerin kadın öğretim üyeleri için ifade ettiği anlam ile ilgili olarak elde edilen ve yukarıda Tablo-26'da verilen bulguları dikkate alarak bir değerlendirme yapmak gerekirse şunlar söylenebilir:

Sabuncuoğlu'na göre bir işyerinde, çalışanların performans düzeylerinin yüksekliği, çalışanların sahip olduğu veya kabul ettiği amaçların yüksekliğine bağlıdır ya da o şekilde tahmin edilir(Sabuncuoğlu, 1987: 91). Bu bağlamda bu araştırmada elde edilen bulgulara göre, rekabete dayalı bir işe başlama aşamasından itibaren kadın öğretim üyelerinin çoğunluğunun “kariyer yapma ve ilerleme” beklentisi içerisinde olması, hem kendilerinin başarısı hem de üniversitelerde örgütsel düzeyde işlevselliğin ve başarının sağlanması açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Diğer taraftan mesleğe başlarken en önemli hedef veya beklenti olarak değerlendirmeseler de, kadın öğretim üyelerinin % 16.8'inin “iyi bir ücret alma” beklentisi içerisinde olduğunun saptanması, her şeyden önce geçimlerini temin edebilmek amacıyla, çalışan bir insan olarak örgütsel bir gereksinimleri olarak düşünülebilir.

Kadın öğretim üyelerinin yarısından fazlasının, iş güvencesi olan “daha rahat ve özgür bir ortamda çalışma” beklentisi içerisinde olduğunun saptanması ise iş ortamında kişisel verimliliğin sağlanması ve yeteneklerin ortaya çıkarılması açısından önemlidir. Baud' a göre çalışanların büyük çoğunluğu benlik duygusunu doyurmak ya da kişisel gelişme gücünü arttırmak amacıyla bağımsız çalışma ve inisiyatif kullanma gereksinmesine önem verirler (Baud, 1972: 74' den akt. Sabuncuoğlu, 1987: 91). Bir kişi özgürlük içinde geliştiği takdirde, kendisini bir grubun üyesi, bir şeyler yapma gücünde ve grup içinde değeri olan bir eleman olarak hisseder (Baykal, 1974: 162' den akt. Sabuncuoğlu, 1987: 91) .

Kişisel aynı zamanda da örgütsel verimliliğin sağlanması açısından gerekli olan bir başka husus da çalışma ortamının fiziksel şartlarının elverişli hale getirilmesidir. Kadın öğretim üyelerinin yarısına yakınının işe başlama aşamasında “fiziksel şartları daha elverişli bir ortamda çalışma” beklentisi içerisinde olduğunu belirtmesi bu açıdan önemlidir. Işıklandırma, havalandırma, gürültü, titreşim, çalışma için gerekli olan araçlar gibi fiziksel koşulların çalışana uyarlanması çalışana çalıştığı ortamla da bütünleştirir.

Çalışanı çalışma ortamıyla bütünleştiren bir başka husus ise bireyin işe başladıktan sonra yeni bir gruba katılması ve bu gruba olan uyumdur. Bu araştırmada elde edilen bulgularda araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin yarısından fazlasının işe başlama aşamasında katılacağı grubu “nezih, seçkin insanların oluşturduğu bir grup” olarak nitelendirmesi, kendisi açısından ilerleyen yıllarda ki moral gelişimi ve dolayısıyla işle ilgili tatmini açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Bu araştırmada kadın öğretim üyelerinin bu beklentilerinin gerçekleşip gerçekleşmediği de incelenmek istenmiş ve bu hususla ilgili olarak Tablo-28’de verilen sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 28: Mesleğe Başlama Aşamasında Kadın Öğretim Üyelerin Beklentilerinin Gerçekleşme Durumuna Göre Dağılımı

Mesleğe Başlama Aşamasındaki Beklentilerinin Gerçekleşme Durumu	Sayı	%
Evet	188	67.7
Kısmen	485	26.3
Hayır	43	6.0
Toplam	716	100

Elde edilen bu bulgulardan kadın öğretim üyelerinin % 67.7’sinin beklentilerinin tamamen gerçekleştiği buna karşın % 6’sının beklentilerinin gerçekleşmediği anlaşılmaktadır. Kadın öğretim üyelerinin çoğunluğunun beklentilerinin gerçekleşmesi hem kişisel başarıları hem de iş tatmini ve verimlilik açısından olumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Ancak yine elde edilen bulgularda kadın öğretim üyelerinin % 26.3’ünün beklentilerinin kısmen gerçekleştiğini ve % 6’sının da hiç gerçekleşmediğini belirtmesi, çalışanların beklentilerinin karşılanması ile ilgili veya iş tatmini ile ilgili değişik sorunlar yaşadığını gösterir. Gerçi beklentilerin hiç karşılanmamasına kıyasla kısmen karşılanması çalışanların verimliliği ve yaptığı işle ilgili tatmini açısından olumludur ancak çalışanlarının beklentilerinin tamamen karşılandığını ifade etmez aksine çalışanların yaptığı iş, çalıştığı işyeri ve çalışma koşullarından yeteri kadar tatmin olmadıklarına ve memnuniyetsiz oldukları hususların da var olduğuna işaret eder.

4.4.4. Kadın Öğretim Üyelerinin Çalışma Koşulları İle İlgili Tutumları

Kadın öğretim üyelerinin çalışma koşullarına ilişkin tutumlarının bilinmesi; hem genel olarak üniversitelerdeki çalışma koşullarının tanınması hem de bu çalışma koşulları içerisinde akademisyen statüsünde çalışan kadın öğretim üyelerinin konumunun ve işlerinden ne ölçüde doyum sağladıklarının çözümlenmesi açısından önemlidir. Bu nedenle kadın öğretim üyelerine çalışma koşulları ile ilgili bazı hususlardaki tutum ve düşünceleri sorulmuş ve bu hususlardaki tutumlarına ilişkin elde edilen veriler aşağıda ilgili başlıklar altında çözümlenmeye çalışılmıştır.

4.4.4.1.İşyerinde Geçirilen Süre ve Kadın Öğretim Üyelerinin İşyerinde Geçirilen Süreye İlişkin Tutumları

Çalışan kişinin işyerinde geçirdiği zaman dilimine işyerinde geçilen süre veya diğer ifadeyle çalışma zamanı adı verilmektedir. İşyerinde çalışma süresi ve çalışma saatleri hem işyerinin işlerliği ve verimliliğin sağlanması hem de çalışanın işle ilgili görevini yerine getirmesi açısından önemlidir. Tarihsel olarak bakıldığında, endüstrileşme sürecine kadar birçok insanın ihtiyacını ve geçimini sağlamak amacıyla zamanının büyük bir kısmını işyerinde geçirdiği anlaşılmaktadır.

Endüstrileşme sürecine geçişle birlikte çalışma sisteminin yanı sıra çalışma şartları ve saatleri de değişmiştir. Ortalama haftalık çalışma saati 1850’lerde 70 saat iken 1890’da 53.7; 1920’de 49.8; 1950’de 41.6 1970’de 39.6 ve 1980’de 36.1 olmuştur (Hacıoğlu vd. 2003: 19).

Fiziksel yapıları ve ev içi rolleri dikkate alındığında özellikle kadınlar açısından çalışma süresi ve çalışma saatleri önemli bir husustur. Bu bakımdan kadın öğretim üyelerine, işyerinde kaç saat çalışmak istedikleri sorularak bu husustaki tutumları çözümlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 29: Kadın Öğretim Üyelerinin İşyerinde Geçirmek İstedikleri Süreye Göre Dağılımı

İşyerinde Geçirilmek İstenen Süre	Sayı	%
8 saat ve daha fazla	54	7.5
5 – 7 saat	154	21.5
2 – 4 saat	33	4.6
Süreyle sınırlı olmasın	475	66.3
Toplam	716	100

Tablodan da görüldüğü üzere kadın öğretim üyelerinin sadece % 7.5' i mevcut çalışma süresinden memnun olduğunu belirtmiştir. Kadın öğretim üyelerinin % 92.5' i ise mevcut çalışma mesaisinden memnun değildir. Memnun olmayan kadın öğretim üyelerinin % 4.6' sı işyerindeki çalışma süresinin 2 ile 4 saat arasında ve %21.5'i de 5 ile 7 saat arasında olmasını isterken; % 66.4'ü ise çalışma mesaisinin süreyle sınırlandırılmamasını istemiştir.

Akademisyenlik sadece çalışma mesaisi ile yürütülebilecek bir meslek değildir. Aksine mesai sınırlarını zorlayan bir meslektir ve çoğu zaman akademisyen işini evine de taşımaktadır. Bu meslek grubunda, ara vermeden çalışmak zihinsel dikkatsizlik ve yorgunluk yapabilmektedir. Kadın öğretim üyelerinin yarından fazlasının işyerinde çalışma süresinin sınırlandırılmamasını istemelerinin nedenlerinden birisi bu olabilir.

Kadın öğretim üyelerinin medeni durumları ve çalıştıkları alan da işyerinde çalışma mesaisi tercihlerini etkileyen diğer faktörler olarak düşünülebilir. Bunun için kadın öğretim üyelerinin medeni durumuna göre çalışma mesaisi tercihinine ilişkin elde edilen dağılımları ile çalıştıkları alanlara göre çalışma mesaisi tercihinine ilişkin elde edilen dağılımları Tablo 30 ve Tablo 31'de verilmiştir.

Tablo 30: Medeni Durumuna Göre Kadın Öğretim Üyelerinin İşyerinde Geçirmek İstedikleri Süreye Göre Dağılımı

Medeni Durum	İşyerinde Geçirmek İstedikleri Süre									
	8 saat ve daha fazla		5 – 7 saat		2 – 4 saat		Süreyle sınırlı olmasın			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Bekâr	12	20.0	31	17.9	7	4.0	123	71.1	173	24.2
Evli	36	7.5	110	22.9	22	4.6	312	65.0	480	67.0
Boşanmış	4	7.5	10	18.9	3	5.7	36	67.9	53	7.4
Eşi Ölmüş	2	6.9	3	30.0	1	10.0	4	40.0	10	1.4
Toplam	54	7.5	154	21.5	33	4.6	475	66.3	716	100

Medeni durumuna göre kadın öğretim üyelerinin işyerinde geçirmek istedikleri süreye göre dağılımının yer aldığı Tablo-29'a bakıldığında, diğerlerine kıyasla bekâr olanların, daha yüksek oranda mevcut çalışma mesaisinden memnun olduğu buna karşın evli ve evlilik tecrübesi yaşamış olanların ise daha yüksek oranda mevcut çalışma mesaisinden memnun olmadıkları anlaşılmaktadır. Mevcut çalışma mesaisinden memnun olmayanların çoğunluğunun evli veya evlilik tecrübesi yaşamış olan kadın öğretim üyelerinden oluşması, ev içi rollerde bekâr kadın öğretim üyelerine kıyasla daha fazla sorumluluk üstlenmeleriyle ilgili olduğu söylenebilir.

Tablo 31: Çalıştıkları Alana Göre Kadın Öğretim Üyelerinin İşyerinde Geçirmek İstedikleri Süreye Göre Dağılımı

Çalışılan Alan	İşyerinde Geçirilmek İstenen Süre								Toplam	
	8 saat ve daha fazla		5 – 7 saat		2 – 4 saat		Süreyle sınırlı olmasın			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Dil ve Edebiyat	3	9.7	13	41.9	6	19.4	9	29.0	31	100
Matematik ve Fen Bilimleri	11	13.8	8	10.0	4	5.0	57	71.3	80	100
Sağlık Bilimleri	22	9.2	73	30.7	5	2.1	138	58.0	238	100
Sosyal Bilimler	3	4.4	11	16.2	2	2.9	52	76.5	68	100
Uygulamalı Sosyal Bilimler	11	6.6	23	13.8	11	6.6	122	73.1	167	100
Ziraat ve Ormancılık	3	11.1	5	18.5	--	--	19	70.4	27	100
Sanat	--	--	5	26.3	4	21.1	10	52.6	19	100
Mühendislik, Mimarlık	1	1.2	16	18.6	1	1.2	68	79.1	86	100
Toplam	54	7.5	154	21.5	33	4.6	475	66.3	716	100

Diğer taraftan bu araştırmada elde edilen bulgulardan kadın öğretim üyelerinin çalıştıkları alanla, işyerinde olmasını istediği mesai şekli arasında da anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Bu hususla ilgili olarak elde edilen bulgulara bakıldığında, “sağlık bilimleri” alanında çalışan kadın öğretim üyelerine kıyasla diğer alanlarda çalışan kadın öğretim üyelerinin işyerindeki mevcut çalışma süresinden memnun olmadığı anlaşılmaktadır. Buna karşın işyerinde 8 saat ve daha fazla mesai yapmak isteyenlerin çoğunluğu “sağlık bilimleri” alanında çalışan kadın öğretim üyeleridir. Sağlık bilimleri alanında çalışmanın daha çok işyerinde ve uygulamaya dönük olması, bu alanda çalışanları diğer alanlarda çalışanlara kıyasla daha çok işyerinde ve de işe ara vermeden çalışmaya yönelttiği ve bu nedenle işyerinde geçerli olan mevcut çalışma süresinden memnun oldukları söylenebilir.

4.4.4.2. Kadın Öğretim Üyelerinin Üniversite’de Kariyer Yapma ve Terfi Etme Durumu İle İlgili Tutumları

Bir işyerinin başarısı, elemanlarının teker teker başarısına bağlıdır (Asna, 1971’den akt. Sabuncuoğlu, 1987: 94). Çalışana yeteneklerini geliştirme, yükselme ve başarı olanakları tanındıkça, çalışan çalıştığı işyerine daha çok bağlanır ve bu durum çalışanın kendisine olan güven duygusunu arttırarak, işinde başarılı olmasını sağlar. Çalışanın başarılı olması, işyerinde verimliliği ve başarıyı arttırır.

Sözelimi bir üniversitenin başarısının veya statüsünün ve saygınlığının en güvenilir göstergesi, öğretim kadrosunun kusursuzluk düzeyidir. Bu, hemen her şeyi belirler. Rosovsky’e göre üniversitenin gücünü artırmasının en etkili yolu, öğretim kadrosunun kalitesini geliştirmektir (Rosovsky, 2000: 238’den akt. Özdemir v.d, 2003: 78).

Kaliteli öğretim elemanları ve kaliteli öğretim kadrosu üniversitenin geleceğe ilişkin ciddi bir vizyon sahibi olmasını gerektirir. Üniversitelerde paylaşılmış bir vizyonun yerleştirilebilmesi, öncelikle bireysel olarak çalışanların kişisel vizyonlarının desteklenmesi ve ilerlemelerinin önünün açılması ile mümkündür (Özdemir vd.,2003: 78).

Bu düşünceden hareketle bu araştırmada, üniversitelerdeki akademik kadrolardaki ilerleme koşullarının bilinmesinin, hem üniversitelerin statü ve başarısının bilinmesi ve çözümlenmesi, hem de akademik kariyer yapanların hangi koşullarda ilerlediklerinin bilinmesi ve çözümlenmesi açısından önemli olduğu düşünülerek kadın öğretim üyelerine, “Size göre şu anki koşullarda üniversitede çalışmak ve ilerlemek için hangi koşullar etkili olmaktadır?” sorusu yöneltilmiştir.

İlgili soruya kadın öğretim üyelerinin % 16.7’ si üniversitede çalışmak ve akademik basamaklarda terfi edebilmek için tek faktörün etkili olduğunu belirtmiştir. Bunlardan % 11’i üniversitede çalışmak ve ilerlemek için “girişkenliğin” tek şart olarak üniversitelerde etkili olduğunu belirtirken; % 11.6’ sı “kararlılığın”; % 33.3’ü “eğitimli ve başarılı olmanın”; % 21.6’sı “torpil ve kayırmacılığın”; % 18.3’ü “yabancı dil bilmenin” ve % 4.2’si de -diğer seçeneği içerisinde belirttiği- “idarecilerle iyi geçinmek ve aynı ideolojik görüşü paylaşmanın” üniversitede çalışmak ve ilerlemek için tek şart olarak üniversitelerde etkili olduğunu belirtmiştir.

Tablo 32: Üniversite Terfi Etme Kriterleri İle İlgili Tutumlarına Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Dağılımı

Terfi Etme İle İlgili Kadın Öğretim Üyelerinin Tutumları	Terfi Etme Kriterleri																	
	Girişkenlik		Kararlılık		Eğitim ve başarı		Torpil, kayırmacılık		Yabancı dil bilmek		Genç olmak		Dış görünüş ve ekonomik koşullar		Diğer		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Üniversitede terfi etmek tek faktöre bağlıdır	13	11.0	14	11.6	40	33.3	26	21.6	22	18.3	-	-	-	-	5	4.2	120	16.7
Üniversitede terfi etmek birden fazla faktöre bağlıdır	343	57.5	350	58.7	571	95.8	240	40.2	463	77.6	71	11.9	105	17.6	17	2.8	596	83.3
Toplam	356	49.7	364	50.8	612	85.4	266	37.1	485	67.7	71	9.9	105	14.6	22	3.0	716	100

Not: Bir ve birden fazla seçenekle cevap verilmiştir.

Geriye kalan kadın öğretim üyeleri (% 83.3' ü) ise üniversitede çalışmak ve ilerlemenin birden fazla faktöre bağlı olarak gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Elde edilen bulgulardan üniversitede çalışmak ve ilerleyebilmenin birden fazla faktöre bağlı olarak gerçekleştiğini belirten kadın öğretim üyelerinin % 57.5' i bu faktörlerden birisinin “girişkenlik” olduğunu; % 58.7'si “kararlılık” olduğunu, % 95.8'i “eğitim ve başarı” olduğunu, % 40.2'si “torpil ve kayırmacılık” olduğunu, % 77.6'sı “yabancı dil bilmek” olduğunu, % 11.9'u “genç olmak” olduğunu, % 17.6'sı “dış görünüş ve ekonomik koşullar” olduğunu ve % 2.8'i de “diğer seçeneği içerisinde belirttiği şartlar” olduğunu söylediği anlaşılmaktadır.

Bu araştırmada üniversitede çalışmak ve akademik basamaklarda ilerleyebilmek için bir veya birden fazla faktörün etkili olduğunu belirten kadın öğretim üyelerinin bu faktör veya faktörlerin neler olduğuna dair verdikleri yanıtlardan, üniversitede çalışmak ve ilerlemek için etkili olan en önemli faktörün eğitim ve başarı olduğu anlaşılmaktadır. Bunu sırasıyla yabancı dil bilmek, kararlılık, girişkenlik, torpil ve kayırmacılık, dış görünüş ve ekonomik koşullar, genç olmak ve diğer seçeneği içerisinde belirtilen koşullar takip etmektedir.

Elde edilen sonuçlarda, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyeleri tarafından üniversitelerde akademik basamaklarda çalışabilmek ve ilerlemede en etkili faktörün bireyin eğitimi ve başarısının olduğunun belirtilmesi, hem çalışanların başarısı hem de üniversitelerin kurum olarak güvenilirliği ve kalitesi açısından olumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Zira eğitim ve başarı liyakati esas almayı gerektiren bir faktördür. Tronson'a göre eğitim, bir örgütte daha üst görevlere yükselmede gerekli olan bir basamaktır. Birey yeni bilgi ve yetenekleri kazanarak daha iyi ve daha üst görevlere tırmanabilir (Tronson, 1967: 172'den akt. Sabuncuoğlu, 1987: 99).

Çalışanın işyerinde ilerleyebilmek için kararlı ve girişken olması da bir örgütte gerek çalışanın başarısı için gerekse de örgütsel verimliliğin arttırılması için gerekli görülen ve liyakat esasına dayanan değerlendirme pratiklerindendir. Bir işte çalışmaya veya bir konumda ilerlemeye kararlı olan bir insan, bunun için ne gerekiyorsa yapar. Bununla birlikte her alanda olduğu gibi bireyin ilerleyebilmek için girişken olması kendi kazanımları ve işyeri ile ilişkisi açısından önemlidir. Elde ettiği bilgi ve becerilerle her insanın kendine güveni artar ve her insan çalışma ortamında girişkenliğini kullanarak kendisini tanıtmak ister.

Sabuncuoğlu'na göre eğitim ve yükselme olanaklarını planlı ve düzenli biçimde iş görenlerin yararlanabilmesine sunabilen örgütler, aynı zamanda oldukça etkili bir işe özendirme aracını devreye sokarlar. Eğitimde fırsat eşitliği ilkesini uygulayarak bir yandan mesleki bilgi, beceri ve yeteneklere dönük eğitsel programlarla iş görenlere davranış ve yönetim bilgileri kazandıran örgütler, diğer yandan iş görenlerin güven duygusunu ve kuruma bağlılığını artırabilirler (Sabuncuoğlu, 1987: 99). Bu bağlamda bu araştırmada elde edilen bulgulara kadın öğretim üyelerinin % 37.1' inin "torpil ve kayırmacılığın", % 14.6'sının "bireyin dış görüşünün ve ekonomik koşullarının" ve % 9.9'unun da "aynı ideolojik görüşü paylaşmanın" üniversitelerde çalışmak ve ilerlemek için etkili olan faktörler olduğunu belirtmesi, üniversitelerde akademik kadroda çalışabilme ve terfi etmede, akademik kadronun performanslarının dikkate alınmadığını ve bununla birlikte kalite ve başarı yerine, etik olmayan ve fırsat eşitliğine dayanmayan sadakat esaslı değerlendirme pratiklerinin etkili olduğunu gösterir. Bu da örgütsel yapılanmaya sahip olan üniversite kurumunun, hem çalışan elemanları tarafından güvenilir bulunmamasına hem de üniversitelerdeki kalite anlayışının sorunlu bulunmasına neden olur.

Bu araştırmada "Size göre Türkiye'de akademik unvan kademelerine terfi etmekte kadını zorlayan faktör veya faktörler nelerdir? " sorusuna araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin verdiği yanıtlar da, üniversitelerin kalite ve başarı anlayışının nelere bağlı olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Tablo 33: Terfi Etmekte Kadını Zorlayan Faktörler İle İlgili Tutumlarına Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Dağılımı

Terfi Etme İle İlgili Kadın Öğretim Üyelerinin Tutumları	Terfi Etmekte Kadını Zorlayan Faktörler													
	Torpilin geçerli olması		Seçilen alanın zor olması		Cinsiyet ayrımının yapılması		Cinsiyet ayrımı yok ama adaletsiz bir terfi politikası var		Yabancı dil sınavını başaramamak		Diğer		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Terfi etmekte herhangi bir problem yok	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	298	41.6
Terfi etmekte kadını zorlayan tek faktör var	37	12.5	83	27.8	28	9.4	114	38.3	14	4.7	22	7.3	298	41.6
Terfi etmekte kadını zorlayan birden fazla faktör var	39	32.5	34	28.3	9	7.5	36	30.0	--	--	2	1.6	120	16.8
Toplam	76	18.2	117	28.0	37	8.8	150	36.0	14	3.3	24	5.7	---	100

Not: Bir ve birden fazla seçenekle cevap verilmiştir.

İlgili soruyu kadın öğretim üyelerinden % 41.6' sını "terfi etmekte herhangi bir problem yok" şeklinde cevaplarırken, % 58.4'ü "akademik unvan basamaklarında terfi etmekte kadını zorlayan bir veya birden fazla faktör vardır" şeklinde cevaplamıştır.

Elde edilen bulgulara göre akademik unvan basamaklarında terfi etmekte kadını zorlayan tek faktör olduğunu belirten kadın öğretim üyelerinden % 27.8'i, "çalışılan/ seçilen alanın zor olması" nı terfi etmekte kadını zorlayan tek faktör olarak görürken; % 12.5'i "torpilin olması" nı; % 9.4'ü "cinsiyet ayrımcılığının yapılması" nı; % 4.7'si "yabancı dil sınavını geçmenin şart koşulması" nı ve % 7.3'ü "diğer" kategori içerisinde belirttiği faktörlerin (kadının ev içi sorumlulukların fazla olması, ders yükünün fazla olması, çalışmak için üniversitenin imkânlarının yetersiz olması, ilerleme ve terfi etme kriterlerinin zor olması ve kadro yetersizliği) geçerli olmasını üniversitedeki kadın akademisyenleri terfi etmede zorlayan tek faktör olarak görmektedir. Akademik unvan basamaklarında terfi etmekte kadını zorlayan tek faktör olduğunu belirten kadın öğretim üyelerinden % 38.3'ü de "cinsiyet ayrımı yapılmadığını ancak genel olarak adaletsiz bir terfi politikasının var olduğunu" belirtmiştir.

Akademik unvan kademelerinde terfi etmekte kadını zorlayan birden fazla faktör olduğunu belirten kadın öğretim üyelerinin ise % 32.5'i torpilin, % 28.3'ü seçilen/çalışılan alanın zor olmasının, % 7.5'i cinsiyet ayrımcılığının, % 30'u cinsiyete yönelik olmayan ama diğer hususlarda genel olarak geçerli olan adaletsiz terfi politikasının yapılmasının ve %

1.6'sı da diğer seçeneği içerisinde belirttiği şartların üniversitelerde geçerli olmasının akademik unvan kademelerinde kadını zorlayan faktörlerden olduğunu belirtmiştir.

Üniversitelerde kadının akademik kadrolarda terfi etmesini engelleyen faktör veya faktörler olduğunu söyleyen kadın öğretim üyelerinin verdikleri yanıtlardan, üniversitelerde kadını terfi etmekte zorlayan en önemli engelin “üniversitelerdeki adaletsiz terfi politikaları” olduğu anlaşılmaktadır. Bunu sırasıyla “seçilen alanın zor olması”, “torpilin geçerli olması”, “cinsiyet ayrımcılığı”, “diğer seçeneği adı altında belirtilen engeller” ve “yabancı dil probleminin olması” engelleri takip etmektedir.

Elde edilen bu bulguları dikkate alarak genel bir değerlendirme yapmak gerekirse üniversitelerde, hali hazırda adil olmayan terfi politikalarının geçerli olduğunu veya terfi kriterlerinin adil olmayan şekilde subjektif olarak uygulandığını söylemek mümkündür. Bu durum hem üniversitelerin geleceği ve başarısı hem de çalışanın işindeki performansı, iş tatmini, işyerine olan bağlılığı ve güveni açısından olumsuz bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Terfi koşullarının adil olmayan yollarla çalışanlar arasında bir ayrım ve kayırmaya yol açacak şekilde subjektif olarak yapılması çalışanları endişe ve kaygıya da sevk eder. Nitekim Özdemir'in öğretim elemanları üzerine yapmış olduğu bir araştırmada (2006: 95) öğretim elemanları içerisinde, öğretim üyeliğine atama ve yükseltme kriterlerinin objektif olarak yapıldığını düşünenlerin oranının % 30.3, bu konuyla ilgili olarak kararsız olduğunu belirtenlerin oranının % 34.3 ve atama ve terfi kriterlerinin objektif uygulanmadığını düşünenlerin oranının ise % 35.4 olarak saptanmış olması da bu yargıyı desteklemektedir.

4.4.4.3. Kadın Öğretim Üyelerinin Aylık Gelir Durumu

Çalışanları çalışmaya iten en güçlü faktör yaşamını ve varsa ailesinin yaşantısını sürekli kılacak yeterli bir ücret elde etmektir (Türkoğlu, 1973: 82'den akt. Sabuncuoğlu, 1987: 85). Ücret, çalışanın işe giriş nedeni olduğu kadar aynı zamanda onun örgüte sürekli bağlanmasında da en güçlü güdüdür. Yapılan araştırmalar, çalışanlar arasında, ortalama ücret seviyesinin altında ücret alanların işe devamsızlık oranının daha yüksek olduğunu göstermektedir (Eren, 1993: 173).

Bireyin toplum içindeki pozisyonunu da belirleyen ücret olgusu bu araştırmada hem üniversitelerin çalışma koşullarından birisi olarak tanımlanmakta hem de kadın öğretim üyelerinin işlerine olan bağlılıklarını, tatminlerini ve mevcut gelir durumlarını tespit etmek ve

çözümlemek amacıyla ele alınmıştır. Ancak iş tatmini hususu ayrı bir başlık adı altında ele alındığı için bu kısımda ücret olgusu sadece çalışma koşullarından birisi olarak çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede kadın öğretim üyelerine ek ders ve diğer ücretler dâhil net aylık gelirlerinin ne kadar olduğu sorulmuş ve elde edilen bulgular, kadın öğretim üyelerinin unvanlarıyla ilişkilendirilerek Tablo 34’de verilmiştir.

Tablo 34: Unvanına Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Aylık Gelir Durumuna Göre Dağılımı

	Aylık Gelir Durumu											
Unvanları	1499 YTL ve daha az		1500-1999 YTL		2000 – 2499 YTL		2500 – 2999 YTL		3000 YTL ve daha fazlası		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yrd. Doçent	61	13.0	263	56.2	42	9.0	46	9.8	56	12.0	468	100
Doçent	-	-	16	13.9	55	47.8	14	12.2	30	26.1	115	100
Profesör	-	-	-	-	14	10.5	32	24.1	87	65.4	133	100
Toplam	61	8.5	279	39.0	111	15.5	92	12.8	173	24.2	716	100

Tablodan da görüldüğü üzere genel olarak kadın öğretim üyelerinin % 8.5’ i ek ders ve diğer ücretler de dâhil net 1499 YTL ve daha aşağısı aylık gelire sahip olduklarını belirtmiştir. Buna karşın kadın öğretim üyelerinin % 39’u 1500 ile 1999 YTL arası; % 15.5’ i 2000 ile 2499 YTL arası ve % 24.2’si de 3000 YTL ve daha fazlası aylık gelire sahip olduğunu belirtmiştir.

Sönmez 2000 yılında yaptığı bir araştırmanın sonuçlarına göre Türk toplumu için gelir değişkenini dikkate alarak beş sosyo-ekonomik kategori belirlemiştir. Bunlar; süper zengin grup, yüksek gelir grubu, üst-orta gelir grubu, alt-orta gelir grubu ve düşük gelir grubudur (Sönmez, 2000).

En üst kategoride yer alan ve toplum nüfusun %1’i nin yer aldığı süper zengin grubunun üyelerinin cari fiyatlarla aylık geliri 12.887 dolardır. Yüksek gelir grubu (toplam nüfus içerisindeki oranı % 5) üyelerinin aylık gelir durumu ise 3540 dolar ile 1800 dolar arasındadır. Üst-orta gelir grubun üyelerinin aylık geliri 855 dolar ile 1799 dolar arasında iken alt-orta gelir grubu üyelerinin aylık geliri 342 dolar ile 854 dolar ve düşük gelir grubu üyelerinin aylık geliri ise 341 dolar ve altındadır (Sönmez, 2000:8).

Sönmez' in gelir dağılımına göre oluşturduğu bu sınıflamayı dikkate alırsak aldıkları ücrete göre kadın öğretim üyelerini üst-orta gelir grubuna dâhil edebiliriz.

Bunun yanı sıra bu araştırmada elde edilen bulgulara göre kadın öğretim üyelerinin Tablo 33'den de görüldüğü üzere kadın öğretim üyelerinin net aylık gelirleri unvanları arttıkça yükselmektedir. Kamu kurumlarında ücret rejiminin, öğrenim düzeyini ve idare içindeki eskiliği (kıdem) temel aldığı ve buna bağlı olarak memurların alttan üste doğru derecelendiği (Örnek, 1991:220) dikkate alınır, kadın öğretim üyelerinin unvanları yükseldikçe aldıkları ücretin de yükselmesi, olması gereken bir durum olarak nitelenebilir.

Unvan durumu ile alınan ücret arasındaki bu doğrusal ilişkinin, çalışılan alan için de söz konusu olabileceği düşünülerek, kadın öğretim üyelerinin aylık gelir durumları ile çalıştıkları alanlar arasında çapraz ilişki kurulmuş ve bu ilişkiye ait dağılım Tablo 35'de verilmiştir.

Tablo 35: Çalıştıkları Alana Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Aylık Gelir Durumuna Göre Dağılımı

	Aylık Gelir Durumu											
Çalışılan Alan	1499 YTL ve daha az		1500-1999 YTL		2000 – 2499 YTL		2500 – 2999 YTL		3000 YTL ve daha fazlası		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Dil ve Edebiyat	2	12.5	8.0	50.0	1	6.3	5	31.3	-	-	16	100
Matematik ve Fen Bilimleri	13	14.9	35	40.2	23	26.4	13	14.9	3	3.4	87	100
Sağlık Bilimleri	2	1.1	3	1.7	16	8.8	23	12.7	137	75.7	181	100
Sosyal Bilimler	1	3.0	20	60.6	8	24.2	2	6.1	2	6.1	33	100
Uygulamalı Sosyal Bilimler	25	12.4	113	56.2	30	14.9	22	10.9	11	5.5	201	100
Ziraat ve Ormancılık	2	15.4	3	23.1	4	30.8	4	30.8	-	-	13	100
Sanat	11	9.0	68	55.7	18	14.8	17	13.9	8	6.6	122	100
Mühendislik, Mimarlık	5	7.9	29	46.0	11	17.5	6	9.5	12	19.0	63	100
Toplam	61	8.5	279	39.0	111	15.5	92	12.8	173	24.2	716	100

Kadın öğretim üyelerinin aylık gelirleri ile çalıştıkları alanlar ilişkilendirildiğinde, sağlık bilimleri alanında çalışan kadın öğretim üyelerinin daha fazla oranda yüksek gelir grubunda yer aldıkları görülmektedir. Sağlık bilimleri alanında çalışan kadın öğretim üyelerinin diğer alanlarda çalışan kadın öğretim üyelerine kıyasla aylık maaşı dışında daha fazla ek gelir elde etme imkânının olması ve de kadın profesör ve doçentlerin diğer alanlara kıyasla sağlık bilimleri alanında sayıca daha fazla olması, söz konusu alanda çalışan kadın öğretim üyelerinin daha fazla oranda yüksek gelire sahip olmalarını etkileyen faktörler olarak gösterilebilir.

4.4.5. İş Tatmini

İş tatmini denince, işten elde edilen maddi çıkarlar ile çalışanın birlikte çalışmaktan zevk aldığı iş arkadaşları ve eser meydana getirmenin sağladığı bir mutluluk akla gelir (Eren, 1993: 112). Çalışanın yaptığı iş, emeğinin karşılığı olarak aldığı ücret, çalıştığı ortam ve iş arkadaşlarından memnun olup olmaması onun iş tatminini belirler.

Herzberg'in çift etmen motivasyon kuramına göre örgütte çalışanın iş tatminini etkileyen çeşitli faktörler vardır. Bu faktörlerin bir kısmı çalışanın iş tatminsizliğini ortadan kaldıran ve çalışana dışarıdan etkide bulunan hijyen faktörlerdir. Geriye kalan diğer faktörler ise bireyi işe güdüleyen ve iş tatminini sağlayan tatmin edici faktörlerdir. Çalışanın bir işteki başarı durumu, işyerinde tanınması, işi sevmesi, işte yetkinlik kazanması, işle ilgili bilgi sahibi olması, işin bir terfi etme ve sosyal statü kazandırma aracı olması ve işin çalışanı mesleki bakımdan geliştirmesi tatmin edici faktörler olarak görülürken; ferdin çalışmasıyla ilgili örgütün tutumu, yönetim, çalışma koşulları, iş güvenliği ve sosyal ortam gibi faktörler de hijyenik faktörler olarak ele alınmıştır (Öztürk, 1994: 46).

Herzberg'in çift etmen motivasyon kuramına göre insanları çalışmaya yönelten ve onları çalışmak için motive eden faktörler, tatmin edici faktörlerdir. Ancak işyerinde etkinliğin artırılması ve çalışanların tatminsizliğinin ortadan kaldırılması için hijyenik koşulların da yerine getirilmesi gerekir. Çünkü örgüt politikası ve yönetimi, yetersiz ve beceriksiz ise, en yakın yöneticinin teknik bilgi ve becerisi yeterli değilse, en yakın yöneticiler ile astlar arasındaki ilişkiler iyi değilse, işyerindeki ücret ve maaş koşulları ve bunlarda artış düzeyleri iyi değilse, işyeri ortamı ve işyerindeki fiziksel çalışma koşulları yetersiz ve sorunlu ise, çalışanların iş güvenliği yeterince sağlanamamışsa çalışanları örgüt içinde tutmak ve verimli bir şekilde çalıştırmak imkânsız hale gelir (Eren, 1993: 29).

Herzberg'in çift etmen motivasyon kuramında çalışanların işyerinde etkinliğini ve verimliliğini arttıran ve onları çalışmaya karşı güdüleyen faktörler veya işe teşvik araçları olarak öne sürdüğü hijyen ve güdüleyici faktörler, bu çalışmada kadın öğreti üyelerinin iş tatminini çözümlemek amacıyla kullanılmıştır. Bu bağlamda kadın öğretim üyelerinin iş, çalışma koşulları, ücret ve çalışma ortamı gibi hususlarla ilgili tutumları, aşağıda ilgili konu başlıkları altında iş tatmini açısından çözümlenmeye çalışılmıştır.

4.4.5.1. Kadın Öğretim Üyelerinin İş ve İşyeri ile İlgili Tatmin Durumu

Çalışanın, çalışma hayatında istediği ve sevdiği bir işte çalışması; yaptığı işin bilgisi ve yetenekleri ile uygun olması ve çalıştığı işyerinin gerek kendisinin gerekse de yapılan işin mahiyeti açısından ihtiyaçlara uygun olması, çalışanın tatmini ve iş verimliliği açısından önemlidir.

Bu düşünceden hareketle bu araştırmada, kadın öğretim üyelerinin işle ilgili tatmin durumlarını çözümlmek amacıyla evvela yaptıkları işle ilgili olarak düşünceleri sorulmuş ve bu hususta elde edilen bulguların dağılımı Tablo 36’da verilmiştir.

Tablo 36: Kadın Öğretim Üyelerinin Meslekleriyle İlgili Tutumları

Kadın Öğretim Üyelerinin Meslekleri yle İlgili Tutumları	Kadın Öğretim Üyelerinin Meslekleriyle İlgili Nitelendirmeleri																			
	Cazip		Manevi açıdan tatmin edici		Sıkıcı		Stresli		Yaratıcı		Saygın		Başarı duygusu veriyor		Yorucu		Kompleks		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Meslekleri yle İlgili tek kanaate sahip olanlar	2	1.6	39	32.2	5	4.1	13	10.8	12	10.0	30	24.8	12	10	7	5.7	1	0.8	121	16.9
Meslekleri yle ilgili birden fazla kanaate sahip olanlar	50	8.4	46	78.7	33	5.5	29	4.9	310	52.1	473	79.4	466	78.3	409	68.7	13	2.2	595	83.1
Toplam	52	7.3	507	70.8	38	5.3	42	5.9	322	45.0	503	70.2	478	66.5	416	58.1	14	2.0	---	100

Not: Bir ve birden fazla seçenekle cevap verilmiştir.

Elde edilen bulgulardan araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin meslekleriyle ilgili olumlu ve olumsuz tutum geliştirdikleri anlaşılmaktadır. İşin yorucu ve stres verici bulunması ve kompleks olduğunun belirtilmesi kadın öğretim üyelerinin, meslekleriyle ilgili şikayetleri veya olumsuz kanaatleridir. İşin cazip bulunması, saygın olarak değerlendirilmesi, manevi açıdan tatmin edici bir iş olarak tanımlanması, yaratıcı olarak nitelendirilmesi ise kadın öğretim üyelerinin iş veya meslekleriyle ilgili belirttikleri olumlu kanaatleridir.

Meslekleriyle ilgili bir veya birden fazla kanaat bildiren kadın öğretim üyelerinin verdikleri yanıtlardan, olumsuz kanaate sahip olanların çoğunluğunun mesleğini “yorucu” bulduğu anlaşılmaktadır. Akademisyenlik mesleğinin yorucu bir iş olarak tanımlanması, akademisyenliğin yoğun bir çalışma temposu isteyen bir meslek olması ile ilgilidir. Bununla birlikte kadın öğretim üyelerinin bir “kadın” olarak ev içi rollerinin ve sorumluluklarının fazla olduğu düşünülecek olursa, akademisyen olarak yaptıkları işin onları yorması, erkeklere kıyasla daha fazla beklenen bir durumdur. Kadın öğretim üyelerinin işini veya mesleğini “yorucu bir iş” olarak tanımlaması, kadın öğretim üyelerinin başarısı, işe olan bağımlılığı ve başarıya olan inancı açısından olumsuz bir durum olarak değerlendirilebilir. Zira işin yorucu olması çalışanın işine bağımlılığını, işindeki başarısını ve işiyle ilgili tatminini azaltır ve yavaşlatır.

Bunun yanı sıra elde edilen bulgulardan, düşük oranda da olsa akademisyenliğin kadın öğretim üyeleri tarafından kompleks, stres verici ve sıkıcı olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Yapılan işin veya mesleğin stres verici olması, çalışanın işine motive olmasını ve işinde başarılı olmasını engeller.

İşin sıkıcı olması ile karmaşıklığı ise aslında birbirleriyle iç içe olan iki ayrı şikâyet konusudur. İşin karmaşık (karmaşık) olması işin zorluğu ve bu durum karşısında çalışanın kapasitesinin ve zekâsının yetmemesi şeklinde ifade edecek olursak, ankete cevap veren kadın öğretim üyelerinin yaptıkları işi karmaşık bulması akademisyenliğin yürütülmesinin zor olması ve bu durum karşısında kadın öğretim üyelerinin performanslarının yetmemesi ile ilgili olduğu söylenebilir. İşin karmaşık olması bireyde aşırı zihinsel yorgunluk, bunalım, sinirlilik yapar ve iş birey tarafından sıkıcı bulunur. Ayrıca işi başarmanın uzun süre gerektirmesi de birey açısından işi sıkıcı kılar.

Bu araştırmada işiyle veya mesleğiyle ilgili olumlu kanaate sahip olan kadın öğretim üyelerinin olduğu da saptanmıştır. Elde edilen bulgulara göre araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin % 70.8’ i yaptığı işi, manevi açıdan tatmin edici; % 70.2’si saygınlığı olan; % 66.5’i başarı duygusu getiren; % 45’i yaratıcı ve % 7.3’ü de cazip bir iş olarak tanımlamıştır.

Çalışan açısından yapılan işin cazip olup olmaması, manevi açıdan bireyi tatmin edip etmemesi, yaratıcı olup olması, saygın olup olmaması ve bireye başarıma duygusu verip vermemesi, hem bireyin işe güdülenmesi hem de bireyin yaptığı işten tatmin olması açısından önemlidir.

Elde edilen bu bulguları dikkate alarak genel bir değerlendirme yapmak gerekirse kadın öğretim üyelerinin çoğunluğunun işinden memnun olduğu özellikle manevi açıdan işinden tatmin olduğu buna kadın öğretim üyelerinin yarısından fazlasının işinin yorucu olmasından şikâyetçi olduğu söylenebilir.

Kadın öğretim üyelerinin, işiyle ilgili olarak olumlu tutum geliştirmeleri değişik sebeplerle açıklanabilir. Bu sebeplerden birisi kadın öğretim üyelerinin işe başlama aşamasındaki iş ile ilgili beklentileriyle, iş kriterlerinin birbirleriyle olan uyumluluğudur. Bir diğer sebep ise kadın öğretim üyelerinin mesleği seçme nedenidir. Sevdiği ve idealindeki bir işi ya da mesleği sürdüren bireylerin, yaptığı işten daha çok tatmin olması beklenir. Nitekim bu araştırmada, kadın öğretim üyelerinin % 70.5' inin sevdiği ve idealinde olduğu için akademisyenliği seçtiği saptanmıştır (Bkz. Tablo 26).

Kadın öğretim üyelerinin yaptıkları iş ile ilgili tatmin durumlarını etkileyebileceği düşünülen bir diğer faktör de çalışılan işyeri ile ilgilidir. Zira işyerinden duyulan memnuniyet ya da memnuniyetsizlik çalışanın iş tatmini ve işe güdülenmesini etkilemektedir. Bu nedenle kadın öğretim üyelerine “üniversitede çalışmaktan memnun musunuz?” ve “memnun değilseniz, nedeni nedir?” şeklinde iki ayrı soru yöneltilmiş ve bu hususlarla ilgili olarak elde edilen bulgular Tablo 37 ve Tablo 38’ de verilmiştir.

Tablo 37: Kadın Öğretim Üyelerinin Üniversitede Çalışmaktan Memnuniyet Durumu

Memnuniyet Durumu	Sayı	%
Memnunum	578	80.7
Memnun değilim	138	19.3
Toplam	716	100

Tablo 37’den da görüldüğü üzere “Üniversitede çalışmaktan memnun musunuz?” sorusuna kadın öğretim üyelerinin % 80.7’ si “üniversite çalışmaktan memnunum” cevabı vermiş buna karşın % 19.3’ü “memnun değilim” şeklinde yanıtlamıştır. Bu sonuçlara göre araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin büyük bir çoğunluğunun çalıştığı üniversiteden memnun olduğu ve bu sonucun kadın öğretim üyelerinin iş tatmini ve işe güdülenmeleri açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebileceği ancak memnun olmayanların da dikkate değer bir oranda olduğu söylenebilir.

Elde edilen bulgulardan, üniversitede çalışmaktan memnun olmayan kadın öğretim üyelerinin, önem derecesine göre üniversitelerin fiziki çalışma koşullarının yersizliği, iş ortamında çatışma yaşaması, aldığı ücreti yetersiz bulması, iş yoğunluğu ve “diğer” seçeneği

adı altında belirttiği nedenlerden dolayı üniversitede çalışmaktan memnun olmadığı anlaşılmaktadır (Bkz. Tablo 38).

Tablo 38: Üniversitede Çalışmaktan Memnun Olmayan Kadın Öğretim Üyelerinin Memnun Olmama Nedenleri

Memnun Olmama İle İlgili Tutumlar	Memnun Olmama Nedenleri													
	Fiziksel çalışma koşullarının yetersiz ve olumsuz olması		İş yoğunluğu		Kişisel çatışma		Politik baskılar		Ücretlerin düşüklüğü		Diğer		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tek faktöre bağlı olarak memnun olmayanlar	26	27.6	11	11.7	25	26.6	9	9.6	19	20.2	4	4.3	94	68.1
Birden fazla faktöre bağlı olarak memnun olmayanlar	27	61.3	10	22.7	27	61.3	12	27.2	26	59.0	4	9.0	44	31.9
Toplam	53	38.4	21	15.2	52	37.6	21	15.2	45	32.6	8	5.7	138	100

Not: Bir ve birden fazla seçenekle cevap verilmiştir.

İşyerinin aydınlatma sistemi, atmosferik koşulları, gürültülü olup olmaması, çalışanın çalışabilmesi için ihtiyaç duyduğu kaynaklar (insanın, makine, materyal, para kaynakları, si elektrik vb.) ve çalışma mekânının büyüklüğü gibi koşullar işyerinin fiziksel koşulları olarak değerlendirilebilir ve bu koşulların üniversitelerde sağlanamaması, öğrencilerini meslek sahibi edindirmenin yanı sıra araştırma ve geliştirme gibi bilimsel faaliyetleri yürütmeyi de amaç edinen üniversitelerin hem kurum olarak işlerliği ve kalitesini hem de çalışanlarının bedensel, zihinsel ve moral durumları ile yeteneklerini olumsuz yönde etkiler.

Diğer taraftan üniversitelerin fiziksel koşullarının ne durumda olduğu ve araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin bu koşullardan ne derecede memnun kaldıkları hususu, kadın öğretim üyelerinin, “Öğretim sürecinde karşılaştığı problemler nelerdir?” sorusuna verdikleri yanıtlarda da bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 39’da da görüldüğü gibi ilgili soruya kadın öğretim üyelerinin % 2.5’i “öğretim sürecinde herhangi bir problemle karşılaşmadım” cevabını verirken; % 97.5’ i öğretim sürecinde bir veya birden fazla problem yaşadığını” belirtmektedir.

Tablo 39: Kadın Öğretim Üyelerinin Öğretim Sürecinde Karşılaştıkları Problemlere Göre Dağılımı

Öğretim Sürecinde Karşılaşılan Problemlerle İlgili Tutumlar	Öğretim Sürecinde Karşılaşılan Problemler										Toplam	
	Ders araç-gereçlerinin yetersiz olması		Dershanelerin fiziki yapısının yetersiz olması		Öğrencinin ilgisiz olması		Öğretim elemanlarının ders yükünün fazla olması		Diğer			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%		
Herhangi bir problemle karşılaşmıyorum	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	18	2.5
Karşılaştığım tek problem var	33	11.0	30	10.0	117	39.2	65	21.8	54	18.0	299	41.7
Karşılaştığım birden fazla problem var	274	68.7	248	62.1	301	75.4	201	50.3	28	7.0	399	55.8
Toplam	307	42.9	278	38.8	418	58.3	266	37.1	82	11.5	---	100

Not: Bir ve birden fazla seçenekle cevap verilmiştir.

Elde edilen bulgulardan öğretim sürecinde bir veya birden fazla sorun yaşadığını belirten kadın öğretim üyelerinin şikâyetçi olduğu sorunlar, önem derecesine göre sırasıyla öğrencinin derslerine karşı ilgisiz olması, ders araç gereçlerinin yetersiz olması, dershanelerin fiziki yapısının yetersiz olması, öğretim üyesinin ders yükünün fazla olması ve diğer kategorisi içerisinde belirtilen (sınıf mevcudunun fazlalığı, eğitim sistemi ve bürokrasiden kaynaklanan sorun ve eksikliklerin olması, öğrenci danışmanlığı adı altında öğretim üyelerinin idari personelin yapacağı işleri de yapması, öğrencinin bilgi seviyesinin düşük olması, öğrencinin ekonomik ve diğer nedenler dolayısıyla derslere devamsızlığı) sorunların yaşanmasıdır.

Diğer taraftan bu araştırmada, çalıştıkları üniversitelere göre, taşra üniversitelerinde çalışan kadın öğretim üyelerinin daha yüksek oranda öğretim sürecinde problem yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu hususla ilgili olarak elde edilen bulgulara göre merkezi üniversitelerde çalışan kadın öğretim üyeleri önem sırasına göre daha çok, dershanelerin fiziki yapısının yetersizliği, öğretim üyesinin ders yükünün fazla olması ve diğer kategorisi içerisinde belirttiği hususlardan şikâyetçi olurken; taşra üniversitelerinde çalışan kadın öğretim üyeleri ise daha çok, öğrencinin ilgisizliği, ders araç gereçlerinin yetersizliği ve dershanelerin fiziki yapısının yetersizliğinden şikâyetçidir.

Tablo 40: Kadın Öğretim Üyelerinin Öğretim Sürecinde Karşılaştıkları Problemlere Göre Çalıştığı Üniversitelerin Dağılımı

Öğretim Sürecinde Karşılaşılan Problemler	Üniversiteler									
	Merkezi Üniversiteler		Taşra Üniversiteleri		Özel Üniversiteler		Vakıf Üniversitesi		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Ders araç-gereçlerinin yetersiz olması	100	32.5	195	63.5	12	3.9	--	--	<u>307</u>	100
Dershanelerin fiziki yapısının yetersiz olması	118	42.4	150	54.0	10	3.6	--	--	<u>278</u>	100
Öğrencinin ilgisiz olması	115	27.5	276	66.0	27	6.5	--	--	<u>418</u>	100
Öğretim elemanlarının ders yükünün fazla olması	109	41.0	135	50.8	22	8.2	--	--	<u>266</u>	100
Diğer	30	36.6	44	53.7	7	8.5	1	1.2	<u>82</u>	100

Not: Öğretim sürecine yaşanan problemler değişkeni bir ve birden fazla seçenekle cevaplanmıştır.

Elde edilen bulgulara göre bir değerlendirme yapacak olursak, merkezi üniversitelerdeki kadın öğretim üyelerinin, daha çok dershanelerin fiziki yapısının yetersizliğinden, öğretim üyesi başına düşen ders yükünün fazla olmasından ve diğer kategorisi içerisinde belirttiği hususlardan şikâyetçi olmalarının en önemli nedeninin, bu üniversitelerdeki öğrenci mevcudunun fazla olması ve bununla birlikte üniversitelerde öğrenim görülen binaların veya sınıfların küçük ve yetersiz olmasıyla ilgili olduğu söylenebilir. Nitekim istatistiki veriler de bu yargıyı desteklemektedir: YÖK'ün Kasım 2005 Raporu'na göre üniversitelerimizde, 2005 yılı itibariyle öğrenci başına düşen kapalı alan 10, 75m² 'dir. Bu rakamın Avrupa ortalaması yaklaşık 25m²'dir (YÖK, 2005:127). Yine YÖK'ün istatistiki verilerine göre vakıf üniversiteleri ve açık öğretim fakültesi hariç 2005 öğretim yılı sonu itibariyle, ön lisans öğrencilerinin % 13' ü, lisans öğrencilerinin % 36.5' i, lisansüstü öğrencilerinin % 57' si, doktora ve tıpta uzmanlık öğrencilerinin % 87'si üç büyük kentte öğrenim görmektedir (YÖK, 2006:221).

Merkezi üniversitelerdeki kadın öğretim üyelerinin şikâyetçi oldukları hususların bir başka nedeni de öğrenci başına düşen öğretim üyesi sayısının yeterli olmamasıdır. Ayrıca bu durumun taşra üniversitelerinde de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. DPT'nin verilerine göre 2004 yılı itibariyle örgün öğretimde öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı devlet üniversiteleri için % 44.6; özel üniversiteler için % 42.8'dir. Diğer öğretim elemanları

için devlet üniversitelerinde % 27.6, özel üniversitelerde % 20.1' dir. Buna karşılık bazı ülkelerdeki öğrenci/öğretim elemanı oranları şu şekildedir: Lisans düzeyinde bir öğretim üyesine Almanya'da 8, Avusturya'da 9, Belçika, Hollanda, Japonya'da 10, İsviçre'de 12, ABD ve İngiltere'de 14, Yunanistan'da 16, İspanya'da 17, İrlanda'da 19, Portekiz'de 20, Fransa'da 25 öğrenci düşmektedir (DPT, 2008: 35).

Taşra üniversitelerinde çalışan kadın öğretim üyelerinin şikâyet ettikleri hususların olması muhtemel nedenlerine gelince, bu üniversitelerdeki kadın öğretim üyelerinin daha çok öğrencinin ilgisizliğinden, ders araç gereçlerinin yetersizliğinden ve dershanelerin fiziki yapısının yetersizliğinden şikâyet etmesinin en önemli nedeninin merkezi üniversitelere kıyasla yeni kurulmuş üniversitelerde çalışmaları ve bu üniversitelerin devlet desteği almada ve politik uygulamalarda geri planda tutulmuş olmasıyla ilgili olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra görece olarak başarılı öğrencilerin daha çok merkezi üniversiteleri tercih etmesi ve günümüzde özellikle taşra üniversitelerindeki ön lisans programları başta olmak üzere üniversitede öğrenim gören birçok öğrencinin, okulu bitirdikten sonra iş sektöründe kadro sıkıntısı nedeniyle problem yaşayacakları endişesi içerisinde olması taşra üniversitelerindeki kadın öğretim üyelerinin “öğretim sürecinde öğrencinin ilgisizliğiyle karşılaşıyorum” şikâyetinde bulunmalarına neden teşkil eden hususlar olarak öne sürülebilir.

Bu araştırmada kadın öğretim üyelerinin öğretim sürecinde yaşadıkları problemlerle ilgili olarak elde edilen bulgulara göre genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, özellikle devlet üniversitelerinde çalışan kadın öğretim üyelerinin tamamına yakınının öğretim sürecinde problem yaşadığı ve yaşanan bu problemlerin, kadın öğretim üyelerini ne öğreteceğim endişesi ve çabasıdan nasıl öğreteceğim endişe ve çabasına yöneltebileceği söylenebilir. Öğretim üyesi olarak kadınların öğretim sürecinde yaşadıkları problemler nedeniyle endişe ve kaygı yaşamaları, şüphesiz onların moral yapısını, işiyle bütünleşmesini, çalışma performansını, işe güdülenmelerini ve işinden tatmin olmasını olumsuz yönde etkiler.

4.4.5.2. Kadın Öğretim Üyelerinin Aldıkları Ücrete İlişkin Tatmin Durumu

Bir meslek grubunun başarısı, nitelikli ve işinde daha başarılı olan insanları kendi alanına çekebilmesine bağlıdır. Bir meslek alanının ilgi odağı haline gelmesi ise çalışanlarına sunduğu ve çalışanlarının doyumuna neden olan fırsatlarla mümkündür. Bu fırsat veya imkânlardan birisi de çalışana verilen ücrettir. İyi ücret, nitelikli elemanları ücreti sunan meslek alanına çekebileceği gibi çalışanın kendisini tam olarak mesleğine vermesini ve mesleğinde daha başarılı olmasını sağlar.

Bu bağlamda analogi yapacak olursak, bir yüksek öğretim kurumunun başarısının, büyük ölçüde toplumun güçlü beyinlerini kendisine çekebilmesine bağlı olduğunu söyleyebiliriz. Yüksek öğretim kurumlarının bilimsel açıdan nitelikli ve güçlü beyinlere sahip insanlar için cazibe merkezi haline gelebilmesi ise bu kurumların çalışanlarına sunacağı dolgun ücret ve diğer fırsatlara bağlıdır.

Bu düşünceden hareketle, kadın öğretim üyelerinin durumu ve sorunlarını sosyolojik olarak çözümlmeyi amaç edinen bu araştırmada, kadın öğretim üyelerine “Aldığınız ücretten memnun musunuz? Neden?” sorusu yöneltilerek, bu hususta elde edilen bulgular üzerinden, yüksek öğretim kurumlarının, kadın öğretim üyeleri nezdinde bir cazibe merkezi olup olmadığı ve kadın öğretim üyelerinin mesleklerinden tatmin olup olmadıkları çözümlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 41: Unvanlarına Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Aldıkları Ücretten Tatmin Olma Durumu

	Alınan Ücretten Tatmin Olma Durumu									
Unvanları	Yetersiz		Hak edilenden az		Ortalama yaşam standartları açısından yeterli		Lüks bir yaşam sağlar		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yrd. Doçent	218	46.6	145	31.0	103	22.0	2	0.4	468	100
Doçent	48	41.7	38	33.0	28	24.3	1	0.9	115	100
Profesör	30	22.6	53	39.8	45	33.8	5	3.8	133	100
Toplam	296	41.3	236	33.0	176	24.6	8	1.1	716	100

Bu hususla ilgili elde edilen bulgulardan, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin % 74.3' ünün aldığı ücretten memnun olmadığı; % 25.7'sinin ise aldığı ücretten memnun olduğu anlaşılmıştır. Gelir durumuna göre kadın öğretim üyelerinin tamamının orta-üst sınıfa mensup olduğunun saptanmasına karşın (Bkz. Tablo 33 ve s.130) ; kadın öğretim üyelerinin $\frac{3}{4}$ 'üne yakınının aldığı ücretten memnun olmaması, alınan ücretin yaşam standartları açısından yeterli olmamasıyla ve hak edilenden az bulunmasıyla açıklanabilir. Nitekim elde edilen bulgulardan, aldığı ücretten memnun olmayan kadın öğretim üyelerinin % 41.3' ünün, “yetersiz” ve % 33'ünün ise “hak ettiğinden az” bulunduğu için aldığı ücretten memnun olmadığı anlaşılmaktadır. Aldığı ücretten memnun olmayan kadın öğretim üyelerinin, aldığı ücreti “yetersiz” ve “hak edilenden az” şeklinde değerlendirmesi, alınan ücretin istenilen yaşam standartları için yeterli olmaması ve sarf edilen emeğe karşın alınan ücretin az bulunmasıyla ilgili olduğu gibi, kadın öğretim üyelerinin, akademisyenlik mesleğinin diğer bazı meslek gruplarına kıyasla sürekli gelir kaybı yaşadığının bilincinde olmasıyla da ilgili olduğu söylenebilir. Nitekim ulaşılan bazı istatistikî bilgiler de öğretim elemanlarının aldıkları aylık ücretin, kamu kesiminde kendileri ile aynı dereceden maaş alan memurlarla kıyaslandığında sürekli gelir kaybına uğradığını ve söz konusu meslek gruplarına kıyasla daha düşük olduğunu göstermesi bakımından bu yargıyı desteklemektedir. Örneğin toplumda $\frac{1}{4}$ 'den maaş alan ve ek göstergeleri yüksek olan vali, genel müdür, hâkim ve albaylarla aynı dereceden maaş alan profesörlerin maaşlarının son on yıldaki durumlarının verildiği grafiğe bakıldığında, profesörlerin sürekli gelir kaybına uğradığı görülmektedir.

Çizelge 7: Bazı Kamu Personelinin Yıllar İtibariyle Maaşları (1YTL= 1000.000TL)

<u>Yıllar</u>	<u>Vali</u>	<u>Hâkim</u>	<u>Genel Müdür</u>	<u>Albay Kd.</u>	<u>Profesör (4 Yıl)</u>
1997	170	170	120	120	120
1998	300	300	270	270	270
1999	450	430	400	400	400
2000	650	630	510	510	510
2001	1100	1050	950	850	680
2002	2050	1950	1700	1450	1200
2003	2354	2451	---	2167	1958
2004	2609	2746	----	2428	2192
2005	2878	2980	2829	2719	2383
2006	2947	3129	2974	2854	2502

Aynı dereceden maaş alan bazı meslek gruplarına kıyasla profesörlerin sürekli gelir kaybına uğraması doçent ve diğer unvanlarda çalışan öğretim elemanları içinde geçerlidir. Örneğin bir doçentin maaşı 1938 yılında, yüzbaşı maaşından % 70 fazla iken, günümüzde onun gerisinde kalmıştır (Aytaç vd, 2001: 42).

Öğretim üyelerinin ücretleri, yabancı ülkelerdeki meslektaşları ile kıyaslandığında da oldukça düşük olduğu görülmektedir. Sözgelimi 2000 yılı itibariyle Amerika’da çalışan bir yardımcı doçentin yıllık brüt maaşı 41.041 dolar; bir doçentin maaşı 49.695 dolar ve profesörün maaşı 67.415 dolardır. Singapur’da çalışan bir yardımcı doçent yıllık brüt 53.692 dolar; bir doçent 84.432 dolar ve bir profesör ortalama yıllık brüt 120.633 dolar maaş almaktadır (YÖK, 2000: 51). Türkiye’de ise 2000 yılı itibariyle bir yardımcı doçentin yıllık maaşı brüt 7.214 dolar; bir doçentin maaşı 8.460 dolar ve profesörün maaşı 11.196 dolar iken; 2006 yılı itibariyle bir yardımcı doçentin yıllık maaşı brüt 11.136 dolar; bir doçentin maaşı 13.716 dolar ve bir profesörün maaşı 20.940 dolardır.²⁰

Tablo 40’a tekrar dönek olursak kadın öğretim üyeleri içerisinde aldığı ücretten memnun olmayanların oranının unvan durumuna göre değiştiği görülmektedir. Elde edilen bulgulardan, unvanlarına göre, aldığı ücretten memnun olmayanların çoğunluğunu yardımcı doçent olan kadınların oluşturduğu ve yardımcı doçent unvanıyla çalışan kadınların diğer unvanlarda çalışan kadın öğretim üyelerine kıyasla, daha yüksek oranda, aldığı ücretin yetersiz olmasından şikâyet ettiği anlaşılmaktadır. Alınan ücretlerin öğrenim düzeyine ve kıdeme bağlı olarak unvanlara göre değiştiği göz önünde bulundurulursa, diğer unvanlarda çalışan kadın öğretim üyelerine kıyasla yardımcı doçent olan kadın öğretim üyelerinin daha yüksek oranda aldığı ücreti yetersiz bulmasının nedenlerinden birisinin, yardımcı doçent olan kadınların daha düşük oranda aylık gelire sahip olmasıyla ilgili olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan elde edilen bulgularda “aldığım ücret hak ettiğimden daha az” diyenlerin oranının, unvan yükseldikçe arttığı görülmektedir. Unvanı yükseldikçe kadın öğretim üyelerinin aldığı ücret ile ilgili olarak daha yüksek oranda “hak ettiğinden az” bulması, yapılan işle ilgili olarak kendini daha kalifiye görmesi ve diğerlerine kıyasla daha çok emek sarf ettiğini düşünmesi ile ilgilidir.

²⁰ YÖK’ün verilerine göre 2000 yılı itibariyle bir yardımcı doçentin aylık geliri 361.47 YTL; bir doçentin aylık geliri 423.06 YTL ve bir profesörün aylık geliri 560.14 YTL’dir. 2006 yılı itibariyle ise bir yardımcı doçentin aylık geliri 1.300 YTL; bir doçentin aylık geliri 1600YTL ve bir profesörün aylık geliri 2.443 YTL’dir (YÖK, 2006:234). Diğer taraftan Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası döviz kurlarına göre 2000 yılı itibariyle 1 dolar yaklaşık olarak 0.6 YTL; 2006 yılı itibariyle yaklaşık 1.2 YTL’dir (www.tcmb.gov.tr). Türkiye’de yüksek öğretim kurumlarına çalışan öğretim üyelerinin yıllık gelirleri bu istatistikî verilerden yararlanılarak tarafımızca hesaplanmıştır.

Kadın ğretim üyelerinin aldıkları ücretten memnuniyet durumu ile ilgili gerek genel dağılımlarıyla elde edilen bulguları gerekse de unvan durumuna göre elde edilen dağılımlarını dikkate alarak genel bir değerlendirme yapılacak olursa, araştırmada kapsamındaki kadın ğretim üyelerinin çoğunluğu için maddi imkânlar açısından, üniversitelerin bir cazibe merkezi olduğu ve kadın ğretim üyelerinin işinden tatmin olduğu söylenemez. Bu durum üniversitelerde ğretim elemanı yetersizliğine, ğretim elemanlarını ek gelir elde etme çabasına ve buna bağlı olarak üniversitelerin bilim üreten bir kurum olarak başarısızlığına neden olur.

4.4.5.3.Kadın ğretim yelerinin İş Arkadaşları ile İlgili Tutumları ve Tatmin Durumu

Birey için fizyolojik ve güvenlik gereksinimleri kadar, başkaları tarafından sevilme, sevmeye, bir gruba girme, arkadaş edinme ve çevresiyle ilişkilerini geliştirme gibi duygusal ve toplumsal gereksinimleri de önemlidir. alışan insan açısından da durum böyledir. alışan insan, gününün büyük bir kısmını işyerinde geçirir ve bu süre içinde, çalışırken ya da boş zamanlarında belirli kişilerle konuşur, ilişkiler ve arkadaşlıklar kurar. Bu tür ilişkiler onu sosyal yönden belirli bir doyuma sürükler ve çalışma güdüsünü artırır (Sabuncuoğlu, 1987: 78).

Buna karşın çalışma ortamında fikir, duygu ve düşünce ayrılıklarına bağlı olarak çalışan insanların birbirleriyle atışmasıda (ast-st atışması, kişisel anlaşmazlık) mümkündür ve çalışma ortamında çalışanın iş arkadaşlarıyla çatışma yaşaması, çalışanın moral gelişimini olumsuz yönde etkiler ve onun başarısını, işle ilgili tatminini ve verimliliğini azaltır. Bu bağlamda çalışanın, işindeki başarısı ve işiyle ilgili tatmininde iş arkadaşlarıyla ilişkilerinin önemli rol oynadığı söylenebilir.

Bu düşünceden hareketle bu araştırmada, kadın ğretim üyelerinin iş arkadaşlarıyla olan ilişkileri, kadın ğretim üyelerinin iş tatminini belirleyen bir faktör olarak düşünülmüş ve kadın ğretim üyelerinin iş arkadaşlarıyla olan ilişkileri “İş arkadaşlarınızı nasıl tanımlarsınız?” sorusuna verilen yanıtlar üzerinden çözümlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 42: Kadın Öğretim Üyelerinin İş Arkadaşları Hakkındaki Tutumları

Kadın Öğretim Üyelerinin İş Arkadaşlarına İlişkin Tutumları	Sayı	%
Çalışmaya teşvik ediciler	41	5.7
Sorumluluk sahibi ve görevlerinin bilincindeler	247	34.5
Paylaşımıcılar	71	9.9
Erkek meslektaşlarım daha güvenilir ve paylaşımcı	39	5.4
Kadın meslektaşlarım daha güvenilir ve paylaşımcı	31	4.3
Hırslılar	107	15.0
Güvenilemeyecek, bir arada olunması güç, sıkıcılar	96	13.5
Diğer	84	11.7
Toplam	716	100

Kadın öğretim üyelerinin iş arkadaşlarıyla ilgili tutumlarıyla ilgili elde edilen bulgulardan, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin % 50.1' inin, cinsiyet ayrımı yapmadan iş arkadaşlarının tümü hakkında olumlu kanaate sahip olduğu; % 9.7'sinin cinsiyet ayrımı yaparak arkadaşları hakkında olumlu kanaate sahip olduğu buna karşın % 40.2'sinin iş arkadaşları hakkında olumlu kanaate sahip olmadığı anlaşılmaktadır.

Cinsiyet ayrım yapmadan iş arkadaşları hakkında olumlu kanaate sahip olan kadın öğretim üyelerinin iş arkadaşlarını tanımlamaya yönelik olarak verdikleri cevaplardan, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin yarısının iş arkadaşlarıyla samimi olmadıkları ancak iş çalışmaya teşvik eden ve görevlerinin bilincinde olan insanların bulunduğu bir ortamda çalıştıkları söylenebilir.

Cinsiyet ayrımı yaparak iş arkadaşları hakkında olumlu kanaate sahip olan kadın öğretim üyelerinin iş arkadaşlarının tanımlamaya yönelik verdikleri cevaplardan ise üniversitelerde aynı cinsiyete ve cinsiyet rollerine sahip insanların paylaşımının daha fazla olabileceği ihtimalinin yanı sıra, ataerkil zihniyete karşı kadınların birliktelik bilinci oluşturdukları ihtimalinin çok düşük oranda olduğu; buna karşın erkek meslektaşlarıyla daha iyi geçinen ve daha paylaşımcı olan kadınların daha çoğunlukta olduğu izlenimi vermektedir.

Diğer taraftan iş arkadaşları hakkında olumlu kanaate sahip olmayan kadın öğretim üyelerinin iş arkadaşlarıyla ilgili tutumlarından, üniversitelerde, hırslı; güvenilemeyecek; iş arkadaşıyla uyumlu olmayan veya sıkıcı; çıkarıcı, entelektüel olarak yetersiz, paragöz, ideolojik olarak ayrım yapan veya taraf tutarak arkadaşları arasında her hususta ayrımcılık yapan öğretim elemanlarının²¹ dikkate değer bir oranda yer aldığını göstermesi bakımından önemlidir.

²¹ Burada öğretim elemanlarıyla ilgili belirtilen bazı yakıştırmalar, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin “ İş arkadaşlarınızı nasıl tanımlarsınız?” sorusuna, “diğer” seçeneği içerisinde verdikleri yanıtlardan direk alınarak oluşturulmuştur.

Araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin iş arkadaşları hakkındaki tutumlarıyla ilgili elde edilen bulguları dikkate alarak genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, üniversitelerde, çalışanlar arasında çalışma sorumluluğu bilincine dayanan bir uyumun olduğu kadar, ona yakın derecede de hırs, rekabet ve siyasal ayrımcılığa dayanan, bireyler arası güvensizliğin geçerli olduğu bir ilişkinin de var olduğu söylenebilir. Bununla birlikte bu araştırmada elde edilen bulgulara, kadın öğretim üyeleri tarafından, düşük oranda da olsa cinsiyet ayrımı yapılarak, çalışma ortamında iş arkadaşlığının kurulduğu ancak bu ayrımın feminist bir bilince dayanmadığı anlaşılmaktadır.

Ayrıca iş arkadaşlarıyla ilişkileri bakımından, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin yarısına yakınının, moral gelişimi ve mesleklerindeki kişisel verimlilikleri açısından risk altında oldukları ve iş tatminsizliğiyle karşı karşıya oldukları söylenebilir.

4.4.6 Araştırma Kapsamındaki Kadın Öğretim Üyelerinin Kadın Olarak Çalışıyor Olmaktan Dolayı Yaşadıkları Problemler

4.4.6.1. Taciz

Taciz her bireyin maruz kalabileceği istenmeyen tutum ve davranışlardan birisidir. Taciz çalışanlar için söz konusu olduğunda, çalışanlar arasında huzursuzluğa, strese ve buna bağlı olarak da iş veriminin azalmasına neden olmaktadır. Taciz denildiğinde ilk akla gelen “cinsel taciz” olmaktadır. Ancak modern çalışma yaşamında özellikle kariyer ve ilerleme imkânlarının olduğu ve çalışanlarını rekabete sevk eden iş ortamında, çalışanlar arasındaki hırs çatışma ve gerginliğe bağlı olarak ortaya çıkan ve çalışan üzerinde psikolojik baskı yapan bir davranış biçimi daha vardır ki bunun adı kimilerince mobbing (duygusal taciz) kimilerince de psikolojik terör olarak adlandırılmaktadır.

Bu araştırmada her iki taciz türü de göz önünde bulundurularak, kadın öğretim üyelerine üniversitelerde kadına karşı “tacizin yapılıp yapılmadığı”, “yapılıyorsa hangi tür ve biçimlerde yapıldığı”, “kadınların da hemcinslerine karşı tacizde bulunup bulunmadığı”, “tacizde bulunanın neden tacizde bulunduğu” gibi hususlarda sorular sorulmuş ve elde edilen bulgular dâhilinde üniversitelerde kadına karşı yapılan taciz olayı çözümlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 43: Kadın Öğretim Üyelerinin Üniversitelerde Kadınlara Karşı Tacizin Olup Olmadığına İlişkin Tutumları

Kadına Karşı Tacizin Olma Durumu	Sayı	%
Taciz yok	597	83.4
Taciz var	119	16.6
Toplam	716	100

Araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerine evvela “Üniversitede kadına (kadın öğretim üyelerine) karşı taciz varsa, ne tür tacizde bulunmaktadır?” sorusu yöneltmiştir. Kadın öğretim üyelerinin bu soruya verdikleri yanıtlardan, üniversitelerde kadın öğretim üyelerine karşı tacizin düşük oranda yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu durum farklı şekillerde yorumlanabilir: İlk olarak elde edilen sonuçlardan üniversitelerde kadın öğretim üyelerine karşı tacizin düşük oranda yapıldığının anlaşılması, kadın öğretim üyelerine karşı cinsel ayrımcılığın düşük oranda yapıldığını ifade etmesi bakımından nispeten olumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Ancak benzer yaklaşım, üniversitede bulunan diğer kadın personel ve üniversiteli kız öğrenciler için geçerli olmayabilir.

Diğer taraftan bu araştırmada, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyeleri arasında kadına karşı tacizde bulunulmadığını belirten kadın öğretim üyelerinin sayısının yüksek olması, söz konusu kadın öğretim üyelerinin toplumun genel ahlak anlayışını göz önünde bulundurarak tacizin yapıldığına dair olumlu yanıt vermekten veya böyle bir konuda yanıt verdiğinde kendisinin de taciz olayının tarafı olarak görülmesinden endişe etmesinden kaynaklandığı söylenebilir.

Bunun yanı sıra araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin, erkeklerin cinsellik yüklü ve taciz olarak nitelendirilebilecek bazı yaklaşım ve şakalarını taciz olarak algılamama ihtimalinin olması da, bu araştırmada üniversitelerde kadın öğretim üyelerine karşı tacizin düşük oranda yapıldığı sonucuna ulaşmamızın bir diğer nedeni olabilir.

Tablo 44: Üniversitelerde Kadına Karşı Tacizin Olduğunu Söyleyen Kadın Öğretim Üyelerinin Tacizin Türüne İlişkin Tutumlarına Göre Dağılımı

Tacizin Türü	Sayı	%
Cinsel taciz	96	80.7
Duygusal taciz (Mobbing)	23	19.3
Toplam	119	100

Bu araştırmada kadın öğretim üyelerine karşı taciz ile ilgili olarak elde edilen diğer bulgulara gelince, üniversitelerde kadın öğretim üyelerine karşı tacizde bulunulduğunu söyleyen kadın öğretim üyelerinin % 80.7’ si üniversitelerde kadına karşı yapılan tacizin türünün “cinsel taciz” olduğunu söylerken; % 19.3’ü kadına karşı “duygusal taciz” de

bulunulduğunu belirtmiştir. Bu durumda üniversitelerde kadına karşı yapılan tacizin sadece cinsel taciz türünde değil aynı zamanda duygusal taciz türünde de gerçekleştiği ancak kadına karşı yapılan tacizin daha çok cinsel taciz şeklinde olduğu söylenebilir. Kadın öğretim üyelerinin duygusal ve cinsel tacize maruz kalmaları, kadın öğretim üyeleri açısından önemli bir stres, korku ve endişe kaynağıdır.

Tablo 45: Kadın Öğretim Üyelerinin Kadın Meslektaşlarının Tacizde Bulunup Bulunmadığı İle İlgili Tutumlarına Göre Dağılımı

Kadınların Tacizde Bulunma Durumu	Sayı	%
Kadınlar tacizde bulunmuyor	46	93.6
Kadınlar tacizde bulunuyor	670	6.4
Toplam	716	100

Bu araştırmada kadına karşı yapılan tacizin cinsiyet bağlamında kim tarafından yapıldığını saptamak amacıyla, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerine “kadın meslektaşlarınız da hemcinslerine karşı tacizde bulunuyor mu?” sorusu da yöneltilmiştir. Bu hususla ilgili olarak elde edilen bulgulardan çok düşük oranda da olsa kadınların da kadın meslektaşlarına karşı tacizde bulunduğu saptanmıştır. Taciz denildiğinde hep erkeklerin hatırlanmasına karşılık, bu araştırmada çok düşük oranda da böyle bir sonucun elde edilmesi, üniversitelerde bazı kadın öğretim üyelerinin aynı ortamı paylaştıkları kadın meslektaşlarıyla çeşitli nedenlere dayanan uyumsuzluk veya çekememezlik problemi yaşadığını ifade etmesi açısından anlamlıdır.

Tablo 46: Üniversitelerde Kadına Karşı Cinsel Tacizde Bulunduğunu Söyleyen Kadın Öğretim Üyelerinin Cinsel Tacizin Yapılma Şekli İle İlgili Tutumlarına Göre Dağılımı

Cinsel Tacizin Yapılma Biçimi	Sayı	%
El şakası	13	13.5
Rahatsız edici bakış	63	65.6
Ağız şakası	53	55.2
Şantaj	35	36.4
Yolda takip etme	10	10.4
Pornografik fotoğraf gösterme	3	3.1
Cinsel ilişki teklifi	4	4.1
E – mail gönderme veya mesaj atma	35	36.4
Toplam	96	100

Not: Birden fazla seçenekle cevap verilmiştir.

Araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerine yöneltilen sorulardan bir diğeri de kadına karşı yapılan cinsel tacizin hangi biçimlerde yapıldığı ile ilgilidir. Elde edilen bulgulardan üniversitelerde kadına karşı yapılan cinsel tacizin daha çok önem sırasına göre

rahatsız edici bakış, ağız şakası, e-mail gönderme veya mesaj atma, şantaj yapma, el şakası, yolda takip etme, cinsel ilişki teklifinde bulunma, pornografik fotoğraf gösterme yoluyla yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu bulgulara göre üniversitelerde kadına karşı yapılan cinsel tacizin şeklinin, ileri giden fiziksel hareket veya zorlamalarla tacizde bulunma şeklinden ziyade kadını psikolojik olarak yıpratma davranışlarında bulunarak tacizde bulunma şeklinde yapıldığı söylenebilir.

Tablo 47: Üniversitelerde Kadına Karşı Tacizde Bulunduğunu Söyleyen Kadın Öğretim Üyelerinin Tacizin Nedenleri İle İlgili Tutumlarına Göre Dağılımı

Tacizde Bulunma Nedenleri	Sayı	%
Tacizde bulunanın cinsel istekleri	10	8.4
Tacizde bulunanın gücünü ve statüsünü kanıtlama isteği	39	32.8
Tacizde bulunanın kadının çalışmasını ve akademik statüde terfi etmesini hazmedememesi	22	18.5
Tacizde bulunanın kadını akademik kimliğinden çok cinsel bir obje olarak değerlendirmesi	48	40.3
Toplam	119	100

Bu araştırmada kadın öğretim üyelerine yapılan tacizin muhtemel nedenlerinin ne olduğu da öğrenilmek istenmiş ve bu amaçla araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerine “Size göre tacizi yapan kişinin tacizde bulunmasının nedeni nedir?” sorusu yöneltilmiştir. Soruya verilen yanıtlardan, kadın öğretim üyelerine karşı yapılan tacizin en önemli nedeninin, tacizde bulunan kişinin karşısındakini cinsel bir obje olarak değerlendirmesi; ikinci önemli nedeninin ise tacizde bulunan kişinin gücünü ve statüsünü karşısındakine ispatlamak olduğu anlaşılmaktadır.

Elde edilen bu bulgular Gutek ve Stockdale’ nin saptamalarıyla örtüşmektedir: Gutek, genelde kadınların cinselliklerinin erkeklere kıyasla daha fazla algılandığını, dolayısıyla “cinsel obje” olarak düşündüklerinde daha fazla tacize maruz kalabileceklerini belirtmektedir (Gutek, 1989’dan akt. Mardin vd, 2000: 33). Stockdale’ ye göre ise tacizi yapan, karşısındakine ya gücünü ve statüsünü kanıtlamaya çalışmakta ya da cinsel isteklerini dışa vurmaktadır. Stockdale erkeklerin cinsel tacizi daha çok cinsel istekleri için, kadınların ise cinsel tacizi bir güç oyunu olarak gerçekleştirdiklerini belirtmiştir (Stockdale, 1991 den akt. Mardin vd, 200: 33).

Bu araştırmada, tacizin türüne göre tacizin nedeninin değişebileceği öngörüsüyle her iki hususta elde edilen bulguların çapraz ilişkisi kurulmuş ve elde edilen bulgulardan bu öngörünün doğrulandığı görülmüştür.

Tablo 48: Tacizin Türüne Göre Tacizin Yapılma Nedenlerine İlişkin Kadın Öğretim Üyelerinin Tutumları

	Tacizin Yapılma Nedeni									
Tacizin Türü	Cinsel istekler için		Güç ve statüyü kanıtlamak için		Kadının akademik statüde terfi etmesi ya da çalışması hazmedilemediği için		Kadının akademik kimliğinden çok cinsel bir obje olarak görülmesi nedeniyle		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
	Cinsel Taciz	8	8.3	30	31.3	11	11.5	47	49.0	96
Duygusal Taciz	2	8.7	9	39.1	11	47.8	1	4.3	23	100
Toplam	10	8.4	39	32.8	22	18.5	48	40.3	119	100

Tablodan da görüleceği üzere üniversitede kadına karşı duygusal tacizin yapıldığını belirten kadın öğretim üyeleri içerisinde tacizin nedeni olarak “tacizi yapan kişi kadının akademik statüde terfi etmesini ya da çalışmasını hazmedemediği için tacizde bulunuyor” diyenlerin oranı % 47.8 iken; üniversitede kadına karşı cinsel tacizde bulunduğunu söyleyen kadın öğretim üyeleri içerisinde aynı sebeple tacizde bulunulduğunu söyleyenlerin oranı ise sadece % 11.5 dir. Yine üniversitede kadına karşı cinsel tacizde bulunuluyor diyen kadın öğretim üyelerine kıyasla, üniversitede kadına karşı duygusal taciz yapılıyor diyen kadın öğretim üyeleri daha fazla oranda, yapılan tacizin nedeni olarak “tacizi yapan kişi karşısındakine gücünü ve statüsünü kanıtlamak için tacizde bulunuyor” cevabını vermişlerdir. “Üniversitede kadına karşı cinse tacizde bulunuluyor” diyen kadın öğretim üyeleri ise tacizin nedeni olarak daha çok “tacizi yapan kişi kadını akademik kimliğinden çok cinsel bir obje olarak gördüğü için tacizde bulunuyor” cevabını vermişlerdir. Kadına karşı duygusal tacizde bulunduğunu söyleyen kadın öğretim üyeleri ise tacizi yapan kişinin daha çok “kadın akademik statüde terfi etmesini ya da çalışmasını hazmedemediği için” ve “gücünü ve statüsünü kanıtlamak için” tacizde bulunduğunu belirtmiştir.

Elde edilen bu bulguları dikkate alarak bir değerlendirme yapmak gerekirse, üniversitelerde kadına karşı yapılan cinsel tacizin en önemli nedeninin kadının cinsel bir obje olarak görülmesi olduğu; buna karşın üniversitelerde kadına karşı yapılan duygusal tacizin en önemli nedeninin ise kadının akademik statüde terfi etmesinin ya da çalışmasının hazmedilememesi olduğu söylenebilir. Üniversitelerde kadına karşı yapılan cinsel tacizin en önemli nedeninin kadının cinsel bir obje olarak görülmesi, üniversitelerde öğretim üyesi unvanıyla da çalışsa, , kadını cinsel bir meta olarak gören zihniyetin üniversitelerde düşük

oranda da olsa var olduğunu gösterir. Bunun yanı sıra üniversitelerde kadına karşı yapılan duygusal tacizin en önemli nedeninin, kadının akademik statüde terfi etmesinin ya da çalışmasının hazmedilememesinin olduğunun saptanması da aynı zihniyetin varlığının farklı bir tezahürü olarak değerlendirilebileceği gibi aynı zamanda üniversitelerde, öğretim elemanları arasında kişisel veya gruplar arası anlaşmazlıklar, aşırı rekabetin getirdiği hırs, çıkar çatışmalarının var olduğunun da bir işareti olarak değerlendirilebilir.

4.4.6.2. Yaşanılan Diğer Problemler

Kadın öğretim üyelerinin problemlerinin bilinmesi, hem bir akademik alanda çalışan bir kadın olarak sorunlarının bilinmesi hem de genel olarak üniversitelerin ve akademisyenlik mesleğinin sorunlarının tespiti ve çözümü için önemlidir. Bu nedenle kadın öğretim üyelerine “Akademik alanda çalışan bir kadın olarak yaşadığınız en önemli problem nedir?” şeklinde açık uçlu bir soru yöneltilmiş ve bu hususta elde edilen bulgular Tablo 49’da verilmiştir.

Tablo 49: Yaşadıkları Sorunlara Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Dağılımı

Yaşanılan sorunlar	Sayı	%
Problem yok	217	30.3
İş ve aile yaşamını dengelemeyle ilgili sorunlar	225	31.4
İşle ilgili (Mesleki) sorunlar	72	10.0
İşyeri ile ilgili sorunlar	196	27.3
Aile yaşantısıyla ilgili sorunlar	5	0.6
Kişisel sorunlar	1	0.1
Toplam	716	100

Tablo 49’dan da görüldüğü üzere, kadın öğretim üyelerinin % 30.3’ ünün “akademik alanda çalışan bir kadın olarak herhangi bir problem yaşamadığı; buna karşın % 69.7’sinin işiyle(mesleğiyle) ilgili, işyeri ile ilgili, aile ve iş yükümlülüğü ile ilgili ve kişisel nedenlere bağlı olarak çeşitli problemler yaşadığı anlaşılmaktadır.

Elde edilen bulgulara göre akademik alanda çalışan bir kadın olarak problem yaşadığını ifade eden kadın öğretim üyeleri içerisinde en çok yaşanan problem, “iş ve aile yaşamını dengeleme” problemidir. İş ve ailesi arasında rollerini dengelemede problem yaşadığını belirten kadın öğretim üyeleri bu durumlarını özetle şu şekilde ifade etmişlerdir:

“İşimin yoğun olması nedeniyle ailemle yeterince ilgilenemiyorum”

“İşimle ilgilensem ailem; ailemle ilgilensem işimle yeteri kadar ilgilenemiyorum”

“Gerek işimle gerekse de ailemle yeteri kadar ilgilenemiyorum, ikiye bölünmüş durumdayım”

“Hem evde hem de üniversitede çalışmak çok zor”

İş ve aile yaşamındaki rollerin dengelenmesi problemi tüm çalışan kadınlar özellikle de işyerinde tüm gün çalışan kadınların için geçerli olan bir problemidir. Yaşı, eğitim düzeyi, sosyo-ekonomik statüsü ne olursa olsun, ev içi görevlerden özellikle de çocuğun bakımından kadının sorumlu olması, onun, mesleğinde ilerleyebilmesi imkânını sınırlamaktadır.

Problem yaşadığını belirten kadın öğretim üyelerinin yaşadığı en önemli problemlerden birisi de “işyeriyle ilgili” problemlerdir. Araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin % 27.3’ ü yaşadığı en önemli problemin, işyeriyle ilgili olduğunu belirtmiştir. İşyeriyle ilgili problem yaşadığını söyleyen kadın öğretim üyeleri bu husustaki problemlerini ise özetle şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Aldığım ücret oldukça yetersiz, maddi sıkıntılarım var”

“Araştırma yapabilmek için çalıştığım üniversitenin fiziksel imkânları yetersiz”

“Çalıştığım üniversitede torpil ve kayırmacılık var ve bu durum beni olumsuz şekilde etkiliyor”

“İş ortamında dedikodu, çıkar çatışmalarının olması beni rahatsız ediyor”

“İş arkadaşlarımın güvenilir olmaması benim için önemli bir problem”

“Ders yüküm çok fazla...”

“Üstten/yönetimden baskı görüyorum”

“Eşim ve ben ayrı üniversitelerde çalışıyoruz, YÖK’ de MEB gibi eşleri bir araya getirecek sisteme sahip olmalı”

“Çalıştığım üniversitede dinci kadrolaşma var...”

“Üniversitede başörtüsü yasağının olması benim için önemli bir problem”

“Siyasi cepheleşme var”

“İşyeri yakınında kreş, kuaför salonu vb. gibi yok.”

“Lisans düzeyindeki sınıflar çok kalabalık”

“Bürokratik engeller benim için en önemli problem”

“Çalıştığım üniversitede kadro sıkıntısı var”

“İş arkadaşlarım bilimsellikten uzak”

“İş arkadaşlarımla ekip çalışması yapamıyoruz.”

“Kaliteli öğrenci yok”

“Evli olmak erkek öğretim üyeleri tarafından bir problem olarak görülüyor ve bu bakış açısı beni olumsuz etkiliyor”

“Duygusal taciz ve dışlama var”

“Şaka ile karışık da olsa erkek meslektaşlarımla sürekli taciz ve aşağılamalarına maruz kalıyorum”

Bu problemler dışında, çalışan bir kadın olarak mesleki, ailevi ve kişisel problemler de yaşadığını belirten kadın öğretim üyeleri de vardır ve bu hususlarla ilgili problem yaşadığını belirten kadın öğretim üyeleri yaşadıkları problemleri özetle şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Akademisyenlik çok zor ve yoğun çalışma gerektiren bir bu nedenle çok yoruluyorum ”

“Arazi çalışmalarını kadın olarak yürütmek çok zor”

“Çalıştığım alan fiziksel güç sınırlarımı çok zorluyor”

“Yaptığım işin kompleks ve stresli olması benim için en önemli problem...”

“Akademisyenliğe genç yaşta başlamadığım için kişisel olarak zorlanıyorum ”

“Aile ve iş sorumluluğumun fazlalığından dolayı kendimle yeterince ilgilenmiyorum”

“Eşim ile aynı akademik ortamda bulunmak benim için sorun oluyor”

“Ailem çalıştığım bir insan olduğumu unutuyor”

Bu araştırmada araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin çalışan bir kadın olarak yaşadıkları problemlere ilişkin elde edilen bulguları dikkate alarak genel bir sonuç çıkarmak gerekirse, gerek araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin gerekse de üniversitelerde çalışan kadın öğretim elemanlarının bir kısmının çalışan bir kadın olarak mesleğiyle ilgili, işyeri ile ilgili, aile ve iş yükümlülüğü ile ilgili ve kişisel nedenlere bağlı olarak çok çeşitli problemler yaşadığı söylenebilir. Elde edilen bulgulara, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyeleri içerisinde, en önemli ve en çok yaşanan problemin “İş ve aile yaşamını dengelemeyle ilgili ” olduğunun saptanması, “Kariyer de yaparım çocuk da yaparım” anlayışı ile “kadının çalışma yaşamına katılmakla ev içi rollerinden bağımsızlaşacağı” anlayışının kadın öğretim üyeleri için geçerli olmadığını göstermesi bakımından manidardır.

Araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin, ikinci olarak, en önemli yaşadıkları problemin “işyeri” yani çalıştıkları üniversitelerle ilgili olduğunun saptanması ise araştırma kapsamındaki ve üniversitelerdeki kadın öğretim üyelerinin bir kısmının, başta aldıkları ücret

olmak üzere, fiziksel çalışma koşullarından ve iş ortamından memnun olmadıklarını ifade etmesi açısından önemlidir.

Bu araştırmada araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin % 69.7' sinin değişik nedenlerle problem yaşadığının saptanması, gerek öğretim üyelerinin başarısı ve verimliliği gerekse de üniversitelerin başarısı ve verimliliği açısından olumsuz bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Söz gelimi aşırı ders yükü, öğretim üyelerinin araştırma yapmasını ve bilimsel çalışma üretmesini engelleyen bir faktördür. Ders saatlerinin fazla olmasına bağlı olarak öğretim üyelerinin bilimsel çalışmaya ayıracak zamanı kısıtlanmakta bunun sonucu olarak öğretim üyeleri hem kendini yenileyememekte hem de bilimsel bir çalışma üretememektedir. Çalışma koşullarının olumsuzluğu da benzer sorunların yaşanmasına neden olabilmektedir.

4.4.7. Kadın Öğretim Üyelerinin Akademik Yönetime Katılımı

Çalışma yaşamında, yönetim kademelerinde alınacak her bir görev, görevli olan birey açısından işle ilgili yönetim becerisinin olması anlamına gelir. Bununla birlikte yeterli teknik bilgi ve donanımına sahip olan, iş ortamında otorite ve güç sahibi olan ve çalıştığı ortamda genel olarak kabul gören bireyler yönetim kademelerinde görev alabilmektedirler. Yönetim kademelerinde bir görev alıp, görevi nispetinde yetkiyi kullanan birey hem işinden tatmin olur hem de sosyal statüsü ve itibarı artar (Can 1992: 126) .

Özetle çalışma yaşamında çalışanın hem iş ortamındaki itibarı ve konumu, hem de yaptığı işle ilgili olarak tatminini etkileyen faktörlerden birisi olan görev ve idari sorumluluk, bu araştırmada da kadın öğretim üyelerinin çalışma yaşamındaki konumunu ve yönetimsel kariyer geliştirme sürecindeki durumlarını çözümlemek amacıyla ele alınmıştır. Bu bağlamda kadın öğretim üyelerine “Herhangi bir idari göreviniz var mı? Varsa göreviniz nedir?” sorusu yöneltilmiştir. Soruya ilişkin cevaplar ve dağılımı Tablo 50’ de verilmiştir.

Tablo 50: Kadın Öğretim Üyelerinin İdari Görevlerde Bulunma Durumuna Göre Dağılımı

İdari Görevler	Sayı	%
İdari görevi olmayan	420	58.7
Bölüm Başkanlığı	59	8.2
Senato Üyeliği	2	0.3
Dekan veya Yüksek Okul Müdürlüğü	15	2.1
Dekan Yardımcılığı veya Yüksek Okul Müdür Yardımcılığı	33	4.6
Anabilim Dalı Başkanlığı	78	10.9
Diğer	109	15.2

Toplam	716	100
---------------	------------	------------

Tablodan da görüldüğü üzere belli bir idari görevi olan kadın öğretim üyelerinin oranı (% 41.3) ile idari görevi olmayan kadın öğretim üyelerinin (% 58.7) birbirine yakındır. Ancak elde edilen bulgulardan, araştırma kapsamındaki idari görevi olan kadın öğretim üyelerinin daha çok, uzman pozisyonlarda (Anabilim Dalı Başkanlığı gibi) ve alt düzey idari pozisyonlarda (Bölüm Başkanlığı, Bölüm Başkan Yardımcılığı gibi) yoğunlaştığı; buna karşın ara düzey (Enstitü Müdürü, Enstitü Müdür Yardımcısı, Başhekim, Başhekim Yardımcılığı, Yönetim Kurulu Üyesi gibi) ve üst düzey (Rektör, Rektör Yardımcısı, Dekan, Yüksek Okul Müdürü, Dekan Veya Yüksek Okul Müdür Yardımcısı, Senato Üyesi gibi) idari pozisyonlarda daha az temsil edildikleri anlaşılmaktadır: Uzman pozisyonunda olan ve alt düzey idari görevi olan kadın öğretim üyelerinin oranı % 32.9 iken; orta ve üst düzey idari pozisyonlarda görevi olan kadın öğretim üyelerinin oranı ise sadece % 8.4’ dür.

Bu araştırmada, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin üniversitelerde orta ve üst düzey idari görevlerde çok düşük oranda temsil edildikleri sonucunun saptanması sadece bu araştırmaya veya üniversitelerdeki çalışan kadın akademisyenlere özgü bir durum değildir. Söz gelimi Tabak’ın 1989 yılında Türkiye’deki en büyük şirketlerden olan 80 şirketin üzerinde yaptığı bir araştırmada, 100 kişiden az çalışanı bulunan şirketlerde üst düzey yönetimde kadınların bulunmadığı; 100 kişiden fazla çalışanı bulunan şirketlerde ise çalışanların % 17’sinin, yöneticilerin % 15’inin, üst düzey yöneticilerin de sadece % 2.8’ inin kadın olduğu tespit edilmiştir (Tabak, 1989) .

Ekin’in yaptığı saptamaya göre ise sanayileşmiş ülkelerde yönetici konumundaki kadınların payı sadece % 3.8’ dir. Üst düzey yönetici konumundaki kadınların oranı ise % 2.5’ dir (Ekin, 1990: 60).

Kadınların yönetim, özellikle üst düzey yönetim kademelerinde düşük düzeyde temsil edilmeleri ve ilerleyememeleri ile ilgili değişik sebepler ve engeller öne sürülmektedir. Bu engeller glass ceiling (şeffaf tavan ya da cam tavan) olarak adlandırılmaktadır Bu kavramla, kadınlar ile üst yönetim düzeyleri arasında yer alan ve başarılarına ve liyakatlerine bakmaksızın kadınların ilerlemelerini engelleyen, görünmeyen, şeffaf ve aynı zamanda da geçilemeyen engeller kastedilmektedir (Catalyst, 1993: 1 -10’ dan akt. Ataay, 1994: 243).

Kadınların üst düzey yönetim kademelerinde ilerlemelerini engelleyen engellerle ilgili olarak farklı yaklaşımlar öne sürülmüştür. Bu yaklaşımlardan birisi organizasyonun yapısının ve yönetim sisteminin, kadınların yönetime gelmesini engellediğini öne süren yaklaşımdır. Bir diğeri ise “kişi odaklı” veya “cinsiyet odaklı” yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre kadınların

kişilik özellikleri, biyolojik yapısı ve sosyalleşme biçimleri onların yönetim kademelerine gelmesini ve ilerlemesini etkiler (Fagenson, 1993:5-7 den akt. Ataay, 1998:244).

Öne sürülen yaklaşımlardan birisi de cinsiyet-organizasyon-sistem yaklaşımıdır. Bu yaklaşım diğer iki yaklaşımın savları ile tutarlı olmakla birlikte bireyin ve çalıştığı organizasyonun toplumdan (kültürden) ayrı düşünülmeceğini öne sürer. Bu yaklaşıma göre birey ve çalıştığı örgüt, toplumdan(kültürden) ayrı düşünülemez ve toplumdaki yasalar politikalar, cinsiyet rol kalıpları, beklentiler, ideolojiler, kültürel değerler ve tarihler, organizasyonun amacı, bireyin ve organizasyonun yapısını ve organizasyon içerisinde bireyin yönetime gelmesini etkileyen önemli faktörlerdir (Ataay, 1998:244).

Bu yaklaşımlar çerçevesinde araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin üst yönetim kademelerinde çok düşük oranda temsil edilmelerinin olması muhtemel nedenlerini üç grupta toplamak mümkündür: Birincisi kadın öğretim üyelerinin cinsiyet ve kişilik özellikleri; ikincisi organizasyonun yapısı ve üçüncüsü de kadın öğretim üyelerinin içinde bulunduğu çevre ve dış ortamdır.

Birçok çalışmada, kadınların yönetici konuma getirilmelerini engelleyen faktörlerden birinin, cinsiyetle bağdaştırılan ve kadının kendi özellikleriyle ilgili durumu ve bu durumu ile ilgili önyargılar olduğu öne sürülmüştür. Sözelimi Lipovetsky (1999:227) kadınların zirvede ve yönetim makamlarında yetersiz temsilinin, kadın düşmanı bir baraj etkisinden ziyade, kadının aile yaşamıyla iş yaşamı arasında bir denge kurma istemcinden kaynaklandığını söyler. Ona göre özellikle evli ve çocuklu olan kadınlar bu nedenle karar alma mekanizmalarında daha az bulunurlar.

Tablo 51: Medeni Durumuna Göre Kadın Öğretim Üyelerinin İdari Pozisyonlarda Yer Alma Durumları

Medeni Durum	İdari Görevler															
	Anabilim Dalı Başkanlığı		Bölüm Başkanlığı		Senato Üyeliği		Dekan veya Yüksek Okul Müdürlüğü		Dekan Yardımcılığı veya Yüksek Okul Müdür Yardımcılığı		İdari Görevi yok		Diğer		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Bekâr	26	15.0	8	4.6	1	0.6	3	1.7	8	4.6	109	63.0	18	10.4	173	100
Evli	72	15.0	44	9.2	1	0.2	11	2.3	19	4.0	284	59.2	49	10.2	480	100
Boşanmış	9	17.0	5	9.4	-	-	1	1.9	6	11.3	22	41.5	10	18.9	53	100
Eşi ölmüş	2	20.0	2	20.0	-	-	-	-	-	-	5	50.0	1	10.0	10	100
Toplam	109	15.2	59	8.2	2	0.3	15	2.1	33	4.6	420	58.7	78	10.9	716	100

Ancak bu araştırmada elde edilen bulgular, Lipovetsky'nin bu tespitiyle örtüşmemektedir. Zira bu araştırmada, araştırma kapsamındaki evli ve bekâr olan kadın öğretim üyelerinin idari pozisyonlarda bulunma durumlarının birbirine yakın olduğu, hatta evli olan kadın öğretim üyelerinin az farkla da olsa, bekâr olan kadın öğretim üyelerine kıyasla daha yüksek oranda yönetim kademelerinde yer aldığı tespit edilmiştir. Bunu yanı sıra bu araştırmada, araştırma kapsamındaki evli veya bir evlilik tecrübesi yaşamış olan kadın öğretim üyeleri içerisinde, 3 ve daha fazla çocuk sahibi olanlar hariç, çocuk sahibi olan kadın öğretim üyelerinin çocuk sahibi olmayan kadın öğretim üyelerine kıyasla daha yüksek oranda idari pozisyonlarda bulunduğu da saptanmıştır.

Tablo 52: Evli veya Bir Evlilik Tecrübesi Yaşamış Olan Kadın Öğretim Üyelerinin Çocuk Sayısına Göre İdari Pozisyonlarda Bulunma Durumu

Çocuk Sayısı	İdari Görevler															
	Anabilim Dalı Başkanlığı		Bölüm Başkanlığı		Senato Üyeliği		Dekan veya Yüksek Okul Müdürlüğü		Dekan Yardımcılığı veya Yüksek Okul Müdür Yardımcılığı		İdari görevi yok		Diğer		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1	27	13.4	20	10.0	-	-	3	1.5	14	7.0	116	57.7	21	10.4	201	100
2	29	19.1	11	7.2	-	-	5	3.3	2	1.3	86	53.6	19	12.5	152	100
3 ve daha fazla	5	21.7	2	8.7	1	4.3	-	-	-	-	14	60.9	1	4.3	23	100
Çocuk yok	21	12.6	18	10.8	-	-	4	2.4	9	5.4	97	58.1	18	10.7	167	100
Toplam	82	15.1	51	9.4	1	0.1	12	2.2	25	4.6	313	57.6	59	11.0	543	100

Diğer taraftan bu araştırmada, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin gelir durumu ile idari pozisyonlarda yer alma durumu arasında da bir çapraz ilişki kurularak, kadın öğretim üyelerinin kişisel özelliklerinin idari pozisyonlarda yer almalarını engelleyip engellemediği çözümlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 53: Kadın Öğretim Üyelerinin Gelir Durumuna Göre İdari Pozisyonlarda Temsil Edilme Oranları

Gelir durumu (YTL)	İdari Görevler															
	Anabilim Dalı Başkanlığı		Bölüm Başkanlığı		Senato Üyeliği		Dekan veya Yüksek Okul Müdürlüğü		Dekan Yardımcılığı veya Yüksek Okul Müdür Yardımcılığı		İdari Görevi yok		Diğer		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1499 ve daha az	6	9.4	5	7.8	-	-	-	-	5	7.8	44	68.8	4	6.3	64	100
1500-1999	30	10.7	20	7.1	1	0.4	3	1.1	12	4.3	190	67.6	25	8.9	281	100
2000-2499	19	17.9	10	9.4	-	--	4	3.8	4	3.8	50	47.2	19	17.9	106	100
2500-2999	15	16.3	12	13.0	-	-	1	1.1	7	7.6	50	54.3	7	7.6	92	100
3000 ve daha fazlası	39	22.5	12	6.9	1	0.6	7	4.0	5	2.9	86	49.7	23	13.3	173	100
Toplam	109	15.2	59	8.2	2	0.3	15	2.1	33	4.6	420	58.7	78	10.9	716	100

Bu hususla ilgili olarak elde edilen bulgulara 1999 YTL'den daha az aylık gelire sahip kadın öğretim üyelerinin 2000YTL ve daha fazla aylık gelire sahip kadın öğretim üyelerine kıyasla daha düşük oranda idari görevlerde temsil edildikleri ve gelir düzeyi yükseldikçe araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin orta ve üst düzeyde temsil oranlarının da yükseldiği saptanmıştır.

Tablo 51, Tablo 52 ve Tablo 53'deki bulguları dikkate alarak genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin kişisel özellikleri olarak nitelendirilebilecek medeni durumu ve çocuk sahibi olma durumu gibi hususiyetlerinin idari pozisyonlarda temsil edilmelerinde engel teşkil etmediği; buna karşın kadın öğretim üyelerinin gelir durumuyla idari pozisyonlarda rol alma durumu arasında anlamlı bir ilişkinin kurulabileceği diğer bir ifadeyle kadın öğretim üyelerinin gelir düzeyi arttıkça idari rollerde temsil edilme oranının da arttığı söylenebilir. Ancak kadın öğretim üyelerinin unvanları yükseldikçe gelir durumunun da yükseldiği dikkate alınacak olursa, bu durumda gelir değişkeni ile ilgili bu saptama kadın öğretim üyelerinin unvan durumuyla da ilişkilendirilebilir.

Nitekim araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin unvan durumlarına göre idari pozisyonlarda bulunma durumları hakkında elde edilen bulgular, bu çıkarımı

desteklemektedir. Bu hususla ilgili olarak elde edilen bulgulara (Bkz. Tablo 54), araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin unvanları yükseldikçe hem genel olarak idari pozisyonlarda temsil edilme oranlarının hem de orta ve üst düzey idari pozisyonlarda temsil edilme oranlarının yükseldiği saptanmıştır.

Tablo 54: Unvanlarına göre Kadın Öğretim Üyelerinin İdari Pozisyonlarda Yer Alma Durumları

	İdari Görevler ve Bu Görevlerde Bulunma Durumu															
Unvanlar	İdari görevi olmayanlar		Bölüm Başkanlığı		Senato Üyeliği		Dekan veya Yüksek Okul Müdürlüğü		Dekan Yardımcılığı veya Yüksek Okul Müdür Yardımcılığı		Anabilim Dalı Başkanlığı		Diğer		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yrd. Doçent	314	67.1	31	6.6	1	0.2	7	1.5	22	4.7	53	11.3	40	8.5	468	100
Doçent	59	51.3	10	8.7	--	--	1	0.9	6	5.2	19	16.5	20	17.4	115	100
Profesör	47	35.3	18	13.5	1	0.8	7	5.3	5	3.8	37	27.8	18	13.5	133	100
Toplam	420	58.7	59	8.2	2	0.3	15	2.1	33	4.6	109	15.2	78	10.9	716	100

Kıdem ve unvan yükseldikçe çalışma yaşamında otoritenin güç'ün bilgi ve iş deneyiminin, yetkinliğin ve yönetim becerisinin artacağı göz önüne bulundurulacak olursa elde edilen bu bulgulara unvanı yükseldikçe kadın öğretim üyelerinin idari pozisyonlarda ve üst düzey idari görevlerde daha çok temsil edildiklerinin saptanması beklenen ve olağan bir durum değerlendirilebilir.

Diğer taraftan bu çalışmada araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin unvanları yükseldikçe, idari pozisyonlarda daha yüksek oranda temsil edildikleri yönünde bulguların elde edilmesi, genel olarak kadın öğretim üyelerinin idari pozisyonlarda yeteri kadar temsil edilmemelerinin nedenlerinden birisinin kadın öğretim üyelerinin üst düzey unvanlarda düşük oranda olması ihtimalini düşündürmektedir. Ancak 2003-2004 yılı itibariyle tüm akademik personel içerisinde kadınların oranının % 30.8; yardımcı doçentler içerisinde % 30.8; doçentler içerisinde % 33.9 ve profesörler içerisinde % 26 olmasına karşın (YÖK, 2005); bu çalışmada, araştırma kapsamındaki Yardımcı Doçent unvanıyla çalışan kadın öğretim üyelerinin % 6.4'ünün; Doçent unvanıyla çalışan kadın öğretim üyelerinin % 6.1'inin ve Profesör unvanıyla çalışan kadın öğretim üyelerinin % 9.9'unun orta ve üst düzey idari görevlerde temsil edildiklerinin tespit edilmesi, kadın öğretim üyelerinin üniversitelerde

temsil edilme oranlarına kıyasla orta ve üst düzey idari görevlerde temsil edilme oranlarının, daha düşük olduğunu gösterir ve bu durumda “kadın öğretim üyelerinin üst düzey unvanlarda yeteri kadar temsil edilmemeleri idari pozisyonlarda yeteri kadar temsil edilememelerinin nedenlerinden birisidir” varsayımının geçerli olmadığı söylenebilir.

Türkiye’deki bazı kurumlar incelendiğinde de, kadınların sayısal yoğunluklarına orantılı olarak yönetimde temsil edilmedikleri görülmektedir. 1992’de yapılan bir çalışmaya göre Türkiye’de bankacılık ve sigortacılık alanında çalışanların % 43’ünü kadınlar oluşturmalarına karşın bu alandaki orta kademe yöneticilerin % 26’sını ve üst kademedeki yöneticilerin % 4’ünü kadınlar oluşturmaktadır (Kabasakal vd, 1994:45-62’den akt. Kabasakal, 1998: 303).

Kadınların yönetim özellikle de üst düzey yönetim kademelerinde temsil edilmemelerinin veya düşük oranda temsil edilmeleriyle ilgili olarak öne sürülen engellerden birisi de örgütün veya organizasyonun yapısıyla ilgilidir. Kanter’e göre kumanda makamlarda çok az kadının bulunması, modern büyük örgütlere özgü olan “homoseksüel ve homososyal türetim” mekanizmalarının yarattığı bir sonuç olabilir. Sorumluluk gerektiren alanlarda değerlendirme ve iletişimin belirsizliğini azaltmak için çaba harcayan örgütler, öğelerinde homojenlik arar ve cins, zihniyet, davranış ve görünüş olarak kendine benzeyenleri işe alır, terfi ettirir ve farklı görünüşleri dışlar. Örgüt için örgütsel kararların kendi içinde tutarsız veya farklı olması, örgütün yönetim biriminde bir benzerlik baskısı yaratır, bu ise “öteki” olarak görülen şirket içinde daha az güdümlü, anlaşılmaz ve öngörülmez nitelikteki kadınları mağdur eder (Kanter, 1977: 63 den akt. Lipovetsky, 1999:202).

Bunun yanı sıra örgütler, örgüt politikasını oluştururken bulunduğu coğrafi ve sosyal mekândan bağımsız kalamaz. Söz gelimi ataerkil ve geleneksel değerlerin daha baskın olduğu ve taşra kültürünün hâkim olduğu mekânlarda bulunan örgütlerin, bulunduğu sosyal ve coğrafi mekâna özgü bir politika üretmesi kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla bu tip örgütlerde, kadınların yönetim özellikle de üst düzey yönetim kademelerinde temsil edilmeleri çok düşük bir ihtimal olarak beklendiği söylenebilir.

Feride Acar’ın 1989’da, Türkiye üniversitelerinde çalışan kadınlar üzerinde yaptığı bir çalışmada eski bir metropol üniversitelerdeki tüm idari görevlerde, kadın idarecilerin payı % 21.9 iken; bu oran “ yeni ” ve / veya taşra üniversitelerine gidildikçe düştüğü tespit edilmiştir (Acar, 1996: 85) .

Buna karşın bu araştırmada elde edilen bulgular Acar’ın elde ettiği bulgularla örtüşmemektedir. Zira bu araştırmada elde edilen bulgulardan taşra üniversitelerinde çalışan

kadın öğretim üyelerinin tüm idari görevlerde bulunma oranı ile merkezi üniversitelerde çalışan kadın öğretim üyelerinin tüm idari görevlerde bulunma oranının birbirine yakın olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 55: Çalıştıkları Üniversitelere Göre Kadın Öğretim Üyelerinin İdari Pozisyonlarda Bulunma Durumu

	İdari Görevler															
Üniversiteler	İdari Görevi olmayanlar		Bölüm Başkanlığı		Senato Üyeliği		Dekan veya Yüksek Okul Müdürlüğü		Dekan Yardımcılığı veya Yüksek Okul Müdür Yardımcılığı		Anabilim Dalı Başkanlığı		Diğer		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Merkezi Üniversiteler	131	57.5	15	6.6	--	--	3	1.3	9	3.9	30	13.2	40	17.5	228	100
Taşra Üniversiteleri	268	60.8	38	8.6	1	0.2	11	2.5	20	4.5	68	15.4	35	7.9	441	100
Özel Üniversiteler	21	45.7	6	13.0	--	--	1	2.2	14	8.7	11	23.9	3	6.5	46	100
Vakıf Üniversiteleri	--	--	--	--	1	100	--	--	--	--	--	--	--	--	1	100
Toplam	420	58.7	59	8.2	2	0.3	15	2.1	33	4.6	109	15.2	78	10.9	716	100

Hatta taşra üniversitelerinde çalışan kadın öğretim üyelerinin üst düzey idari pozisyonlarda bulunma oranları, merkezi üniversitelerde çalışan kadın öğretim üyelerinin bu pozisyonda bulunma oranlarına kıyasla daha yüksektir. Elde edilen bu sonuçlar taşra üniversitelerinde çalışan kadın öğretim üyelerinin daha önceki yıllara kıyasla yönetim kademelerinde bulunma ve ilerleme imkânını yakalayabilme fırsatını elde ettiklerini göstermesi bakımından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Buna karşın elde edilen bulgularda, tüm üniversitelerde çalışan kadın öğretim üyeleri içerisinde özellikle orta ve üst düzey idari pozisyonlarda bulunanların oranının düşük olması, üniversitelerin bulunduğu coğrafi mekân ve sosyal çevreden ziyade kadın öğretim üyelerinin bu pozisyonlarda görev alma isteğine ve kadın öğretim üyelerinin idari görevlerde bulunmaları hususunda örgüt içi üretilen önyargılara ve ayrımcı politikalara dayandırılabilir. McKeen ve Burke'ye göre bunun bir göstergesi iyi yöneticilerin erkek olduğuna dair genel

kabul görmüş yargılardır (Burke ve McKeen,1994: 65-66 dan akt. Ataay, 1998:244). Bu önyargı ve yaklaşımlar toplum tarafından da genel kabul görmektedir. Toplum çok yaygın ve katı cinsiyet-rol kalıplarına sahiptir ve bu kalıplar kadınları erkeklere göre daha olumsuz olarak değerlendirmektedir (Ataay,1998:245).

Gerek toplumda gerekse de iş ortamında kadına karşı ayrımcı ve önyargılı davranışın altında yatan nedenlerden birisi de erkeklerin grup olarak kontrollerini veya fırsatlarını kadınlar sebebi ile kaybedecekleri korkusudur. Erkekler kadınları ilerleme şanslarına doğrudan birer tehdit olarak görmekte ve rekabet üstünlüklerini kaybetmekten korkmaktadırlar. Bu sebeple de kadınlara karşı ayrımcı yaklaşım izleyerek önyargılı davranmaktadırlar (Glass Ceiling Commission, 1994: 56- 59dan akt. Ataay, 1998:245).

Erkeklerin kadınlarla ilgili önyargılarından bazıları şunlardır: “Kadınlar daha pasif ve bağımlı buna karşılık erkekler daha rasyonel ve hırslıdır. / Kadınlar saldırgan değildir, erkeklere emir veremez. Erkeklerde kadınlardan emir almaya müsait bir yapıda değildir./ Kadın her meslekte veya yönetim kademesinde bulunamaz. Doktorluk, mühendislik gibi meslekler ve yöneticilik erkekler için buna karşın hemşirelik, öğretmenlik gibi meslekler ve annelik kadınlar için daha uygun pozisyonlardır. /Kadınlar çalışmak istemezler ve kariyerine erkekler kadar bağımlı değillerdir./ Çalıştıkları şehri veya ülkeyi değiştiremezler veya değiştirmek istemezler./ Kadınların karar verme kapasiteleri yoktur veya karar vermezler vb gibi ...” (İzraeli vd. 1985; Glass Ceiling Commission, 1994: 56-59 dan akt. Ataay, 1998:225).

4.4.8.Kadın Öğretim Üyelerinin Bilimsel Aktiviteleri

Genel olarak üniversitelerin iki temel görevi vardır. Yüksek Öğretim Kanunu’nda belirtilen bu görevler şunlardır: “1-Ülkenin ihtiyacı olan dallarda ve sayıda insan gücü yetiştirmek; toplumun yerel ve ulusal ölçüde üretim ve yaşam standartlarının yükselmesine katkıda bulunmak

2-Belirlenen hedefler çerçevesinde toplumsal gereksinimlerden hareketle bilimsel araştırmalar yapmaktır” (Korkut, 1999: 478-498’den akt. Özdemir vd, 2003: 31). Üniversitelerin üstlendikleri bu iki görev, öğretim üyelerine hem etkili bir eğitici olma, hem de ulusal ve uluslar arası düzeyde yayın yapma(araştırma) yükü şeklinde yansımaktadır.

Diğer taraftan üniversitelerin kalitesi ve başarısı, yetiştirdiği elemanların araştırmalarına bakılarak değerlendirilir. Bu bağlamda üniversitelerin geleceği ve başarısı, öğretim elemanlarının başarısı ve kalitesine bağlıdır denilebilir. Öğretim elemanlarının başarı ve kalitesi çeşitli değerlendirme sistemleriyle ölçülür. Yaygın olarak kullanılan değerlendirme sistemlerinden birisi öğretim üyelerinin bilimsel olarak yaptıkları yayınlar ve aktivitelerdir.

Bu düşünceden hareketle bu araştırmada, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin yapmış oldukları ulusal ve uluslar arası bilimsel çalışmalar, kadın öğretim üyelerinin başarısını ve kalitesini değerlendirme ölçütlerinden birisi olarak görülmüş ve bu amaçla araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin son beş yıl içerisinde hangi tür ve ne kadar bilimsel yayın yaptıkları incelenmek istenmiştir.

Tablo 56: Kadın Öğretim Üyelerinin Yayınlanmış Ulusal Makale Sayılarına Göre Dağılımı

Ulusal Makale Sayısı	Sayı	%
1-5	384	53.6
6-10	133	18.6
11-15	36	5.0
16-20	14	2.0
21 +	20	2.8
Makalesi yok	129	18.0
Toplam	716	100

Araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin yapmış oldukları bilimsel yayınlarla ilgili olarak elde edilen ilk bulgular ulusal makale sayılarıyla ilgilidir. Bu hususla ilgili olarak ele edilen bulgulardan araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin % 82’ sinin son beş yılda yayınlamış ulusal makalesi olduğu; buna karşın % 18’inin son 5 yılda ulusal makale

yayınlatmadığı anlaşılmaktadır. Son beş yılda yayınlanmış ulusal makalesi olan kadın öğretim üyelerinin ise yarıdan fazlasının makale sayıları 1-5 arasındadır.

Tablo 57: Kadın Öğretim Üyelerinin Yayınlanmış Ulusal Tebliğ Sayılarına Göre Dağılımı

Ulusal Tebliğ Sayısı	Sayı	%
1-5	320	44.7
6-10	112	15.6
11-15	39	5.4
16-20	28	3.9
21 +	31	4.3
Tebliğ yok	186	26.0
Toplam	716	100

Araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin sempozyum, konferans ve panellerde sundukları ulusal düzeydeki tebliğ sayılarına bakıldığında ise % 74'ünün son beş yılda ulusal tebliğinin olduğu; buna karşın % 26'sının son beş yıl içerisinde hiç tebliğ sunmadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra elde edilen bulgulardan araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin son beş yıl yayınlanmış ulusal tebliği olan kadın öğretim üyelerinin çoğunluğunun son beş yılda 1-5 arasında tebliğ sunduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 58: Kadın Öğretim Üyelerinin Yayınlanmış Ulusal Kitap Sayılarına Göre Dağılımı

Ulusal Kitap Sayısı	Sayı	%
1-2	185	25.8
3-4	2	0.3
5 ve daha fazla	1	0.1
Kitabı yok	528	73.7
Toplam	716	100

Bu araştırmada araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin bilimsel yayınlarıyla ilgili olarak elde edilen bulgulardan birisi de yayınlanmış ulusal kitap sayılarıyla ilgilidir. Bu hususla ilgili olarak elde edilen bulgulara göre araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin sadece % 26.3' ü son beş yılda ulusal kitap yayınlamıştır ve bunların tamamına yakınının son beş yılda yayınlattıkları kitap sayısı 1 veya 2'dir.

Tablo 59: Kadın Öğretim Üyelerinin Yapmış Oldukları Ulusal Bilimsel Araştırma Sayısına Göre Dağılımı

Ulusal Bilimsel Araştırma Sayısı	Sayı	%
1-5	50	7.0
6-10	11	1.5
11-15	3	0.4
16-20	4	0.6
21 +	1	0.1
Bilimsel araştırması yok	647	90.4
Toplam	716	100

Araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin son beş yılda yapmış oldukları bilimsel araştırmalarla ilgili elde edile bulgulara bakıldığında ise kadın öğretim üyelerinin bilimsel araştırmalara fazla itibar etmedikleri veya bilimsel araştırmalarda bulunmadıkları söylenebilir. Zira elde edilen bulgulara araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin sadece % 9.6'sının son beş yıl içerisinde bilimsel araştırma yaptıkları ve bunların da neredeyse tamamının söz konusu süre içerisinde 1-5 arasında ulusal araştırma yaptıkları tespit edilmiştir.

Bu araştırmada araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin ulusal nitelikte yapmış oldukları bilimsel çalışmalara ilişkin olarak elde edilen ve yukarıda Tablo 56, Tablo 57, Tablo 58 ve Tablo 59'da verilen bulguları dikkate alarak genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, kadın öğretim üyelerinin bilimsel çalışma olarak daha çok makale yazmaya ve tebliğ sunmaya önem verdikleri buna karşın bilimsel araştırma yapmaya fazla önem vermedikleri söylenebilir. Diğer bir ifadeyle araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin bilimsel faaliyetlerinin, daha çok akademik yükseltilmelerine yardımcı olacak faaliyetlerden oluştuğu buna karşın kadın öğretim üyelerinin birlikte yapılacak araştırmalara çok düşük oranda katıldığı söylenebilir.

Bunun yanı sıra elde edilen bulgulardan, kadın öğretim üyelerinin “kadın” oldukları için erkeklere kıyasla fazla bilimsel çalışma yapamayacakları önyargısının geçerli olmadığı anlaşılmaktadır. Bir örnekle açıklanacak olursa, 2001'de yapılan bir araştırmada elde edilen bulgulara göre öğretim elemanları (kadın ve erkek ikisi birlikte değerlendirilmiş) içerisinde, son beş yılda ulusal makale yapanların oranı % 62.1; ulusal tebliğ sunanların oranı % 49.9; kitap yazarların oranı % 24.3 ve bilimsel araştırma yapanların oranı ise % 29.9 dur ve genel olarak bilimsel çalışma yapanların çoğunluğu ilk kategorilerde yoğunlaşmaktadır (Aytaç vd, 2001:153-154). Aytaç ve arkadaşlarının tespit ettiği bu bulgularla kıyaslandığında bu araştırmada araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin daha fazlasının ulusal bilimsel çalışma yaptığı söylenebilir.

Diğer taraftan bu araştırmada araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin son beş yılda yaptıkları uluslararası yayınlarla ilgili elde edilen bulgulardan da kadın öğretim üyelerinin “kadın” oldukları için erkeklere kıyasla fazla bilimsel çalışma yapamayacakları önyargısının geçerli olmadığı anlaşılmaktadır:

Elde edilen bulgulara göre araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin yarısından fazlasının uluslararası makalesi vardır.

Tablo 60: Kadın Öğretim Üyelerinin Yayınlanmış Uluslararası Makale Sayılarına Göre Dağılımı

Uluslararası Makale Sayısı	Sayı	%
1-5	310	43.3
6-10	105	14.7
11-15	33	4.6
16-20	11	1.5
21 +	8	1.1
Makalesi yok	249	34.8
Toplam	716	100

Yine bu araştırmada araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin yarısından fazlasının son beş yılda uluslar arası tebliğ sunduğu saptanmıştır.

Tablo 61: Kadın Öğretim Üyelerinin Yayınlanmış Uluslararası Tebliğ Sayısına Göre Dağılımı

Uluslararası Tebliğ Sayısı	Sayı	%
1-5	260	36.3
6-10	89	12.4
11-15	21	2.9
16-20	16	2.2
21 +	12	1.7
Tebliğ yok	318	44.4
Toplam	716	100

Son beş yılda uluslar arası kitabı yayınlanan kadın öğretim üyelerinin oranı ise sadece % 3.4’ dür ve bunların tamamı son beş yılda 1 veya 2 kitap yayınlamıştır. Bu hususta elde edilen bulgulara göre araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin uluslar arası kitap yayınlama oranının oldukça düşük olduğu söylenebilir. Ancak Aytaç ve arkadaşlarının 2001 yılı itibarıyla yapmış oldukları bir araştırmada (2001: 161) elde edilen bulgularda öğretim elemanlarının (kadın ve erkek her ikisi de birlikte değerlendirilmiş) sadece % 1.8’ inin yayınlanmış uluslar arası kitabının olduğunun saptandığı dikkate alınıp kıyaslama yapılırsa bu araştırmada araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin nispeten daha fazla oranda uluslar arası kitap yayınlattığı söylenebilir.

Tablo 62: Kadın Öğretim Üyelerinin Yayınlanmış Uluslararası Kitap Sayılarına Göre Dağılımı

Uluslararası Kitap Sayısı	Sayı	%
1	24	3.4
2	3	0.4
Kitabı yok	689	96.2
Toplam	716	100

Bu araştırmada araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin son beş yıl içerisinde uluslar arası bilimsel araştırma yapma durumuyla ilgili olarak elde edilen bulgular da 2001 yılı itibariyle elde edilen bulgulara kıyasla kadın öğretim üyelerinin daha fazla oranda uluslar arası bilimsel araştırma yaptıklarını göstermektedir. Zira 2001 yılı itibariyle yapılan araştırma elde edilen sonuçlara göre (Aytaç vd, 2001:161) öğretim elemanlarının % 8.1'i son beş yılda uluslar arası bilimsel araştırma yapmıştır; buna karşın bu araştırmada elde edilen bulgularda son beş yılda uluslar arası bilimsel araştırma yapan kadın öğretim üyelerinin oranının % 11 olduğu saptanmıştır.

Tablo 63: Kadın Öğretim Üyelerinin Yayınlanmış Uluslararası Araştırma Sayılarına Göre Dağılımı

Uluslararası Araştırma Sayısı	Sayı	%
1-5	68	9.5
6-10	4	0.6
11-15	5	0.7
16-20	0	0
21 +	2	0.3
Kitabı yok	637	89.0
Toplam	716	100

Araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin uluslar arası bilimsel nitelikte yapmış oldukları çalışmalarla ilişkin olarak elde edilen bulguları dikkate alarak genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyeleri içerisinde uluslar arası bilimsel çalışma yapanların oranının, ulusal nitelikli bilimsel çalışma yapan kadın öğretim üyelerinin oranına kıyaslandığında daha düşük olduğu söylenebilir. Araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyeleri içerisinde uluslar arası bilimsel çalışma yapanların sayısının oldukça düşük olması, kadın öğretim üyelerinin kişisel özellikleri ve başarı durumunun yanında farklı sebeplere bağlanabilir. Kadın öğretim üyelerinin yabancı dil düzeylerinin, uluslar arası bilimsel çalışma yapacak kadar yeterli olmaması, bilimsel çalışma için gerekli olan mali imkânlarla sahip olmaması, araştırma yapacağı kurumlardan izin alma hususunda problem yaşaması, yabancı literatüre ulaşamaması gibi faktörler, kadın öğretim üyelerinin yeterince uluslar arası bilimsel çalışma yap(a)mamasının nedenleri olarak gösterilebilir.

Diğer taraftan bu araştırmada, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin unvanlarına, çalıştıkları akademik alanlara ve üniversitelere göre son beş yılda yaptıkları bazı ulusal ve uluslar arası bilimsel çalışmalarının niteliği ve sayısı incelenmiş ve elde edilen bulgular aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 64: Kadın Öğretim Üyelerinin Çalıştıkları Alanlara Göre Yayınlanmış Ulusal Makale Sayılarının Dağılımı

Akademik Alanlar	Makale Sayısı													
	Makalesi yok		1-5		6-10		11-15		16-20		21 +		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Dil ve Edebiyat	3	9.7	20	64.5	6	19.4	-	-	-	-	2	6.5	31	100
Matematik ve Fen Bilimleri	27	33.3	42	51.9	9	11.1	1	1.2	2	2.5	-	-	81	100
Sağlık Bilimleri	23	9.7	100	42.4	63	26.7	27	11.4	8	3.4	15	6.4	236	100
Sosyal Bilimler	18	15.4	72	62.1	20	17.2	4	3.4	-	-	2	1.7	116	100
Uygulamalı Sosyal Bilimler	8	11.6	46	66.7	12	17.4	1	1.4	2	2.9	-	-	69	100
Ziraat ve Ormancılık	5	18.5	16	59.3	5	18.5	1	3.7	-	-	-	-	27	100
Sanat	19	29.7	34	53.1	9	14.1	1	1.6	-	-	1	1.6	64	100
Mühendislik, Mimarlık	26	28.3	54	58.7	9	9.8	1	1.1	2	2.2	-	-	92	100
Toplam	129	18.0	384	53.6	133	18.6	36	5.0	14	20.0	20	2.8	716	100

Tablo 64’de kadın öğretim üyelerinin son beş yılda yayınlanmış olan ulusal bilimsel makale sayılarını çalıştıkları alanlara göre incelediğimizde, son beş yılda makale yapanlar içerisinde Dil ve Edebiyat ve Sağlık Bilimleri alanında çalışan kadın öğretim üyelerinin oranının daha yüksek olduğu; buna karşın Matematik ve Fen Bilimleri ve Sanat alanında çalışan kadın öğretim üyelerinin diğer alanlarda çalışanlara kıyasla makale yayınlama oranının daha düşük olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 65: Kadın Öğretim Üyelerinin Çalıştıkları Alanlara Göre Yayınlanmış Ulusal Tebliğ Sayılarının Dağılımı

Akademik Alanlar	Tebliğ Sayısı													
	Tebliğ yok		1-5		6-10		11-15		16-20		21 +		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Dil ve Edebiyat	12	38.7	17	54.8	2	6.5	-	-	-	-	-	-	31	100
Matematik ve Fen Bilimleri	26	32.1	36	44.4	11	13.6	6	7.4	1	1.2	1	1.2	81	100
Sağlık Bilimleri	45	19.1	65	27.5	51	21.6	21	8.9	24	10.2	30	12.7	236	100
Sosyal Bilimler	33	28.4	65	56.0	16	13.8	2	1.7	-	-	-	-	116	100
Uygulamalı Sosyal Bilimler	1	26.1	38	55.1	12	17.4	1	1.4	-	-	-	-	69	100
Ziraat ve Ormancılık	6	22.2	16	59.3	2	7.4	2	7.4	1	3.7	-	-	27	100
Sanat	21	32.8	36	56.3	6	9.4	1	1.6	-	-	-	-	64	100
Mühendislik, Mimarlık	25	27.2	47	51.1	12	10.7	6	6.5	2	2.2	-	-	92	100
Toplam	186	26.0	320	44.7	112	15.6	39	5.4	28	3.9	31	4.3	716	100

Araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin çalıştıkları alanlara göre ulusal tebliğ sayıları incelendiğinde ise Sağlık Bilimleri ve Sanat alanında tebliğ sunanların oranının diğer alanlardakine kıyasla daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 66: Kadın Öğretim Üyelerinin Çalıştıkları Alanlara Göre Yayınlanmış Uluslararası Makale Sayılarının Dağılımı

Akademik Alanlar	Makale Sayısı													
	Makalesi yok		1-5		6-10		11-15		16-20		21 +		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Dil ve Edebiyat	17	54.8	12	38.7	2	6.5	-	-	-	-	-	-	31	100
Matematik ve Fen Bilimleri	17	21.0	45	55.6	13	16.0	4	4.9	-	-	2	2.5	81	100
Sağlık Bilimleri	27	11.4	115	48.7	57	24.2	23	9.7	9	3.8	5	2.1	236	100
Sosyal Bilimler	70	60.3	39	33.6	6	5.2	1	0.9	-	-	-	-	116	100
Uygulamalı Sosyal Bilimler	39	56.5	26	8.4	3	4.3	1	1.4	-	-	-	-	69	100
Ziraat ve Ormancılık	4	14.8	14	51.9	8	29.6	1	3.7	-	-	-	-	27	100
Sanat	47	73.4	14	21.9	2	3.1	-	-	1	1.6	-	-	64	100
Mühendislik, Mimarlık	28	30.4	45	48.9	14	15.2	3	3.3	1	1.1	1	1.1	92	100
Toplam	249	34.8	310	43.3	105	14.7	33	4.6	11	1.5	8	1.1	716	100

Araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin çalıştıkları alanlara göre uluslar arası bilimsel çalışmalarıyla ilgili elde edilen bulgulara gelince, elde edilen bulgulardan Sağlık Bilimleri ve Ziraat ve Ormancılık alanında makalesi olanların oranının diğer alanlardakine kıyasla daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Tablo 67: Kadın Öğretim Üyelerinin Çalıştıkları Alanlara Göre Yayınlanmış Uluslar Arası Tebliğ Sayılarının Dağılımı

Akademik Alanlar	Tebliğ Sayısı													
	Tebliğ yok		1-5		6-10		11-15		16-20		21 +		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Dil ve Edebiyat	14	45.2	15	48.4	2	6.5	-	-	-	-	-	-	31	100
Matematik ve Fen Bilimleri	40	49.4	29	35.8	9	11.1	1	1.2	1	1.2	1	1.2	81	100
Sağlık Bilimleri	85	36.0	76	32.2	44	18.6	12	5.1	12	5.1	7	3.0	236	100
Sosyal Bilimler	63	54.3	43	37.1	9	7.8	-	-	1	0.9	-	-	116	100
Uygulamalı Sosyal Bilimler	30	43.5	31	44.9	6	8.7	2	2.9	-	-	-	-	69	100
Ziraat ve Ormancılık	12	44.4	10	37.0	3	11.1	2	7.4	-	-	-	-	27	100
Sanat	39	60.9	24	37.5	1	1.6	-	-	-	-	-	-	64	100
Mühendislik, Mimarlık	35	38.0	32	34.8	15	16.3	4	4.3	2	2.2	4	4.3	92	100
Toplam	318	44.4	260	36.3	89	12.4	21	2.9	16	2.2	12	1.7	716	100

Çalışılan alanlara göre kadın öğretim üyelerinin son beş yılda uluslar arası tebliğ sunma durumuna ilişkin elde edilen bulgulardan ise Sağlık Bilimleri ve Mühendislik, Mimarlık alanında tebliğ sunanların oranının diğer alanlardakine kıyasla daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Bu araştırmada araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin çalıştıkları alanlara göre son beş yılda bilimsel çalışma yapma durumlarıyla ilgili elde edilen bulgular genel olarak bakıldığında, ulusal ve uluslar arası bilimsel makale ve tebliğ çalışması olanlar içerisinde, birinci sırayı Sağlık Bilimleri alanında çalışan kadın öğretim üyelerinin aldığı görülmektedir. Ulusal ve uluslar arası bilimsel çalışmaları olan kadın öğretim üyeleri içerisinde Sağlık Bilimleri alanında çalışan kadın öğretim üyelerinin oranının daha yüksek olması, bu alanın materyal ve çalışma şartları açısından son derece uygun bir ortama sahip olmasıyla açıklanabilir. Bu durumda çalışılan alanla bilimsel yayın yapma arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir.

Bu tespit, Aytaç ve arkadaşlarının öğretim elemanları üzerine yaptığı bir araştırmanın sonuçlarıyla da örtüşmektedir. Zira Aytaç ve arkadaşları 2001 yılı itibariyle elde ettikleri bulgulara, ulusal ve uluslar arası bilimsel çalışma yapan öğretim elemanlarının çoğunluğunun Sağlık Bilimleri alanında çalıştıklarını tespit etmişlerdir (Aytaç vd, 2001:155-158).

Bu araştırmada incelenen bir diğer husus, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin son beş yılda yaptıkları ulusal ve uluslar arası yayınların cinsi ve sayısının kadın öğretim üyelerinin unvanlarına göre dağılımıyla ilgilidir.

Tablo 68: Kadın Öğretim Üyelerinin Unvanlarına Göre Ulusal Makale Sayılarının Dağılımı

Unvan	Makale Sayısı													
	Makalesi Yok		1-5		6-10		11-15		16-20		21 +		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yrd. Doçent	88	18.8	277	59.2	76	16.2	18	3.8	4	0.9	5	1.1	468	100
Doçent	13	11.3	47	40.9	29	25.2	11	9.6	6	5.2	9	7.8	115	100
Profesör	28	21.1	60	45.1	28	21.1	7	5.3	4	3.0	6	4.5	133	100
Toplam	129	18.0	384	53.6	133	18.6	36	5.0	14	2.0	20	2.8	716	100

Tablo 68'den de görüldüğü gibi çeşitli unvanlara sahip kadın öğretim üyeleri içerisinde doçent olan kadın öğretim üyeleri gerek makalesi olanlar içerisinde gerekse de makale sayısı fazla olanlar içerisinde birinci sırada yer alırken; profesör unvanıyla çalışan kadın öğretim üyelerinin, doçent ve yardımcı doçent olan kadın öğretim üyeleri kadar, ulusal nitelikte bilimsel makale yayınlamaya fazla itibar etmedikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 69: Kadın Öğretim Üyelerinin Unvanlarına Göre Uluslar Arası Makale Sayılarının Dağılımı

Unvan	Makale Sayısı													
	Makalesi Yok		1-5		6-10		11-15		16-20		21 +		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yrd. Doçent	196	41.9	207	44.2	53	11.3	8	1.7	1	0.2	3	0.6	468	100
Doçent	18	15.7	49	42.6	26	22.6	11	9.6	8	7.0	3	2.6	115	100
Profesör	35	26.3	54	40.6	26	19.5	14	10.5	2	1.5	2	1.5	133	100
Toplam	249	34.8	310	43.3	105	14.7	33	4.6	11	1.5	8	1.1	716	100

Kadın öğretim üyelerinin unvanlarına göre son beş yılda uluslar arası nitelikte bilimsel makale yazma durumları ile ilgili elde edilen bulgulardan da kadın öğretim üyeleri içerisinde doçent olan kadın öğretim üyeleri gerek makalesi olanlar içerisinde gerekse de makale sayısı fazla olanlar içerisinde birinci sırada yer aldığı anlaşılmaktadır.

Tablo 70: Kadın Öğretim Üyelerinin Unvanlarına Göre Ulusal Tebliğ Sayılarının Dağılımı

Unvan	Tebliğ Sayısı													
	Tebliğ Yok		1-5		6-10		11-15		16-20		21 +		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yrd. Doçent	121	25.9	237	50.6	67	14.3	21	14.5	12	2.6	10	2.1	468	100
Doçent	32	27.8	34	29.6	20	17.4	9	7.8	6	5.2	14	12.2	115	100
Profesör	33	24.8	49	36.8	25	18.8	9	6.8	10	7.5	7	5.3	133	100
Toplam	186	26.0	320	44.7	112	15.6	39	5.4	28	3.9	31	4.3	716	100

Kadın öğretim üyelerinin unvanlarına göre sundukları ulusal nitelikteki bilimsel tebliğleriyle ilgili elde edilen bulgulara bakıldığında ise ulusal tebliğ sunmaya profesör olan kadın öğretim üyelerinin daha fazla itibar ettikleri; buna karşın tebliğ sayısı arttıkça doçent unvanıyla çalışan kadın öğretim üyelerinin daha fazla oranda tebliğ sunduğu görülmektedir.

Tablo 71: Kadın Öğretim Üyelerinin Unvanlarına Göre Uluslar Arası Tebliğ Sayılarının Dağılımı

Unvan	Tebliğ Sayısı													
	Tebliğ Yok		1-5		6-10		11-15		16-20		21 +		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yrd. Doçent	221	47.	175	37.4	47	10.0	8	1.7	9	1.9	8	1.7	468	100
Doçent	42	36.5	43	37.4	18	15.7	7	6.1	2	1.7	3	2.6	115	100
Profesör	55	41.4	42	31.6	24	18.0	6	4.5	5	3.8	1	0.8	133	100
Toplam	318	44.4	260	36.3	89	12.4	21	2.9	16	2.2	12	1.7	716	100

Tablo 71 incelendiğinde son beş yılda uluslar arası tebliğ sunanlar içerisinde, doçent unvanıyla çalışan kadın öğretim üyelerinin oranının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Kadın öğretim üyelerinin unvanlarına göre ulusal ve uluslar arası bilimsel makale yazma ve tebliğ

sunma durumu ile ilgili elde edilen bulguların tümü dikkate alınır, kadın öğretim üyelerinin bilimsel yayınlarının unvanlarına bağlı olarak değişiklik gösterdiği söylenebilir. Bu hususta elde edilen bulgulara göre son beş yılda ulusal makale ve uluslararası makale ve tebliğ yayınlatan kadın öğretim üyeleri içerisinde, profesör unvanıyla çalışan kadın öğretim üyelerinin oranının diğer unvanlarla çalışan kadın öğretim üyelerine kıyasla daha düşük olması, bu unvanla çalışan kadın öğretim üyelerinin çalıştıkları unvan basamağından sonra bir başka unvan basamağının olmaması ve bu duruma bağlı olarak bu unvanla çalışan kadın öğretim üyelerinin “unumu eledim, eleğimi astım” psikolojisi içerisinde olma ihtimaliyle açıklanabilir.

Diğer taraftan bu araştırmada, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin çalıştıkları üniversitelere göre son beş yılda yaptıkları ulusal ve uluslararası yayınların cinsi ve sayısı da incelenmiş ve elde edilen bulgular Tablo 72, Tablo 73, Tablo 74 ve Tablo 75’de verilmiştir.

Tablo 72: Çalıştıkları Üniversitelere Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Ulusal Makale Sayılarının Dağılımı

Üniversiteler	Makale Sayısı													
	Makalesi Yok		1-5		6-10		11-15		16-20		21 +		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Merkezi Üniversiteler	45	19.7	121	53.1	45	19.7	5	2.2	4	1.8	8	3.5	228	100
Taşra Üniversiteleri	74	16.8	233	52.8	82	18.6	30	6.8	10	2.3	12	2.7	46	100
Özel Üniversiteler	10	21.7	29	63.0	6	13.0	1	2.2	-	-	-	-	1	100
Vakıf Üniversiteleri	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100
Toplam	129	18.0	384	53.6	133	18.6	36	5.0	14	2.0	20	2.8	716	100

Tablo 72 incelendiğinde, araştırma kapsamındaki vakıf ve özel üniversitelerin de üç büyük ilde olduğunu dikkate alırsak, taşra üniversitelerinde çalışan kadın öğretim üyeleriyle, üç büyük ilde çalışan üniversitelerdeki kadın öğretim üyelerinin son beş yılda ulusal nitelikte bilimsel makale yayınlama oranlarının birbirine yakın olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 73: Çalıştıkları Üniversitelere Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Ulusal Tebliğ Sayılarının Dağılımı

Üniversiteler	Tebliğ Sayısı													
	Tebliği Yok		1-5		6-10		11-15		16-20		21 +		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Merkezi Üniversiteler	53	23.2	118	51.8	33	14.5	11	4.8	7	3.1	6	2.6	228	100
Taşra Üniversiteleri	120	27.2	178	40.4	74	16.8	25	5.7	19	4.3	25	5.7	441	100
Özel Üniversiteler	13	28.3	23	50.0	5	10.9	3	6.5	2	4.3	-	-	46	100
Vakıf Üniversiteleri	-	-	1	100.0	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100
Toplam	186	26.2	320	44.7	112	15.6	39	5.4	28	3.9	31	4.3	716	100

Tablo 73 incelendiğinde de taşra üniversitelerinde çalışan kadın öğretim üyeleriyle, üç büyük ilde çalışan üniversitelerdeki kadın öğretim üyelerinin son beş yılda ulusal nitelikte bilimsel makale yayınlama oranlarının birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 74: Çalıştıkları Üniversitelere Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Uluslararası Makale Sayılarının Dağılımı

Üniversiteler	Makale Sayısı													
	Makalesi Yok		1-5		6-10		11-15		16-20		21 +		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Merkezi Üniversiteler	108	47.4	81	35.5	25	11.0	9	3.9	2	0.9	3	1.3	228	100
Taşra Üniversiteleri	127	28.8	205	46.5	71	16.1	24	5.4	9	2.0	5	1.1	441	100
Özel Üniversiteler	14	30.4	24	52.2	8	17.4	-	-	-	-	-	-	46	100
Vakıf Üniversiteleri	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	1	100
Toplam	249	34.8	310	43.3	105	14.7	33	4.6	11	1.5	8	1.1	716	100

Diğer taraftan araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin çalıştıkları üniversitelere göre son beş yılda uluslararası bilimsel makale oranlarıyla ilgili elde edilen bulgular incelendiğinde, taşra üniversitelerinde çalışan kadın öğretim üyelerinin, uluslararası bilimsel makalesi olan kadın öğretim üyeleri içerisindeki oranının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Buna karşın Tablo 75 incelendiğinde, taşra üniversitelerinde çalışan kadın öğretim üyeleriyle, üç büyük ilde çalışan üniversitelerdeki kadın öğretim üyelerinin son beş yılda uluslar arası nitelikte bilimsel tebliğ sunma ve yayınlama oranlarının birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 75: Çalıştıkları Üniversitelere Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Uluslar Arası Tebliğ Sayılarının Dağılımı

Üniversiteler	Tebliğ Sayısı													
	Tebliği Yok		1-5		6-10		11-15		16-20		21 +		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Merkezi Üniversiteler	99	43.4	92	40.4	21	9.2	8	3.5	4	1.8	4	1.8	228	100
Taşra Üniversiteleri	204	46.3	145	32.9	61	13.8	12	2.7	11	2.5	8	1.8	441	100
Özel Üniversiteler	15	32.6	23	50.0	7	15.2	1	2.2	-	-	-	-	46	100
Vakıf Üniversiteleri	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	1	100
Toplam	318	44.4	260	36.3	89	12.4	21	2.9	16	2.2	12	1.7	716	100

Bu araştırmada, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin çalıştıkları üniversitelere göre son beş yılda yaptıkları ulusal ve uluslar arası yayınların cinsi ve sayısı ile ilgili elde edilen bulguları dikkate alarak genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, kadın öğretim üyelerinin çalıştıkları üniversitelerle, bilimsel çalışmaları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı söylenebilir. Nitekim YÖK'ün 2004 ve 2005 yıllarına dair bilimsel yayın sayılarıyla ilgili istatistikî verileri de bu saptamayı destekler niteliktedir: Söz konusu verilere göre 2004 yılında üç büyük kent üniversitelerinin toplam yayın sayısı 7342; taşra üniversitelerinin yayın sayısı ise 7045'dir. 2005 yılında üç büyük kentteki devlet üniversitelerinin öğretim üyesi başına düşen yayın sayısı 0.56 iken; üç büyük kent dışındaki devlet üniversitelerinde de öğretim üyesi başına düşen yayın sayısı 0.56'dır (YÖK, 2006: 130).

4.5. Kadın Öğretim Üyelerinin Siyasete Katılım İle İlgili Tutumları

Siyaset kamu düzenini sağlama ve genel yönetimi gerçekleştirme görevini yerine getiren temel bir kurumdur (Fichter, 2002: 116). Siyaset olgusunun geleneksel ve modern toplumlardaki algılanışı ile doğası birbirinden farklılıklar gösterir: “Modern öncesi dönemlerde siyasal iktidar ya bir Tanrı vergisiydi ya da bedeni, mali, vb. ayrıcalıklarla elde

edilmiş bir görevdi: Yapılacak iş (ayrıcalıklarından yararlanarak) hiç kimseye borcu olmaksızın, sırf insani vicdani, ilahi bir sorumlulukla bu görevi yerine getirmektir. Burada sonuç olarak güç, toplumu meydana getiren fertlerin her birinin katkısıyla meydana gelmiş bir güç değildi. Modern dönemlerde ise (siyasal) iktidar, toplumu meydana getiren her bireyin katkısıyla oluşmuş bir güçtür ve dolayısıyla temsilen onu kullanan kişi grup ve örgütler onlara karşı sorumludur. Esasen onların bir görevlendirmesidir; onun için her hangi bir zamanda ilkece bu temsile fiilen katılabilir, kendine özgü yollarla temsilcileri değiştirebilir, denetleyebilir” (Aydın, 2002: 28).

Modern siyaset anlayışında ferdin bu aktif durumuna ve siyasal aktivite sürecine siyasal katılma adı verilmektedir. İnsanlar siyasal katılma bakımından farklı düzeylerde bulunurlar. Amerikalı siyaset bilimcisi Robert Dahl’a göre insanlar ilgi, önemseme, bilgi ve eylem olmak üzere dört kategoride siyasal katılımında bulunurlar. İlgi, siyasal olayları izlemeyi; önemseme, onlara önem vermeyi; bilgi, olaylar ve sorunlar hakkında bilgi edinmeyi; eylem ise olaylara aktif olarak katılmayı ifade eder (Aydın,2002: 172-173).

Ferdin siyasal iktidara katılımını hiyerarşik olarak değerlendirecek olursak şunları söyleyebiliriz. Birey siyasal olayları sadece izleyerek seyirci konumunda; siyaset ve siyasi görüşü ile ilgili olarak yazılar yazarak, konferans, seminer vb. programlar vasıtasıyla konuşmalar yaparak, maddi destekte bulunarak, mitinglere katılarak vaziyet alma konumunda; olaylara ve yönetime fiilen katılarak da aktif rol alma konumunda ve şeklinde siyasete katılır (Kapani, 1989:131’den akt. Aydın, 2002:173).

Siyasal katılım bakımından insanların farklı düzeylerde bulunmaları onların gelir düzeyleri, eğitim düzeyleri, meslek ve cinsiyet durumları ve yerleşme biçimleri gibi konum farklarına dayanır (Aydın, 2002:173).

Bireyin cinsiyet durumuna göre siyasal katılımını, Türk modernleşme süreci içerisinde değerlendirecek olursak, erkeğe kıyasla kadının siyasete katılımının özellikle de aktif katılımının düşük düzeyde gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

Tarihsel olarak seçme ve seçilme hakkının Türk modernleşmesi sürecine girişi fiili olarak 1876 Kanun-u Esasi’nin kabulünden sonra olmuş ancak daha sonra parlamentolu yaşam kesintiye uğradığı için 1908’e kadar askıya alınmıştır. II. Meşrutiyetle birlikte siyasi partiler seçimlere katılabilmişlerdir. Oy hakkı 1877’de yalnız emlak sahibi erkeklerle; 1908’de de belirli bir miktarın üzerinde vergi veren erkeklerle tanınmıştır. Seçme seçilme hakkına yönelik cinsiyetçi ayrımın yasalardan çıkarılabilmesi için 1934 yılına kadar beklenmiştir

(Yaraman, 1999: 50). Gerçi 1930 yılında kadınlara yerel seçimlerde oy hakkı tanınmıştır. Ancak 5 Aralık 1934, kadınların genel seçimlerde seçme ve seçilme hakkının verilmesi açısından bir dönüm noktasıdır. Bu tarihte Teşkilat-ı Esasi'ye Kanunu'nun 10. ve 11. Maddeleri "22 yaşını bitiren kadın ve erkek her Türk mebus seçme hakkına haizdir." "30 yaşını bitiren kadın ve erkek her Türk mebus seçilebilir." şeklinde yeniden düzenlenmiştir. (Yaraman, 1999: 50). Bu düzenlemeyle birlikte yapılan ilk genel seçim sonrasında çeşitli sosyo-ekonomik grup, meslek ve eğitim düzeylerinden gelen 18 kadın, milletvekili olarak parlamentoya seçilmiş ve parlamentonun % 4.5' ini oluşturmuştur (Ayata, 1998:237).

Parlamentonun bu döneminde (V. Dönem), kadınların temsil edilme oranı ve sayısı görece olarak yüksek ve iyidir. Ancak Tekeli'ye (1982) göre parlamentonun bu döneminde kadınların parlamentodaki temsili "sembolik bir temsil"dir. Zira bu dönemde tek parti yönetimi kadınların parlamentoya girişini, rejimin demokratikliğini göstermek amacıyla kullanmıştır.

Buna karşın bu dönemi izleyen yıllarda kadınların parlamentodaki temsili özel anlamını yitirmiştir. Zira devlet denetiminin ve merkeziyetçi sistemin kalkmasıyla birlikte, kadın temsiline düşüğü birçok ülkede olduğu gibi, 1946 sonrasında, Türkiye'de de batılılaşmanın simgesi olarak pazar ekonomisi, demokratik rejim, çok partili hayat, sanayileşme gibi hususlar önem kazanmıştır. Böylece kadınlar hem üretici hem de tüketici olarak pazar ekonomisine ve eğitim düzeylerine göre çeşitli meslek gruplarına katılmışlar ve kadınları siyasete sokmak için artık özel bir gayrete gerek kalmamıştır. Bununla birlikte kadınlar da siyasete katılmak için büyük bir çaba göstermemiştir. Sonuçta da kadınların siyasete "hemen hiç temsil edilmemeleri" olgusuyla karşı karşıya kalınmıştır (Tekeli, 1989). Gerçi 2007 yılı itibarıyla yapılan son seçim sonuçlarına göre kadınların siyasete aktif katılımının arttığı (23 dönem parlamentodaki milletvekillerinin %11,4'ü kadındır) anlaşılmaktadır ancak bu artış da kadının siyasete katılımı ve parlamentodaki temsili açısından yeterli değildir.

Yaraman (1999: 18) kadının siyasal alandaki sınırlılığının en önemli nedenlerinden birisinin kadının çalışmaması olduğunu söylemektedir. Ona göre kadının aile içi rollerle sınırlandırılması ve kamusal ilişkilerinin kısıtlı olması, kadının siyasal katılımına ket vurur. Oysa yapılan çalışmalar çalışan kadınların siyasal kampanya etkinliklerine ev kadınlarından daha çok katıldıklarını göstermektedir.

Kadınların siyasal katılımının ve siyasete karşı kayıtsızlığının bir önemli nedeni de eğitim düzeyleridir (Çuhadar, 2006). Türkiye'de hali hazırda kadınların eğitim düzeyleri düşüktür.

Kadının eğitim düzeyinin düşük olması, kadınları politik mücadeleye girmekten, politikayı kendi erişebilecekleri bir mücadele olarak görmekten alıkoymakta ve siyasete katılım ile ilgili olarak kendilerini erkeklerden daha yetersiz ve daha yeteneksiz bulmalarına neden olmaktadır.

Turan (1996) bireyin eğitim düzeyi yükseldikçe hoşgörüsünün artabileceği ve eğitim gören bir kişinin siyasal katılmanın istenilen bir davranış olduğuna inanabileceğini siyasal sistem hakkında daha çok bilgiye sahip olması dolayısı ile de siyasal faaliyetlerde bulunmak için kendini daha yetenekli ya da hazırlıklı hissedebileceğini belirtmektedir.

Buraya kadar ifade edilenlerden hareketle, Türkiye’de siyaset ile ilgilenen ve siyasal alanda kadını temsil eden kadınların, daha çok eğitim düzeyi yüksek olan ve çalışan kadınlar olduğu söylenebilir.

Bu araştırmada da hem eğitim düzeyinin yüksek olması hem de çalışan bir kadın olması nedeniyle, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin siyasete aktif katılım ile ilgili tutumları incelenmek istenmiştir.

Bununla birlikte bireyin toplumsallaşmasında aile ve okulun önemli bir yeri vardır. Yapılan karşılaştırmalı çalışmalarda, bireyin siyasal toplumsallaşmasında, okulun aileden daha fazla etkisinin olduğu tespit edilmiştir (Mullis, 1978’den akt. Doğanay, 1993’den akt.- Çuhadar, 2006: 5). Bu bağlamda üniversitelerin, öğrencilerin siyasal toplumsallaşmasında önemli bir kurum olduğu söylenebilir. Özellikle üniversiteden mezun olan bireylerin toplumun gelecekteki nitelikli iş gücü ve yönetici seçkinlerini oluşturacağı dikkate alınırsa, üniversitelerin dolayısıyla da öğretim üyelerinin siyaset ve siyasal katılım ile ilgili tutumları büyük önem kazanmaktadır. Bu bakımdan da bir öğretim üyesi olarak kadın öğretim üyelerinin siyaset ve siyasal katılımı ile ilgili düşünceleri bu araştırmada önemli görülmüş ve araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerine “siyasette aktif olarak rol almak ister misiniz? ” sorusu yöneltilmiştir. İlgili soruya kadın öğretim üyelerinin büyük çoğunluğu (% 82.8) “siyasette aktif rol almak istemem” şeklinde cevap vermiştir. Siyasette aktif olarak katılmak isteyenlerin oranı ise sadece % 17.8’dir.

Tablo 76: Kadın Öğretim Üyelerinin Siyasette Aktif Olarak Rol Alma Hususundaki Tutumları

Siyasette Aktif Rol Alma İle İlgili Tutumlar	Sayı	%
Siyasette aktif rol almak isteyenler	123	17.2
Siyasette aktif rol almak istemeyenler	593	82.8
Toplam	716	100

Diğer taraftan bu araştırmada araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerine siyasete aktif olarak katılmak istemelerinin ve istememelerinin nedenleri de sorulmuş ve bu hususla ilgili elde edilen yanıtların dağılımı Tablo 77 ve Tablo 78’de verilmiştir.

Tablo 77: Siyasette Aktif Olarak Rol Almak İsteyen Kadın Öğretim Üyelerinin Siyasete Aktif Olarak Katılmak İsteme Nedenlerine Göre Dağılımı

Siyasette Aktif Olarak Katılmak İsteme Nedenleri	Sayı	%
Kadının kendi kimliğini ifade edebilmesi ve kadınlarla ilgili sorunları çözmek için	51	41.5
Bilgi birikimlerini uygulayarak topluma daha faydalı olmak için	35	28.5
Temiz siyaseti inşa etmek için	15	12.2
Siyasete karşı ilgisinin olduğu için	11	9.0
Siyaset ile ilgili kendini donanımlı gördüğü için	8	6.5
Üniversitelerle ilgili sorunları çözebilmek için	3	2.4
Toplam	123	100

Tablo 76 incelendiğinde, siyasete aktif olarak katılmak isteyen kadın öğretim üyelerinin, siyasette rol almayı bir amaç olarak görmekten çok sonuca varmada yani düşüncelerini yerine getirmek için bir araç olarak gördükleri söylenebilir.

Tablo 78: Siyasete Aktif Olarak Rol Almak İstemeyen Kadın Öğretim Üyelerinin Siyasete Aktif Olarak Katılmama Nedenlerine Göre Dağılımı

Kadın Öğretim Üyelerinin Siyasete Aktif Olarak Katılmak İstememe Nedenleri	Sayı	%
Siyaset ve siyasetçilere duyulan güvensizlik ve siyasetin içi boşaltılmış verimsiz, kirli bir alan olarak görülmesi	204	34.4
Erkeklerin hâkim olduğu bir alanda bulunmak istenmemesi	54	9.1
Siyasete ilgi duyulmaması	194	32.7
Siyasetle ilgi yetenek ve bilgi birikiminin olmaması	104	17.5
Görüşü yansıtacak partinin bulunmaması	8	1.3
Siyasetle ilgilenecek zamanın olmaması	14	2.4
İlerlemiş yaşta olmak	5	0.
Toplam	593	100

Siyasette aktif olarak rol almak istemeyen kadın öğretim üyelerinin siyasete aktif olarak katılmak istememelerine ilişkin belirttikleri nedenlere göre dağılımları ise Tablo-76’da verilmiştir. Tablodan da görüldüğü üzere kadın öğretim üyelerinin siyaset ve siyasetçilere duyduğu güvensizlik ve siyaseti içi boşaltılmış, verimsiz, kirli bir alan olarak görmesi, kadın öğretim üyelerinin siyasete aktif katılımını engelleyen en önemli faktördür. Kadın öğretim üyelerinin % 34.4’ü bu nedenden dolayı siyasette aktif rol almak istemediklerini belirtmiştir.

Yine kadın öğretim üyelerinin “siyasete ilgi duymaması” ve “siyasetle ilgi yeteneğinin ve bilgi birikiminin olmadığına” dair kanaati, kadın öğretim üyelerinin siyasal katılımını

negatif yönde etkileyen önemli faktörler olarak söylenebilir. Kadın öğretim üyelerinin siyasetle ilgili yeteneğinin ve bilgi birikiminin olmadığına dair kanaati kendine duyduğu güvensizlikten ziyade siyasetin ve yönetimin gittikçe teknik hale gelmesi ve buna bağlı olarak kadın öğretim üyelerinin siyasete aktif katılımı uzmanlık gerektiren bir iş olarak değerlendirmeleriyle ilgilidir.

Kadın öğretim üyelerinin siyasete ilgi duymaması da, kadın öğretim üyelerinin siyaset hakkındaki bilgi düzeylerinin ve değer yargılarının farklılığı ve kadın öğretim üyelerinin, son yıllardaki siyasal gelişmelerden hoşnut olmamasıyla ilgili olabilir. Yine kadın öğretim üyelerinin % 1.3 'ünün "görüşünü yansıtacak parti bulamadığı için" aktif siyasete katılmak istememesi bu duruma bağlı olabilir.

Diğer taraftan Wedel'e (2001:105) göre siyasal katılımın bireysel kaynakları olarak gerekli olan en önemli unsurlar para, zaman, eğitim, iş ve örgüt deneyimidir. Bu araştırmada da kadın öğretim üyelerinin % 2.4'ünün zamanı olmadığı için siyasete aktif olarak katılmak istemediğini belirtmiştir. Yine kadın öğretim üyelerinin % 0.3'ü siyasete aktif olarak katılmak istememesinin nedeni olarak yaşı yeterince ilerlediği için böyle bir rolü üstlenmek istemediğini belirtmiştir.

Yaş faktörü, her ne kadar kadın öğretim üyelerinin siyasete aktif olarak katılmak istememelerine ilişkin belirttikleri nedenlerle ilgili elde edilen veriler içerisinde kadın öğretim üyelerinin siyasete aktif katılımını düşük düzeyde etkileyen faktörlerden birisi olarak saptanmış olsa da, bireyin siyasete katılımını, özellikle kadının siyasete katılımını etkileyen önemli bir faktördür. Bu nedenle bu araştırmada kadın öğretim üyelerinin yaşlarına göre siyasette aktif rol alma hususundaki tutumları karşılaştırılmış ve Tablo-79 da verilmiştir.

Tablo 79: Kadın Öğretim Üyelerinin Yaşlarına Göre Siyasette Aktif Katılım Hususundaki Tutumları

	Siyasette Aktif Olarak Katılmak İsteme İle İlgili Tutumlar					
Yaş	Evet, Rol Almak İsterim		Hayır, Rol Almak İstemem		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
25-34 yaş	23	15.1	129	84.9	152	100
35-44 yaş	54	15.0	306	85.0	360	100
45-54 yaş	33	23.6	107	76.4	140	100
55-64 yaş	13	23.2	43	76.8	56	100
65 ve daha üzeri yaş	-	-	8	100	8	100
Toplam	123	17.2	593	82.8	716	100

Bu hususla ilgili olarak elde edilen verilere göre kadın öğretim üyeleri içerisinde 45-54 yaş ve 55-64 yaş grubundaki kadın öğretim üyelerinin diğer yaş gruplarındaki kadın öğretim üyelerine kıyasla daha fazla oranda siyasete aktif olarak katılmak istedikleri anlaşılmaktadır. Buna karşın 65 ve daha üzeri yaş grubunda yer alan kadın öğretim üyelerinin hiç biri siyasete aktif olarak katılmak istememektedir.

Siyasete aktif olarak katılmak belli bir bilgi birikimi ve tecrübe kazanmayı, aktif bir yaşama biçimini ve aktif olarak rol almayı gerektirir. Bu açıdan bakıldığında 25-34 yaş ve 35-44 yaş grubundaki kadın öğretim üyelerinin 45-54 ve 55-64 yaş grubundaki kadın öğretim üyelerine kıyasla daha az oranda siyasete aktif katılmak istemesi, bu yaş grupları aralığındaki kadın öğretim üyelerinin kendilerini siyasetle ilgili daha az deneyimli görmeleriyle ilgili olduğu; 65 ve daha üzeri yaş grubundaki kadın öğretim üyelerinin de hayata dair tecrübelerini aktif olarak aktaramama kaygısı nedeniyle siyasete aktif olarak katılmak istemedikleri söylenebilir.

Buraya kadar anlatılanlar çerçevesinde genel bir değerlendirme yapacak olursak, kadın öğretim üyelerinin siyasete aktif olarak katılmak isteğinin düşük olduğunu ve bunun en önemli nedeninin “kadın öğretim üyelerinin siyaseti kirli bir alan olarak görmesi ve siyaset ve siyasetçilere duyduğu güvensizlik” olduğunu söyleyebiliriz.

Kadın öğretim üyelerinin siyaset ve siyasetçilere duyduğu güven ve güvensizliğinin derecesini tam olarak tespit etmek mümkün değildir. Ancak kadın öğretim üyelerinin “Türkiye’de yaşayan bir vatandaş olarak hangi kuruma daha çok güveniyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevaplar siyaset ve siyasetçilere duyulan güvenin derecesini çözümlemeye önemli bir veri olarak düşünülebilir.

Tablo 80: Türkiye’deki Bazı Kurumlara Güvenme Durumuna Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Dağılımı

Kurumlar	Sayı	%
Avrupa Birliği	35	4.9
Hukuk Sistemi	153	21.4
Hükümet	5	0.7
Türkiye Büyük Millet Meclisi	44	6.1
Türk Silahlı Kuvvetleri	296	41.3
Yüksek Öğretim Kurumu	28	3.9
Diğer	155	21.6
Toplam	716	100

İlgili soruya cevap veren kadın öğretim üyelerinin % 41.3’ü Türk Silahlı Kuvvetleri’ne; % 21.4’ü hukuk sistemine daha çok güvendiğini belirtirken; Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne güvendiğini söyleyenlerin oranı ise sadece % 6.1’dir. Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne

güvendiğini söyleyenlerin oranının düşük olması Türkiye’de yürütülen siyaset ile kadın öğretim üyelerinin siyaset algılayışlarındaki farklılık ve kadın öğretim üyelerinin siyasal yönetimden gerçekleştirmesini istediği beklentilerinin yerine getirilmemesiyle ilgili olabilir.

4.6.Kadın Öğretim Üyelerinin Din ve Dini İbadetlerle İlgili Tutumları

İnsanlık tarihinin her döneminde, insanların yaşamlarında farklı biçim ve şekillerde varlığını devam ettiren “din”in insan ve toplum yaşamındaki anlamı ve yeri önemlidir. İnsan ve toplum üzerinde önemli bir baskı unsuru olan din, her şeyden önce bireyin sosyalleşmesinde ve davranışlarının kontrolü ve denetlenmesinde önemli bir araçtır.

Din ve inanç sistemi vasıtasıyla birey aşkın alanla bağ kurarak kendisini ve çevresini tanıır. Diğer bir deyişle din, insanın ilk elde kendisini ve çevresini tanımada kozmosdaki yerini belirlemede, insana açıklayıcı hazır bilgiler verir ve insana hangi konumda bulunduğunu işaretleyecek bir kimlik belirler. Bununla birlikte din, hayatın olumsuz şartları karşısında insana moral kaynağı olur (Aydın, 1997:101-102).

İnsanda uyanan dinsel duygu ve düşüncenin oluşturduğu inanç ve buna bağlı olarak yapılan ya da yapılmayan tüm davranışlar dinsel yaşamı oluşturur. İnsanın hemen tüm davranışlarına etki eden ve her türlü eylem veya davranışın alt yapısını oluşturan din, insan ilişkilerini belirleyen bir ahlaki ilkeler topluluğudur. İşte bu yönüyle din, bireysel olduğu kadar toplumsaldır. Her ne kadar din, toplumsal içkinliğe, dünyevi- profan olana indirgenemez ve sadece toplumun bir ürünü olarak sayılmazsa da, din ve toplum birbirinden ayrı düşünülmez. Din ve dini pratiklerin bir yönü aşkınlığa, diğer bir yönü de toplumsal olana dayanır (Aydın,1997:100-10) .

Dini toplumsalla olan ilişkisine göre değerlendiren hatta dinin kaynağının kolektif yaşam yani toplumun kendisinin olduğunu belirten Durkheim’a göre din, toplumda dayanışmayı ve bütünleşmeyi yaratan en önemli kurumdur. Dini bütünleşmenin iki önemli unsuru olan “inanç” ve “ibadetler” toplumda ne ölçüde kuvvetli olursa, toplumsal bütünleşme o kadar kuvvetli olur. Dini bütünleşmeyi, toplumsal bütünleşmenin ölçüsü olarak gören Durkheim, dinin toplumdaki en önemli işlevinin, bireyin bir inanç bütünlüğüne ve toplumsal değerlerine bağlanmasına yardım etmek, diğer bir ifadeyle bireyin toplumsallaşmasına (sosyalleşmesine) yardım ederek, toplumda kolektif bir bilincin ve dayanışmanın oluşmasını sağlamak olduğunu ifade etmiştir (Kösemihal, 1971; Göle, 1994).

Dinin tarihsel gelişimi seyrine de değinen Durkheim, toplumsal gelişme basamaklarına göre dinin Totemcilik'ten Tek Tanrıcılığa doğru bir evrim geçirdiğini belirtir. Durkheim'a göre en belirgin toplumsal gelişme basamakları klan, kabile, site toplum ve ulus aşamalarıdır. Klan döneminin dini Totemizm'dir ve bu dönemde doğa ve doğaüstü birbirinden ayrı olarak düşünülmez. Kabile döneminde ise “ata”lar önem kazanmıştır ve atalar ölse bile ruhu önem kazanır. Böylece animizm gündeme gelmiştir. Kabilelerin birleşmesiyle site toplum dönemi başlar. Ancak her kabilenin ayrı bir dini inancı ve Tanrısının olması site toplumda çok tanrılılığın ve politeist inançların oluşmasına zemin hazırlar. Ulus toplum döneminde ise Tek Tanrı inancına ulaşılır (Ülken, 1943:28-34'den akt. Aydın , 1997:115).

Dinin tarihsel gelişim seyrini Durkheim gibi toplumun gelişme şartlarına göre ele alan ve evrimci bir yol izleyen diğer bir düşünür de Bellah'tır. Bellah dinin ilkel/arkaik, tarihsel ve çağdaş olmak üzere üç aşama geçirdiğini belirtir. Ona göre farklılaşmanın yörüngesini doğa ve doğaüstü güçler oluşturur. Birinci dönemde (ilkel/arkaik aşamasında), doğa ve doğaüstü arasında tam bir denge vardır. Tarihsel din döneminde doğaüstü güç kazanır, çağdaş (modern) dönemde ise denge doğa lehine değişir ve böylece din sekülerleşir (Anthony, 1988:43-45den akt. Aydın, 1997:114).Bunu (modern dönemde içkin, dünyevi olanın, aşkın ilahi olana tercih edilmesini) Nietzsche “Tanrı öldü” diyerek betimlerken; Weber'de “Dünyanın büyüsi bozuldu” cümlesi ile betimler.

Modernleşme sürecinde sanayileşme, akıl (Rasyonellik) bilim ve sekülerlik gibi parametrelerin ön plana çıkmasıyla birlikte Batı'da din, Peter Berger'in ifadesi ile “Kutsal Şemsiye/Gök Kubbe” olmaktan çıkarak ekonomi, siyaset, eğitim gibi insan hayatının bir bölümüne denk getirilen bir kurum haline getirilmiştir. Artık bu dönemde rasyonel doğru bir kesinliğe ulaşmanın teminatı olarak kabul edilirken, Tanrı ve din aklın işlemlerinden çıkartılacak unsur dönüşmüştür (Arslan, Tarihsiz :16 dan akt. Tekin 2004 :160) .

Türk modernleşmesi süreci ve Türk toplumu özelinde de “din”in fonksiyonu, “Batı”dakinden farklı değildir. Durkheimci “din” anlayışı, Türk modernleşmesine örnek teşkil etmiştir. Zira Osmanlı'nın son dönemlerinde (Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri) başlayan batılılaşma ve uluslaşma yönelimlerinde din, daha çok toplumsal bir perspektifle ele alınmıştır. Bu dönemlerde din, milli dayanışma ve Batı medeniyetine ulaşmada araçsal bir rol üstlenecek alan içinde tanımlanmıştır. Berkes'e göre bu dönemlerde din “toplumsal felaket karşısında adı bile olmayan bir toplumu bir ulus çabasının fedakârlıklarına itmek, dayanışma yaratmak rolüne bürünmüştür” (Berkes, 2002:541).

Cumhuriyet'in kurulmasından sonra ise laiklik ilkesinin kabulü ve buna bağlı olarak din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasıyla birlikte din, kamu hayatının dışında kalmış, sırf halk tabakalarının mirası olmuş ve toplumun periferinde “toplumsal bütünleşme ve dayanışmayı” sağlayan toplumsal bir kurum olarak işlevselliğini sürdürmüştür (Göle, 1994).

Türk modernleşmesinde dinin üstlendiği bu rolün, yerleşik ve muhkem hale gelmesinde şüphesiz öncü, elit insanların önemli etkisi olmuştur. Tanzimat'tan 1980'lere kadar olan dönem içerisinde aydınların din ile modernlik ilişkisini iki farklı kategoride değerlendirdikleri anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de bu dönemdeki aydınlar din ve modernlik ilişkisi hakkındaki söylemlerine göre modernist aydınlar (din /İslam ve modernliği iki ayrı kategori olarak görüp uzlaşma kabul etmeyen) ve gelenekçi/İslamcı aydınlar (din ile modernliği uzlaşma taraftarı ya da dini kendi söylem alanlarını genişletmenin manivelası olarak gören) ikiye ayrılmışlardır (Tekin, 2004).

Diğer taraftan Türk modernleşmesi deneyiminde, modernleşmenin çıkış noktası ve modernleşmede alınan mesafe özellikle “kadın” üzerinden olmuş ve sorgulanmıştır. Tanzimat'tan bugüne Türk modernleşmesinin temel yapıtaşı “kadın” olmuş ve modernleşme süreci “kadının statüsü” üzerinden başlamıştır. Modernist aydınlar kadının statüsü ve kimliği ile ilgili olarak kadının eğitimi, kadının görünürlüğü, erkekle eşit haklar, çok eşlilik, kadının çalışma yaşamına girmesi, kadının özgürleşimi gibi hususları din ile bağlantılandırarak sorunlu hususlar olarak görmüşlerdir. “Kadın sorunu” olarak adlandırılan bu hususlar aynı zamanda Osmanlı'nın ve Türk toplumunun Batı'dan geri kalışının nedenleri olarak görülmüştür. Modernist aydınlar kadınlara göre kadınlarla ilgili sorunlu olan hususların çözülmesi ve kadının özgürleştirilmesi, kadınların dinin baskısından kurtulmasıyla ve dinden azad yaşamalarıyla mümkündür. Modernist aydınlar kadının özelde özgürleşme sürecini “dinden özgürleşme” olarak görmüşlerdir (Tekin, 2004) .

Din ve kadın arasında kurulan bu ilişki daha sonraki batılılaşma sürecinden kadına yönelik strateji ve politikaların öne çıkarılmasını, öncesinden farklı bir kadın kimliğinin kurulması sonuçlanmıştır. Bu çerçevede özel alanla sınırlı olmayan, erkeğinin yanında çalışan, kafesten kurtulmuş, dinsel dogmalardan özgürleşmiş daha modern, çağdaş giyimli örnek model kadınlar tanımlanmıştır (Tekin,2004:19) .

Modernist aydınların kadının kamusala çıkışını, özgürleşimini ve modern kadınların dinden azade bir yaşam biçimini teşvik etmesi gelenekselci/İslamcı aydınlar tarafından şüpheyle karşılanmış ve buna mukabil gelenekselci/İslamcı aydınlar kadını özel alanda

yücelterek, modernistlere bir direnç noktası oluşturmuşlardır. “1980’lere kadar İslamcılar ve geleneksel dindarlarca “dindar kadın”ın yegâne yeri özel alan (evi) tanımlanmış, kadının çalışması eğitimi yadırganmıştır. Kadın için dindarlığın ve takvanın ölçüsü evinde oturması ve kocasına hizmet etmesi olarak görülmüştür (Tekin, 2004:217) .

1980’lerden itibaren dindar, gelenekselci kesimin kadının kamusal alana çıkışı ile ilgili tutucu söylemleri esnemiş ve dindar olarak adlandırılan kadınlar kamusal alana girmeye başlamışlardır. Göle (2000) ye göre dindar kadınların kamusal alana girmesinin yanında İslamcı/gelenekselci kesim kendilerine ait yeni kamusal alanlar üretmişlerdir.

Özal hükümetinin dışa açık modernleşme ve liberalizasyon politikalarının bir sonucu olarak dindar kesim ve dindar kadınlar kamusal alana çıkarken ve “köylü” kimliğinden “kentli” kimliğine bürünürken; modernist kesimin ve modern kadınların da dine karşı olan bakış açısı da değişime uğrayarak “heterojen bir bakış” açısına dönüşmüştür. Artık 1980’lerden itibaren İslam’ın cehalet ve köylülükle özdeşleştirilen tanımının etkisi kırılmış, ekonomik, sosyal, siyasal alanda İslam’la bağlantılı olarak yaşanan gelişmeler medya merkezli tartışmaların odağına oturmuş hatta bu gelişmeler aydın kadınların gündemine girmiş ve bu gelişmeleri İslam (din) üzerinden yorumlamaya çalışmışlardır (Tekin, 2004:16).

Bu araştırmada, kadın öğretim üyelerinin toplumda seçkin ve örnek alınacak bir konumda bulunduğu düşüncesiyle, dinin tutumlarının bilinmesi ve çözümlenmesi önemli bir husus olarak görülmüştür. Bu amaçla kadın öğretim üyelerine yaptıkları dini ibadetlerin neler olduğu sorularak, bu soru üzerinden kadın öğretim üyelerinin “din” ile ilgili tutumları çözümlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 81: Dini İbadetleri Yerine Getirme Durumuna Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Dağılımı

Dini İbadetleri Yerine Getirme Durumu	Dini İbadetler										Toplam	
	Dua Ederim		Namaz Kılarım		Oruç Tutarım		Zekât Veririm		Diğer			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Cevap Veremem	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	6	0.8
Dini İnancım Yok	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	2	0.3
Dini inancım var ama ibadet etmem	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	108	15.0
Sadece birisini yaparım	118	69.8	--	--	12	7.1	15	8.8	24	14.3	169	23.7
Birkaçını yaparım	324	99.0	32	9.8	310	95.0	63	19.3	11	3.4	327	45.7
Tümünü Yaparım	104	100	104	100	104	100	104	100	104	100	104	14.5
Toplam	546	77.0	136	19.1	426	60.0	182	25.6	139	19.6	716	100

Not: Bir ve birden fazla seçenekle cevap verilmiştir.

Araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinden % 0.8'i ilgili soruya cevap vermesinin kendisi için sorun teşkil edilebileceğini düşünerek cevap vermezken; % 0.3'ü dinin inancının olduğunu ama ibadet etmediğini belirtmiştir. Buna karşın % 98.9'u dini ibadetlerden birisini, birkaçını veya hepsini yaptığını belirtmiştir.

Dini ibadetlerden sadece birisi ya da birkaçını yapan kadın öğretim üyeleri içerisinde en çok/en sık yapılan ibadetin “dua etmek” olduğu anlaşılmaktadır. Dua etmek bireyin bir dine inancının olduğunu ifade etmesine karşın bireyin dindar olduğu ve dini inancını yaşamına yansıttığı anlamına gelmez. Dolayısıyla dini ibadetlerden birisini veya birkaçını yaptığını belirten kadın öğretim üyeleri içerisinde en çok veya en sık yapılan ibadetin “dua etmek” olduğu sonucu kadın öğretim üyelerinin dini inançlarının olduğunu gösterir ancak din konusunda dindar oldukları veya dini inançlarını bilinçli bir şekilde yaşamlarına yansıttıkları anlamına gelmez. Bu bakımdan kadın öğretim üyelerinin iç huzura kavuşmak ve psikolojik yönden kendilerini rahatlatmak amacıyla dua ettikleri söylenebilir.

Nitekim dini ibadetlerden sadece birisini yerine getiren kadın öğretim üyeleri içerisinde “namaz kılarım” diyenlerin olmaması veya dini ibadetlerden birkaçını yaptığını belirten kadın öğretim üyeleri içerisinde “namaz kıldığını” belirtenlerin sayısının çok az olması, bu düşüncüyü desteklemektedir. Zira namaz, İslam dininde mutlaka yapılması gerekli görülen beş şarttan birisidir ve “dinin direği” olarak adlandırılmıştır.

Dini ibadetlerden birisini veya birkaçını yerine getirdiğini belirten kadın öğretim üyeleri içerisinde en çok yapılan ibadetlerden ikincisi de “zekat vermek” tir. Kadın öğretim üyelerinin zekât verme davranışı, kadın öğretim üyelerinin “dindar” olduğu tespitini yapabilmemiz için yeterli bir durum yâda sonuç değildir. Ancak kadın öğretim üyelerinin “zekât verme” ibadetinde bulunması, onların dinin toplumsala bakan yönünden diğer bir deyişle toplumsallaştırma işlevinden etkilendikleri ve bu çerçevede davranış ve tutum geliştirdikleri söylenebilir. Diğer taraftan dini ibadetlerden birisini veya birkaçını yerine getirdiğini belirten kadın öğretim üyeleri içerisinde sayısı az da olsa “Kuran-ı Kerim okuduğunu” belirtenlerin olması, kadın öğretim üyelerinin dini inanış ve inançlarını gereğini yerine getirme noktasında, geleneksel alışkanlıklardan ve çevreden ziyade bilinçli bir yolu tercih ettiği söylenebilir.

Kadın öğretim üyelerinin dini ibadetleri yapma durumu ile ilgili elde edilen bulguları dikkate alarak genellikle bir değerlendirme yapacak olursak, kadın öğretim üyelerinin büyük bir kısmının dini inanış ve hususunda “din”den uzak olmadıkları ancak dini ritüelleri yerine getirmede de çoğunluğunun dindar olmadıklarını söyleyebiliriz.

4.7.Kadın Öğretim Üyelerinin Moda İle İlgili Tutumları

Latince, oluşmayan bir sınır anlamındaki “modus” kelimesinden türetilen (Partridge,1960 dan akt. Barbarosoğlu, 1994: 17) moda kelimesi hemen şimdi, düne ait olmayan anlamına gelmekle birlikte yol, şekil, tarz, üslup, usul, hareket, davranış, konuşma, yazma, yaşam biçimi vb. gibi anlamlarda da kullanılmaktadır. Ancak günümüzde, moda denince daha çok, özellikle kadınlar tarafından izlenen giyinme biçimi, zaman zaman veya belirli bir devrede insanların benimsedikleri bir biçim, bir üslup akla gelmekte ve moda daha çok bu anlamıyla kullanılmaktadır (Longman-Metro, 1993den akt. Pektaş,2006:1).

Toplumun sosyal yapısını oluşturan pek çok değişkenin bir sonucu olarak moda, bir devrin beğeni ve sosyo-kültürel değerlerinin aynasıdır (Üşenmez, 1992). Bu bakımdan toplumsal yaşamdaki sosyal ilişkileri sosyolojik açıdan ele alan çalışmalar için “moda” olgusunun göz ardı edilmemesi gerekir.

Diğer yandan bir giyim biçimi olarak moda, bireyinde aynasıdır. Zira insanlar giysileriyle tanınır, giydikleriyle ayırt edilir ve giyim tarzlarıyla yargılanırlar (Üşenmez,1992:1). Bir insanın giyinme biçimini kişisel eğilimleri, statüsü, ekonomik gücü, politik ve dini inancı, soysa-kültürel çevresi gibi hususlar belirler. Ancak her şeyden önce giyinme, bireyin korunma ihtiyacı ve utanma duygusunun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Modanın bireyin utanma duygusu ve korunma ihtiyacına olan olumlu katkısı, bireyin giyim tarzının toplumdaki meşruiyetini arttırmak şeklindedir. Diğer bir deyişle bireyin sıra dışı giyimi veya bedenini dışa vuran bir giyim tarzı, eğer “moda” ise birey kendisine karşı yöneltilecek olumsuz tepkilerden korunmakta ve kınanma hissinden kurtulmaktadır.

İnsan sadece korunmak için giyinmez aynı zamanda kendini göstermek, hoşla gitmek ve güzel görünmek için de giyinir. Giysileriyle ve görünümüyle birey bedenini, başkalarına göstermek ve dikkat çekmek ister. Böylece giysi ve bireyin bedenini, kendisi haline gelir. Bu bağlamda birey gösterdiği ve gizlediği (göstermediği) şeyle anlam taşır (Pektaş, 2006: 20). Giysiler ve giyinme tarzı aynı zamanda sözden önce başkaları hakkında bize bilgi ulaştırırlar. Giyim tarzı ve giysilerine göre insanların cinsiyeti, sosyal statüsü mesleği, ait olduğu grup, siyasi tercihi, dini tutumu tuttuğu takım gibi birçok özelliği hakkında hükme varır. Bu anlamda insanların giysileri ve giyim tarzları, insanları kendi kişiliklerinin birer simgesi haline gelir (Üşenmez,1992: 10).

Crane'ye (2003: 11) göre giyim, tüketimin en görünür biçimlerinden biridir ve kimliğin kurulmasında önemli bir rol oynar. İnsanların giyim tercihleri hem belli bir zaman dilimine uygun görünüşleri yansıtır hem de o döneme ait kültürü simgeler. Toplumsal statünün ve cinsiyetin belirgin göstergelerinden biri olan giyim, toplumsal yapılar içindeki konumların farklı çağlarda nasıl algılandığını ve statü sınırlarının nasıl belirlendiğini gösterir.

Giysiler ve giyim biçimi aracılığı ile sosyal yapıyı ve toplumların kültürlerini okumak mümkündür. Örneğin yerel giysiler kırsal yöre sevgisini, bölgesel grup yaşamını gösterir. Saray giysileri, lüksün her şeyden önemli olduğu monarşik yaşamın en üst düzeyini anlatır (Sprengler, 1959:178den akt. Üşenmez, 1992:138). Burjuva stili materyalist yarışmacı tavırları, sanayileşmenin görüntüyü, kitle modaları ise bireyselleşmenin önemini yitirmesini gösterir. Kapitalist toplumlarda giysiler servetin sergilenmesi için araç olurken, Doğu ve İslam toplumlarından yalın biçimleri dünyevi olmayan mistik dünya görüşünü ifade eder (Pektaş, 2006: 16).

Modanın toplumda belirli sınıfın/zümrenin ki bununla kastedilen saray, burjuvazi gibi üst sınıfa mensup insanlardır- tekelden çıkıp toplumun tüm kesimler tarafından ilgi odağı haline gelmesi modernleşme süreciyle paralellik arz eder. “Endüstri devrimi, dikiş makinesinin icadı, fabrikasyon iplik ve kumaş üretimi, toplu üretimi gibi maliyetlerini düşürüp daha kolay elde edilebilir hale getirirken, demokratikleşme hareketi de giysileri korkusuzca ve kolay taklit edebilme fırsatını insanlara sağlamıştır. Şehirleşme iletişim araçlarının gelişmesi, medya, sinema dünyanın her tarafında ulaştırmıştır” (Pektaş, 2006: 16).

Böylece modernleşme sürecinden tüketimin bir aracı haline gelen moda, aynı zamanda toplumsal değişimin ve “yeni olanın” bir simgesi olarak modernliği ve modern olanı temsil etmiştir.

Türk modernleşmesi sürecinde de bir giyim biçimi olarak moda, modern/çağdaş olanı sembolize eden bir olgu olarak değerlendirilmiş ve modernleşmeci seçkinlerce Türk toplumunun modernleşmesinde/medenileşmesinde gerekli olan hususlardan birisi olarak görülmüş ve buna bağlı olarak kıyafet formları yapılmıştır.

Türk modernleşmesi sürecinde batılılaşma yolunda ilk yapılan reformlar kılık-kıyafetle ilgilidir. Bunun nedeni kılık-kıyafetin toplum hayatında önemli bir gösterge olması ve kıyafetin zihni şekillenişin, topluma hâkim anlam haritalarının neler olduğuna dair bir dizi felsefi/kültürel argümanların taşıyıcısı ve aktarıcısı olmasıdır (Meriç, 2000: 51).

Kılık-kıyafetle ilgili yapılan reformlara saray öncülük etmiştir ve bu hususla ilgili ilk reformlar II. Mahmut döneminde Tanzimat Fermanı'yla yapılmıştır. Bu dönemdeki mecburi kıyafet değişiklikleri daha çok erkeklere yöneliktir. II. Mahmut kavuk ya da sarık yerine fes giyerek Avrupai kıyafetin Osmanlı' da giyilmesine öncülük etmiştir. Daha sonra Nizam-ı Cedit askerleri ve Osmanlı üst sınıf erkekleri fes, kalpak ve istanbulin giymeye başlamışlardır. Değişmeye başlayan hayat tarzı ile birlikte II. Meşrutiyet döneminde erkekler istanbulin yerine Avrupai ceket ve pantolon, kalpak giymeye başlarken; çeşitli yayın organlarında kadın kıyafetlerinin değişmesi talebi de seslendirilmeye çalışılmıştır (Meriç, 2000; Özdemir, 2003).

Meşrutiyet döneminde özellikle II. Abdulhamid döneminde basın-yayının gelişmesi ve kadınlara yönelik yayınların çıkmaya başlaması ile birlikte, bu yayın organlarından ve dergilerde kadın hakları, kadın özgürlüğü gibi hususlar tartışılmaya başlanmış ve moda, kadının Avrupaileşmesi gibi konularda kadının özgürlüğü ile ilişkilendirilerek ele almıştır. Bu dergilerde Osmanlı tarzı kıyafetlerin kadının özgürlüğünü kısıtladığı, Batılı kıyafetlerin ise “hareket serbestliği” verdiği, bu nedenle de Osmanlı tarzının terk edilmesi gerektiği savunulmuştur (Barbarosoğlu, 1994:142).

Osmanlı-Türk kadının aile ve toplum içindeki konumunu tartışan bu dergiler, kadını özellikle de kentli kadının özel yaşamını etkilemiştir. Kamusal alandaki yaşam biçimleri ve görünümleri çok fazla değişmese de kadınlar bu dergiler vasıtasıyla saç ve cilt bakımı, kozmetik kullanımı, kadın sağlığı ve güzelliği konularında yeni bilgiler öğrenmeye başlamışlardır. Hatta kimi çarşafli kadınlar, gazete ve dergilerin reklamlarından etkilenecek daha fazla formada olmak ve ince görünmek amacıyla Selim Sırrı' dan İsveç jimnastiği dersi almaya başlamışlardır (Aktaş, 1991:76-77).

II. Meşrutiyet döneminin sonlarına doğru tesettür ve kadının giyimi hususu, sadece kadın dergileri tarafından ele alınan bir konu olmakla kalmamış aynı zamanda dönemin aydınları tarafından gazete, dergi ve romanlarda işlenen bir konu olmuştur. Hatta bu dönemde seçkin, kentli kadınlar çarşaf yerine pelerin giyerek, başlarına eşarp sararak(Rus başı modası) medeni görünme ve açılma eğilimine girmişlerdir (Özdemir,2003).

Yine bu dönemde medeni görünme isteği, insanların özellikle de kadınların estetik değer anlayışlarını değiştirmiştir. “Yüzyıllar boyu süren beyazlık, yuvarlaklık, yavaşlık, uzun saç, kına, sürme üzerine kurulu Doğu güzellik anlayışı yerini zayıf, enerjik, korseli, kısa saçlı “ecnebi güzelliğine” bırakmaktaydı. “Ecnebiye benziyorsun” sözü, bir kadına yapılan en güzel iltifatlar arasına girmişti” (Taşçıoğlu, 1958: 74). Bu dönemde zinde olan, güçlü olan,

doğurgan olan kadından ziyade ince olan, zarif olan, batı görgüsüyle yetişmiş olan “kadın” revaçtadır. Bu sebeple de bu dönemde güzel ve modern görünmek isteyen kadın için “korse giymek” çok önemlidir (Göle, 1994: 58).

Türk kadının görünümünde başat rol oynayan korse kullanımından sonra Türk kadınının kullandığı kıyafetler çeşitlenmiş –gündüz çalışma, öğleden sonra fantezi, akşam için kokteyl, gece için yemek, balo, tiyatro kıyafetleri, binicilik, tenis kıyafetleri gibi- ve Türk kadınının modaya olan düşkünlüğü artmıştır (Göle, 1994: 59). Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte, gerek erkeğin gerekse de kadının modern görünümü bir devlet politikası haline gelmiştir (Turan, 1990). Siyasi irade tarafından kamusal/kurumsal alanda Avrupaî ölçülere göre giyinmek zorunlu hale gelmiştir. Siyasi irade özellikle çalışma hayatında, kurumlarda bulunan insanların dış görünüşüne müdahale etmiş ve kamu kurumlarında çalışanlar için çeşitli şartlar – sakal kesilmeli, fes ve çarşaf çıkartılmalı, takım elbise giyilmeli, kravat takılmalı gibi – getirmiştir (Meriç, 2000: 60). Kamusal/kurumsal alanda bulunan insanlarla ilgili olarak reform (1925 yılında Şapka Kanunu çıkartılmış) bile yapılmıştır. Bu reformla (gerekçesinde de belirtildiği üzere)* Batı’ ya Türk ulusunun batılılaştığı mesajı verilmeye çalışılmıştır.

Bu reform erkeklere kamusal alanda şapka giyme ve Batı tarzı bir kıyafet giyme zorunluluğu getirmekle birlikte, kadın kıyafetinin modernleşmesinde de çok önemli bir adımdır. Göle’ ye (1994) göre Osmanlı ile özdeşleşmiş olan fes ve sarık yerine şapka giyme zorunluluğu, kadın tesettüründe kullanılmasına zemin hazırlamış ve kadının tesettürden sıyrılarak “çağdaş” bir görünüme girmesiyle dini otoritenin sarsıldığı mahremiyet çizgisi aşılmıştır (Göle, 1994).

Cumhuriyet döneminde batılı gibi giyinme modası, köylü kesimden ziyade kentte yaşayan, eğitilmiş, seçkin kesimlerde başlamıştır. Seçkin ailelerin okumuş kızları açık kıyafetler giyerek, balolara katılarak, yabancı erkeklerle dans ederek, tiyatro, toplantı gibi etkinliklere katılarak “batılı gibi” yaşamaya ve kamusal alanda görünmeye başlamışlardır. Özellikle yüksek statüde ki işlerde çalışan kadınlar, modern görünümüyle, bu dönemde dikkat çeker. Bu nedenle kadınların eğitimi ve çalışması siyasi irade tarafından teşvik görülür.

Barbarosoğlu’na (1994) göre Cumhuriyet’ in ilanından 1950 yılına gelinceye kadar modanın karşısındaki tek engel ekonomik güçlüklerdir ve bu dönemde modaya uyma konusunda zihniyet eleştirilerinden ziyade ekonomik eleştirilerin ağır bastığı görülür.

* Şapka kanunun gerekçesinde “aslında hiçbir öneme sahip olmayan başlık sorunu çağdaş uluslar ailesi içine girmeye kararlı Türkiye için özel bir dereğe sahiptir” denilmiştir (Aktaş, 1991: 43).

İkinci Dünya Savaşının başlaması, ekonomik zorluklar, Türkiye’ ye yönelik dış tehditler kadın kıyafeti konusunun geri plana itilmesine neden olur.

2. Dünya Savaşı sonrasında ise Türkiye, Amerikan yaşam tarzının etkisinde kalır. Amerikan hayat tarzının görsel yayın ve yazılı basın yoluyla dünyaya yayılmasından Türkiye’ de nasibini alır. Bu döneme kadar Türkiye’ de kadının sahibi olarak statü kazanabileceği imajı desteklenirken bu dönemden sonra prestij kadının bedeni ve güzelliği üzerinde odaklanır. Ancak bu dönemde kadının imajı devlet politikasıyla değil medya vasıtasıyla desteklenir. Caparol bu dönemde çarşaf giyen, fes takanlara siyasi irade tarafında çok fazla ses çıkartılmadığı tespitinde bulunurken, kadının modern görünümünde ki siyasi irade desteğinin zayıfladığını şöyle özetler: “ikinci dünya savaşı sona erer ermez, Kemalist reformlarda belli bir geriye dönüşe tanık olmuştur. Hangi siyasal partiden olursa olsun Kemalist reformlara, her şeye karşın bağlı kalan Türk yöneticiler için bu geri dönüş elbette Atatürk’ ün yapıtıyla her türlü bağı kesme ve kopma değildi. Söz konusu olan, özellikle ağırlığı yadsınamaz bir seçmen kitlesine hoş görünmek amacıyla kimi ilkelerden cayılması, vazgeçilmesiydi. Bu politika toplumsal yaşamda kadının durumu üzerinde olumsuz etkiler meydana getirmekten geri kalmamıştır” (Caparol, 1982: 66-67).

Buna karşın medya özellikle yazılı basın ve dergilerde “modern giyim” bir gaye haline gelir. Haberlerde, yazılarda, fotoğraflarda cinsellik temaları artar. Balolarda, defilelerde yer alan şık güzel kıyafetler giyen kadınlar basın haber konusu olur (Barbarosoğlu, 1994).

Medya tarafından teşvik edilen modern giyim biçimi 1960 ve 1970’li yıllarda artarak devam eder. Bunda o dönemde gerek dünyada yaşanan gençlik hareketlerinin gerekse de Türkiye’ de yaşanan siyasi çalkantıların büyük etkisi olmuştur. Bu dönemde gazete, dergi ve sinema filmleri açık saçıklığın yanı sıra cinselliği en açık biçimiyle Türk halkının gündemine sokmuştur. Mini etekler tüm dünyayla birlikte Türkiye sokaklarında da görülmeye başlanmıştır. Türkiye 1980’ li yıllara girerken, gerek gazeteler, gerekse dergiler, çıplak kadın resimlerini kullanmaya başlamışlardır. Gazetelerin verdikleri eklerle ve magazin dergileriyle moda ve Batı tipi yaşam tarzı Türk halkının gündemine iyice girmiştir (Özdemir, 2003).

1980 ve daha sonrası, zihniyet-moda ilişkisi açısından 1950-1972 li yıllardan farklılaşır. Zira “cumhuriyet döneminin çalışma sahasında başarılı olma miti 1980’ li yıllara gelinceye kadar geçerliliğini yitirir. 1950’li ve 60’lı yılların “çalışan kadınları” daha ziyade defileler, çaylar, kermesler düzenleyen kadınlar olarak takdim edilir. Çalışan kadın miti feminizmin ivme kazanmasına paralel olarak 1980 sonrası tekrar gündeme gelecektir.

1950' li yılların diğ er bir karakteristik özelliği de cinselliğin gündeme getirilmiş oluşudur. Bu dönemde bekâret ve evlilik lehine olan yazılar 1980 sonrası tamamen aksi yönde bir müdafaa gerçekleştirecektir.

1950-1970 arasındaki dönemde moda herkes böyle giyindiği için giyilmesi gereken kıyafetler olarak sunulurken; 1980 ' den sonra moda başkalarının sembolü olarak gösterilir" (Barbarosoğlu, 1994:169).

Diğ er taraftan "moda" 1980 ve sonrası dönemde İslami kesimin de gündemine girer. 1980 sonrası  zal hükümetinin liberalleşme ve sivilleşme politikasından etkilenen İslamcı kesim Göle'nin ifadesiyle(2000) "zamane"leşir. Mevcut yaşam şekillerini İslami esaslara göre şekillendiren İslamcı sınıf,  zal felsefesinden ve tüketim kültüründen etkilenererek yeni bir yaşam tarzı belirler. Yeni bir yaşam tarzı, yeni bir modernlik anlayışını benimseyen bu kesim  zdemir' e göre günlük yaşam içerisinde her şeyin "m sl mancasını-İslami versiyonunu"  retir. Bu  retim biçiminde "tesettürlü" kadına da önemli bir rol verilir. 1990' lı yılların başından itibaren tesettürlü kadın kamusal alanda modern-şık görünümüyle görünmeye başlar. Podyumlarda, radyo ve televizyon kanallarında yapılan reklamlar vasıtasıyla, modern görünmekle başörtülü olmanın birbirine zıt iki olgu olmadığı imajı verilerek, İslami kesim tüketim kültürünün içine çekilir.

Özel televizyon kanal sayısının arttığı ve küreselleşmeye paralel olarak reklamların evrensel ölçütlere göre yapıldığı günümüzde ise evrensel bir giyim şekline dönüşen moda, muhafazakâr - muhafazakâr olmayan, kentli-köylü her kesimin evine televizyon ve reklam aracılığı ile girmiş ve insanları tüketim kültürünün içine çeken ve onların yaşamını şekillendiren önemli bir husus haline gelmiştir.

Gerek medya organları vasıtasıyla gerekse de defileler aracılığıyla günümüzde " ağdaş, dinamik ve çalışan kadın" ideal kadın simgesi olarak kullanılmakta ve kitle tüketimi  zendirilmeye çalışılmaktadır. Kitle tüketimini arttırmak amacıyla " alışan kadın" imajının kullanılması nedeni çalışan kadınların modanın taşıyıcısı olmasıdır. Diğ er bir deyişle toplumda zevk ve beğeni etkileşimine daha yoğun maruz kalan sosyo-ekonomik düzeyi daha yüksek olan ve ekonomik özgürlüğü olan çalışan kadınlar ev kadınlarına kıyasla modayı daha yakından takip etmektedirler (Barbarosoğlu, 1994: 87).

İnsanın temel ihtiyaçlarından birisi olarak giyinme biçimi şeklinde ortaya çıkar, toplumsallaşma ve sosyal ilişki bağlamında önemli bir faktör olarak karşımıza çıkan, modernleşme süreciyle ivme kazanan, Türk modernleşme sürecinde toplumun

değişmesinde/batılılaşmasında ve özelde “çalışan, dinamik, eğitilmiş” modern Türk kadını kimliğinin oluşumunda önemli bir faktör olan moda olgusu, bu araştırmada araştırmanın örneklemine oluşturan 716 kadın öğretim üyesine “Moda ile ilgilenir misini? Neden?” sorusu sorularak, kadın öğretim üyelerinin verdikleri yanıtlara göre irdelenmeye çalışılmıştır.

Tablo 82: Moda İle İlgilenme Durumuna Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Dağılımı

Moda İle İlgilenme Durumuna Göre Dağılımı	Sayı	%
Evet İlgilenirim	456	63.7
Hayır İlgilenmem	260	36.3
Toplam	716	100

İlgili soruya cevap olarak (tablodan da görüldüğü üzere) kadın öğretim üyelerinin yarısından fazlası “Moda ile ilgilenirim” şeklinde cevap vermiştir. Kadın öğretim üyelerinin moda ile ilgilenme veya ilgilenmeme durumu, modanın kadın öğretim üyeleri üzerindeki etkisini göstermesi açısından önemlidir. Modanın kadın öğretim üyeleri üzerindeki etkisinin ne düzeyde olduğunu diğer bir ifadeyle kadın öğretim üyelerinin moda ile ilişkisinin hangi kriterlere bağlı olduğunu ise kadın öğretim üyelerinin moda ile ilgilenme veya ilgilenmeme nedenlerine göre açıklamak mümkündür.

Tablo 83: Moda İle İlgilenen Kadın Öğretim Üyelerin Moda İle İlgilenme Nedenlerine Göre Dağılımı

Moda İle İlgilenme Nedenlerine Göre Dağılımı	Sayı	%
Toplumdan Soyutlanmamak Ve Güncel Olmak İçin	173	37.9
Güzel Görünmek İçin	187	41.0
Mesleğime Olan Saygımdan Dolayı	34	7.5
Mesleğim Bu	2	0.5
Deşarj Olmak Ve Rahatlamak İçin	25	5.5
Kısmen Yakışanı Bulmak İçin	35	7.6
Toplam	456	100

Tablodan da görüldüğü üzere moda ile ilgilendiği belirten kadın öğretim üyeleri toplumdan soyutlanmamak ve güzel olmak, güzel görünmek, mesleki statüsüne uygun olarak giyinmek, deşarj olmak ve rahatlamak, kendisine yakışanı bulmak ve uzmanlık alanı olduğu için gibi nedenlerden dolayı moda ile ilgilendiklerini belirtmişlerdir. Elde edilen bulgulara göre kadın öğretim üyelerinin % 41’ i “güzel görünmek” ve % 37.9’ u da ”toplumdan soyutlanmama ve güncel olmak” amacıyla moda ile ilgilendiklerini söylemişlerdir.

Güzel görünmek ve fark edilmek içgüdüsel olmakla birlikte cinsellik temelli bir davranıştır. Güzel görünmek ve hoş gitmek arayışında olan insan için giyinmek ve moda

önemli bir araçtır. Modanın önemli işlevlerinden birisi de güzellik ve cazibeyi ortaya koymaktır (Pektaş, 2006: 20).

Bunun yanı sıra moda, elbisenin toplum içinde yaygın kullanımının zamana uyarlanmasıdır.

Moda toplumdan ve toplumsal değişmeden ayrı düşünülemez. Bugüne ait olanı ifade eden moda aynı zamanda kültürel değerleri de refere eder. Giysiler onları giyen, yaşayan sosyal yapı tarafından belirlenir (Üşenmez, 1992: 83).

Dolayısıyla kadın öğretim üyelerinin her şeyden önce bir insan olduğu düşünülürse, içgüdüsel olarak güzel görünmek istemeleri ve bu amaçla moda ile ilgilenmeleri veya toplumsallaşma bağlamında moda ile ilgilenmeleri olağan bir durum olarak değerlendirilebilir.

Kadın öğretim üyeleri, çalışma yaşamına katılmaları nedeniyle de moda ile ilgilenebilirler. Zira çalışanlar mesleki statüleri gereği zevk ve beğeni etkileşimine daha çok maruz kalmakta ve dış görünüm çalışanlar için statüsünü anlatan bir simgeye dönüşmektedir. Bunun sonucu olarak çalışan dış görünümüne daha çok dikkat etmekte ve moda ile ilgilenmektedir. Ayrıca çalışan kesimin kendisine olan saygısının ve kazandığı maaşın artması, çalışanın modaya bakış açısını bir ihtiyaç haline dönüştürür. Nitekim bu araştırmada moda ile ilgilendiğini belirten kadın öğretim üyelerinin % 7.5'nin “mesleğime olan saygımdan dolayı moda ile ilgileniyorum” cevabını vermesi çalışma yaşamında yer almaları ve mesleki statülerinin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan bu araştırma bulgularına göre kadın öğretim üyelerinin bir kısmı ilgisini çekmediği ve kendine ait bir giyim tarzı oluşturduğu, güncel olanı sevmeyişi, vakti olmadığı, maddi imkânı el vermediği, herkeste var olanı sevmeyişi, kendine güvendiği, genç yaşta olmadığı veya modanın olumsuz etkileri olduğunu düşündüğü için moda ile ilgilenmediğini belirtmiştir.

Tablo 84: Moda İle İlgilenmeyen Kadın Öğretim Üyelerinin Moda İle İlgilenme Nedenlerine Göre Dağılımı

Moda İle İlgilenmeme Nedenlerine Göre Dağılımı	Sayı	%
Moda İlgimi Çekmiyor, Kendime Ait Tarzım Var	177	58.8
Vaktim Yok	74	33.9
Güncel Şeyleri Sevmiyorum, Gelip Geçici	4	1.5
Modanın Olumsuz Etkileri Olduğunu Düşünüyorum, Boş Gereksiz Bir İş	6	2.3
Pahalı Bir İlgisi, Maddi Durumum İlgilenmeme Yetersiz	7	2.7
Herkeste Var olanı Sevmeyişim İçin	2	0.8
Toplam	260	100

Moda ile ilgilenmeyen kadın öğretim üyelerinin, moda ile neden ilgilenmediklerine dair öne sürdükleri nedenler aslında kadın öğretim üyelerinin “moda” ile ilgili algılamalarını ve bu algıya bağlı olarak tepkilerini yansıtmaktadır.

Moda ile ilgilenmeyen kadın öğretim üyelerinin % 58.8’inin kendine ait bir tarzım olduğu için ve % 0.8’inin herkeste var olanı sevmediği için moda ile ilgilenmediğini belirtmesi, modanın kiteselleştirme işlevine karşı kadın öğretim üyelerinin geliştirdiği bir tepki ve postmodern bir tutum olarak değerlendirilebilir. Zira kitle modası, standart görünüşlü, çalışan bir toplum görüntüsü veren, ayrıcalığı olmayan ve kalabalıkta kaybolmak isteyenleri simgeler. Diğer bir deyişle kitle modasıyla bireyselleşmenin önü tıkanır (Üşenmez,1992).

Diğer taraftan modern moda anlayışında insan toplumun bir bireyi olarak düşünülürken, postmodern moda anlayışında insan kendi başına bir şey olarak algılanmakta, birey ön plana çıkarılmakta ve buna bağlı olarak pek çok tarz oluşturulmaktadır (Pektaş,2006). Günümüzde bireysellik ve orjinallik çok önemli hale gelmiştir.

Moda ile ilgilenmeyen kadın öğretim üyeleri sadece modaya karşı bir tepki içerisinde oldukları için değil aynı zamanda moda ile ilgilenecek kadar zaman, maddi imkânı veya yaşı elvermediği için de moda ile ilgilenmedikleri anlaşılmaktadır.

Modern moda anlayışının oluşumu ve gelişiminde yaş önemli bir kriterdir. 19. Yüzyılın siyasi ve sivil değişimleri gençleri ön plana çıkarmıştır. Buna bağlı olarak moda anlayışında genç ön plana çıkarılmış ve yaşlılar için yeni kıyafetler uygun görülmemiştir(Meriç,2000:370).

Gerek modanın oluşturulmasında yaşlı insanlar için yeni trendlerin oluşturulmaması gerekse de ileri yaştaki kadın öğretim üyelerinin “yaşlı psikolojisi”ne girerek “bir ayağını çukurda” hissetmeleri onları moda ile ilgilenmekten alıkoyduğu söylenebilir.

4.8.Kadın Öğretim Üyelerinin Boş Zamanlarını Değerlendirme Durumu

İçinde gerçekleştiği toplumdan bağımsız olmayan, insanların dinlenme, eğlenme ve zevk alma gibi ihtiyaçlarını sosyal bir biçimde karşılayan boş zamanı değerlendirme kurumu, farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Sözgelimi Fransız sosyologlarından Joffie Dumazedier, boş zamanı değerlendirme etkinliğini, “kişinin çalışma, ailevi, toplumsal 194katkıları dışında, rahatlamak, uzaklaşmak ya da bilgisini ve topluma katılımını artırmak için kendi isteğiyle yaratıcı kapasitesini harekete geçirdiği herhangi bir etkinlik” (Karaküçük, 1999: 83den akt. Balcı, 2003) olarak tanımlarken; Heasman, “insanların bir işi ya da eylemi gerçekleştirirken ücret almadığı zaman” olarak tanımlamaktadır (Heasman, 1996: 96-97 den akt. Türkkahraman, 2006:240). Bammel ise “bireyin kendi meslek alanı dışında, dinlenme ihtiyacını karşılayan, süreklilik arz eden belli bir sosyal biçim kazanmış kurumsal bir aktivite” (Bammel and Bammel, 1996; 16dan akt. Türkkahraman, 2006: 237) şeklinde tanımlar.

Boş zamanı değerlendirme kurumunun gelişimi insanlık tarihinin başlangıcı ve gelişimiyle paralel olmasına karşın, toplumun tüm kesimlerince yapılabilen bir faaliyet haline dönüşmesi, endüstrileşme ile birlikte olmuştur. Boş zamanı değerlendirme etkinlikleri endüstri öncesi dönemlerde, din kurumu ve dinle ilişkili bir biçimde (dini ve milli bayramlar, evlilik, doğum, topluluğa kabul edilme, ölüm, ekim, hasat, av vb. gibi kutlamalar) kutsal zaman (çalışma dışındaki geriye kalan zaman) içerisinde yapılan etkinlikler olarak önemli bir yer tutsa da endüstrileşme sonrası toplumlara kıyasla oldukça az deneyimlenmiştir. Torkildsen, basit ve endüstrileşmemiş toplumlarda çalışma ile serbest zaman arasında adeta hiçbir sınırın olmadığını ve hatta kırsal alanlardaki çalışma şartlarının ağır ve uzun süreli olması nedeni ile insanların ancak şartlar izin verdiğiğinde boş zaman aktivitelerine katılabildiklerini belirtmektedir (Torkildsen, 1993: 15’den akt. Türkkahraman, 2006: 241). Bu toplumlarda boş zaman, üst sınıfların statülerinin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Teknolojik gelişmeler ve endüstri devrimiyle birlikte boş zamanı değerlendirme etkinliklerinin niteliği gelenekselden moderne doğru bir çizgide devam etmiştir. Teknolojinin, el emeğinin yerine geçerek üretimde yoğun bir biçimde kullanılmaya başlaması ile birlikte, “kent” in önemi artmış ve kırsal alandaki insanlar kente doğru göç etmeye başlamışlardır. Yapılan iş ve mekân değişimiyle birlikte toplumun yapısı ve sınıf olgusu da değişmiştir. Yaşam şartlarının değişimi, yükselen refah artışı ve yeni teknolojilerin gelişimi aynı zamanda çalışanların boş zamanlarının artmasına ve boş zaman faaliyetlerinin gelişmesine neden olmuştur. Endüstrileşme ve teknolojinin, hayatın tüm alanlarına girmesi sonucunda, insanlar daha planlanmış bir zaman dilimiyle karşı karşıya kalmışlardır. Böylece insanlar için,

“zaman” olgusu ve “zamanın kullanımı” önem kazanmıştır. Artık insanlar hangi saatlerde neler yapılması gerektiği üzerine planlar yapmaya başlamışlardır. 1930’lardan sonra çalışanların boş zaman sonunda daha verimli çalıştıklarının tespit edilmesiyle ücretli izinler ve 40 saatlik hafta uygulaması başlamıştır (Lanaquar, 1991: 21’ den akt. Barbarosoğlu, 1994: 14).

Teknolojinin insanların yaşamının her alanına nüfuz ettiği günümüzde, boş zaman ve boş zamanı değerlendirme etkinlikleri daha da önem kazanmıştır Her şeyden önce boş zamanları değerlendirme etkinlikleri, bireyin fiziki ve zihni/ruhi dinlenme ihtiyacını karşılamaktadır. Bazı boş zaman etkinlikleri fiziksel gevşemeyi, gündelik hayatın tekdüzeliğinden ve sıkıntısından kurtulmayı, bazıları ise fiziki tatmin ve zihnin dinlendirilmesi bakımından fazla enerjinin boşaltılmasını sağlamaktadır (Koenig, 2000: 174’ den akt. Türkkahraman, 2006: 250). Birey, fiziki tatmin duygusunu ve dinlenme ihtiyacını öncelikle ailesi ve yakın çevresinde gerçekleştirir. Bu bakımından boş zamanı değerlendirme aktivitelerinin işlevlerinden birisinin de ailesel olduğu söylenebilir (Aydın, 1997: 219). Boş zamanı değerlendirme faaliyetlerinin işlevlerinden bir diğeri de, bazı boş zaman faaliyetlerinin “törensellik” yoluyla dini işlev görmesidir. İnsanlar arasındaki sosyal bağ ve ilişkilerin kopma noktasına geldiği ve komşuluk, arkadaşlık bağlarının zayıfladığı ve buna bağlı olarak insanların birbirinden uzaklaştığı günümüzde, bayramlar ve dini eylemler gibi bir takım aktiviteler, dini olmalarının yanında törensellik yoluyla boş zamanı değerlendirme kurumunu da ilgilendirirler ki bu aktiviteler, boş zaman aktivitesi olarak kısa süreli de olsa toplumsal bütünleşme ve dayanışmaya katkıda bulunurlar (Aydın, 1997: 220). Bununla birlikte toplumlarda bazen statü farklarının kalkmasını ve tabakaların birbiriyle kaynaşmasını sağlarlar. İnsanlar ve sınıflar arası kaynaşmayı sağlayan boş zaman faaliyetlerinin, gönüllülük esasına bağlı bir aktivite olması yönüyle demokratik kültürün gelişimine ve işleyişine, dolaylıda olsa pozitif katkısının olabileceği de belirtilmektedir (Türkkahraman, 2006: 223).

Boş zamanı değerlendirme faaliyetlerinin işlevlerinden birisi de eğitimidir. Boş zamanı değerlendirme aktivitelerinin önemli bir kısmı, insana bir şeyler kazandırmakta ve kişilerin bilgi ve becerilerinin artmasına katkı sağlamaktadır (Aydın, 1997: 220). Bunun yanı sıra boş zamanı değerlendirme faaliyetleri, çalışma zamanının dışındaki zamanı tüketim zamanına dönüştürülmesinde önemli bir işleve sahiptir. Günlük mesaisi dışındaki zaman, hafta sonu tatilleri, yıllık tatilleri içerisinde bireyin turistik gezileri, eğlence ve dinlenmeye yönelik harcamaları, alışveriş yapması ekonomik sektörün oluşumu ve gelişimi için önemlidir.

Gerek toplum gerekse de birey üzerinde işlevlere sahip olan boş zamanı değerlendirme faaliyetleri, endüstrileşme öncesi daha çok üst sınıf erkekler tarafından gerçekleştirilen etkinlikler iken; günümüzde kadın ve erkek herkesin ve herkesimin yapabileceği etkinlikler haline dönüşmüştür. Günümüzde özellikle ev işlerinin yapılması, yiyeceklerin hazırlanmasında iş gücü ve zamandan tasarruf sağlayan araçların kullanılmaya başlanması, çalışan kadının ev temizliği, çocuk bakımı gibi ev işlerini ücretli olarak yaptırabilme imkânının oluşması, kadına daha çok boş zaman bırakmakta ve kadınlarda boş zaman faaliyetlerine katılabilmektedir.

Bu araştırmada, boş zaman faaliyetlerine kadın öğretim üyelerinin ne düzeyde katıldıkları ve ne tür boş zaman faaliyetine katıldıkları incelenmek istenmiştir. Bu amaçla kadın öğretim üyelerine, “Boş zamanlarınızda boş zaman faaliyetlerinden hangisini veya hangilerini yapıyorsunuz? (Önem sırasına göre belirtiniz)” sorusu yöneltilmiş ve bu hususta verilen cevapların dağılımı Tablo 85’de verilmiştir.

Tablo 85: Boş Zamanlarını Değerlendirme Biçimlerine Göre Kadın Öğretim Üyelerinin Dağılımı

Boş Zamanı Değerlendirme Etkinlikleri	Boş Zamanı Değerlendirme Biçimleri				Toplam	
	Tek bir etkinlikle değerlendirenler		Birden fazla etkinlikle bulunarak değerlendirilenler			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Televizyon izlerim	55	41.4	479	82.1	534	74.5
Müzikle ilgilenirim	11	8.3	346	59.3	357	49.8
Resim fotoğraf vb gibi ilgileniyorum	3	2.3	93	15.9	96	13.4
Hikâye, şiir yazarım	2	1.6	12	2.0	14	1.9
Sinema, tiyatroya giderim	9	6.8	383	65.6	392	54.7
Opera ve bale izlerim	-	-	100	17.1	100	13.9
Sporla ilgilenirim	12	9.0	299	51.2	311	43.4
Kitap, gazete, dergi okurum	30	22.8	141	24.1	171	23.8
El işi ve el sanatları ile ilgilenirim	3	2.3	27	4.6	30	4.1
Gezi ve seyahatte bulunurum	1	0.8	18	3.0	19	2.6
Dernek faaliyetlerine katılırım	2	1.6	11	1.8	13	1.8
Yakın akraba veya arkadaşlarımla birlikte olurum	3	2.3	13	2.2	16	2.2
İnternette sörf yaparım	1	0.8	58	9.9	59	8.2
Toplam	133	18.6	583	81.4	716	100

Not: Bir ve birden fazla seçenekle cevap verilmiştir.

Tablo 84 incelendiğinde, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin % 18.6’sının boş zamanlarını, tek bir boş zaman etkinliği yaparak; % 81.4’ünün ise birden fazla boş zaman etkinliği yaparak geçirdikleri anlaşılmaktadır. Boş zamanlarını tek etkinlikte bulunarak

geçiren kadın öğretim üyelerinin yaptığı faaliyetler arasında, en çok yapılan boş zamanı değerlendirme faaliyeti “televizyon izlemektir” ve bunu sırasıyla müzik dinlemek, spor yapmak, sinema, tiyatroya gitmek, resim yapmak, fotoğraf çekmek, kitap/gazete/dergi okumak ve diğer boş zamanı değerlendirme faaliyetleri takip etmektedir.

Diğer taraftan boş zamanlarını birden fazla boş zaman etkinliği yaparak geçirdiğini belirten kadın öğretim üyeleri içerisinde de “televizyon izleme” aktivitesi en çok yapılan boş zaman faaliyeti olarak dikkat çekmektedir. Televizyon izleme etkinliğinden sonra en çok yapılan etkinlikler ise sırasıyla sinema/tiyatroya gitmek, gazete okumak, opera/bale izlemek, kitap/dergi okumak ve diğerleridir.

Dumazedier, boş zaman etkinliklerini sanatsal (sinema, edebiyat, müzik, resim, fotoğraf vb.), entelektüel (kitap, konferanslar, radyo, TV vb.), sosyal (aile, partiler, toplantılar vb.), pratik (bahçecilik, el sanatları, el işleri vb.) ve fiziki (spor, yürüyüş, avcılık, balıkçılık vb.) etkinlikler olarak sınıflandırılmaktadır (Karaküçük, 1999: 83’ den akt. Balcı, 2003). Bu sınıflandırmayı dikkate alırsak, kadın öğretim üyelerinin boş zamanlarını, daha çok sanatsal etkinliklerde bulunarak değerlendirdiği söylenebilir.

Boş zamanı değerlendirme aktiviteleri, ritüelleştirilmiş aktiviteler (daha çok törensel yapılarda kendini gösteren aktiviteler), belirli ve ayrıcalıklı sınıfların yararlandığı sınıfsal aktiviteler ve toplumun hemen her kesiminin yararlandığı ve yapabildiği aktiviteler olmak üzere üç kategoride de değerlendirilmektedir (İbrahim, 1991: 14-15). Bu sınıflama dikkate alındığında ise kadın öğretim üyelerinin boş zamanlarını, daha çok, toplumun hemen her kesiminin yararlandığı ve yapabildiği boş zaman aktiviteleriyle değerlendirdikleri söylenebilir. Kadın öğretim üyelerinin büyük çoğunluğunun boş zamanlarını daha çok, her kesimin yapabileceği boş zaman etkinlikleriyle (televizyon izleme gibi) değerlendirmesi, bu etkinliklerin insanları kiteselleştirmede ne derecede etkili olduğunu göstermesi açısından elde edilmiş önemli bir sonuçtur. Frankfurt Okulu düşünürlerinden Horkheimer ve Adorno’ ya göre modern toplum, rasyonel bir toplum olup otomasyona dayanır ve tümüyle yönlendirilen (kitle toplumu) bir toplumdur. Modern toplumun kiteselleştirilmesinde ve dolayısıyla kitle kültürünün oluşturulmasında, kitle iletişim araçları, bir vasıta olarak kullanılır. İnsanların özellikle boş zamanları üzerinde etkili olan kitle iletişim araçları, kültür endüstrisinin üretilmesinde önemli bir araçtır (Horkheimer ve Adorno, 1996: 14). Diğer taraftan bu çözümlemeye Althusser’ de katılmaktadır. Althusser’ e göre devlet kamu alanını iki yolla denetler ve baskı altında tutar. Bunlardan birisi hükümet, yönetim, ordu, polis, mahkeme, hapisane vb. gibi devletin baskı araçlarıdır (D.B.A). Diğeri ise din, eğitim, aile, hukuk,

siyasal, sendikal, haberleşme(medya) ve kültürel olarak ifade ettiği devletin ideolojik aygıtlarıdır (DİA) (Althusser, 1994: 33).

Bu araştırmadan elde edilen bulgulara göre kadın öğretim üyelerinin bir kısmının, boş zamanlarını, üst sınıfa özgü olarak nitelendirilen, diğer bir deyişle entelektüel diye adlandırılan ve kültürlü bir azınlığı ilgilendiren boş zaman etkinlikleriyle (kitap/gazete/dergi okumak, tiyatro, sinema, konser ve bale/opera gösterisine katılmak vb. gibi) değerlendirdikleri anlaşılmaktadır. Kadın öğretim üyelerinin eğitim seviyesinin ve sosyo-ekonomik durumunun yüksek olması, bu tür etkinliklerde bulunmasına zemin hazırlar. İngiltere’ de yapılan bir araştırma sonucunda, drama izleyicilerinin % 57’ si, opera izleyicilerinin % 42’ si ve bale izleyicilerinin % 33’ ünün üniversite düzeyinde bir eğitime sahip olduğu görülmüştür (Türkkahraman, 2006: 254-255).

Diğer taraftan kadın öğretim üyelerinin yarıya yakınının (% 43.4), boş zamanlarında spor yaptığı anlaşılmaktadır. Esenbel’ e göre “spor” bir boş zaman etkinliği olarak modern zamanlar etkinliğidir. O’na göre, modern hayatta bireyin fiziksel gücü ve enerjisi spor, dans, görgü kuralları vasıtasıyla toplum tarafından topluma uyumlu şekilde düzenlenmekte, medenileştirilmekte ve denetlenmektedir (Esenbel, 1997: 7). Bununla birlikte günümüzde sporun kadınlar için ayrı bir önemi vardır. Zira kadınlar için bir dönem korse vb. gibi kıyafetler formlarını korumak için önemliyken; günümüzde kadınlar diyet ve spor yaparak formlarını korumaya çalışmaktadırlar. Bu anlamda sporun, modern bireyin hem fiziki ve ruhi gelişimi ve enerjisinin denetlenmesinde hem de bireyin estetik kaygılarının giderilmesinde önemli bir araç olduğu söylenebilir.

Modern boş zaman etkinliği olarak değerlendirilen ve sivilleşmenin bir simgesi olarak gösterilen dernek veya sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerine katılım aktivitesiyle ilgilenen kadın öğretim üyesi sayısı (% 1.8) çok azdır. Bunun nedeni toplumumuzda sivil toplum etkinliklerinin, dernek ve dernek faaliyetlerinin gelişmemiş olması, toplum ve devlet bu etkinliklerin fazla itibar görmemesi ve kadın öğretim üyelerinin iş yoğunluğunun fazla olmasıyla ilgili olabilir.

Batıda ise durum çok farklıdır. Batı toplumlarında birçok kişinin sivil toplum örgütlerine üye oldukları anlaşılmaktadır. Sözgelimi Kanada’da toplam nüfusun % 51’i, Amerika’ da % 50’ si, İngiltere’ de % 33’ ü ve Almanya’ da % 34’ ünün gönüllü kuruluşlara ve derneklere üye olduğu belirtilmektedir (İbrahim, 1991: 206).

Bu araştırmadan elde edilen bulgulara göre kadın ğretim üyelerinin akraba ve yakın evre ile görüşme gibi toplumda dayanışma ve bütünleşmeyi sağlayan ve arttıran boş zamanı değerlendirme faaliyetlerine de katılmadıkları anlaşılmaktadır. Boş zamanlarında akraba ve yakın çevresiyle görüşen kadın ğretim üyelerinin oranı sadece % 2.2'dir. Modern toplumlarda, özellikle kent yaşamında komşuluk ilişkileri yok denecek kadar azdır. Bireyin alışma yaşamına da katılmasıyla birlikte, çalışan insanlar için yakın evre, akraba ve komşularla görüşme neredeyse imknsızlaşmaktadır. Bu durumda birey için boş zaman, evinde tek başına geçirebileceği (TV. İzleyerek, bilgisayar kullanarak, müzik dinleyerek, kitap/gazete/dergi okuyarak vb. gibi) zaman anlamını taşımaktadır.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

5.1.Sonuç

Türkiye’de Yüksek Öğretim Kurumlarındaki kadın öğretim üyelerinin durumu ve sorunlarını Türk modernleşme sürecindeki özgül konumlanışları temelinde ele almaya çalıştığımız bu araştırma, Yüksek Öğretim Kurumu bünyesindeki üniversitelere bağlı dört ve daha fazla yıllık fakültelerde çalışan 7140 kadın öğretim üyesinden (evren), 716’sına (örneklem) anket formu uygulanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmada ulaşılan sonuçları; kadın öğretim üyelerinin demografik özellikleri ve toplumsal kökenleri, özel yaşamdaki durumu, çalışma yaşamındaki durumu ve çeşitli değişkenler hakkındaki tutumu başlıkları altında, dört ana nokta etrafında toplayarak açıklayabiliriz.

Araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin demografik özellikleriyle ilgili ulaşılan bulgulardan birisi kadın öğretim üyelerinin yaşlarıyla ilgilidir. Bu hususta elde edilen bulgulardan araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin tamamına yakınının (% 91.1’inin) genç ve orta yaş grubunda olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin tamamına yakınının genç ve orta yaş grubunda olması, kadın öğretim üyelerinin genç ve dinamik bir nüfus yapısına sahip olduğuna ve üniversitelerdeki genç ve dinamik öğretim kadrosunun önemli bir bölümünü oluşturduklarına işaret etmektedir.

Araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyeleriyle ilgili elde edilen bulgulardan birisi de doğum yerleri ve toplumsal kökenlerine göre “kentli” olup olmadıklarına ilişkindir. Bu hususta elde edilen bulgulardan araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin tamamına yakınının köy’de doğmadığı (% 68.7’si il merkezinde ve % 22.9’u ilçe merkezinde doğmuş) ve büyük bir çoğunluğunun ailelerinin kent merkezinde oturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin büyük çoğunluğunun kent kökenli olduğu söylenebilir.

Kadın öğretim üyelerinin çoğunluğunun kent kökenli olması onların kişilik, davranış ve tutumları açısından kentli bir bilince sahip oldukları/olacakları anlamına gelir. Kentli bir bilince sahip olma, diğer bir deyişle kentlileşme, modernleşmenin önemli göstergelerinden birisidir. Hem kişisel hem de toplumsal düzeyde modernleşme, kentlileşmeyle veya kentli bir bilince sahip olmakla mümkündür. Bu araştırmada bu hususla ilgili elde edilen sonuçlarla, Köker (1988) ve Acar’ın (1996) araştırmalarında ortaya koydukları Türk modernleşme

sürecinde eğitimli ve seçkin kadınların büyük çoğunluğunun kent kökenli olduğu yönündeki saptamalarla örtüşmektedir.

Araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin demografik özelliklerine ilişkin elde edilen bulgulardan birisi de, kadın öğretim üyelerinin medeni durumları ile ilgilidir. Bu araştırmada elde edilen bulgulardan, kadın öğretim üyelerinin $\frac{3}{4}$ 'ünün evli olduğu veya bir evlilik tecrübesi yaşadığı (boşanmış, eşi ölmüş) anlaşılmaktadır. Çalışan, özellikle de akademik alanda çalışan kadınların bekâr kalmayı tercih edeceği/ettiği düşüncesini desteklemeyen bu bulgu, aynı zamanda kadın akademisyenler üzerinde bir araştırma yapan F.Acar'ın (1996: 82) bu hususla ilgili olarak elde ettiği bulgularla da örtüşmemektedir. Zira Acar'ın elde ettiği bulgulara göre, kadın akademisyenlerin % 45'inin bekâr olduğu anlaşılmaktadır. Yine, bu araştırmada elde edilen veriler, Batılı ülkelerde kadın akademisyenlerin mesleklerini öncelikle evlenmedikleri saptamasının (Köker, 1998: 323) Türkiye'deki kadın akademisyenler için günümüz itibarıyla geçerli olmadığını göstermektedir.

Araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin toplumsal kökenleriyle ilgili olarak elde edilen bulgularda kadın öğretim üyelerinin büyük bir kısmının anne ve babalarının eğitim düzeyi, mesleki statüleri ve ekonomik durumuna göre toplumsal köken olarak orta ve orta sınıfın üst kesimlerinden geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırmada kadın öğretim üyelerinin büyük bir kısmının toplumsal köken olarak orta ve orta sınıfın üst kesimlerinden geldiğinin tespit edilmesi, Köker (1988) ve Acar'ın (1996) araştırmalarında elde ettikleri bulgularla ve Türk modernleşmesi sürecinde eğitimli/seçkin kadının durumunu değerlendiren diğer çalışmalardaki (Kandiyoti, 1997; Göle, 1996; Tekin, 2004; Çaha, 1996; Durakbaşı, 2002) saptamalarla örtüşmektedir.

Kadın öğretim üyelerinin özel yaşamı ve iş yaşamlarındaki durumu ile ilgili olarak elde edilen bulgulardan, kadın öğretim üyelerinin geleneksel konumlarının kimi durumlarda geçerliliğini sürdürdüğü sonucuna ulaşılmıştır. Hâlbuki Türkiye'de gerek modernleşmeci seçkinler gerekse de feminist hareket, kadının özgürlüğünün kamusal alana çıkması ve çalışma yaşamına dâhil olmasıyla mümkün olabileceği öngörüsüyle hareket etmişlerdir. Bu öngörüye göre, ev-içi yaşamdan çıkarak kamusal yaşama daha aktif olarak katılma fırsatını yakalayan kadınlar, "özgür bireyler" olarak, gerek iş gerekse de özel yaşamlarında insan hakları temeline dayanan bir hukuksal eşitliği pratikte gerçekleştirecek ve böylelikle eşit aktörler olarak toplumsal iş bölümüne katılma olanağına sahip olacaklardır.

Bu araştırmada kadın öğretim üyelerinin özel yaşamı ve iş yaşamıyla ilgili olarak elde edilen bazı bulgular, bu öngörünün gerçekleşmediğini göstermektedir. Sözelimi kadın öğretim üyelerinin özel yaşamlarıyla ilgili elde edilen bulgulardan birisinde, kadın öğretim üyelerinin çalışma yaşamına katılmasına rağmen, ev-içi rollerle ilgili sorumluluğun daha fazlasını yükledikleri saptanmıştır. Bu araştırmada, evli olan kadın öğretim üyelerinin sadece % 11.3'ünün ev içi görevleri eşiyle birlikte paylaşarak yaptığının saptanması, cinsiyete dayalı bir işbölümünün olduğunu ve kadınlarla erkeklerin ev içi rollerde eşiit oranda sorumluluk üstlenmediklerini göstermektedir.

Buna karşın elde edilen diğer iki bulguda, kadın öğretim üyelerinin $\frac{3}{4}$ ünün evli veya bir evlilik tecrübesi yaşamış olması ve “evlilik sizin için ne anlam ifade ediyor ?” sorusuna kadın öğretim üyeleri içerisinde evli olanların % 64.8'inin, boşanmış olanların % 69.8'inin ve eşi ölmüş olanların % 90'ının “sevinciyle hüznüyle her şeyi paylaşmaktır” şeklinde cevap vermesi ise kadın öğretim üyelerinin, kadın olarak geleneksel rollerini kabullenmesi veya ev-içi rollerini eşiyle olmasa bile bir başkasıyla (hizmetçi, bakıcı veya kadın veya erkeğin yakınlarıyla) paylaşarak yerine getirme avantajından yararlanmasıyla izah edilebilir.

Kadın öğretim üyelerinin iş yaşamındaki durumlarıyla ilgili olarak elde edilen bulgular, bazı hususlarda cinsiyet ayrışmasının ortaya çıktığını göstermektedir. Bunlardan birisi çalışılan alanlara ilişkindir. Bu hususta elde edilen bulgulardan araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin cinsiyet tabakalaşmasına maruz kaldıkları ve “kadınsı alanlar” veya “ev-içi rollerin uzantısı olan alanlar/işler” olarak da nitelendirilen alanlarda çalıştıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin “sağlık bilimleri”, “uygulamalı sosyal bilimler”, “matematik ve fen bilimleri” alanında (daha çok öğretmenlikle ilgili alanlar) yoğunlaştıkları; buna karşın “dil ve edebiyat”, “ziraat ve ormancılık”, “mühendislik” gibi alanlarda daha az sayıda yer aldıkları tespit edilmiştir. Kadın öğretim üyelerinin bazı alanlarda yoğunlaşırken, bazı alanlarda daha az sayıda-oranda yer alması, çalışılan alan bazında cinsiyet ayrışmasının söz konusu edilebileceğini gösterir. Araştırma bulguları sözü edilen “cinsiyet ayrışması” ile cinsiyet ayrımcılığı veya negatif ayrımcılık nosyonları arasında bir ayırım yapılmasını gündeme getirmektedir. Zira araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin büyük bir kısmının (% 70.5) akademisyenliği kendi ideali olduğu için tercih ettiği ve yine çoğunluğunun (% 27.1) lisans diploması aldığı bölümü kendi tercihi ve isteği üzerine okuduğu elde edilen bulgulardan anlaşılmaktadır.

Kadın öğretim üyelerinin yönetim kademelerindeki pozisyonlarına ilişkin elde edilen bulgular, cinsiyet ayrışmasının, cinsiyet ayrımcılığı veya negatif ayrımcılık nosyonları

temelinde ele alınabileceğini düşündürten göstergeler de içermektedir. Bu araştırmada elde edilen bulgularda, kadın öğretim üyelerinin alt düzey idari pozisyonlarda ve uzmanlık gerektiren görevlerde (Anabilim Dalı Başkanlığı gibi) erkeklerle eşit düzeyde yer alabildikleri; ancak orta ve üst düzey idari pozisyonlarda düşük oranlarda yer aldıkları tespit edilmiştir. Kadın öğretim üyelerinin idari pozisyonlarda, özellikle de orta ve üst düzey idari pozisyonlarda erkeklere kıyasla daha düşük oranda bulunduğu tespit, çalışan kadının idari pozisyonlarda bulunma durumu ile ilgili yapılan bazı araştırmaların sonuçları ile de örtüşmektedir. Sözelimi Hiç'in (1995) yapmış olduğu bir saptamaya göre, 1993 yılı itibarıyla üniversitelerde akademik personelin % 33'ünü kadınlar oluştururken; bu dönemde dekanların sadece % 11'ini kadınlar oluşturmaktadır. Üniversitelerde kadın öğretim üyelerinin idari pozisyonlarda düşük oranda ve aşağı kademelerde yer aldığı saptaması, sadece üniversitelerde çalışan kadın öğretim üyeleri için geçerli olan bir durum değildir. Aynı durum diğer alanlarda hatta dünyadaki çalışan kadınlar için de geçerlidir. Söz gelimi Ekin'in (1990: 60) yapmış olduğu bir saptamaya göre sanayileşmiş ülkelerde yönetici konumundaki kadınların payı sadece % 3.8'dir. Üst düzey yönetici konumundaki kadınların oranı ise % 2.5'dir. Türkiye'de 1992'de yapılan bir araştırmaya göre bankacılık ve sigortacılık alanında çalışanların % 43'ünü kadınların oluşturduğu; buna karşın bu alandaki orta kademe yöneticilerin % 26'sını ve üst kademedeki yöneticilerin % 4'ünü kadınların oluşturduğu tespit edilmiştir (Kabasakal vd. 1994; 45 -62'den akt. Kabasakal, 1998: 303). Yine Tabak'ın 1989 yılında Türkiye'deki en büyük şirketlerden olan 80 şirketin üzerinde yaptığı araştırmada, 100 kişiden az çalışanı bulunan şirketlerde üst düzey yönetimde kadınların bulunmadığı; 100 kişiden fazla çalışanı bulunan şirketlerde ise çalışanların % 17'sinin, yöneticilerin % 15'inin, üst düzey yöneticilerin ise sadece % 2.8'inin kadın olduğu tespit edilmiştir (Tabak: 1989).

Bu araştırmada üzerinde durulan diğer bir husus da, üniversitede terfi etme ve ilerleme hakkında kadın öğretim üyelerinin tutumları ile ilgilidir. Elde edilen bulgulara göre kadın öğretim üyelerinin % 16.4'i terfi etmede tek faktörün etkili olduğunu; % 83.3'ü de birden fazla faktörün etkili olduğunu belirtmiştir. Kadın öğretim üyeleri genel olarak terfi etmede önem derecesine göre eğitim ve başarının (% 85.4), yabancı dil bilmenin (% 67.7), kararlılık göstermenin (% 50.8), girişken olmanın (% 49.7) etkili olduğunu belirtmiştir. Eğitim ve başarı, girişken olmak, kararlı olmak, yabancı dil bilmek, bireyin liyakatini esas alan koşullardır ve söz konusu koşulların, terfi etmenin objektif imkânlarını oluşturduğu söylenebilir. Buna karşın, üniversitelerde terfi edebilmek için torpil ve kayırmacılığın (% 37.1), dış görünüş ve ekonomik koşulların (% 14.6), genç olmanın (% 9.9) ve "diğer"

kategorisi içerisinde yer alan koşulların (idarecilerle aynı ideolojiyi savunmak ve ev içi rollerin kadın üzerindeki etkisi) (% 3.0) geçerli olduğu beyan edilmiştir. Azımsanamayacak bir oranda terfi etmenin sübjektif imkânlarına işaret edilmesi, hem üniversitelerin kurum olarak başarısının güvenilirliğini tartışılır hale getirmekte, hem de liyakati dışlayan kayırmacılık ve sadakat kültürü, öğretim elemanlarının başarısını ve işe güdülenmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Diğer taraftan “Üniversitelerde terfi etmede kadını zorlayan faktör veya faktörler nelerdir?” sorusuna, kadın öğretim üyelerinin çoğunluğu, adaletsiz terfi etme politikasının varlığını (% 36) ve torpili (%1.2) terfi etmenin önündeki engeller olarak gösterirken; dikkate değer bir kısmı da terfi etmenin önündeki engellerden biri olarak çalışılan alanın zorluğunu (% 28) göstermiştir. Araştırma evreni dikkate alındığında da geçerli olan bir veri olmak üzere; örneklem kapsamında unvan yükseldikçe belli alanlardaki kadın öğretim üyesi oranının azalması, bu yöndeki beyanatlara destekler niteliktedir.

Araştırmada kadın öğretim üyelerinin bilimsel aktiviteleriyle ilgili olarak elde edilen bulgulardan kadın öğretim üyelerinin çoğunluğunun gerek ulusal düzeyde gerekse de uluslar arası düzeyde makale yazmaya ve tebliğ sunmaya önem verdikleri ve ulusal yayınlarının uluslar arası yayınlara kıyasla daha fazla olduğu, anlaşılmaktadır. Bununla birlikte genel olarak ulusal ve uluslar arası nitelikte bilimsel çalışma yapan kadın öğretim üyelerinin ilk kategorilerde (yayın sayısı 1 ile 5 arasında olan) yoğunlaştıkları ve yapılan çalışmaların, çoğunlukla, terfi koşullarınca belirlenen bireysel çalışmaları yansıttığı anlaşılmıştır. Bunlara ilaveten, ulusal ve uluslar arası düzeydeki yayın sayısının çalışılan alanın güçlük derecesiyle anlamlı bir kontrast oluşturduğu görülmektedir: Çalışılan alanın güçlük derecesi arttıkça söz konusu alandaki yayın yapma oranı ve toplam yayın sayısı düşmektedir. Buradaki bulgular, Aytaç ve arkadaşlarının yaptıkları araştırmada (2001) ulaştıkları bulgularla da pek çok yönden örtüşmektedir.

Bilimsel üretim ve eğitim sürecinin, örgütlü bir etkinlik olarak, bireysel yeti, eğilim ve çabaların ötesinde kurumsallaşmış bir alt yapıyı gereksindiği bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda, kadın öğretim üyelerinin çalıştıkları üniversiteye ilişkin memnuniyet düzeyleri, dikkatle ele alınması gereken bir veri olarak değerlendirilmektedir. Elde edilen bulgulara göre kadın öğretim üyelerinin % 80.7’sinin çalıştığı üniversiteden memnun olduğu; buna karşın % 19.3’ünün memnun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgulara göre kadın öğretim üyelerinin büyük çoğunluğunun çalıştığı üniversiten memnun olduğu söylenebilir ancak memnun olmayanların oranı da dikkate değer düzeydedir. Çalıştığı üniversiteden memnun

olmadığını belirten kadın öğretim üyeleri, daha çok çalıştığı üniversitenin fiziksel koşullarının yetersizliğinden ve kişisel çatışma yaşamasından şikâyetçidir. Üniversitelerin fiziksel koşullarının yetersiz olduğu, öğretim sürecinde problem yaşadığını belirten kadın öğretim üyelerince de dile getirilmiştir. Bu hususla ilgili olarak elde edilen bulgulardan, kadın öğretim üyelerinin tamamına yakınının (% 97.5'i) öğretim sürecinde problem yaşadığı anlaşılmaktadır. Öğretim sürecinde problem yaşadığını belirten kadın öğretim üyeleri, önem derecesine göre, öğrencinin derse karşı ilgisiz olmasından, ders araç-gereçlerinin yetersiz olmasından, dersane veya laboratuvarların yetersizliğinden ve fazla ders yükünün olmasından şikâyet etmektedirler. Gerek çalıştığı üniversiteden memnun olmayan gerekse de öğretim sürecinde problem yaşadığını belirten kadın öğretim üyelerinin ortak şikâyet konusunun üniversitelerin fiziksel çalışma koşullarıyla ilgili olması, hem öğretim üyelerinin hem de üniversitelerin başarısı açısından çözülmesi gereken önemli bir sorun olarak görülmektedir.

Bu araştırmanın sonuçlarına göre kadın öğretim üyelerinin en çok şikâyet ettikleri hususlardan birisi de aldıkları ücret ile ilgilidir. Sönmez (2000), Türkiye genelindeki gelir değişkenini saptamaya yönelik yaptığı araştırmanın verilerinden hareketle, sosyo-ekonomik duruma göre bir sınıflandırma yapmıştır. Bu sınıflandırmada 855 ile 1799 dolar arasında gelire sahip olanlar üst-orta gelir grubuna dâhil edilmiştir. Bu sınıflandırmayı dikkate alarak, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin tamamının, gelir durumuna göre üst-orta gelir grubunda yer aldıklarını söyleyebiliriz. Buna karşın elde edilen bulgular, kadın öğretim üyelerinin $\frac{3}{4}$ 'ünden fazlasının aldığı ücretin miktarından memnun olmadığını ortaya koymakta ve bunlardan % 41.3'ü aldığı ücreti yetersiz ve % 33'ü de hak ettiğinden az bulduğunu ifade etmektedir. Öğretim üyelerinin, özellikle döner sermaye ve ek gelir ödeneklerine sahip olmayan alanlarda çalışanların, kamuda kendileri ile eşdeğer mesleki statüye sahip olan ordu ve yargı mensuplarına kıyasla daha düşük oranda ücret aldıkları ve yaptıkları bilimsel çalışmaların giderlerini daha çok kendilerinin karşıladığı göz önünde bulundurulacak olursa, araştırma kapsamındaki kadın öğretim üyelerinin $\frac{3}{4}$ 'ünden fazlasının aldığı ücretten şikâyetçi olması beklenen bir sonuç olarak kabul edilebilir. Genel olarak, öğretim elemanlarının aldıkları ücretle gereksinimlerinin ve beklentilerinin yeterince karşılanamadığı durumlarda düşük iş tatmini ve tatminsizliği oluşmaktadır. Öğretim elemanlarının aldığı ücretten tatmin olmaması, onların motivasyonunun düşmesine, iş tatmininin azalmasına dolayısıyla yaptıkları işten haz almamalarına yol açmakta ve bu durumda verimsizlik, isteksizlik ve işe devamsızlık söz konusu olmaktadır.

Verimliliği ve motivasyonu doğrudan belirleyen iş tatmini ve memnuniyeti kapsamında üzerinde durulması gereken bir diğer faktör de, kadın öğretim üyelerinin iş arkadaşlarıyla olan ilişkileridir. Elde edilen bulgularda, kadın öğretim üyelerinin % 50.1'i iş arkadaşları ile ilgili olumlu kanaat bildirirken, % 40'ı olumsuz; cinsiyet temelinde değerlendirme yapan % 9.7'si de, hemcinsleri ya da karşıt cins lehinde olumlu kanaat bildirmişlerdir. Yine elde edilen bulgulardan, memnun olmayan kadın öğretim üyelerinin çoğunluğunun, iş ortamındaki rekabete bağlı olarak iş arkadaşlarının hırslı olmasından dolayı söz konusu yargıyı taşıdığı anlaşılmıştır.

Araştırma örneklemindeki kadın öğretim üyelerinin tamamına yakınının (% 92.5) mevcut çalışma süresinden memnun olmadıkları tespit edilmiştir. Mevcut çalışma süresinden memnun olmayan kadın öğretim üyelerinin % 26.1'i çalışma süresinin kısaltılmasını isterken; % 66.5'i işyerinde çalışmak için belli bir sürenin konulmamasını ve serbest çalışma mesaisi uygulamasının geçerli olmasını istemiştir. Kadın öğretim üyelerinin tamamına yakınının mevcut çalışma süresinden memnun olmamasının; akademisyenlik mesleğinin yürütülmesinin zaman ve mekânla sınırlandırılmaması, zihinsel bir güç gerektirmesi nedeniyle çalışmanın ara vermeden yürütülemeyecek durumda olması, kadın öğretim üyelerinin ev-içi rollerinin de olması ve çalıştığı alanın uygulamaya dönük olup-olmaması gibi faktörlerle ilgili olduğu söylenebilir. Nitekim bu araştırmada elde edilen bulgularda, mevcut çalışma süresinden memnun olanların çoğunlukla bekâr olduğunun ve çalışılan alanlara göre sağlık bilimlerinde çalışan kadın öğretim üyelerinin süreyle sınırlı olmayan çalışma mesaisi isteğinin daha düşük oranda olduğunun saptanması, bu yargıyı desteklemektedir.

Bu araştırmada kadın öğretim üyelerinin çalışma koşullarına ve iş tatminine yönelik şikâyetleri olduğuna dair bulgulara ulaşılmasına karşın, elde edilen bazı bulgular da, kadın öğretim üyelerinin $\frac{3}{4}$ ' ünden fazlasının mesleğinden memnun olduğunu ortaya koymaktadır. Meslekleri hakkındaki kanaatleri ile ilgili olarak elde edilen bulgularda, kadın öğretim üyelerinin bir kısmı mesleklerini, sıkıcı (% 5.3), stres verici (% 5.9), yorucu (% 58.1) ve kompleks (% 2.0) şeklinde tanımlayarak meslekleri hakkında olumsuz kanaat bildirirken; bir kısmı da mesleklerini, saygın (% 70.2), başarı duygusu veren (% 66.5), cazip (% 7.3), yaratıcı (% 45) ve manevi açıdan tatmin edici (% 70.8) şeklinde tanımlayarak meslekleri hakkında olumlu kanaat bildirmişlerdir. Kadın öğretim üyelerinin çoğunluğunun akademisyenlik mesleği hakkında olumlu kanaat bildirmesi, mesleği bilinçli ve isteyerek tercih etmelerinin bir sonucu olarak değerlendirilebileceği gibi; her şeye rağmen akademisyenliğin, toplumda

saygın bir konuma oturtulduğu inancına sahip olmalarının bir sonucu olarak da değerlendirilebilir.

Kadın öğretim üyelerinin çalışma yaşamındaki durumu ile ilgili elde edilen bulgulardan birisi de kadın öğretim üyelerinin çalışan bir kadın olarak yaşadıkları problemlerle ilgilidir. Elde edilen bulgulardan kadın öğretim üyelerinin % 30.3'ünün herhangi bir problem yaşamadığı, buna karşın % 69.7'sinin çalışma yaşamında bulunan bir kadın olarak problem yaşadığı anlaşılmaktadır. Problem yaşadığını belirtenler içerisinde yaşanan en önemli problemin iş ve aile arasında denge kurma ile ilgili olduğunu belirtenlerin oranı yüksektir (% 31.4). Kadın öğretim üyelerinin çoğunluğunun evi ile işi arasında denge kurma problemi yaşaması, kadın öğretim üyelerinin geleneksel rollerinden bağımsızlaşmadığını göstermesi bakımından önemli bir sonuçtur. Kadın öğretim üyelerinin aile yaşamı ve iş yaşamı rollerini dengelemede problem yaşaması, kadın olarak ev içi rollerinin fazla olması ve akademisyenliğin yoğun bir çalışma mesaisi gerektirmesinden kaynaklandığı gibi Türkiye'de iş yaşamının özü itibarıyla hala erkeksi olması ve kadının geleneksel rollerini de – doğum izni ve çocuk bakımı ile ilgili düzenlemeler– dikkate alan bir çalışma düzenlenmesinin yapılmamasından da kaynaklanabilir.

Bu araştırmada kadın öğretim üyelerinin tacize maruz kalma durumlarıyla elde edilen bulgulardan, üniversitelerde düşük oranda da olsa kadın öğretim üyelerinin tacize maruz kaldığı; tacizin sadece cinsel taciz şeklinde değil, duygusal taciz şeklinde de gerçekleştiği; kadına karşı tacizin kadınlar tarafından da yapılabildiği; cinsel tacizin daha çok, kadının cinsel bir obje olarak görülmesi nedeniyle, duygusal tacizin ise iş ortamındaki rekabet ve kadının çalışmasının ve işinde terfisinin hazmedilememesi nedeniyle yapıldığı; cinsel tacizin fiziksel güç kullanarak değil, psikolojik yıpratma teknikleriyle yapıldığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu araştırmada elde edilen bulgular, Mardin ve arkadaşlarının sağlık sektöründeki kadınlar üzerine yaptığı bir çalışmada (Nisan 2000), sağlık sektöründe çalışan kadınların tacize uğrama durumları ile ilgili ulaştıkları sonuç ve saptamalarla kıyaslandığında, üniversitelerde kadın öğretim üyelerine karşı tacizin daha düşük oranda yapıldığı kanaati uyandırmaktadır. Ancak bu kanaatin öğretim üyesi olmayan ve daha düşük statüde çalışan kadınlar veya üniversitede okuyan kız öğrenciler için geçerli olup olmadığı muallâktır.

Kadın ğretim üyelerinin dinle ilgili tutumlarına gelince elde edilen bulgular dâhilinde kadın ğretim üyelerinin tamamına yakınının dini inancının olduğu ancak dindar olmadıkları ve dini bireysel düzeyde bir sığınma aracı olarak düşündükleri söylenebilir. Bu durum Tekin'in (2004) yapmış olduğu Türk modernleşme sürecindeki aydın kadının din ile mesafeli olduğu saptaması ile uyumludur.

Bu araştırmada kadın ğretim üyelerine siyasete aktif olarak katılmak isteyip istemediği sorulmuş ve kadın ğretim üyelerinin $\frac{3}{4}$ ünden fazlasının siyasete katılmak istemediği sonucuna ulaşılmıştır. Siyasete aktif olarak katılmak isteyen ve istemeyen kadın ğretim üyelerinin katılmak veya katılmamak ile ilgili olarak öne sürdükleri bazı nedenler dikkate değerdir. Kadın ğretim üyelerinin öne sürdüğü ve dikkat çeken bu nedenlerden birisi siyasete duyulan güvensizlik ve siyasetin içi boşaltılmış kirli bir alan olarak görülmesidir. Siyasete aktif olarak katılmak isteyen kadın ğretim üyelerinin % 12.2'si "temiz siyaseti inşa edebilmek" için siyasete aktif olarak katılmak istediğini belirtirken; siyasete aktif olarak katılmak istemeyen kadın ğretim üyelerinin % 34.4'ü ise "siyaset ve siyasetçilere duyduğu güvensizlik ve siyaseti içi boşaltılmış, kirli bir alan olarak gördüğü" için siyasete aktif olarak katılmak istemediğini belirtmiştir.

Kadın ğretim üyelerinin siyasete aktif olarak katılmak veya katılmamak istemelerinin nedeni olarak öne sürdüğü ve dikkat çeken hususlardan birisi de kadın ğretim üyelerinin feminist bir bilinç veya itkiyle tutum geliştirdiklerinin tespit edilmesidir. Siyasete aktif olarak katılmak isteyen kadın ğretim üyelerinin % 41.5'i feminist bir itkiyle "kadının kendi kimliğini ifade edebilmesi ve kadınlarla ilgili sorunları çözmek için" siyasete aktif olarak katılmak istediğini belirtirken; siyasete katılmak istemeyen kadın ğretim üyelerinin % 9.1'i de yine feminist bir itkiyle "erkeklerin hâkim olduğu alanda bulunmak istemediği için" siyasete aktif olarak katılmak istemediğini belirtmiştir.

Siyasete aktif olarak katılmak isteyen kadın ğretim üyelerinin "kadının kendi kimliğini ifade edebilmesi ve kadınlarla ilgili sorunları çözmek için" aktif siyasette yer almak istemesi bir yandan, kadın ğretim yelerinin Türkiye'de günümüz itibariyle kadınların sorunlarının olduğu ve kadınların ezildiği bilincini taşıdığını, diğer yandan da kadınlarla ilgili sorunların ve kadının özgürleşiminin ancak siyasal alanda çözüme kavuşturulabileceği inancına sahip olduğunu göstermektedir. Kadın ğretim üyelerinin "kadının kendi kimliğini ifade edebilmesi ve kadınlarla ilgili sorunları çözmek için" aktif siyasette yer almak istemesi aynı zamanda kadın ğretim üyelerinin, siyasal alanda bugüne kadar kadınlarla ilgili sorunlar

üzerinde durulmadığı ve aktif siyasette yer alan kadınların kadınlarla ilgili sorunları gündeme getirmediği veya çözüme kavuşturmadığı kanaatine sahip olduğunu da göstermektedir.

Kadın öğretim üyelerinin siyaseti erkek alanı olarak görmesi nedeniyle siyasete aktif olarak katılmak istememesi ise kadın öğretim üyelerinin erkek egemen bir alanda kadın olarak aktif bir role ve yetkiye sahip olamayacağı ve bugüne kadar siyasette yer alan kadınların erkeklerin güdümünde hareket ettikleri bilincine sahip olduğunu göstermektedir.

Bu araştırmada kadın öğretim üyelerinin çoğunluğunun siyasete aktif olarak katılmak istemediğinin tespit edilmesi aynı zamanda siyasal alanda kadının düşük temsilinin önemli nedenlerinden birisinin de kadınların bu alanda yer almak istememesi olduğunu göstermektedir.

5.2.Öneriler

Elde edilen sonuçlara göre şu önerilerde bulunabiliriz:

- Bu araştırmada elde edilen bulgulara kadın öğretim üyelerinin çoğunluğunun işinden ve iş yerinden memnun olduğu; ancak, memnun olmayanların da bulunduğu anlaşılmaktadır. Üniversitelerin fiziksel çalışma koşullarının yetersizliği kadın öğretim üyelerinin en çok şikâyet ettiği hususlardandır. Üniversitelerdeki fiziksel koşulların yetersiz olması eğitim ve öğretimin kalitesini ve hem öğrenci hem de öğretim üyelerinin başarısını engelleyen veya düşüren önemli bir faktördür.

Bununla birlikte üniversitelerin başarısı toplumun refahı ve gelişmesi açısından da önemlidir. Bu durumda gerek toplumun gelişmesi gerekse de üniversitelerin başarısı ve kalitesi açısından üniversitelerin fiziksel koşul ve imkânlarının çağın gereklerine uygun hale getirilmesi gerekir.

- Araştırma evreni açısından değerlendirildiğinde öğretim elemanlarının merkezi üniversitelerde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Taşra üniversitelerindeki öğretim elemanı sayısının merkezi üniversitelere kıyasla düşük olması her ne kadar taşra üniversitelerinin merkezi üniversitelere kıyasla yeni açılmış olmasıyla ilgili olsa da taşra üniversitelerindeki çalışma koşullarının zorluğu ve fiziksel imkânlarının oldukça yetersiz olmasıyla da ilgilidir. Bu nedenle taşra üniversitelerinin gereksinimleri en az merkezi üniversitelerin gereksinimlerine cevap verilmeye çalışıldığı kadar çözümlenmeye çalışılmalıdır.

- Bu araştırmada elde edilen bulgulardan üniversitelerde öğretim elemanlarının terfi etmesi ve ilerlemesi ile ilgili olarak cinsiyet ayrımcılığının çok düşük bir oranda yapıldığı ancak torpilin dikkate değer ölçüde geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte kadın öğretim üyeleri terfi etme kriterlerinin zor olmasından da şikâyetçidir. Üniversitelerde torpilin geçerli olması üniversitelerin bilimsel olarak güvenilirliğine ve saygınlığına gölge düşüren önemli bir husustur. Ayrıca üniversitelerde torpilin olması öğretim elemanlarının kalitesini ve başarısını da olumsuz olarak etkiler. Hem öğretim elemanlarının hem de üniversitelerin başarısı ve kalitesi açısından torpilin yapılmasını engelleyecek adımların atılması gereklidir.

- Terfi etme ile ilgili olarak bu araştırmada dikkat çeken hususlardan birisi de taşra üniversitelerinde kadın öğretim üyelerinin unvanları yükseldikçe sayısının azaldığı tespitinin yapılmasıyla ilgilidir. Bu durumun nedenlerinden birisi taşra üniversitelerinde daha çok cinsiyet ayrışmasının yaşanması olabilir. Coğrafi açıdan da değerlendirildiğinde taşra üniversitelerinin bulunduğu yerlerde erkek egemen bir yapının olma ihtimali yüksektir ve bu durum bu bölgelerdeki üniversitelerde de geçerlidir.

Cinsiyet ayrışmasının yaşandığına dair diğer bir örnek de kadın öğretim üyelerinin çalıştıkları alanlara göre dağılımlarıyla ilgilidir. Elde edilen bulgulara göre kadın öğretim üyelerinin belirli alanlarda yoğunlaştıkları ve yoğunlaştıkları alanların da ev içi rollerin uzantısı niteliğindeki alanlar olduğu anlaşılmaktadır. Kadın öğretim üyelerinin belirli alanlarda yoğunlaşmalarının birden fazla nedeni olabilir.

Gerek akademik statüde ilerlemede ve terfi etmede gerekse de çalışılan alanlara göre bazı alanlarda daha az bazı alanlarda da daha çok yığılım göstermesinde üniversite kaynaklı ise bu ayrışmaya sebebiyet veren unsurların ortadan kaldırılmasına çalışılmalıdır.

- Elde edilen bulgulardan kadın öğretim üyelerinin aldığı ücretten memnun olmadığı anlaşılmaktadır. Genel olarak öğretim elemanlarının aldığı ücret kendileri ile aynı mesleki statüye sahip ordu ve yargı mensuplarının aldığı ücretle veya diğer ülkelerdeki meslektaşlarının aldığı ücretle kıyaslandığında düşük olduğu anlaşılmaktadır. Öğretim elemanlarının aldığı ücret akademik unvana ve kadro derecesine bağlı olmanın yanı sıra, öğretim elemanların yapmış oldukları bilimsel çalışmalar ve uluslararası bilime yaptığı katkılar da dikkate alınarak teşvik edici ücret modellerine göre yeniden değerlendirilmelidir. Ayrıca aynı mesleki statüye sahip olan meslek gruplarındaki kişilerin aldığı ücretlerle eşit düzeyde ücret almaları sağlanmalıdır.

- Elde edilen bulgulara göre kadın öğretim üyelerinin fazla ders yükünün olmasından, sınıfların kalabalık olmasından ve öğrencinin ilgisiz olmasından şikâyetçi oldukları anlaşılmaktadır. Ders yükünün fazla olması öğretim üyesi sayısının yetersiz olmasına bağlı olabilir. Öğretim elemanlığı daha cazip hale getirilir ve öğretim üyeliğine terfi etme kriterleri ve koşulları daha uygun ve objektif hale getirilirse, öğretim üyelerinin şikâyet konularından birisi olan ders yükü fazla olması problemi

çözümlemiş olur. Sınıfların kalabalık olması üniversitelerin fiziksel koşullarının yetersiz olmasıyla ilgilidir ve öğretimin kalitesini düşüren faktörlerden birisi olarak değerlendirilebilir. Öğretim kalitesi için üniversitelerin fiziksel koşullarının iyileştirilmesi gerekmektedir.

Öğrencinin derslerine karşı ilgisiz olmasının nedenlerinden birisi üniversiteye giriş sınavı ile ilgili olabilir. Zira ülkemizde üniversiteye giriş sınavına binlerce öğrenci girmekte ve çok azı bu sınavı başarabilmektedir. Sınavı kazanan öğrencilerin bir kısmı istediği bölümde değil puanın tuttuğu bölümü okumak durumunda kalmaktadır. Bununla birlikte okuduğu bölümü bitirdikten sonra bitirdiği bölümle ilgili meslekte istihdam sıkıntısı yaşıyorsa öğrenci okuduğu bölümden soyutlanmakta ve derslerine karşı ilgisiz kalmaktadır. Öğrencilerin okuduğu bölüme ve derslerine karşı ilgisizliği sorununu çözmek için üniversiteye giriş sınavının yapılma biçimi ve mesleklerle ilgili istihdam sorununa yeni çözümler aranmalıdır.

- Kadın öğretim üyelerinin bilimsel faaliyetleri ile ilgili elde edilen bulgularda daha çok terfi koşullarınca belirlenen faaliyetleri yerine getirdikleri; buna karşın ortaklaşa veya kurum dışına açık faaliyetlerde bulunmadıkları anlaşılmıştır., Öğretim elemanlarının ortaklaşa yapılabilen faaliyetlere, (proje gibi) katılımı özendirilmeli ve desteklenmelidir.
- Elde edilen bulgulardan kadın öğretim üyelerinin çoğunluğunun, aile içi rolleri ile çalışma yaşamındaki rollerini dengeleme problemi yaşadığı anlaşılmıştır. Kadın öğretim üyelerinin işi ile evi arasında kalmasının önemli nedenlerinden birisinin, çalışma koşulları ile ilgili olduğu söylenebilir. Ülkemizdeki çalışma koşullarının, genel olarak erkeksi bir doğası vardır. Sözelimi Türkiye’de çocuğu olacak/ olan çalışan kadına verilen hak ve izinler, Batı’daki aynı durumda olan kadına verilen hak ve izinlere kıyasla oldukça sınırlıdır. Kadın öğretim üyelerinin bir kısmının, çalıştıkları üniversitelerde kreş, anaokulu, sosyal hizmet sunan merkezlerin olmamasından şikâyetçi olmaları da, sınırlılığın sadece izinler hususunda değil, aynı zamanda üniversitelerde çalışan akademisyen kadınlara sunulan imkânlar hususunda da geçerli olduğunu göstermektedir. Kadın akademisyenlerin çalışma yaşamındaki performansının ve verimliliğinin artırılması için burada bu sınırlılıkların çözüme kavuşturulması gerekir.

6.KAYNAKÇA

- ACAR, Feride (1983) “Turkish Women İn Academia: Roles and Carees”, METU Studies in Devolopment 10
- ACAR, Feride (1996) “Türkiye’de Kadın Akademisyenler: Tarihsel Evrim ve Bugünkü Durum”, Akademik Yaşamda Kadın, (Edit: Hasan COŞKUN), Ankara: Türk Alman Kültür İşleri Kurulu Yayını Dizisi
- AĞAOĞLU, Ahmet (1985) İslamiyet’te Kadın, (Çev: Hasan A. Ediz), Ankara Birey ve Toplum Yayıncılık
- AKKOÇ, Nebahat (2002) “Diyarbakır Ka-Mer’ in Kuruluş Hikâyesi ve Yürüttüğü Çalışmalar”, 90’larda Türkiye’de Feminizm, İstanbul İletişim Yayınları
- AKTAŞ Cihan (1991) Tanzimat’tan Günümüze Kılık Kıyafet ve İktidar, 2. Cilt, 2.Baskı İstanbul: Nehir Yayınları
- AKTAY, Yasin (2003) “Üniversiteden Multiversiteye Taşa Merkez Diyalektiği”, Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı:97, Güz Sayısı, İstanbul: Birikim Yayınları
- ALTHUSSER, Louis (1994) İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, (Çev. Y.ALP-M. ÖZİŞİK), İstanbul: İletişim Yayınları.
- ALTINBAŞ, Zehra (1989) “Anayasamızda Kadın Hakları” Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt 5, No: 14
- ALVER, Köksal (2007) Steril Hayatlar, Birinci Baskı, Ankara: Hece Yayınları
- ANA BRİTANİCA Genel Kültür Ansiklopedisi (1980) İstanbul: Ana Yayıncılık
- ARAT, Necla (1986) Kadın Sorunu, İstanbul Say Yayınları Sosyalist Feminist Kaktüs
- ARAT, Yeşim (2000) “1980’ler Türkiye’sinde Kadın Hareketi: Liberal Kemalizm’in Radikal Uzantısı”, Türkiye’de Politik Değişim Modernleşme (Edit: Ersin KALAYCIOĞLU ve Ali Yaşar SARIBAY), İstanbul: Alfa Yayınevi

ASENA Duygu, “Esaret Kuralları”, Kadınca, Aralık -1991

ATAAY N.Aylin (1998) “Kadın Yöneticilerin Kariyer Boyutları ve Etmenleri” 20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek, (Editör: Oya ÇİFTÇİ), Birinci Baskı, Ankara: TODAİE, Yayın No: 243

AYDIN Mustafa (2002) Siyasetin Sosyolojisi, Açılım Kitap, İstanbul

AYDIN Mustafa (1997) Kurumlar Sosyolojisi, 1. Baskı, İstanbul: Vadi Yayınları, Yayın No:84

AYTAÇ, Mustafa vd. (2001) Akademisyenlerin Çalışma Yaşamı ve Kariyer Sorunları, Uludağ Üniversitesi Araştırma Fonu İşletme Müdürlüğü, Proje No:99/29, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayını

BALCI, Velittin (2003) “Ankara’daki Üniversite Öğrencilerinin Boş Zaman Etkinliklerine Katılımlarının Araştırılması”, Milli Eğitim Dergisi, Bahar- 2003, Sayı:158

BERKES, Niyazi (2006) Türkiye’de Çağdaşlaşma, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Cogito-117, 10.Baskı

BİERNAT, M. Ve WORTMAN, C.B (1991) “Sharing Of Home Rensponsibilties Between Professionally Employed Women and Their Husbands” Journal Of Personality and Socied Psychology, Vol.60:844-866

BİLGİN, N. (1994) Kimlik Sorunu, İzmir: Ege Yayıncılık

BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan (1995) Genel Sosyoloji, 5. Baskı, İstanbul: Filiz Kitapevi

BOCK, Gisela (2005) “Nazi Toplumsal Cinsiyet Politikaları ve Kadınların Tarihi” Kadınlar Tarihi, Cilt V, (Çev: Ahmet FETHİ), İstanbul: T.C. İş Bankası Kültür Yayınları

----- (2004) Avrupa Tarihinde Kadınlar, (Çev: Zehra Aksu YILMAZER) İstanbul: Literatür Yayıncılık

BORA, Aksu (2002) “Bir Yapabilirlik Olarak KA-DER”, 90’larda Türkiye’de Feminizm, (Edit. A.Bora ve A. Günal), İstanbul: İletişim Yayınları

- BORA, Aksu ve GÜNAL Asena, A. (2002) “Önsöz”, 90’larda Türkiye’de Feminizm, İstanbul: İletişim Yayınları
- BULAÇ Ali (1992) Din ve Modernizm, İstanbul: Beyan Yayınları, 3. Baskı
- CAN Halil (1992) Organizasyon ve Yönetim, Ankara: Adım Yayıncılık, 2. Baskı Yayın No: 20
- CAPORAL, Bernard (1982) Kemalizm’de ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını (1919-1980), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- CAPORAL, Bernard (2005) Kemalizm Sonrasında Türk Kadını, (Çev. Ercan EYÜPOĞLU), Cilt: 2, İstanbul: Çağdaş Yayınları
- COTT, Nancy F. (2005) “1920’lerin Modern Kadını, Amerikan Tarzı” Kadınların Tarihi, Cilt V, (Çev: Ahmet Fethi), İstanbul: T.C. İş Bankası Kültür Yayınları
- CRANA Diana (2003) Moda ve Gündemleri, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- CYRİL. E. Black (1989) Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri, (Çev: M. Fatih GÜMÜŞ), Ankara: V7 Teori Yayınları
- ÇAĞATAY, Nilüfer ve Soysal, Y.N. (1990) “Ulaştırma Süreci ve Feminizm Üzerine Karşılaştırmalı Düşünceler”, Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadın, (Şirin Tekeli), İstanbul: İletişim Yayınları
- ÇAHA, Ömer (1996) Sivil Kadın: Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın, (Çev: Ertan ÖZENSEL), Ankara Vadi Yayınları, Yayın No:47
- ÇAKIR, Serpil (1991) II. Meşrutiyet’te Osmanlı Kadın Hareketi ve Kadın Dünyası Dergisi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi
- ÇAYIR, Kenan (2000) “İslamcı Bir Sivil Toplum Örgütü: Gökkuşaağı İstanbul Kadın Platformu”, (Edit: Nilüfer Göle), İstanbul: Metis Yayınları
- ÇINGİ, Hülya (1990) Örnekendirme Kuramı, Hacettepe Üniversitesi, Fen Fak. Yayınları Ders Kitapları Dizisi 20, İstanbul: Hacettepe Üniversitesi Fen Fak. Basımevi

ÇİTÇİ, Oya (1982) Kadın Sorunu ve Türkiye’de Kamu Görevlisi Kadınlar, Ankara: TODAİE Yayınları

ÇUHADAR Andaç (2006) Üniversite Öğretim Elemanı ve Öğrencilerin Demokrasi Anlayışlarının Siyasal Toplumsallaşma Bağlamında Cinsiyet, Bilim Alanı, Akademik Aşama ve Siyasal Katılımcılık Değişkenleri Açısından İncelenmesi, Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

DERGİ (1988) “Biz sosyalist Feministiz”, Sayı:1 İstanbul

DİE (1996) 1990’lı Yıllarda Türkiye’de Kadın, Ankara: DİE Yayınları

DOĞRAMACI, Emel (1989) Türkiye’de Kadının Dünyası ve Bugünü, İstanbul: T.C. İş Bankası Kültür Yayınları

DPT (2008) “Yüksek Öğretim Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), www.dpt.gov.tr

DURAKBAŞA, Ayşe (2002) Halide Edip Türk Modernleşmesi ve Feminizm, İstanbul: İletişim Yayınları

ECEVİT, Yıldız ve KARDAM F.(2002) “1990’ların Sonunda Bir Kadın İletişim Kuruluşu: Uçan Süpürge”, 90’larda Türkiye’de Feminizm (Der: Aksu Bora- Asena Günel), İstanbul İletişim Yayınları

ECK, Helena (2005) “Vichy Yönetiminde Fransız Kadınlar”, Kadınların Tarihi, Cilt V, (Çev: Ahmet Fethi), İstanbul: T.C. İş Bankası Kültür Yayınları

EKİN Nusret (1990) “OECD Ülkelerinde Kadın İşgücü İstihdam Sorunları” Değişen Bir Toplumda Kadınların İstihdam İmkânlarının Geliştirilmesi 7-8 Kasım Uluslararası Konferans İş ve İşçi Bulma Kurumu

EREN Erol, (1993) Yönetim Psikolojisi, 4. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş. Yayın No: 402

ERGUR, Ali (2003) “Üniversitenin Pazarla Bütünleşmesi Sürecinde Akademik Dünyanın Dönüşümü”, Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı:97, Güz Sayısı, İstanbul: Birikim Yayınları

ERGÜNUN, İnci (1980) “Türk Kadın Yazarları ve Halide Edip”, Türk Yurdu Dergisi, Sayı:217

ERTÜRK, Yakın (1995) “Doğu Anadolu’da Modernleşme ve Kırsal Kadın”, Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinden Kadın, (Der. Şirin Tekeli), İstanbul: İletişim Yayınları

ESENBEL, Selçuk (1997) “Medeni Davranışın Arezi” Toplumsal Tarih, Cilt:8, Sayı:47, Kasım 1997

EYYÜBOĞLU Ayşe, ÖZAR Ş., H. T. TUFAN (2000) Kentlerde Kadınların İş Yaşamında Katılım Sorunlarının Sosyo- Ekonomik ve Kültürel Boyutları, KSSGM, Mayıs 2000-Ankara: KSSGM

FİCHTER Joseph (2002) Sosyoloji Nedir? (Çev: Nilgün ÇELEBİ) Ankara: Anı Yayıncılık

GAP (1996) Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM) Projesi, Ankara: GAP Bölge Kalkınma İdaresi Genel Müdürlüğü

GİLLES Lipovetsky (1999) Üçüncü Kadın- Kadında Süreklilik ve Yenilik (Çev: Filiz Nayır DENİZTEKİN), İstanbul: Varlık Yayınları, Sayı:558,

GÖKÇE, Birsen (1992) Toplumsal Bilimlerde Araştırma, Ankara: Savaş Yayınları.

GÖLE Nilüfer (1994) Modern Mahrem- Medeniyet ve Örtünme, 5. Basım, İstanbul: Metis Yayınları

----- (2007)İslam’ın Yeni Kamusal Yüzleri, İstanbul: Metis Yayınları

----- (2000) İslam ve Modernlik Üzerine Melez Desenler, İstanbul: Metis Yayınları

----- (1986) Mühendisler ve İdeoloji, İstanbul: İletişim Yayınları

- GÖNEN Emine, HABLEMİTOĞLU Ş, ÖZMETE E. (2004) İş ve Aile Yaşamının Dengelenmesi Akademisyen Kadınlar Üzerinde Bir Araştırma, İstanbul: Dönüşüm Yayınları
- GRAZIA, Victoria de (2005) “Mussolini İtalyan Kadınları Nasıl Yönetti?”, Kadınların Tarihi, Cilt V, (Çev: Ahmet Fethi), İstanbul: T.C. İş Bankası Kültür Yayınları
- GRİNTH Keith (1998) Çalışma Sosyolojisi, (Çev: Veysel Bozkurt), Alfa Yayınları, Yayın No:513, İstanbul
- GÜLMEZ, Esra (2007) Televizyon Kadınlarından Gündelik Yaşamlarına Etkisinin Sosyolojik Açıdan İncelenmesi: Elazığ Örneği, Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi
- GÜNEŞ- AYATA Ayşe (1998) “Laiklik, Güç ve Katılım üçgeninde Türkiye’de Kadın ve Siyaset” 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, Tarih Vakfı Yayınları: İstanbul
- GÜNİNDİ ERSÖZ Aysel, (1997), Cinsiyet Rollerine İlişkin Beklenti, Tutum Davranışlar ve Eşler Arası Sorumluluk Paylaşımı (Kamu’da Çalışan Yönetici Kadınlar Örneği, Ankara: Hacettepe Üniv. Sos. Bil Enst. Yayınlanmamış Doktora Tezi
- GÜNLÜK- ŞENESEN Gülay (1996) “Türkiye Üniversitelerinin Üst Düzey Yönetiminde Kadınların Konumu, 1990-93”, Akademik Yaşamda Kadın, Ankara: Türk-Alman Kültür Yayın Dizisi
- GÜRÜZ, Kemal (1994) Türkiye’de ve Dünyada Yükseköğretim Bilim ve Teknoloji, İstanbul: Birikim Yayınları
- GÜZEL, M. Şehmuz (1984) “1908 Kadınları” Tarih ve Toplum Dergisi, Cilt:2, No:7
- HACIOĞLU Necdet, A.GÖKDENİZ (2003) Boş Zamanlar ve Rekreasyon Yönetimi, Ankara: Detay Yayınları
- HAGEMANN-WHITE Carol (1996) “Yapı ve Süreç Almanya ve ABD Karşılaştırması Işığında Kadınların Bilimsel Alanda İlerlemesinin Koşulları”, Akademik Yaşamda Kadın, (Edit. Hasan COŞKUN) Türk Alman Kültür İşleri Kurulu Yayın Dizisi No: 9 Ankara: Bizim Büro Basımevi

HİÇ Süreyya (1995) “Eğitimleşme ve Bilimde Türk Kadının Yeri”, Cumhuriyet Gazetesi, 1 Mart 1995

HORKHEIMER, Max ve ADRONO, T.W. (1996) Aydınlanmanın Diyalektiği, (Çev. Oğuz Özgül) II. Cilt, İstanbul: Kabalcı Yayınları

http://www.ata.boun.edu.tr/chronology/kimkimdir/behice_boran.html, erişim: 20.02.2007

http://www.ata.boun.edu.tr/chronology/kim_kimdir/sabiha_sertel.html, erişim: 20.02.2007

<http://213.243.28.24./ozel/edebiyat/siir/halidenusret/index.html> erişim:20.02.2007

<http://www.wikipedia.org.tr> Erişim:0.02.2007

HUNTINGTON Samuel P.,DOMİNGEZ Jorge (1985) Siyasal Gelişme (Çev: E.Özdubun), Ankara: Siyasi İlimler Yayını

IŞIK, Emre (1998) Beden ve Toplum Kuramı, İstanbul: Bağlam Yayınları

IŞIK, S.Niyazi (2002) “1990’larda Kadına Yönelik Aile içi Şiddetle Mücadele Hareketi İçinde Olmuş Bazı Gözlem ve Düşünceler”, (Edit: Aksu BORA ve Asena Günal), 90’larda Türkiye’de Feminizm, İstanbul İletişim Yayınları

IŞIN, Ekrem (1996) “Tanzimat Kadın ve Gündelik Hayat”, İstanbul: Tarih ve Toplum, Cilt. 9, No:51

İBRAHİM, HİLMİ (1991) Leisure an Society, U.S.A: Wm.C.Brwn Publishers.

İZRAELİ D.N., BANAI, M ve ZEİRA, Y. (1995) “Women Executives in Multi-National Campany sub sidiaries” in Stead, B.A., Women in Management, Englewood Cliffs, N.J, Prentice Hall, inc

KABASAKAL Hayat (1998) “Türkiye’de Üst Düzey Kadın Yöneticilerin Profili”, 75. Yılda Kadınlar ve Erkekler, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları

KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem (1982) “Türkiye’de Çocuğun Değeri, Kadının Rolü ve Doğurganlığı, (Der. Nermin Adadan-Unat), Türk Toplumunda Kadın, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını

KALLEBERG, A.L. ve ROSENFELD, R. (1990) “Work in The Family and in the Labor Market: A Cross-National Reciprocal Analysis” Journal Of Marriage and The Family 52 (May. 1990) (330-344)

KAN, İsmet (1982) Biyoistatistik, 3. Baskı, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi

KANDİYOTİ, Deniz (1995) “Ataerkil Örüntüler: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözülmesine Yönelik Notlar”, Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadın, (Der. Şirin TEKELİ), İstanbul: İletişim Yayınları

KANDİYOTİ, Deniz (1997) Cariyeler Bacılar Yurttaşlar, Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler, İstanbul: Metis Yayınları

KARABIYIK Fatma Barbarosoğlu (1994) Modernleşme Sürecinde Moda- Zihniyet İlişkisi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi

KEMERLİOĞLU, Eyüp vd. (1997) Araştırma ve Yazım Teknikleri, İzmir: Saray Medikal Yayıncılık San Tic Ltd. Şti

KILIÇASLAN, Zeynep (1986) Niçin Kadınsız Çağdaşlaşma Değil? İstanbul: Süreç Yayınları

KIRAY, Mübeccel (1964) Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası, Ankara

KOÇALİ, Filiz (2002) “Kadınlara Mahsus Pazartesi Dergisi”, 90’larda Türkiye’de Feminizm, (Edit: Aksu Bora ve Asena Günel), İstanbul: İletişim Yayınları

KODAMAN, Bayram (1980) Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi, İstanbul: Ötüken Yayınevi

KODAMAN, Bayram (1980) “Tanzimat’tan Sonra Türk Kadını”, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:5

KONA Gamze (2005) Batıda Aydınlanma Doğuda Batılılaşma, İstanbul: Okumuş Adam Yayınları

KÖKER, Eser (1988) “Türk Yüksek Öğretim Kurumlarında Kadın Durumu Üzerine Bir İnceleme”, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi

KÖSE M. Ruhi (1998) “Akademik Alan ve Statülere Göre Türkiye Üniversitelerindeki Kadınların Durumu”, 20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı 19-21 Kasım 1997, 20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek, (Edit: Oya ÇİTÇİ), Ankara: TODAİE, Birinci Baskı, Yayın No: 285

KÖSEMİHAL Nurettin Şazi (1971) Durkheim Sosyolojisi, İstanbul: Remzi Kitabevi.

KSSGM (2005) “Yüksek Öğretimde Kadın” Yök İstatistikleri,

[http:// www.kssgm.gov.tr/istatistikler](http://www.kssgm.gov.tr/istatistikler)

------(2005) “Yüksek Öğretim Öğrenci Sayıları”,
[http:// www.kssgm.gov.tr/istatistikler](http://www.kssgm.gov.tr/istatistikler)

----- (2007) “Medeni Duruma Göre Nüfus Oranı 1945-2000”,
<http://www.kssgm.gov.tr/istatistikler/demografikdegiskenler>

----- (2007) Okur-Yazarlık ve Bitirilen Son Öğretim Kurumuna Göre Okur Yazar Nüfus Oranı, 1970-2000”, www.kssgm.gov.tr/istatistikler

----- (2007) “Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre Toplam Nüfus; 2000”,
<http://www.kssgm.gov.tr/istatistikler/demografikdegiskenler>

------(2007) “Boşanma Sayısı ve Kaba Boşanma Oranı, 1932-2002”,
<http://www.kssgm.gov.tr/istatistikler/demografikdegiskenler>

----- (2007) “Çalışma Hayatı, 2005”, Toplumsal cinsiyetle ilgili İstatistikler,
<http://www.kssgm.gov.tr>.

----- (2007)İşteki Durum ve Sosyal Güvenlik Kurumuna Kayıtlılık Durumuna Göre İstihdam, Türkiye,2002: 15 Yaş ve Üstü” www.kssgm.gov.tr/istatistikler

----- (1997)Ev İçi Egemenliğin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Pilot Uygulama Projesi, T.C. Başbakanlık K.S.S.G.M., Haziran-1996, Ankara

- (2007)“Eğitim Durumu ve İşteki Duruma Göre İstihdam, Türkiye, 2002 15
yaş ve üstü”, 2002, www.kssgm.gov.tr/istatistikler
- (2007) “İşteki Durum ve Çalışılan Yere Göre Dağılımı, Türkiye, 2002”,
www.kssgm.gov.tr/istatistikler
- (2007) Hane Halkı İşgücü İstatistikler, DİE, “Sektörel ve İşteki Duruma
Göre Dağılımı, 2004”, www.kssgm.gov.tr/istatistikler
- (2007) “Öğrenim Durumu ve Nedene Göre Boşanmalar, 1968-2002”
<http://www.kssgm.gov.tr/istatistikler/demografikdegiskenler>
- (2007) “Öğrenim Durumuna Göre Evlenmeler, 1970-2002”
<http://www.kssgm.gov.tr/istatistikler/demografikdegiskenler>
- (2007)“Hanehalkı Kompozisyonu”,
<http://www.kssgm.gov.tr/istatistikler/demografikdegiskenler>
- KURNAZ, Şefika (1991) Cumhuriyet Öncesi Türk Kadını (1939-1923), Ankara. Başbakanlık
Aile Araştırma Kurumu Yayınları
- LAGRAAVE, Rose-Marie (2005) “Denetimli Bir Özgürleşme” (Çev: Ahmet Fethi), Cilt V,
İstanbul: T.C. İş Bankası Kültür Yayınları
- LANGLOIS Georges, BOISMENUE Jean (2000) 20. Yüzyıl Tarihi, (Çev. Ömer
Turan), 1. Baskı, İstanbul Nehir Yayınları.
- LEFAUCHEUR Nadine (2005) “Annelik, Aile ve Devlet”, Kadınların Tarihi, Cilt V, (Çev:
Ahmet Fethi), İstanbul: T.C. İş Bankası Kültür Yayınları
- LINDA, HAAS (1981) “Domestic Role Sharing in Sweet Jurnal of Marrige and the Family
Nowamber:957
- M.SÖNMEZ (2000) Gelir Uçurumu, Türkiye’de Gelirin Adaletsiz Bölüşümü, İstanbul: Om
Ekonomi Yayınları

MANSFIELD, Nick (2006) Öznellik-Frevd'dan Haraway'e Kendilik Kuramları, İzmir: ARA-lık Yayınları

MARDİN, Şerif (2004) Türk Modernleşmesi, Makaleler IV, 14. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları

MARKS, ENGLES ve LENİN (2002) Kadın ve Aile, (çev. Arif Gelen), 4. Baskı, Ankara: Sol Yayınları.

MERİÇ, Nevin (2000) Osmanlı'da Gündelik Hayatın Değişimi Adab-ı Muaşeret, İstanbul: Kaknüs Yayınları

NEUSEL Ayla (1990) "Kadınların Bilimsel Kariyerleri Konusunda iki Ülke Arasında Bir Karşılaştırma: Bir Karşılaştırma: Bir Araştırma Projesinin İlk Sonuçları", Akademik Yaşamda Kadın, Türk- Alman Kültür İşleri Kurulu Yayın Dizisi, Bizim Büro Basımevi, Ankara

NEUSEL, Ayla vd. (1996) "Kadınların Bilimsel Kariyerini Belirleyici Bir Faktör Olarak Yüksek Öğretim Sistemi-Türkiye ve Almanya Arasında Bir Karşılaştırma", Akademik Yaşamda Kadın, (Edit: Hasan COŞKUN), Türk- Alman Kültür İşleri, Ankara Bizim Büro Basımevi

NİŞANCIOĞLU, Şule (1989) "Kent ve İnsan", Sosyalist Feminist Kaktüs, Sayı:19 Aralık Sayısı

ÖNCÜ, Ayşe (1979) "Uzman Mesleklerde Türk Kadını", (Nermin Abadan UNAT) Türk Toplumunda Kadın, Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayını

ÖRNEK Acar (1991) Kamu Yönetimi, İstanbul Meram Yayın Dağıtım

ÖZBAY Ferhunde (1993) "Kadınların Ev İçi ve Ev Dışı Uğraşlarındaki Değişme" (Der: Şirin TEKELİ), 1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, İstanbul: İletişim Yayınları

ÖZDEMİR M. Çağatay vd. (2003) Gazi Üniversitesi Öğretim Elemanları Profili Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi-Mayıs-2003

ÖZDEMİR M. Çağatay (2006) Türkiye Üniversiteleri Öğretim Elemanı Araştırması, Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi

ÖZDEMİR Ufuk (2003)“Türkiye’de Kadın Kıyafetlerinde Modernleşme Süreci ve Medyanın Etkisi”, İstanbul: Köprü Dergisi, Güz-2003, Sayı:84

ÖZDİLEK Oya, “Bir erkekle bedeni için... Why not?”, Kadınca, Ağustos, 1989: 74)

ÖZTAN, Gürkan G. (2006) “Türk Milliyetçiliğinde Taşra Fetişizmi ve Toplumsal Cinsiyet” İstanbul: Doğu Batı düşünce Dergisi, Ağustos/Eylül/Ekim Sayısı, Sayı:38

ÖZTÜRK Ayşe (1994) Örgütsel Davranışın Temelleri, Etam A.Ş. Eskişehir

ÖZTÜRK, Sedef (1989) “Toplumsal Kurumlar ve Kadınlar”, Sosyalist Feminist Kaktüs Sayı:5, Ocak Sayısı

PARLA, Jale (1993) Babalar ve Oğullar Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri, 2. Baskı, İstanbul İletişim Yayınlar

PEKTAŞ Hafize (2006) Moda ve Postmodernizm, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi

SABUNCUOĞLU Zeyyat (1987) Çalışma Psikolojisi, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 3. Baskı

SANDALCI Defne (1987), “Feminizmin Adı”, Feminist, 1 Mart 1987

SAMİ, Şemsettin (1996) Kadınlar (Haz: İsmail Doğan), Osmanlı Klasikleri-Fikir Dizisi, Ankara Günaydın Yayınları

SARUP Madam (1995) Post yapısalcılık ve Postmodernizm, (çev. A.Baki Güçlü), Ankara: Ark Yayınevi

SAVRAN, Gülnur (1989) “Ailenin sorgulanması” Sosyalist Feminist Kaktüs, Sayı:7, Haziran Sayısı

----- (1990/1)“İşyerinde Cinsel Taciz ve Kadın Meslekleri”, Sosyalist Feminist Kaktüs, Sayı:10, Şubat Sayısı

----- (1990/2) “İffetli Kadın Olmak İstiyorum”,Sosyalist Feminist Kaktüs,
Sayı:10, Şubat Sayısı

SCHLÜTER Anne (1996) “Alman Yükseköğretim Kurumlarında Bilim Kadınlarının
Toplusal Köklerinde Meydana Gelen Değişmeler”, Akademik Yaşamda Kadın,
Türk- Alman Kültür İşleri Kurulu Yayın Dizisi, Ankara

SEYİDOĞLU, Halil (1995) Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı, 6.Baskı, İstanbul:
Gözem Yayınları.

SOHN, Ann-Marie (2005) “Fransa ve İngiltere’de iki savaş Arası Dönem” Kadınların
Tarihi, Cilt V, (Çev: Ahmet Fethi), İstanbul T.C. İş bankası Kültür Yayınları

ŞAHİN, Musa ve YIDIRIM, Ergün (2006) Küreselleşen Dünyada üniversiteler, İstanbul:
Şelale Yayıncılık

ŞENİ Nora (1990) “19. yy. sonu İstanbul Basınında Moda ve Kadın Kıyafetleri” Kadın
Bakış Açısından 1980’ ler Türkiye’sinde Kadınlar, (Deri Şirin Tekeli), İstanbul
İletişim Yayınları

TABAK Filiz (1989) Women ve Managers in Different Types and Sizes Of Industry in
Turkey, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi

TANSEL, Fevziye A. (1952) Ziya Gökalp Külliyyatı: Şiir ve Halk Masalları, Ankara: Türk
Tarih Kurumu

TAŞCIOĞLU Muhaddere (1958) Türk Osmanlı Cemiyetinde Kadını Sosyal Durumu ve
Kadın Kıyafetleri, Ankara: Akın Matbaası

TAŞKIRAN, Tezer (1973) Cumhuriyet’in 50. Yılında Türk Kadı Hakları, Ankara T.C.
Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, Cumhuriyet’in 50. Yıldönümü Yayınları.

TEKELİ Şirin (1982) Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat, Birikim Yayınları

TEKELİ Şirin (1989a) “Kadınlar Neden Politikada Yoklar” Kaktüs Dergisi, No:5

TEKELİ, Şirin (1989) “1980’lerde Türkiye’de Kadınların Kurtuluşu Hareketinin Gelişmesi”
Birikim Sayı:3 (Temmuz Sayısı)

TEKELİ, İlhan (2003) “Dünyada ve Türkiye’de Üniversite Üzerine Konuşmanın Değişik Yollar”, Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı:97 İstanbul: Birikim Yayınları

TEKİN, Mustafa (2004) Kutsal Kadın ve Kamu, İstanbul: Açılım Kitap, 1. Baskı

THE BAUD Françoise (2005) “Büyük Savaş ve Cinsel Bölünmenin Zaferi” Kadınların Tarihi, Cilt V, (Çev. Ahmet Fethi), İstanbul: iş Bankası Kültür Yayınları.

TINAR M.Yaşar (1996) Çalışma Psikolojisi, 1. Baskı İzmir

TOPRAK, Z. (1989) “Tanzimat Ekonomisi ve Günah Keçisi” İstanbul: Tarih ve Toplum, Sayı:71

TURAN Şerafettin (1990) Türk Kültür Tarihi, Ankara Bilgi Yayınevi

TÜİK (2007) “Çalışan Kadının Çocuklarının Bakımı-2003”, www.tuik.gov.tr/istatistikler/2007

TÜRK- İŞ (2005) “Türkiye’de Emek Piyasasında Kadınların Durumu”, Türk-iş Raporu

TÜRKKAHRAMAN, Mimar (2006) Toplum ve Temel Toplumsal Kurumlar - Kurumlar Sosyolojisine Giriş İstanbul: Alp Yayınları

ULU, Dilek (2000) Gecekonuda Kadının Konumu: Elazığ Karşıyaka Mahallesi Örneği, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

UNAT, Nermin Abadan (1978) “Ekonomik ve Sosyal Değişimler Karşısında Türk Kadını”,Türkiye Yıllığı Kongresi, Ankara: Ayyıldız Matbaası

ÜŞENMEZ M. Sema (1992) Toplum ve Moda Etkileşimi, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi

VİLDAN, “Ordunun Memesi Yok”, Feminist 7 Mart 1990

WEDEL, Heidi (2001) Siyaset ve Cinsiyet- İstanbul Gecekonularında Kadınların Siyasal Katılımı, İstanbul: Metis Yayınevi

YARAMAN Ayşegül (1999) Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili, İstanbul: Bağlam Yayınları

YÖK (2005) Türk Yüksek Öğretiminin Bugünkü Durumu, http://www.yok.gov.tr/egitim/raporlar/kasim_2005/baslik.pdf

----- (2000) “Mart 2000 Raporu” www.yok.gov.tr

----- (2004) “Kasım 2004 Verileri”, [http:// www. yok.gov.tr/istatistikler](http://www.yok.gov.tr/istatistikler)

----- (2006) “Türkiye’nin Yükseköğretim Stratejisi” Taslak Rapor, Haziran 2006, Ankara, www.yok.gov.tr

----- (2007) “Öğretim Üyeliğine Yükseltirme Kriterleri ” www.yok.gov.tr/2007

----- (2007) “2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu”, www.yok.gov.tr/mevzuat

ZİHNİOĞLU, Yaprak (2007) Kadınsız İnkılâp, İstanbul: Metis Yayınları

7.EKLER

Ek-1 Anket Formu

KADIN ÖĞRETİM ÜYELERİNİN KONUMU VE SORUNLARINA İLİŞKİN ANKET FORMU

Değerli Kadın Öğretim Üyeleri; Doktora Tezi olarak hazırlanacak olan bu araştırmanın amacı, “Modern Türkiye’de Kadın Öğretim Üyelerinin Konumuna ve Sorunlarına Sosyolojik Bir Yaklaşım” başlığı altında, Türkiye’de Yüksek Öğretim Kurumu bünyesinde yer alan kadın öğretim üyelerinin ekonomik ve toplumsal kökenlerine ilişkin özellikleri, mesleğe yönelik ve güdülenmeleri, rol öncelikleri, mesleğe bağlılıkları, rol algılamaları ve davranışları gibi genel durumlarını incelemektir. Ayrıca çalışmada, kadın öğretim üyelerinin kendileri, ailesi ve iş yaşamı ile ilgili tutumlarının çözümlemesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın diğer bir amacı, akademisyen kadınlar üzerine yapılması gereken benzeri ve daha geniş kapsamlı araştırmalara imkanlar ölçüsünde katkıda bulunmaktır. Bu anket formunda, anketi yanıtlayan bireyi ve ailesini tanıttıcı bilgiler, bireyin iş yaşamı ve iş ortamı ile ilgili bilgiler, bireyin kendisi-ailesi-iş yaşamı hakkındaki tutumu, bireyin sosyal yaşam ve boş zamanlarını değerlendirmesi gibi kriterler göz önünde bulundurulmuş ve sorular bu kriterler çerçevesinde hazırlanmıştır. Bu çalışmanın Doktora Tezi olarak hazırlanacağı göz önünde bulundurulacak olursa, anket formunun siz değerli öğretim üyeleri tarafından ciddiyetle cevaplandırılması bizim için oldukça önem taşımaktadır. Bu çalışma için gösterdiğiniz ilgi ve işbirliğine teşekkür ederim. Saygılarımla.	
<u>İletişim:</u> Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü / ELAZIĞ Tel: 0424-237 00 00/6213 E-mail: dulu@firat.edu.tr	<u>Hazırlayan :</u> Arş. Gör. Dilek ULU Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi

I. BÖLÜM: SOSYO-DEMOGRAFİK BİLGİLER

1. Yaşınız? 1.() 25-34 2.() 35-44 3.() 45-54arası 4.() 55-64 5.() 65 ve daha üstü yaş

2. Doğum yeriniz?

1.() Köy 2.() İlçe 3.() Kent merkezi 4.() Diğer (Belirtiniz.....)

3. Medeni durumunuz? 1.() Bekâr 2.() Evli 3.() Boşanmış 4.() Eşi ölmüş

4. soruyu boşanmış olanlar; 5. ve 6. soruları evlenmiş olanlar cevaplandıracaktır.

4. Eşinizden boşanmanızın nedeni nedir?

- 1.()Cana kast ve pek fena muamele
- 2.()Geçimsizlik nedenine bağlı boşanma
- 3.()Ruhsal veya fiziksel hastalığa bağlı boşanma
- 4.()Terk nedenine bağlı boşanma
- 5.()Zina nedenine bağlı boşanma

5. İlk evlenme yaşıınız nedir?

- 1.()15-19
- 2.()20-24
- 3.()25-29
- 4.()30-34
- 5.()35-39
- 6.()40-44
- 7.()45-49
- 8.()50 ve daha üstü yaş

6. Eşinizle nasıl evlendiniz?

- 1.() Kendim tanıştım 2.() Görücü usulüyle evlendim
3.() Akrabamdı 4.() Diğer (Belirtiniz.....)

7. Akademik unvanınız nedir?

1. () Yrd. Doç. Dr. 2.() Doç. Dr. 3.() Prof. Dr.

8. Görev yaptığınız üniversite ve fakültenin adını lütfen belirtiniz?

Üniversite-----
Fak./Yüksekokul -----

9. Doktora eğitiminizi tamamladığınız üniversite, enstitü ve bölümünüzün adını belirtiniz?

Üniversite-----
Enstitü-----
Bölüm-----

10. Ek ders ve diğer ücretler dahil aylık geliriniz ne kadar?(**Lütfen belirtiniz.....**)

11. Bugüne kadar aşağıdaki akademik basamaklarda ne kadar süre çalıştınız? (**Lütfen belirtiniz**)

Araştırma Görevlisi-Uzman-Okutman-Öğretim Görevlisi olarak.....
Yrd. Doç. Dr. olarak.....
Doç. Dr. olarak.....
Prof. Dr. olarak.....

12. Lisans eğitimi sonrası başka bir kurumda çalıştınız mı?

- 1.() Evet (Belirtiniz.....) 2.() Hayır

13. Kaç kardeşiniz var?

- 1.() 1 2.() 2 3.() 3+... 4.() Kardeşim yok

14 ve 15. soruları evli – boşanmış - eşi ölmüş olanlar; 16-18. soruları evli olanlar cevaplandıracaktır.

14. Kaç çocuğunuz var? 1.() 1 2.() 2 3.() 3+... 4.() Çocuk yok

15. İlk çocuğunuz dünyaya geldiğinde kaç yaşındaydınız?

- 1.()15-19 2.()20-24 3.()25-29 4.()30-34
5.()35-39 6.()40-44 7.()45-49 8.()50 ve daha üstü yaş

16. Eşinizin yaşı kaç?

- 1.() 25-34 2.() 35-44 3.() 45-54arası 4.() 55-64 5.() 65 ve daha üstü

17. Eşinizin eğitim durumu nedir?

1. () Okur-yazar değil
2. () İlköğretim mezunu
3. () Lise mezunu
4. () Ön lisans
5. () Lisans
6. () Yüksek Lisans
7. () Doktora
8. () Diğer(Belirtiniz.....)

18. Eşinizin mesleği nedir?

1. () İşçi	2. () Serbest meslek/Esnaflık	3. () Öğretmen	4. () Doktor
5. () Mühendis	6. () Subay	7. () Yönetici	8. () Öğretim Üyesi
9. () Çalışmıyor	10. () Diğer(Belirtiniz.....)		

19. Annenizin eğitim durumu nedir?

1. () Okur-yazar değil
2. () İlköğretim mezunu
3. () Lise mezunu
4. () Ön lisans
5. () Lisans
6. () Yüksek Lisans
7. () Doktora
8. () Diğer(Belirtiniz.....)

20. Babanızın eğitim durumu nedir?

1. () Okur-yazar değil
2. () İlköğretim mezunu
3. () Lise mezunu
4. () Ön lisans
5. () Lisans
6. () Yüksek Lisans
7. () Doktora
8. () Diğer(Belirtiniz.....)

21. Annenizin mesleği nedir?

1. () Ev Hanımı
2. () Esnaf
3. () Doktor
4. () Öğretmen
5. () Mühendis
6. () İşçi
7. () Yönetici
8. () Öğretim Üyesi
9. () Çalışmıyor
10. () Diğer (Belirtiniz.....)

22. Babanızın mesleği nedir?

- 1.() İşçi
- 2.() Esnaf
- 3.() Doktor
- 4.() Öğretmen
- 5.() Mühendis
- 6.() Subay
- 7.() Yönetici
- 8.() Öğretim Üyesi
- 9.() Çalışmıyor
- 10.() Diğer (Belirtiniz.....)

23. Anne-babanızın aylık geliri nedir? (Lütfen belirtiniz.....YTL)

24. Eşinizin aylık geliri nedir? (Evli olanlar cevaplandıracaktır.Lütfen belirtiniz.....YTL)

25. Aileniz (ebeveyn) nerede oturuyor?

- 1.() Büyükşehir
- 2.() İl merkezi
- 3.() İlçe merkezi
- 4.() Gecekodu
- 5.() Köy

26. Herhangi bir idari göreviniz var mı? Varsa göreviniz nedir?

- 1.() Anabilim Dalı Başkanlığı
- 2.() Bölüm Başkanlığı
- 3.() Senato Üyesi
- 4.() Dekan veya Yüksekokul Müdürlüğü
- 5.() Dekan veya Yüksekokul Müdür Yardımcılığı
- 6.() İdari görevim yok
- 7.() Diğer (Belirtiniz.....)

27. Yaptığınız işle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi veya hangilerini söyleyebilirsiniz? (Önem sırasına göre numaralandırarak birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz).

- 1.()Cazip
- 2.()Manevi açıdan tatmin edici
- 3.() Sıkıcı ve stresli
- 4.()Yaratıcı
- 5.() Saygınlığı olan
- 6.() Başarı duygusu getiren
- 7.() Yorucu
- 8.() Diğer (Belirtiniz.....)

28. Aldığınız ücretle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisini söyleyebilirsiniz?

- 1.() Yetersiz
- 2.() Hak ettiğimden az
- 3.()Ortalama yaşam standartları açısından yeterli
- 4.() Lüks bir yaşam sağlar
- 5.() Diğer (Belirtiniz.....)

29. İş arkadaşlarınızı nasıl tanımlarsınız?

- 1.() Çalışmaya teşvik ediciler
- 2.() Sorumluluk sahibi ve görevlerinin bilincindeler
- 3.() Paylaşımıcılar
- 4.() Erkek meslektaşlarım daha güvenilir ve paylaşımcı
- 5.() Kadın meslektaşlarım daha güvenilir ve paylaşımcı
- 6.() Hırslılar
- 7.() Güvenilemeyecek, bir arada olunması güç, sıkıcılar
- 8.() Diğer (Belirtiniz.....)

30. Size göre Türkiye için en uygun üniversite sistemi nedir?

- 1.() Fikrim yok
- 2.() Mevcut üniversite sistemi
- 3.() Mütevelli heyetinin yönettiği bir sistem
- 4.() Tam özerk üniversite
- 5.() Siyasal gücün etkin olduğu bir sistem

31. Akademik alanda çalışan bir kadın olarak yaşadığınız en önemli problem nedir?

.....

32. Size göre Türkiye’de akademik unvan kademelerinde terfi etmekte kadını zorlayan faktör veya faktörler nelerdir? **(Birden fazla seçeneği önem sırasına göre numaralandırarak işaretleyebilirsiniz)**

1. () Terfi etmekte herhangi bir problem yok
2. () Torpil geçerli
3. () Seçtiğimiz alan zor
- 4.() Cinsiyet ayrımı yapılıyor
5. () Cinsiyet ayrımı yok ama adaletsiz bir terfi politikası var
6. () Diğer (Belirtiniz.....)

33. Size göre şu anki koşullarda üniversitede çalışmak ve ilerlemek için aşağıdakilerden hangisi veya hangileri etkili olmaktadır? **(Birden fazla seçeneği önem sırasına göre numaralandırarak işaretleyebilirsiniz)**

1. () Girişkenlik
2. () Kararlılık
3. () Eğitim ve başarı
4. () Torpil, kayırmacılık
5. () Yabancı dil bilmek
6. () Genç olmak
7. () Dış görünüş ve ekonomik koşullar
8. () Diğer (Belirtiniz.....)

34.Son 5 yılda kaç bilimsel eser ürettiniz?

A.Ulusal

Makale.....
 Bildiri.....
 Kitap.....
 Araştırma.....
 Diğer (Belirtiniz.....)

B.Uluslararası

Makale.....
 Bildiri.....
 Kitap.....
 Araştırma.....
 Diğer (Belirtiniz.....)

35. Lisans diploması aldığınız bölümü seçmenizin nedeni nedir?

- 1.() Ailem, akraba, arkadaş çevrem istedi
- 2.() Lise öğrenciliğim sırasında hocalarımın yönlendirmesiyle seçtim
- 3.() Prestijli bir meslek olduğu için tercih ettim
- 5.() İş bulma imkânı kolay olduğu için tercih ettim
- 6.() Puanım o bölüme yetiyordu
- 7.() Diğer (Belirtiniz.....)

36. Bu mesleği seçmenizin nedeni nedir?

- 1.() Maddi açıdan tatmin edici olduğunu düşünerek seçtim
- 2.() Ailem, akraba, arkadaş çevrem istedi
- 3.() Öğrenciliğim sırasında hocalarımdan tavsiyesiyle girdim
- 4.() Prestijli bir meslek olduğu için tercih ettim
- 5.() Akademik çalışma yaşamını seviyorum, idealimdi
- 6.() Diğer (Belirtiniz.....)

37. Üniversitede çalışmaktan memnun musunuz?

1. () Memnunum
2. () Memnun değilim

38. Memnun değilseniz, nedeni nedir?

- 1.() Fiziksel çalışma koşullarının olumsuzluğu
- 2.() İş yoğunluğu
- 3.() Kişisel çatışma
- 4.() Politik baskılar
- 5.() Ücretlerin düşüklüğü
- 6.() Diğer (Belirtiniz.....)

39. Öğretim sürecinde karşılaştığınız problemler nelerdir? **(Birden fazla seçeneği önem sırasına göre numaralandırarak işaretleyebilirsiniz)**

- 1.() Ders araç-gereçlerinin yetersiz olması
- 2.() Dershanelerin fiziki yapısının yetersiz olması
- 3.() Öğrencinin ilgisiz olması
- 4.() Öğretim elemanlarının ders yükünün fazla olması
- 5.() Diğer (Belirtiniz.....)

40. Üniversitede kadına karşı taciz varsa, ne tür tacizde bulunmaktadır? **(Lütfen belirtiniz)**

- 1.() Yok
- 2.() Var

41. Kadın meslektaşlarınız tacizde bulunuyor mu?

- 1.() Evet
- 2.() Hayır

42. Üniversitede cinsel taciz varsa türü/yapılış şekli aşağıdakilerden hangisidir? **(Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)**

- 1.() El şakası
- 2.() Rahatsız edici bakış
- 3.() Ağız şakası
- 4.() Şantaj
- 5.() Yolda takip etme
- 6.() Pornografik fotoğraf
- 7.() Cinsel ilişki teklifi
- 8.() Yakınlık gösterme, ileri giden fiziksel hareketler
- 9.() @mail gönderme veya mesaj atma
- 10.() Diğer (Belirtiniz.....)

43. Size göre tacizi yapan kişinin tacizde bulunmasının nedeni nedir?

- 1.() Cinsel istekleri için
- 2.() Gücünü ve statüsünü kanıtlamak için
- 3.() Kadının akademik statüde terfi etmesini yada çalışmasını hazmedemediği için
- 4.() Kadını akademik kimliğinden çok cinsel bir obje olarak gördüğü için
- 5.() Diğer(Belirtiniz.....)

44. "Ayrımcılık" (negatif anlamda) denildiğinde size göre üniversitede aşağıdakilerden hangisi daha çok yaşanmaktadır?

- 1.() Farklı muamele görmek
- 2.() Hoşgörüsüzlük
- 3.() Torpil yapmak
- 4.() Kadın-erkek eşitsizliği
- 5.() Siyasi ve dini görüşe bağlı ayrımcılık
- 6.() Renk, ırk, milliyet vs. gibi hususlarda yapılan ayrımcılık
- 7.() Ayrımcılık yapılmıyor
- 8.() Diğer (Belirtiniz.....)

45. Kadınların cins olarak ezildiği veya sömürüldüğü görüşüne katılıyor musunuz? Neden?

1. () Katılıyorum çünkü.....
2. () Katılmıyorum çünkü.....

46.Tekrar dünyaya gelseydiniz kendi cinsinizden mi olmak isterdiniz? Neden?

- 1.Kadın olmak isterdim çünkü.....
- 2.Erkek olmak isterdim çünkü.....

47. Çocuk bakımı, ev temizliği gibi işleri evinizde kim yapıyor?

- 1.() Kendim yapıyorum
- 2.() Eşimle birlikte yapıyoruz
- 3.() Bakıcı kadın, temizlikçi yapıyor
- 4.() Annem, kayınvalidem veya yakın akrabalar yapıyor
- 5.() Diğer (Belirtiniz.....)

48. Evlilik sizin için ne anlam ifade ediyor?

- 1.() Sevinci de hüznü de paylaşmaktır
- 2.() Üniversitede çalışan bir kadın için aşırı sorumluluk yükler
- 3.() Asla evliliği düşünmem
- 4.() Kadının ev ile iş arasında ikileme girmesine neden olur
- 5.() Evlilik akademik kariyerde ilerlemeye engeldir
- 6.() Diğer (Belirtiniz.....)

49. Üniversitede günde kaç saat çalışmak istersiniz?

- 1.() 8 saat ve daha fazla
- 2.() 7 – 5 saat
- 3.() 4 – 2 saat
- 4.() Süreyle sınırlı olmasın, serbest çalışma mesaisi olsun
- 5.() Diğer (Belirtiniz.....)

50.Kariyer gelişiminiz açısından eşiniz size destek oluyor mu? (Evlili olanlar cevaplandıracaktır)

- 1.() Evet
- 2.() Kısmen
- 3.() Hayır

51. Mesleğe başlarken beklentileriniz nelerdi? (Birden fazla seçeneği önem sırasına göre numaralandırarak işaretleyebilirsiniz)

- 1.() Herhangi bir beklentim yoktu
- 2.() Akademik kariyer yapmak
- 3.() Bilimsel bir şeyler üretmek
- 4.() Daha seçkin ve özgür bir ortamda çalışmak
- 5.() Öğrencilere daha çok faydalı olmak
- 6.() Diğer (Belirtiniz.....)

52. Bu beklentileriniz gerçekleşti mi?

- 1.() Evet 2.() Kısmen 3.() Hayır

53. Akademik alan dışında olan ne tür yayınları okuyorsunuz? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)

- 1.() Okumuyorum 2.() Hikâye 3.() Deneme 4.() Gazete-Güncel
- 5.() Popüler bilim 6.() Roman 7) Diğer (Belirtiniz.....)

54. Siyasette aktif olarak rol almak ister misiniz? Neden?

- 1.() Evet rol almak isterim çünkü.....
- 2.() Hayır rol almak istemem çünkü.....

55. Moda ile ilgilenir misiniz? Neden?.....

56. Boş zamanlarınızda aşağıdakilerden hangisini daha sık yapıyorsunuz? (Birden fazla seçeneği önem sırasına göre numaralandırarak işaretleyebilirsiniz)

- 1.() Televizyon izlerim 2.() Müzikle ilgilenirim 3.() Şiir, resim vb. gibi ilgileniyorum
- 4.() Opera/Bale izler 5.() Sinemaya giderim 6.() Sporla ilgilenirim
- 7.() Diğer (Belirtiniz.....)

57. Aşağıdaki kurumlardan hangisine daha çok güveniyorsunuz?

- 1.() Avrupa Birliği 2.() Hukuk Sistemi 3.() Hükümet
- 4.() Türkiye Büyük Millet Meclisi 5.() Türk Silahlı Kuvvetleri
- 6.() Yüksek Öğretim Kurumu 7.() Diğer (Belirtiniz.....)

58. Aşağıdaki dini vecibelerden hangisi veya hangilerini yapıyorsunuz? (İbadeti yapma sıklığına göre numaralandırarak birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.)

- 1.() Dua ederim 2.() İbadet etmem 3.() Namaz kılarım 4.() Oruç tutarım
- 5.() Zekat veririm 6.() Diğer (Belirtiniz.....)

II. BÖLÜM: KADIN ÖĞRETİM ÜYELERİNİN KENDİSİ, İŞ YAŞAMI VE AİLESİ HAKKINDAKİ TUTUMLARI

Sıra No	Kendinize, iş ve aile yaşamınıza ilişkin düşüncelerinizi yansıttığına inandığınız cümleler için aşağıdaki skalada (ölçekte) belirtilen 5 düzeyden yalnızca birini seçiniz	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
1.	İş ortamında başarılı bir insanım					
2.	İş ortamında kendine güvenen bir insanım.					
3.	Kişilik yapımla mesleğim arasında uyum var					
4.	İş ortamında kendisiyle barışık ve kendine yeterli olan bir insanım.					
5.	Aile yaşamında değişime açık bir insanım					
6.	Aile yaşamında nüfuzu olan bir insanım					
7.	Aile yaşamında kendine güvenen bir insanım.					
8.	Kadın olarak çalışıyor olmak bana eşitlikçi bir yaşam sağladı					
9.	Aile ve özel yaşamımda kendisiyle barışık ve kendine yeterli bir insanım.					
10	Aile ortamı rahatlayıp dışarı olabildiğim bir yer.					
11	Üniversitelerde kadın öğretim üyelerinin yönetim birimlerine gelme olasılıkları daha düşüktür.					
12	Bana göre üniversitede akademisyen olarak çalışmak ailem ve özel yaşamım açısından birtakım sorunlara yol açıyor.					
13	Bana göre üniversitede akademisyen olarak çalışmak çok yorucu ve zordur.					
14	Üniversitede akademisyen olarak çalışmak sağlık problemlerini artırıyor.					
15	Kadın olarak çalışıyor olmak bana ekonomik özgürlük sağladı.					
16	Kadın olarak çalışıyor olmak sorunları daha kolay çözmemi sağlıyor.					
17	Kadın olarak çalışıyor olmak bana manevi iş tatmini ve özgürlük sağlıyor.					
18	Çalıştığım üniversitede imkânlar yetersiz					
19	Bana göre üniversitede çalışan ve başarılı olan insana değer verilmiyor.					

Ek-2 İzin Belgeleri

ÖZGEÇMİŞ

1976 yılında Kayseri’de doğmuş olup, ilköğrenimimi 1987 yılında Adaköy İlkokulu’nda tamamladım.1990 yılında Konya Mehmet Akif Ersoy Ortaokulu’ndan ; 1993 yılında da Konya Atatürk Kız Lisesi’nden mezun oldum. 1998 yılında F.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü’nde lisans; 2000 yılında F.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim dalında da yüksek lisans öğrenimimi tamamladım.

Şubat 2000 yılından beri F.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü’nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktayım.

Evli ve bir çocuk annesiyim.

Dilek ER